

**Ўзбекистон республикаси олий ва ўрта махсус
таълим вазирлиги**

ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ФАКУЛЬТЕТИ
“ИҚТИСОДИЕТ” КАФЕДРАСИ**

**ПУЛ КРЕДИТ ВА БАНЛАР
фанидан ўқув-услубий мажмуа**

Гулистон - 2018

“Пул кредит ва банклар” фанидан ўқув-услубий мажмуа Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2015 йил 3 августда №БД-5230100 билан руйхатга олинган ва 2015 йил 2 февральдаги №32 сонли буйруғи билан тасдиқланган “Пул кредит ва банклар” фанининг ўқув дастурига мувофиқ тайёрланган

Тузувчилар:

Б.Бекмухамедова - ГулДУ “Иқтисодиёт” кафедраси катта ўқитувчиси.

Тақризчи:

Райимбердиева О.Р - ГулДУ , “Иқтисодиёт” кафедраси доценти, и.ф.д.

“Пул кредит ва банклар” фанидан ўқув-услубий мажмуа Гулистон давлат университети Ўқув-услубий кенгашининг 18.06.2018 йилдаги № 10 сонли йиғилишида кўриб чиқилиб таълим жараёнида фойдаланишга тавсия этилган.

МУНДАРИЖА

Кириш	3
I. Ўқув материаллари.....	5
1.1. Маъруза матнлари	6
1.2. Амалий машғулотлар учун ишланмалар.....	37
1.3. Адабиетлар рўйхати.....	80
II. Мустақил таълим материаллари.....	83
III. Госарий.....	96
IV. Иловалар.....	110
4.1. Фан дасиури	
4.2. Ишчи фан дастури.....	110
4.3. Тестлар.....	125
4.4. Тарқатма материаллар.....	162
4.5. Баҳолаш мезонлари	177

КИРИШ

Иқтисодиётни самарали бошқариш унинг муҳим таркибий қисми бўлган пул-кредит тизими фаолиятини ўрганишни, уларнинг ишлаш усуллари ва вазифаларини билишни тақозо қилади. Чунки пул-кредит тизими мамлакат иқтисодиётини маблағ билан таъминловчи ва иқтисодий ислохотларнинг самарасини белгиловчи инфратузилма бўлиб ҳисобланади.

Пул-кредит тизими фаолиятини мувофиқлаштиришнинг муҳим бўғинларидан бири бўлган банк тизимини ислоҳ қилиш ва эркинлаштириш замирида иқтисодиётни ривожлантириш, халқаро банк тизими талабларига мос келувчи маҳаллий банклар фаолиятини ташкил қилиш ва улар фаолиятини янада такомиллаштириш шу куннинг долзарб вазифаларидан ҳисобланади. Банк тизимининг ривожланишига мамлакатимиз Президенти И.А.Каримов томонидан ўз маърузаларида “Давом этаётган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозини ва унинг мамлакатимиз иқтисодиётига таъсирини эътиборга олган ҳолда, банк-молия тизимининг барқарорлигини таъминлаш муҳим устувор вазифа бўлиб қолмоқда. Бу ўринда гап банкларнинг капиталлашуви ва инвестициявий фаоллигини янада ошириш, иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларнинг устувор йўналишларини қайта тиклаш ва кенгайтириш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашга қаратилган кредитлаш ҳажмини ошириш ҳақида бормоқда” деган эди[1].

Банкларга кўп ҳолларда пул маблағларини йиғувчи, сақлаб берувчи, кредит-ҳисоб ва бошқа ҳар хил воситачилик операцияларини бажарувчи муассасалари деб юритилади. Банклар корхона, ташкилот, давлат муассасалари, аҳоли бўш пулларини жалб қилиш орқали катта ҳажмдаги капитални ўз қўлларида жамлайдилар ва даромад келтирувчи капитал ҳаракатини бошқариб борадилар. Пул-кредит ҳаракати билан боғлиқ масалаларни назарий жиҳатдан ўрганиш бевосита «Пул, кредит ва банклар» фанига боғлиқ.

Бу фан орқали талабалар замонавий пул, банк назарияси ва молиявий бошқарув, қимматли қоғозлар билан операциялар, банклар томонидан пул муомаласини бошқаришнинг назарий асосларини ва амалий услубларини ўрганадилар.

Ўқув фанининг мақсади ва вазифалари

Фанни ўқитишдан мақсад - талабаларни пул-кредит соҳаси қонуниятлари, уни ижтимоий такрор ишлаб чиқаришдаги тутган ўрнини ўргатишдан иборат.

Фаннинг вазифаси – талабаларга замонавий пул, кредит ва молия назариясини ўргатиш; пул-кредит муносабатларини ва ривожланиш йўналишларини ўргатиш; ҳозирги замон пул-кредит тизими қонуниятларини таҳлил этиш; инфляция ва уни келтириб чиқарувчи омилларни ўрганиш ва уларни бошқаришни кўрсатиб бериш ҳисобланади.

МАЪРУЗА МАТНЛАРИ

МАВЗУ 1. “ПУЛ, КРЕДИТ ВА БАНКЛАР” ФАНИНИНГ МОХИЯТИ ВА ФАННАДАГИ АСОСИЙ КАТЕГОРИЯЛАР ХУСУСИЯТЛАРИ

Режа

- 1. “Пул, кредит ва банклар” фанининг предмети ва вазифалари. Фанининг бошқа иқтисодий фанлар билан ўзаро алоқадорлиги.**
- 2. Пулнинг моҳияти ва унинг намоён бўлиш шакллари.**
- 3. Кредит иқтисодий категория сифатида. Кредитнинг зарурлигини белгиловчи омиллар.**
- 4. Банк тушунчаси, банкларнинг турлари ва улар фаолиятининг ўзига хос хусусиятлари.**

1.1. “Пул, кредит ва банклар” фанининг предмети ва вазифалари. Фаннинг бошқа иқтисодий фанлар билан ўзаро алоқадорлиги.

“Пул-кредит ва банклар” фани фундаментал, назарий фанлардан бири бўлиб, бошқа иқтисодий ва мутахассислик фанларини чуқур ўрганишда асос бўлиб хизмат қилади.

Шунингдек, мазкур фан “Банк иши” таълим йўналиши учун 2- курс бакалавр тингловчилари учун 3- 4 ва 5 семестрларда, “Бухгалтерия ҳисоби ва аудит” (солиқ йўналиши бўйича) 4-5-семестрда ва бошқа барча таълим йўналишлари учун 4 – семестрда ўқитилади. Фаннинг ўқитишдан мақсад тингловчиларни пул-кредит соҳаси қонуниятлари, уни ижтимоий тақрор ишлаб чиқаришдаги тутган ўрни, назарий асосларини, жамият ҳаётидаги аҳамиятини, уларни муомаласини ташкил қилиш ва мувофиқлаштириш ва бошқалардан иборат. Шунинг билан бирга, фан банк, банк тизими, кредит тизими ва унинг жамият тараққиётидага ўрни, мамлакат пул муомаласини ташкил қилиш, мақсади ва вазифаларини ўргатишдан иборат.

Мазкур фан пулнинг харид қуввати, унинг мамлакат иқтисодиётини барқарорлигига таъсири, инфляция ҳамда мавжуд макроиқтисодий омилларни чуқурроқ ўрганишдан иборат.

Шунинг учун “Пул, кредит ва банклар” фани “Банк иши”, “Солиқлар ва солиққа тортиш”, “Молиявий менежмент”, “Тижорат банкларининг қимматли қоғозлар билан операциялари” фани билан чамбарчас боғлиқ.

Фаннинг предмети, пулнинг пайдо бўлиш сабаблари, пул шакллари ва турларининг эволюцияси, унинг моҳияти ва унинг намоён бўлиш шакллари, функциялари, Қиймат шаклларининг эволюцияси. Қийматнинг шакллари, бошқа иқтисодий категориялардан ажралиб турувчи ўзига ҳос хусусиятлари ҳамда кредит пуллари ва уларнинг турларини чуқурроқ ўргатади.

Шунингдек, пул тўғрисидаги назариялар, унинг шакллари, унинг юзага келиш шарт-шароитлари, назарияларни яратган олимларни фикр ва ғоялари, камчиликлари ҳақида ўрганади.

Пул айланмаси ва унинг таркиби, нақд ва нақдсиз пуллар, уларни айланиш тамойиллари, шакллари ҳақида гап боради. Шунинг билан бирга, пул муомаласини ташкил қилиш ва пул массаси, пул муомаласи қонунлари, пул агрегатлари, муомала учун зарур бўлган пул миқдорини аниқлаш услублари, пул муомаласи қонунларининг бузилиши ҳамда унинг ижтимоий-иқтисодий оқибатлари ёритилган.

Пул тизими: тушунчаси, шакллари ва элементлари, Ўзбекистон Республикаси пул тизимининг ривожланиш босқичларини ўрганади. Пул ислоҳотларини амалга оширишнинг зарурлиги, уларни амалга ошириш шарт-шароитлари, пул ислоҳотларини амалга ошириш усуллари кенг ёритилган.

Инфляция ва унинг турлари, юзага келиш сабаблари, ижтимоий ва иқтисодий оқибатлари, инфляция тўғрисида назариялар ҳамда пулнинг барқарорлигини таъминлаш йўллари ёритилган.

Шунинг билан бирга, кредитнинг зарурлиги, моҳияти ва функциялари, тамойиллари, характерли белгилари, хусусиятли томонлари ёритилган. Кредитнинг иқтисодий барқарорликдаги ўрни очиб берилган.

Кредит муносабатларининг ривожланиш босқичларининг юзага келиш сабаблари. Кредит муносабатларининг ривожланиш босқичлари, шакллари ва туркумланиши, кредитнинг баҳоси ва унга таъсир қилувчи омиллар ёритиб берилган.

Шунинг билан бирга, банкларнинг келиб чиқиши ва банк тизими, Марказий банк ва унинг функциялари, уларнинг актив ва пассив операциялари, уларни мустақиллиги кенг ёритиб берилган.

Тижорат банклари ва уларнинг бажарадиган функциялари, уларни ташкил этиш ва иқтисодиётни ривождаги ўрни ёритилган. Шунинг билан бирга нобанк кредит ташкилотлари, зарурлиги ва уларнинг турлари, вазифалар уларни тартибга солиш масалалари ҳамда кредит тизими, элементлари ва унинг барқарорлигига таъсир қилувчи омиллар очиб берилган.

Шунингдек, ҳалқаро валюта муносабатлари, асослари, миллий валюта тизими ва турлари, вазифалари ва уларни тартибга солиш масалалари ёритилган. Шунинг билан бирга, ҳалқаро молия институтлари ва уларнинг турлари мақсади ва вазифалари бажарадиган операцияларини ўз ичига олган кенг қамровли фаннинг предметларини ўз ичига олган.

1.2. Пулнинг моҳияти ва унинг намоён бўлиш шакллари.

Пул ўзининг эволюцияси жараёнида металл (олтин, кумуш, мис), қоғоз, кредит пуллар шаклида ишлатилиб келган. Қийматни ўзида ифодалашига кўра пуллар икки турга бўлинади:

- ҳақиқий пуллар;
- ҳақиқий пул издошлари - қиймат белгилари.

Ҳақиқий пуллар номинал қийматини ўзида ифодаловчи, реал қийматга эга бўлган металл пуллар бўлиб, улар ҳар хил шаклларда чиқарилган ва кейинчалик амалиётда қулай бўлган айлана (шу шаклда металл эмирилиши кам бўлади) шаклда чиқарилган.

Кредит пуллар деб кредит муносабатлар асосида юзага келувчи, тўлов воситасини бажарувчи қиймат белгиларига айтилади.

Дехқончилик, чорвачилик ва хунармандчиликнинг ажраб чиқиши туфайли уларда энди маҳсулот билан бир вақтда товар ишлаб чиқариш пайдо бўлди. Ушбу ишлаб чиқарувчилар ўртасида ўзларидаги етиштирилган ортиқча маҳсулотларни ўзларининг эҳтиёжини қондириш мақсадида бошқа маҳсулотларга доимий равишда айирбошлашга кучли эҳтиёж юзага чиқди. Ишлаб чиқарувчилар томонидан ўз эҳтиёжини қондириш учун эмас, балки уни айрибошлаш мақсадида етиштирган маҳсулоти товарга айланди. Демак маҳсулот ишлаб чиқарувчилар томонидан ўзлари ишлаб чиқарган маҳсулотни уларнинг

эхтиёжини қондиришдан ортган қисмини бошқа маҳсулотга айирбошлаш учун йўналтирилиши натижасида маҳсулот товарга айланган.

Ушбу жараёни бир ишлаб чиқарувчидан бошқа ишлаб чиқарувчи ўртасидаги товар айирбошлашни шаклланиши деб ҳисобланади. Бунинг натижасида турли товарларнинг шакли, сифати, эҳтиёжни қондиришлигига асосан уларнинг қийматини аниқлашлик, яъни мослилик талаб этила бошлади.

Натурал хўжалик шароитида доимий равишда ортикча маҳсулот ишлаб чиқариш юзага чиқа бошлади. Бунда қийматнинг оддий ёки тасодифий шакли юзага чиқади. Чунки ишлаб чиқаришни хали ривожланмаганлиги сабабли товар айирбошлаш чекланган. Бунда фақат икки ҳолат ҳисобга олинади: ишлаб чиқарувчи ва ҳаридорларни манфаатларини ўзаро мос келиши ва айирбошлаётган товарларнинг қийматини тўғри келиши:

Битта 1қўй = бир қоп буғдой

ёки бўлмаса:

Бир қоп буғдой = битта болта.

Албатта бу ҳолатда энг аввало ишлаб чиқарувчи ва ҳаридорнинг манфаатлари ўзаро мос келиши асосий ўринни эгаллаган. Масалан, қўй эгасига бир қоп буғдой керак. Лекин буғдой эгасига қўй керак эмас, унга битта болта керак. Бу ерда товар айирбошлаш юзага чиқмайди. Қўй эгаси агарда болта эгаси манфаатига мос келса, у ҳолда у ўз қўйини битта болтага айирбошлайди. Шундан сўнг у болтани олиб боради ва бир қоп буғдойга алмаштириш имкониятига эга бўлади. Иқтисодий адабиётда жуда қизиқ ҳолат акс этирилган. Африка қабиласи аъзоларидан бири ўз эҳтиёжини қондириш мақсадида ўзи ишлаб чиқарган маҳсулотини 28 та ишлаб чиқарувчига боришга мажбур бўлган.¹

Узоқ қадимдан ишлаб чиқаришнинг ва товар муносабатларини ривожланиши натижасида пул юзага чиқа бошлаган. Бизнинг фикримизча пулнинг юзага чиқишига бевосита қуйидаги омиллар таъсир кўрсатган:

1. Жамиятда меҳнат тақсимотини ҳамда маҳсулотлар алмашувини юзага чиқиши.

2. Натурал хўжаликдан аста —секин товарларни ишлаб чиқариш ва уларни айирбошлашга ўта бошлаши;

3. Товар маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи ва мол —мулк жиҳатидан мустақил мулкдорларнинг шаклланиб бориши;

4. Айирбошлаш жараёнида эквивалентлиги (мослик) юзага чиқиши ва унга риоя этила боришлиги.

Инсоният ривожланишининг илк даврларида инсонлар жамоа бўлиб яшаганлар ва улар ўзларининг натурал хўжалигини юритганлар. Натурал хўжалик шароитида пул бўлмаган, чунки унга ҳеч қандай талаб ва эҳтиёж бўлмаган. Натурал хўжаликда маҳсулот ишлаб чиқарилган, товар эмас. Чунки ушбу хўжаликда маҳсулотлар ўз эҳтиёжларини қондиришга сарфланган.

¹ Dictionary of Law. 3rd ed. Great Britain: Peter Collin Publishing, 2001

Фақатгина эҳтиёждан ортиб қолган маҳсулот тасодифий тарзда бошқа натурал хўжаликдаги ортиқча маҳсулотга айирбошланган ҳолос.

Дехқончилик, чорвачилик ва хунармандчиликнинг ажраб чиқиши туфайли уларда энди маҳсулот билан бир вақтда товар ишлаб чиқариш пайдо бўлди. Ушбу ишлаб чиқарувчилар ўртасида ўзларидаги етиштирилган ортиқча маҳсулотларни ўзларининг эҳтиёжини қондириш мақсадида бошқа маҳсулотларга доимий равишда айирбошлаганга кучли эҳтиёж юзага чиқди.

Умумий эквивалентна ўтишнинг зарурияти шундан иборатки, жамиятда ишлаб чиқариш тараққиётининг маълум босқичида бозорда товарлар айирбошлаши мунтазам ходисага, иқтисодий ҳаётнинг муҳим омилига айланган. Жамият аъзолари товарлар айирбошлашсиз яшай олмай қолган ва ҳар бир ишлаб чиқарувчи меҳнати маҳсулига умумий ўлчов бирлиги зарур бўлиб қолган, Фақатгина умумий эквивалент ролини бажарувчи товаргина барча маҳсулотлар учун ўлчов воситасига айланган. Бундан маълум бир товар эгаси, ўзининг шахсий истеъмоли учун зарур бўлган бошқа бир товарни олиш мақсадида у дастлаб ўзи етиштирган товарни бозорда умумий эквивалент ролини бажарувчи товарга айирбошлаган.

Ишлаб чиқаришнинг кенгайиб бориши, товар муносабатларини ривожланиши натижасида бозор пул ролини уйновчи металлларга қуйидаги талабларни қўяди:²

- металнинг табиатда камёблиги
- металнинг бир таркиблилиги;
- керакли миқдорда олишнинг қийинлиги;
- қийматни йўқотмасдан, ёки жуда кам миқдорда йўқотиш асосида бўлиниши (майдаланиши);
- ихчамлиги ва енгиллиги;
- узоқ муддат давомида зангламасдан сақланиши.

Биз юқорида таъкидлаб ўтган талабларга айнан қумуш ҳамда ундан кўп миқдорда олтин тўла жавоб берган. Ушбу талабларга жавоб берган қумуш ҳам уни кўп миқдорда ҳамда кам ҳаражат билан қазиб олиниши ва қайта ишланиши сабабли у олтинга бас кела олмаган.

Шундай қилиб пулнинг ривожланиш босқичида бутун дунё бўйича умумий эквивалент ролини ўйновчи пул сифатида олтин тан олинган ва бозорда у яқка ҳукмронга айланган. Шу асосда бутун дунё бўйича халқаро ҳисоб — китобларда ягона тўлов воситаси бўлиб олтин ҳисобланган.

Пул шакллари ва турларининг эволюцияси. Пулнинг моҳияти ва унинг намоён бўлиш шакллари.

Ҳар бир иқтисодий категорияда амал қилувчи ҳамда мамлакат ривожланишининг асосий дастакларидан бири пул бўлиб, бозор иқтисодиётига ўтиш ва унда иш юритишда пулнинг мавқеи ва аҳамияти янада ошиб боради. Дарҳақиқат, пул - «бозор тили» деб бекорга айтилмаган. Ҳар бир иқтисодий ахборот, товарлар ва хизматлар баҳоси, тўловлар,

² Fitch T. P. Dictionary of Banking Terms. 4th ed. The USA: Barron's, 2000.

даромадлар ва харажатлар, молиявий талаблар ва мажбуриятлар, иқтисодий алоқалар макро ва микро даражаларда фақат пулда ифода қилинади.

Бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида пулнинг аҳамиятининг ошиши шундаки, жамиятимизда мавжуд юридик ва жисмоний шахслар фаолияти ҳамда уларнинг натижаси даромади пул билан боғлиқ. Шунинг учун ҳам, пул барча иқтисодий ривожланиш поғоналарида одамларни ўзига жалб қилиб келган.

Австралиялик иқтисодчи олим К. Менгернинг фикрича, Арасту ва Афлотундан бошлаб XX асрнинг бошигача пул тўғрисида жаҳонда беш-олти мингдан ортиқ махсус ишлар чоп қилинган. Агар биз, ҳозирги кунда пул тўғрисида ёзилган ва чоп қилинган адабиётлар сони бир неча марта ошиб кетган, десак муболаға бўлмаса керак. Тадқиқотлар шунчалик кўп бўлишига қарамасдан, пул ва унинг хусусиятлари, ҳар бир тизимда ишлатилиши, роли, иқтисодиётга таъсири, нега алоҳида олинган индивидумлар кўлида пулнинг кўпайиши, улар бойлигининг кўпайишига олиб келади, жамият миқёсида муомаладаги пул массасининг кўпайиши жамият бойлиги ортиб боришига салбий таъсир кўрсатади, деган саволларга ҳали тўлиқ жавоб берилган эмас.

Пул ва унинг вазифалари тўғрисида мавжуд хорижий мамлакатлар иқтисодчиларининг қўлланмаларини олиб қарайдиган бўлсак, пулнинг келиб чиқиши тўғрисида икки хил ғоя мавжудлигини кўришимиз мумкин. Булар ратсионалистик ва эволюцион ғоялардир.³

Ратсионалистик қарашнинг асосчиларидан бири Арасту бўлиб, у пулнинг келиб чиқишининг асосини ўзаро бир-бирига тенг қийматли харажатга келтирувчи бирор бир махсус «курол», кишилар орасида ўзаро келишув натижасида қабул қилинган шартли бирлик эканини айтади. Ўзаро товарларни алмаштиришда пул қатнашмаганда, товарни сотиш жараёни товарни сотиб олиш жараёни сифатида юзага келган. Товарлар ўртасидаги пропорция тасодифан, масалан, сотилиши керак бўлган маҳсулотга талаб қай даражада ва унинг миқдори кам-кўплигига боғлиқ ҳолда ўрнатилган. Кейинчалик, шу товарлар ичидан умумий эквивалент сифатида баъзи товарлар ажралиб чиқди. Жамиятнинг ривожланиши муомалага металлларнинг кириб келишига олиб келади.

Ривожланишнинг биринчи босқичларида мис, бронза, темир ишлатилиб, алмашинув Т-П-Т шаклида олиб борилган. XVIII асрларнинг охиригача пул томонлар ўртасидаги шартнома воситаси деб қараб келинган. Ҳозирги вақтда ҳам баъзи чет эл олимлари, масалан, Пол Самуелсон пулни сунъий социал шартлашиш белгиси⁴ деб изоҳлаган. Бошқа америкалик олим Жон Гелбрейт қимматбаҳо металлларнинг пул вазифасини бажариши бу кишилар ўртасидаги келишувнинг маҳсули эканлигини уқтиради.

Узоқ йиллар давомида собиқ СССРда пул ва пул муомаласи соҳасидаги тадқиқотлар К. Маркснинг таълимоти асосида олиб борилган. У пулнинг келиб чиқишини тадқиқ қилишда А. Смит, Д. Рикардоларнинг

³ Hussey R. Oxford Dictionary of Accounting. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 1999.

⁴ Самуэльсон П. Экономика .- М.:1964, - 64 б.

тадқиқотларига асосланган ҳолда, пулнинг моҳиятини очиб беришга ҳаракат қилган. Шунингдек, у пулнинг ўзи ҳам товар эканлигини, пулнинг келиб чиқиши босқичларини изоҳлаб бера олди. У олтин ва кумуш қазиб олиш ва ишлатиш учун маълум меҳнат сарфланади, шу меҳнат олтин ва кумушда гавдаланган ҳолда, бошқа товарларнинг қийматини ўлчашнинг асоси бўлиб хизмат қилади, деб кўрсатган. Ҳозирги вақтда юқоридагига ўхшаган реал пуллар ўрнига ўз қийматига эга бўлмаган қоғоз ва кредит пуллар муомалада ишлатилмоқда. Шунинг учун қоғоз ва кредит пуллар пул келиб чиқиши тўғрисидаги рационалистик концепциянинг тўғридан-тўғри исботи бўла олмайди. Қоғоз пуллар юзага келгунча, жамият бир неча ривожланиш босқичларини босиб ўтган.

Пулнинг келиб чиқиш тарихи кўпроқ пулнинг эволюцион назарияси билан боғлиқ. Товар муомаласининг эволюцион ривожланиш жараёнида умумий эквивалент шаклини ҳар хил товарлар ўйнаган. Ҳар бир жамоа ўз товарини эквивалент сифатида ўртага қўйган. Лекин жамият тараққиёти шу товарлар ичидан икки гуруҳ товарларнинг ажралиб чиқишига олиб келди. Булар – биринчи эҳтиёж учун зарур бўлган товарлар ва зебу зийнат товарларидир.

Ишлаб чиқаришнинг ривожланиши натижасида деҳқончилик ва чорвачиликдаги меҳнат тақсимоти, товар турларининг кўпайиши алмашинув жараёнининг янада ривожланишини тақозо қилди. Алмашинув жараёнида товар эгалари ўзаро мулоқотда бўлиб, товарнинг эгаси ўз маҳсулотини (мулкини) баҳолаган. Шу баҳолаш жараёни бирор ўлчов бирлиги бўлишини тақозо қилган. Ўтган асрдаги иқтисодчилар пул – бу товарларнинг товари, деб ифодалашган ва унинг қуйидаги хусусиятларини изоҳлаб беришган: Биринчидан, пулнинг истеъмол қийматида бошқа товарларнинг қиймати ўз ифодасини топади. Иккинчидан, пулда ифодаланадиган аниқ меҳнат асосини абстракт меҳнат ташкил қилади. Учинчидан, пулда ифодаланувчи хусусий меҳнат ижтимоий меҳнат сифатида намоён бўлади.

Шунга асосланган ҳолда, пул ҳам товар, лекин бошқа товарлардан фарқ қилувчи хусусиятларга эга бўлган махсус товар деган хулосага келиш мумкин. Унинг махсус товар сифатида хусусияти шундаки, у барча товарларнинг қийматини ўзида ифода қилувчи, умумий эквивалент ҳисобланади.

Пул қандай шаклда бўлишидан қатъий назар пул бўлиб қолаверади. Юқоридагиларга асосланган ҳолда, пулнинг моҳиятини қуйидагича таърифлашимиз мумкин. Пул – бу махсус товар, умумий экви-валент бўлиб, абстракт меҳнат харажатларини ўзида акс эттиради ва товар хўжалигидаги ижтимоий ишлаб чиқариш муносабатларини ифодалайди.

Пул тўғрисидаги эволюцион назария унинг ўлчов бирлиги ва муомала воситаси эканлигини очиб беради.

Чет эл иқтисодчилари пулнинг иқтисодий категория сифатида моҳияти ва заруруриятига кам эътибор қаратганлар. 1857 йилда таниқли инглиз иқтисодчиси У.Джевонс, иқтисодий фанлар учун пул масаласи бу геометриядаги айлана квадратурасига тенг демакдир, деган экан. Шунинг

учун чет эл иқтисодчилари бу бобни четлаб ўтишган. XX асрнинг 50 - йилларидаги дарсликларнинг муаллифлари пулнинг моҳиятидан кўра унинг иқтисодиётга, ишлаб чиқариш ва бандлик, моддий ресурслар ва улардан фойдаланишга таъсирини ўрганиш муҳимроқдир, деб таъкидлашган ва кўп чет эл олимлари шу йўналишда иш олиб боришган. Ҳозирги вақтда пул тўғрисида бизда мавжуд чет эл адабиётларида кўрилган масалалар фикримизнинг исботи бўлиши мумкин. Ҳақиқатан ҳам, бозор иқтисодиётга ўтиш шароитида пулнинг зарурлиги, моҳиятини тадқиқ қилишдан кўра, пулнинг иқтисодиётга, ишлаб чиқаришга, бандликка таъсирини тадқиқ қилиш жамиятимиз учун аҳамиятлироқ деб ўйлаймиз.⁵

Пулнинг турлари. Пул ўзининг эволюцияси жараёнида металл (олтин, кумуш, мис), қоғоз, кредит пуллар шаклида ишлатилиб келган. Қийматни ўзида ифодалашига кўра пуллар икки турга бўлинади:

- ҳақиқий пуллар;
- ҳақиқий пул издошлари - қиймат белгилари.

Ҳақиқий пуллар номинал қийматини ўзида ифодаловчи, реал қийматга эга бўлган металл пуллар бўлиб, улар ҳар хил шаклларда чиқарилган ва кейинчалик амалиётда қулай бўлган айлана (шу шаклда металл эмирилиши кам бўлади) шаклда чиқарилган. Тарихий маълумотларга кўра, биринчи тангалар бундан 26 аср олдин Лидия ва Хитойда, XII асрларда ҳозирги Марказий Осиё давлатларида, IX-X асрларда Киев Руссида зарб қилинган. XVIII асрнинг охири ва XIX асрнинг бошларида тангалар, асосан, олтиндан зарб қилинган, кейинчалик, олтин ва бошқа қимматбаҳо металлларни қазиб чиқариш қийинлашуви, ишлаб чиқаришнинг ривожланиши ва тўлов, муомала воситасига бўлган эҳтиёжнинг ошиши натижасида муомалага қиймат белгиларини киритиш зарур бўлиб қолди. Олтин ва кумуш муомаладан йўқола борди.

Қоғоз пуллар. Пулнинг бу тури ҳақиқий пулларнинг вакили бўлиб, пулнинг муомала функцияси ривожланиши натижасида юзага келган.

Қоғоз пуллар юзага келишининг қуйидаги босқичларини келтириш мумкин.

1-босқич – тангаларнинг узок вақт муомалада бўлиши, қўлдан-қўлга ўтиши натижасида эмирилиши;

2-босқич – тангадаги металл таркибининг бузилиши. Давлат томонидан онгли равишда давлат хазинасига тушумни ошириш мақсадида тангалар металл (олтин, кумуш) миқдорининг камайтирилиши;

Бу босқичда танга таркибининг бузилишига олтин, кумуш ва бошқа қимматбаҳо металлларни қазиб чиқариш қийинлиги, улар захираларининг камлиги ҳам сабаб бўлган.

3-босқич – давлат томонидан эмиссион даромад олиш мақсадида хазина билетларининг чиқарилиши.

биринчи қоғоз пуллар XII асрда Хитойда чиқарилган, деб кўрсатилади. Лекин тарихий маълумотларга қараганда, 700 йилларда кумуш тангалар

⁵ ImberJ., TofflerB.-A. Dictionary of Marketing Terms, 3rd ed. The USA: Barron's, 2000.

чиқарилгунга қадар, Бухоро давлатида қоғоз материаллардан пул сифатида фойдаланилган экан.

Қоғоз пуллар Америка ва эвропада XVII- XVIII асрларда, Россияда 1769 йилда чиқарилган.⁶

Қоғоз пуллар деб, ҳукумат томонидан бюджет тақчиллигини қоплаш учун чиқарилган, металл пулларга алмаштирилмайдиган, лекин давлат томонидан маълум курс ўрнатилган пул белгиларига айтилади.

Тўла олтин ва кумушдан бўлмаган тангалар муомалада пул сифатида ишлатилса-да, уларнинг номинал миқдори реал миқдоридан фарқ қилган. Шундай бўлса ҳам, бу тангалар маълум миқдордаги металлни ифодалаган. Қоғоз пуллар бўлса, муомалага чиқарилган вақтда ва кейин ҳам узок йиллар давомида маълум бир миқдордаги олтинни ўзида ифода қилган. Аммо бирор давлатнинг пулида металлнинг зарраси ҳам бўлмаган, яъни улар қийматни белгилаб берган, холос.

Қоғоз пулларнинг эмитенти давлат хазинаси ёки эмиссион банк ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасида муомалага пул белгиларини Ўзбекистон Республикаси Марказий банки чиқаради. Қоғоз пулларнинг табиати уларнинг инфляцияга мойиллигини кўрсатади. Қоғоз пулларни муомалага чиқаришда пул муомаласи қонуни талабларини эътиборга олиш керак. Лекин амалиётда ҳар доим ҳам шу талаблар эътиборга олинавермайди. Пул муомалага товар айланмаси эҳтиёжини қоплаш учунгина чиқарилиши керак. Ҳақиқатда пул юқоридагидан ташқари, бюджет тақчиллигини, давлатнинг бошқа харажатларини қоплаш учун ҳам чиқарилади, яъни эмиссия миқдори товар айланмаси билан чекланмасдан давлатнинг молиявий ресурсларга бўлган талабларига ҳам боғлиқ бўлади. Бу, албатта, муомаладаги пул массасининг ўзгариб туришига, аксарият ҳолларда унинг муомалага керагидан ортикча чиқиб кетишига олиб келади. Натижада пулнинг барқарорлигига путур этади, унинг қадри тушади, халқнинг давлатга бўлган ишончи пасаяди, тўлов балансининг барқарорлиги йўқолади, (пассив қолдиқ ҳажми ортади) миллий валюта курси тушади ва ҳ. к.

Ишлаб чиқариш ва товар айланмасининг ривожланиши, металл пулларнинг этишмаслиги кредит муносабатларининг ривожланишига олиб келади. Товар ва тўлов айланмасининг эҳтиёжини қоплаш мақсадида муомалага олтин, кумуш тангалар билан бир қаторда кредит воситалари: чек, вексел, банкноталар чиқарилган.

Кредит пуллар деб кредит муносабатлар асосида юзага келувчи, тўлов воситасини бажарувчи қиймат белгиларига айтилади.

Кредит пуллар ўзининг мустақил қийматига эга эмас, чунки уларни яратиш учун абстракт зарурий меҳнат сарфланмайди. Кредит пуллар қоғоз пуллардан фарқ қилиб, улар бир вақтнинг ўзида қийматни ифодалайди ва у кредит ҳужжат бўлиб, кредитор ва қарз олувчи ўртасидаги иқтисодий

⁶ Jary D., Jary J. Collins Dictionary of Sociology. Glasgow: Harper Collins Publishers, 1991.

муносабатни акс эттиради. Кредит пулларнинг асосий турларидан бири векселдир.

Вексел – бу қарздорнинг (оддий вексел) ёки кредиторнинг (ўтказма вексел - тратта) кўрсатилган суммани, кўрсатилган вақтда ва жойда тўлаш тўғрисидаги ёзма мажбурияти ҳисобланади.

Банкнота – кредит пулларнинг этакчи вакиллари билан бўлиб, Марказий банк томонидан, векселларни ҳисобга олиш йўли билан чиқарилади.

Ўтмишда банкнота муддатсиз мажбурият бўлиб, хоҳлаган вақтда уни банкка топшириб, ўрнига унда кўрсатилган суммага олтин ёки кумуш олиш мумкин бўлган.

Ҳозирги замон банкноталари олтинга алмашилмайди. Лекин улар куйидаги йўллар билан пул муомаласига келиб тушади:

– хўжаликларни банк томонидан кредитлаш орқали берилган кредитларнинг бир қисми муомалага кириб келади;

– давлатни кредитлаш, яъни банкноталар давлатнинг қарз мажбурияти сифатида муомалага чиқади;

– актив тўлов балансида эга бўлган давлатларда расмий валюта захираларининг ўсиши орқали ва бошқалар;

Чек вексел ва банкнотадан кейин пайдо бўлган кредит воситаси ҳисобланиб, тўловчининг ўз банкига унинг счётидан маблағни олувчининг счётига ўтказиб қўйиш тўғрисидаги буйруғидир.

Банклар фаолиятида ЭҲМ лардан фойдаланиш электрон пуллар ёрдамида қарзларни тўлашни тезлаштиради. АҚШда пул маблағларининг электрон ўтказиш тизими – ЭФТС (Елестронисфундс Трансферт Систем) айланманинг самарали бўлишини таъминламоқда.

Ҳозирги замон амалиётида қўлланилаётган кредит карточкалар нақд пуллар ўрнига ҳисоб-китобларни олиб бориш учун чиқарилган бўлиб, улар жуда қулай ва бир қатор афзалликларга эга. Кредит карточка билан барча турдаги чакана савдо ва хизматларга ҳақ тўлаш мумкин. Ҳозирги вақтда кредит карточкалар банк, савдо хизматларини тўлашга мўлжалланган.

Пулнинг функциялари ва уларга тавсиф.

Иқтисодий адабиётларда пулнинг функциялари хусусида 2 илмий мактаб олимларининг қарашлари мавжуд:

1. Европа мактаби.
2. Америка мактаби.

Европа мактаби пулнинг 5 функцияси хусусида хулосага келган:

1. **Қиймат ўлчови функцияси.** Барча товарлар ва хизматлар қиймати умумий эквивалент бўлган пулда ўлчанади. Ҳозирги даврда олтиннинг алмашилмайдиган қоғоз ва кредит пуллари бу функцияни бажармоқда.

Қоғоз пул Молия вазирлиги томонидан муомалага чиқарилади. Масалан: АҚШда 1 доллардан 10 долларгача бўлган купюралар АҚШ Ғазначилиги томонидан муомалага чиқарилади. АҚШда Молия вазирлиги йўқ. Бу вазифани АҚШ Ғазначилиги бажаради.

Англияда тангалар Молия вазирлиги томонидан ишлаб чиқарилади. Кредит пуллар бу банкноталар бўлиб, Марказий банклар томонидан муомалага чиқарилади.

Ўзбекистонда муомаладаги барча пул бирликлари банкноталар ҳисобланади ва улар Ўзбекистон Республикаси Марказий банки активлари билан таъминланади.

2. Муомала воситаси функцияси. Бунда товар-пул ёки пул-товар операцияси бир вақтнинг ўзида юз беради, яъни товарлар насияга сотилмайди.

3. Тўлов воситаси функцияси. Бунда товарлар тўлов муддати кечиктирилиб сотилади. Шунингдек, кредит ва молия муносабатларидаги тўловлар ҳам пулнинг тўлов воситаси функциясига киради. Масалан: кредит олган мижоз банкка кредитнинг асосий қарз суммаси ва фоизларини қайтаради. Бундан ташқари корхоналар солиқ тўловларини амалга оширади, турли хилдаги жарималар тўловларини тўлайдилар.

4. Жамғариш воситаси функцияси. Бунда нақд ва нақд бўлмаган пуллар жамғарилади. Аҳоли, корхоналар ўзларининг бўш пул маблағларини банкларга муддатли ёки жамғарма депозит ҳисоб рақамларида сақлайдилар. Аҳолининг қўлида турган ҳар қандай пул то ишлатилгунга қадар жамғариш воситаси функциясини бажаради. Корхоналарнинг жорий ҳисоб рақамларидаги пул маблағлари ҳам то ишлатилгунга қадар жамғариш воситаси функциясини бажаради.

5. Жаҳон пули функцияси. Жаҳон пули функцияси жаҳон бозорларида котировка қилинадиган яъни олди-сотди қилинадиган валюталар бажаради. Масалан: ўзбек сўми бу вазифани бажармайди. Халқаро ҳисоб-китоб банки маълумотларига кўра, халқаро валюта бозорларида конверсион операцияларнинг 90% ортиқ қисми 5та валютада амалга оширилмоқда (www.bis.org). Бу валюталар халқаро резерв валютаси мақомига эга. Бу мақомни Халқаро Валюта Фонди беради.

Хулоса қилиб айтганда, пулнинг барча функциялари бирбири билан узвий боғлиқ ва улар бирбирини тўлдиради. Пулнинг функцияларининг айнан шундай узвий боғлиқлиги ва бирбирини тўлдириши пул муомаласининг барқарорлиги ва самарасини таъминлашга шароит яратади.

1.3. Кредит иқтисодий категория сифатида. Кредитнинг зарурлигини белгиловчи омиллар.

„Кредит“ –сўзи *лотинча* „средит“ сўзидан олинган бўлиб ишонч деган маънони англатади. Кредит – бу пул ва товар шаклидаги ресурсларни қайтариб беришлик, муддатлилик ва фоиз тўлашлик шартлари асосида бериш натижасида юзага келадиган қийматнинг ҳаракатидир. Кредит муносабатларининг субъекти бўлиб кредитор ва кредит олувчи ҳисобланади, кредитнинг объекти бўлиб пул ва товар ҳисобланади.

Банк кредитининг объекти бўлиб пул маблағлари ҳисобланади. Тижорат кредитининг объекти товарлардир. Ҳозирги кунда кредитнинг судхўрлик шакли мавжуд эмас, бу шакл кредит муносабатларининг дастлабки шаклланиш босқичларида мавжуд эди.

Кредит инсониятнинг буюк кашфиёти ҳисобланади:

1) Кредит хўжалик юртурувчи субъектлар фаолиятини ривожлантириш имконини беради.

2) Кредит мамлакатнинг экспортнинг салоҳиятини юксалтириш имконини беради.

3) Кредит иқтисодиётдаги тўловнинг узлуксизлигини таъминлаш имконини беради.

4) Кредит давлатнинг ўз функцияларини бажарилишини таъминлашда муҳим ўрин тутди.

5) Кредит аҳолининг турмуш фаровонлигини таъминлаш имконини берди.

Кредит ўзининг аниқ принципларига эга.

1) Қайтариб беришлилик принципи;

2) Муддатлилик принципи;

3) Фоиз тўлашлилик принципи;

4) Таъминланганлик принципи.

Кредитлар одатда биринчи тоифали гаров объектлари билан таъминланади. (ер, олтин ва бошқа металллар)

5) Мақсадлилик принципи.

Кредитнинг зарурлигини белгиловчи омиллар.

1) Кредитнинг зарурлигини белгиловчи энг асосий омил бу капиталнинг доиравий айланиши ва айланишидир.

П-ишлаб чиқариш воситалари....ишлаб чиқариш жараёни-Т`-П`

бу жараённинг такрорланиши сапитал ауланмаси дейилади

2) айрим тармоқларда ишлаб чиқаришнинг мавсумий ҳарактерга эга эканлиги.

3) давлат бюджетининг дефицитининг мавжудлиги.

4) аҳолининг турмуш фаровонлигини таъминлашнинг зарурлиги.

Кредитнинг объекти иккитага бўлинади:

-пул маблағлари;

-товарлар.

Банк кредитларни пул маблағлари шаклида берилади.

Объекти тавар бўлган кредит тижорат кредити дейилади. Бунда сотилган таварларнинг пули кечиктириб тўланади яъни маълум муддат ўтгандан сўнг тўланади. Тижорат кредити одатда тижорат вексели билан расмийлаштирилади.

Ҳозирги даврда банк кредитларини бериш тизими тижорат кредитлари бериш тизимига қараганда юксак даражада ривожланган. Бунинг асосий сабаби *пулнинг юқори ликвидли акти эканлигидир.*

Кредитнинг субъектлари бўлиб қуйдагилар ҳисобланади.

- Банклар;

- нобанк кредит ташкилотлари, кредит уюшмалари, ломбардлар, микромолиялаш ташкилотлари, кредит корперативлари ва бошқалар;

- корхоналар;

- жисмоний шахслар;

- давлат;

- давлат органи;

- халқаро молия кредит ташкилотлари.

Кредит-қийматнинг ҳаракати бўлиб пул ва тавар кўринишидаги маблағларни қайтариб беришлилик, муддатлилик ва фоиз тўлашлилик асосида бериш натижасида юзага келади.

Кредит орқали жамиятимизда қуйидаги ижобий натижаларга эришиш мумкин:

биринчидан, фондлар айланиши жараёнида четга чиқиб, бўш қолган маблағларнинг ҳаракатсиз туриб қолишининг олди олинади;

иккинчидан, такрор ишлаб чиқаришни кенг доирада узлуксиз давом эттиришга имконият яратилади.

Кредитнинг вужудга келиши реалликка айланиши учун муайян шароитлар бўлиши зарур. Шу масала бўйича баъзи иқтисодий адабиётларда келтирилган фикрларни таҳлил қилиб, иқтисодчилар томонидан кредит юзага келишининг қуйидаги шартларига кўпроқ эътибор берилганини кўрсатиб ўтиш мумкин. Кредит муносабати бўлиши учун:

биринчидан, кредит муносабати иштирокчилари – қарз берувчи ва қарз олувчи – ҳуқуқий жиҳатдан мустақил субъект бўлиши керак. Мустақил субъект сифатида ҳар иккала томон бирбири билан ўзаро алоқалардан келиб чиқувчи мажбуриятларни бажаришини моддий жиҳатдан кафолатлай олиши керак. Мажбуриятларни бажара олиш қобилиятини ҳисобга олган ҳолда мустақил ҳуқуқий субъект сифатида томонлар иқтисодий муносабатга киришишлари керак.

иккинчидан, қарз берувчи ва қарз олувчи манфаатлари бирбирига мос тушган тақдирдагина кредит заруриятга айланади. Бу манфаатлар, авваламбор, объектив жараёнлар, ўзаро манфаатларни тақозо этувчи аниқ вазият билан боғлиқ.

Кредитор(қарз берувчи) томонидан пул маблағларини қарзга бериш бўйича, қарз олувчи томонидан эса шу маблағларни олиш бўйича қизиқиш туғилган тақдирдагина кредит муносабатлари вужудга келади.

Кредитнинг вужудга келиши кредит муносабатлари иштирокчилари манфаатларининг йўналишига боғлиқ. Томонлар манфаатларининг мос келиши кредит шартномаси тузилишини таъминлайди. Лекин кредит муносабатлари иштирокчилари манфаати нафақат вақт ва макон жиҳатдан, шунингдек, сифат жиҳатдан ҳам мос тушган тақдирдагина бу муносабатлар реалликка айланади. Шу билан бирга, кредитнинг бу муҳим сифатлари кредит муносабатлари содир бўлишининг асосий сабаби бўлаолмайди. Кредит вужудга келиши учун, юқорида айтилгандек, аниқ бир иқтисодий асос фондларнинг доиравий айланиши ва шунга ўхшаш бошқа аниқ шароитлар бўлиши зарур. Фақатгина ана шу таъсир этувчи омиллар бўлган тақдирдагина кредитнинг вужудга келиши реалликка айланади.

Баъзи иқтисодий адабиётларда кредитнинг зарурлиги хусусида бир неча бошқа фикрлар ҳам учрайди. Масалан, кредит корхоналар фаолиятини назорат қилишни амалга ошириш учун зарур, деб таъкидланади. Агар бу фикр тўғри деб қарайдиган бўлсак, кредитнинг зарурлиги фақат кредитор учун тушунарли бўлади, чунки у қарз бериш орқали қарз олувчи фаолиятини назорат қилиш имкониятига эга бўлади.

Бундай шароитда кредитнинг чегараси ишлаб чиқариш фондларининг доиравий айланишига асосланган объектив жараёнларга эмас, балки банкнинг кредит оператсиялари орқали қарз олувчининг фаолиятини назорат қилиш истагига боғлиқ бўлиб қолади.

Бу мулоҳазалардан келиб чиққан ҳолда хулоса қилиб айтиш мумкинки, кредитнинг объектив зарурлиги такрор ишлаб чиқариш жараёнида фондларнинг доиравий айланиши қонуниятларига асослангандир.

Кредитга зарурат туғилганда қуйидаги манбалардаги бўш маблағлардан кредит ресурслар сифатида фойдаланиш мумкин. Бу манбалар асосан қуйидагилардир:

- асосий фондларни тиклаш, капитал тамирлаш учун ажратиладиган амортизация сифатидаги пул маблағлари;
- товарларни сотиш ва янги моддий ресурсларни сотиб олиш вақтларининг бирбирига мос келмаганлиги туфайли юзага келган бўш пул маблағлари;
- товарлар реализациясидан тушган тушум билан иш ҳақини тўлаш вақтлари орасида вақтинча бўш туриб қолган пул маблағлари;
- кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш жараёнида йиғиладиган ва капиталлаштириш учун мўлжалланган қўшимча маблағлар;

шахсий сектор даромадлари, жамғармалари ва бошқа бўш пул маблағлари

Кредитнинг зарурлигини ифодаловчи омиллар моҳиятини очишда, уларнинг ҳар бирининг аҳамиятини кредит шартномасини тузиш даражасигача олиб келиш хато ҳисобланади. Алоҳида олинган бир омилнинг ўзи кредит берилиши учун у ёки бу даражада этарли бўлмаслиги мумкин.

Кредитнинг моҳияти. Кредитнинг функциялари. “Кредит” тушунчасининг мазмуни.

Моҳият сўзи иқтисодий ёки ижтимоий ҳодиса ёки воқеликнинг ички хусусиятини англатади. Кредитнинг моҳияти унунг бир қатор ички хусусиятларида намоён бўлди, аввало, кредит қийматнинг ҳаракати бўлиб ижтимоий-иқтисодий муносабатларни ўзида акс эттиради, лекин кредит ҳар қандай қийматнинг ҳаракати эмас. У вақтинчалик фойдаланишга бериладиган пул ва товар шаклидаги маблағларнинг ҳаракатидир. Кредитнинг яна бир ички хусусияти унинг субъектлар ўртасидаги муносабатларда намоён бўлади. Кредитнинг субъектлари 2 та:

- кредитор;
- кредит олувчи.

Кредитнинг 3 муҳим хусусиятлари шундан иборатки кредит унга бўлган объектив талаб туфайли юзага келади.

Айри ҳолларда мижозлар кредитни қайтара олмайди. Бу эса кредитни қайтариб беришлилик хусусиятларини инкор этмайди.

Кредитнинг моҳиятан фарқланувчи асосий жиҳати ҳам унинг қайтариб олинишидир. Тараққий этган давлатларда ссуда капитали бозори яхши ривожланган. Бу бозор икки қисмдан иборат:

1) биринчи сегмент пул бозори дейилади. Бу бозорда қисқа муддатли кредитларнинг фоиз ставкалари шакилланади.

2) Иккинчи сегмент сапитал бозори дейилади. Бу бозорда ўрт ва узок муддатли кредитларнинг фоиз ставкалар шакилланади.

Либор+Спред=Либид

Бу ерда:

Либор-кредит фоиз ставкаси;

Спред-банк фойдаси;

Либид-кредитнинг қиймати.

Маржа-банк билан мижоз ўртасидаги муносабатларни характерлайди.⁷

Спред-банк билан банк ўртасидаги муносабатларни характерлайди.

Кредитнинг моҳиятини англашда кредит қонуни муҳим ўринни эгаллайди.

Кредитнинг 3 та қонуни бор:

⁷ Longman Dictionary of Contemporary English. England: Longman, 2001.

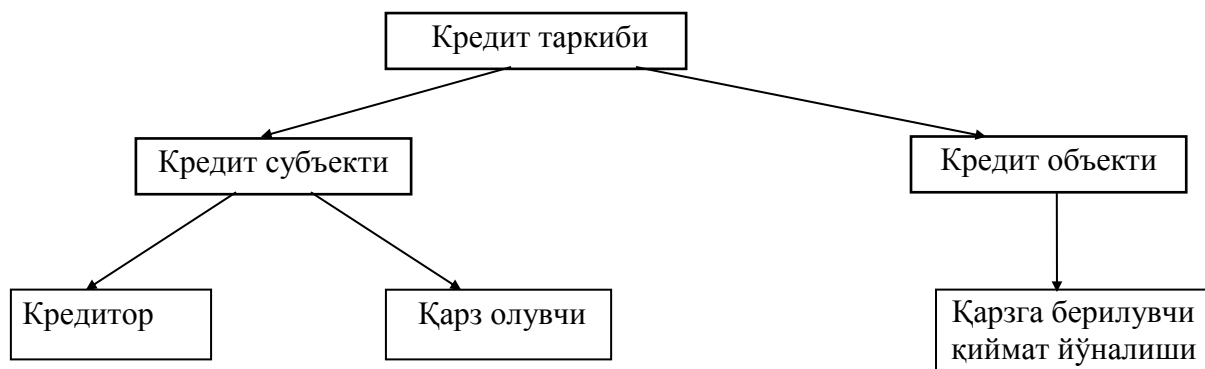
- 1) қайтарилиш қонуни;
- 2) қийматнинг сақланиш қонуни;
- 3) мувозанат қонуни- берилаётган кредитлар ва уларнинг ресурслар таминоти ортасида мувозанат бўлиши керак.

Кредитнинг моҳиятини янада аниқлаштириш учун унинг таркибини, ҳаракат босқичларини, иқтисодий тушунча сифатидаги муҳим белгиларини ва ижтимоий иқтисодий характеристикасини кўриб чиқамиз. Кредитнинг моҳиятини тушуниш учун, авваламбор, унинг таркиби нимадан иборат эканлигини тушуниб олиш зарур. Кредит муносабат бўлиши учун унинг зарур элементлари – кредитнинг объекти ва субъекти бўлиши зарур.

Кредит муносабатларида субъектлар икки хил бўлади:

1. *Кредитор (қарз берувчи)*
2. *Қарз олувчи*

Бундан ташқари, кредит муносабатлари таркибининг элементи сифатида кредитнинг объекти юзага келади.

Кредит муносабатларининг объектлари ва субъектлари.

Кредит объекти бу (кредитор) қарз берувчидан қарз олувчига бериладиган ва қарз олувчидан кредитор (қарз берувчи)га қайтиб бериладиган қийматдир.

Бунда қарзга берилган маблағ ўз қийматини сақлаб қолиши кредитнинг асосий сифати ҳисобланади.

Кредит таркиби унинг элементлари бирлигини ифодалайди.

Кредитнинг ҳаракат босқичлари ҳам унинг муҳим белгиси ҳисобланади. Қарзга берилувчи қиймат ҳаракатини қуйидаги схемада ифодалаш мумкин:

$$B_k \quad O_{kz} \quad I_k \dots V_p \dots K_k \quad \Phi_{kc}$$

B_k – кредитнинг берилиши;

O_{kz} – кредитнинг қарз олувчи томонидан вақтинчалик эҳтиёжларини қондириш учун олиниши;

I_k – кредитнинг ишлатилиши қарз олувчининг кредитни нима мақсадда олганлиги билан узвий боғлиқ бўлади;

V_p – қарз олувчининг хўжалигида қарзга олинган қиймат айланмаси тугалланишини ресурсларнинг айланмадан чиқарилишини ифодалайди;

K_k – кредитни қайтариш;

Φ_{kc} – вақтинчалик берилган қийматни кредитор қўлига қайтиб келиши (% билан).

Кредитнинг моҳиятини малум вақтдан кейин қайтариб бериш ва фоиз билан қайтариш шарти янада кенгроқ очиб беради. Бу ҳар иккала шартдан ташқари, кредитнинг иқтисодий категория сифатида ҳаракат қилишини асослаш учун иқтисодий муносабатларнинг чуқур ижтимоий иқтисодий белгиларини ҳисобга олиш зарур.⁸

Кредит моҳиятининг таҳлили узлуксиз жараён. Таҳлил жараёнида янгидан янги белгилар, хусусиятлар юзага чиқиши мумкин.

Ҳар қандай иқтисодий категория ўзининг функцияларига эга бўлгани каби кредит ҳам ўзининг бир қатор функцияларига эга. Ижтимоий иқтисодий тизимда кредитнинг ўрни ва аҳамияти бажараётган функциялари билан аниқланади. Кредитнинг функцияси – бу кредитнинг иқтисодиётдаги фаолияти конкрет равишда намоён бўлишидир.

Кредитни таҳлил қилишда, функция, унинг моҳияти ва аҳамияти ўртасидаги оралиқ бўғин сифатида кўриб чиқилади.

Кредитнинг функциялари ҳақида олимлар ўртасида ягона изчиллик йўқ.

И. Лаврушиннинг фикрича, кредитнинг функцияларини таҳлил қилишда иккита эчилмаган муаммо мавжуд:

1. Функцияни тушунишнинг услубий асослари.
2. Функцияларнинг таркиби ва структураси.

Кредитнинг таркибий қисмидан келиб чиққан ҳолда унга қуйидаги муносабатларга хос функциялар тааллуқли:

а) кредиторнинг қарз олувчи ва қарзга берилувчи қиймат билан муносабати орқали;

б) қарз олувчининг кредитор ва қарзга берилувчи қиймат билан муносабати орқали;

в) қарзга берилувчи қиймат билан кредитор ва қарз олувчининг муносабати орқали.

Кредитнинг принциплари.Кредитнинг зарурлигини белгиловчи омиллар.

Кредит муносабатлари иқтисодиётда мавжуд аниқ услубий асосларга таянади. Унинг асосий элементлари бўлган ссуда капитали бозори операциялари маълум тамойиллар асосида олиб борилади. Бу тамойиллар кредит ривожланишининг биринчи босқичида кўзга ташланган эди. Кейинчалик эса улар умумдавлат ва халқаро кредит конунчилигида яққол уз аксини топди. Иқтисодий категория сифатида кредит бир неча тамойилларга эга. Булар кредитнинг қайтариб беришлилиги, кредитнинг муддатлилиги, кредитнинг таъминланганлиги, мақсадлилиги ва тўловлилик тамойилларидир.

Кредитнинг қайтариб беришлилик тамойили.

Бу тамойил кредитнинг мустақил иқтисодий категория эканлиги шартидир, кайтиб беришлик кредитнинг умумий белгиси ҳисобланади, кайтиб беришлилик ўз-ўзидан вужудга келмайди: у моддий жараёнларга, қийматнинг айланишини тугашига асосланади. Аммо доиравий айланишнинг тугаши – бу қайтариб бериши эмас, фақат қайтариб бериш учун замин тайёрлашдир. Кредитни қайтариш айланишдан чиққан маблағлар қарз олувчига пул маблағларининг қайтариш имкониятини берган тақдирда қайтарилади, қайтариб беришлилик икки ёклама жараённи ифода этади, у кредитор учун ҳам, қарз олувчи учун ҳам бир хил даражада муҳимдир.

⁸ Longman Business English Dictionary. 5th ed. England: Longman, 2003

Қийматни қайтарувчи харакатида ҳукукий томони ҳам муҳимдир. Муайян бир муддатга бериладиган қийматга эғалик ҳукуки кредитордан қарз олувчига ўтмайди.

Қарзга бериладиган қиймат фақат муайян бир муддатгина ўз эғаси қўлидан узоқлашади, лекин эғасини ўзгартирмайди.

Бўш турган ресурсларни аккумуляция қилувчи банклар бу ресурслардан ўз ресурслари сифатида фойдалана олмайди. Банк қарзга берувчи маблағнинг эғаси бўлиб корхона, ташкилот, алоҳида шахслар ҳисобланади.

Қайтариб беришлилик муайян шартномада ўзининг ўрнини топади.

Қайтариб беришлилик объектив белги ҳисобланади. Кредитни қайтариб беришлилик томони уни бошқа иқтисодий категориялардан, шу жумладан, молиядан фарқ қилиш имконини беради.

Кредитдан самарали фойдаланиш асосидаги қайтариб беришлилик – бутун банк фаолиятининг марказий пункти ҳисобланади. Кредитнинг бу тамойили амалиётда кредит ва ундан фойдаланганлик учун фоиз суммасини кредит берган муассаса ҳисобига кўчириш йўли билан тўланади. Шу йўл билан банклар кредит ресурсларининг қайта тикланишини таъминлайдилар. Собиқ иттифок даврида марказлашган режали иқтисодиёт шароитида кредитлашнинг «қайтарилмаган ссуда» деб аталадиган норасмий тушунчаси бор эди. Кредитлашнинг бу шакли халқ хўжалигининг кўп тармоқларида айникса қишлоқ хўжалиги соҳасида кенг тарқалган эди. Кредит давлат банки томонидан қарз олувчининг молиявий аҳволини ҳисобга олмаган ҳолда берилар эди. Ўзининг иқтисодий моҳиятига кўра қайтарилмайдиган ссудалар бюджет субсидияларини кўшимча шакли сифатида намоён бўлади. Бозор иқтисодиёти шароитида «қайтарилмас кредит» тушунчаси бозор иқтисодиёти тамойилларига ёт бўлиб бундай кредитнинг амалиётда бўлиши иқтисодиёт учун жуда хавfli ҳисобланади.

Кредитнинг муддатлилиги.

Бу тамойил кредит берувчидан олинган кредитни ўз вақтида қайтариб бериш муддатини, яъни кредитнинг қандай муддатга берилганлиги билан характерланади. Бунда шу муддатлилиқ тамойилига кўра узоқ ва қисқа муддатли кредитларга бўлинади.

Кредитнинг муддатлилиқ тамойили қарздор учун қулай бўлган ҳар қандай вақтда эмас, балки кредит битимида кўрсатилган маълум муддатда кредитни қайтарилиши зарур эканлигини билдиради. Кредитнинг муддатлилиги ҳар иккала томон, кредитор ва қарз олувчи учун муҳимдир. Агар кредитор фоизни билан ўз вақтида қайтариб олса, уни эғасига қайтариш ёки яна кредитга бериш имкониятига эга бўлади. Қарз олувчи кредитни самарали ишлатиб, уни ўз вақтида кредиторга қайтариш ва шу билан шартномадаги жазо чораларидан қутулишидан манфаатдор. Кредитнинг муддати бўйича кредит шартномада кўрсатилган шартларнинг бузилиши натижасида қарз берувчи қарз олувчига иқтисодий чоралар (жарималар шаклида, кредит бўйича фоиз даражасини ошириш, кредитни муддатини қисқартириш ва бошқа) ни қўллаш мумкин.

Кредитнинг таъминланганлиги.

Бу таъмойил ёрдамида халқ хўжалигининг ривожланишида қиймат ва моддий ишлаб чиқариш ўртасида бўлиши зарур бўлган пропорцияларнинг бир меёрда бўлиши таъминланади. Бу тамойилнинг асосий моҳияти шундаки, бунда хўжалиқ айланишида иштирок этувчи банк маблағларининг ҳар бир сўмига муайян бойликларнинг бир сўми қарама-қарши туриши керак. Банклар томонидан халқ

хўжалиги тармоқларига берилган кредитлар тўлиқ товар моддий бойликлари ва маълум харажатлар билан таъминланган бўлиши керак.

Хулоса қилиб айтганда, кредитнинг таъминланганлик таъмойили қарз олувчи ўзига олган мажбуриятларни бузиш шароитида қарз берувчининг мулкдорлик манфаатларини химоя қилишни таъминлайди ва ўзининг амалий аксини кредитни бирор гаров ёки молиявий кафолат асосида беришда топади. Бу умумиктисодиёт барқарорликка эришиш даврида айниқса муҳимдир.

4. Тўловлилик тамойили.

Бу тамойил айланма фондларнинг доиравий айланишини, кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш жараёнини таъминловчи тўлов ресурслари суммасини аванслаштириш заруриятидан келиб чиқади.

Бу тамойилга асосан корхоналар фойдаланилган қарз маблағлари учун кредиторга фоиз шаклида тўловни ўтказадилар. Кредитнинг тўловлиги уни тўлиқ суммада ўз эгасига қайтарилишинигина эмас, шу билан кредит учун фоиз шаклидаги тўлов билан қайтарилишини ифодалайди. Демак, кредитор ўз маблағларини ҳеч вақт ўз хажмида қайтариб олиш шарти билан бермайди, бунда у маблағни қарзга берганлиги учун муайян тўлов талаб қилади. (фоизсиз имтиёзли кредитлар бундан мустасно).

Кредитнинг тўловлиги нафақат банклар фаолиятининг мақсадига, балки корхоналарнинг бевосита фойдасига боғлиқ бўлади ва ижобий таъсир кўрсатади.

Кредит учун ҳақ тўлашнинг иқтисодий моҳияти қарз берувчи ва қарз олувчи ўртасидаги қўшимча олинган фойданинг тақсимланишини қайд қилишда намоён бўлади.

5. Кредитнинг мақсадлилиги.

Бу тамойилнинг моҳияти шундаки, қарз олувчи томонидан олинган кредитлар аниқ бир мақсадни амалга оширишга йўналтирилган бўлиши зарур. Кредитнинг қайси мақсадга йўналтирилганлиги, масалан, товар моддий бойликлар сотиб олишга ёки бирор ишлаб чиқариш харажатларини қоплашга ва ҳақозо аниқ бирор объектга мақсадли йўналтирилганлиги корхона билан банк ўртасида тузиладиган кредит шартномада кўрсатилган бўлади. Корхона олган кредитини фақатгина кредит шартномада кўрсатилган ишни бажаришга сарфлаши керак.

Бунда кредит муайян, аниқ объектга: ишлаб чиқариш харажатларига, ишлаб чиқариш захираларига, тайёр маҳсулотга, жўнатилган товарларга, ҳисоб-китоб хужжатларига ва ҳақозоларга берилади.

Юқорида келтирилган тамойиллар кредитнинг иқтисодий категория сифатида мавжуд бўлиши ва ҳаракат қилишининг муҳим томонларини ўзида ифодалайди.

Кредитнинг самарадорлигини таъминлаш мақсадида ғарб мамлакатлари амалиётида кредитлашнинг биз учун янги қоидаси қўлланилади. Бу қоида кредитлашда «5 «С» лар қоидаси» деб юритилади.

1.4. Банк тушунчаси ва банкларнинг турлари ва улар фаолиятининг ўзига хос хусусиятлари.

Банклар пайдо бўлишининг асоси бўлиб товар-пул муносабатларининг ривожланиши ҳисобланади. Товар-пул муносабатларининг бўлиши ва уларнинг ривожланиб бориши барча ижтимоий-иқтисодий тўзумларда банкларнинг ҳам бўлишини тақозо қилади.

Банклар ўрта асрларда пулдорлар томонидан пулни қабул қилиш ва бошқда давлат, шаҳар пулига алмаштириб бериш асосида келиб чиққан. Кейинчалик

пулдорлар ўз бўш турган маблағларидан фойда олиш мақсадида уларни вақтинча фойдаланишга маблағ зарур бўлган корхоналарга ссудалар беришган. Бу пул алмаштирувчи пулдорларнинг банкирларга айланишига олиб келган.

Банк сўзи италянча “banca” сўзидан олинган бўлиб “стол”, банкнота “пуллик стол” деган маънони англатади. Урта асрларда италиялик пулдорлар ҳамёнларидаги, идишларидаги монеталарни стол устида куйиб ҳисоб-китоб қилганлар.⁹

XII асрларда Генуяда пул алмаштирувчиларни “bancherii” деб аташган. Агар пулдорлардан бирортаси ишончли окламаса ва ишига маъсулиятсизлик қилса, у утирган стол синдириб ташланган ва уни “Banco rotto”, яъни банкрот деб аташган. Яъни, бизга маълум бўлган “банкрот” сўзи ҳам “banca” сўзидан олинган.

Банклар пайдо бўлишининг бошланғич нуктаси бўлиб XVI асрда Флоренция ва Венецияда ташкил қилинган кичик жиробанклар ҳисобланади.

Бу банклар асосан ўз миждозлари-савдогарларга хизмат қилган, улар уртасида нақд пулсиз ҳисоб-китобларни олиб борган. Бу банклар ўз миждозларини монеталар таркиби бузулишидан зарар кўришдан ҳимоя қилишган. Улар зҳисобларни маълум суммадаги Кимматбаҳо металлни ифодаловчи махсус пул бирлигида олиб боришган ўзларининг бўш пул маблағларини жиробанклар давлатга қарзга, шаҳарларга, чет эл савдогарларига ссуда берган. Англия банк тизими (XVI аср) юзага келган ва ривожланган биринчи давлат ҳисобланади. Англия банкирлари олтин (олтинни сақлаб бериш) билан шуғулланувчилар (масалан, биз Лондонда банк ишини илк бор ривожлантирган Чайльд номли пулдорни айтиш мумкин) ва савдогарлардан келиб чиққан.

Қадимги Грецияда пул алмаштирувчи одамларни “*трапезида*” (грекча-стол), Қадимги римда “*менсарилар*” (лотинча-стол) деб аташган.

Дастлабки банклар валюта айирбошлаш операцияларидан ташқари, одамларнинг пул бойликларини сақлаш ва омонатчиларга ҳисоб-китоб хизматлари кўрсатиш билан ҳам шуғулланганлар. Кейинчалик банкирлар шу нарсани тушиндики, банкда ҳаракатсиз ётган пулларни маълум фоиз эвазига бериб даромад олиш мумкин. Шу тариқа банкларнинг кредит операциялари пайдо бўлган.

Банкларнинг келиб чиқиши ва ривожланиш ишлаб чиқариш билан боғлиқ харажатлар ва талабларнинг ошиши, савдо капитали айланишининг тезлашуви билан боғлиқ бўлган. Натурал хужалик муносабатларининг тугаши савдо-сотик муносабатларининг ривожланиши пуллик ҳисоб-китоблар олиб боришга, кредитнинг ривожланишига йўл очди. Ишлаб чиқаришни ривожлантириш ёлланма меҳнатни жалб қилишга олиб келган. Ёлланма меҳнат учун ҳақнинг пул шаклида тўланиши, доимий пул айланишини юзага келтирди. Пул айланишини эса банк томонидан бошқариш зарур эди. Шундай қилиб, банклар фаолият кўрсата бошлади ва улар маблағларни йиғиш ва тақсимлаш орқали ссуда капитали ҳаракатини бошқара бошлади. Ссуда капиталистидан фарқли ўлароқ банкир тадбиркор сифатида иш олиб борган.

Агар саноат соҳасидаги пулдор ўз капиталини саноатга, савдогар ўз маблағини савдога қўйса, банкир ўз капиталини банк ишига қўяди. Ссуда капиталисти асосан ўзининг бўш капиталини қарзга берса, банкирлар асосан четдан жалб қилинган маблағларга таянади. Ссудага маблағ берувчи пулдорнинг даромади ссуда фоизи бўлса, банкирнинг даромади банк фойдаси ҳисобланади. Банклар корхона, таш-килот, давлат муассасалари, аҳоли бўш пулларини жалб

⁹ McLean I. The Concise Oxford Dictionary of Politics. Oxford: Oxford University Press, 1996

қилиш орқа-ли катта ҳажмдаги капитални ўз қўлларида жамлайдилар ва даромад келтирувчи капитал ҳаракатини бошқариб борадилар. Банкларнинг йириклашуви ва улар фаолиятининг такомиллашуви уларнинг махсус корхоналар – кредит муассасаларига айланишига олиб келади.

Шундай қилиб, банк фаолияти халқ хўжалиги мавжуд бўлган бўш маблағларни жалб қилиш ва ссуда капиталини тақсимлашни ўз ичига олади. Банк ўз фаолияти давомида маълум даромадга эга бўлади. Бу даромад банк жалб қилган ресурсларга йўналтирилган фоиз ва жойлаштирган ресурслар бўйича оладиган фоиз ўртасидаги фарқдан иборат бўлади.

Банклар фаолияти ривожланишига қуйидаги омиллар таъсир кўрсатади:¹⁰

- Давлат ва аҳоли томонидан банкларга бўлган ишончининг ортиши уларнинг ихтиёридаги вақтинча бўш пул маблағларни банкка жалб қилиш имконини беради. Кейинчалик ишлаб чиқарувчи кохоналар ҳам ўз пул маблағларини депозит сифатида банкларга жойлаштира бошлади

- XVI асрда Америкадан Европага жуда катта миқдорда олтин ва кумушнинг кириб келиши Италия ва Голландия банкларининг монополиясига барҳам берди. Натижада Европада банклараро рақобат шаклланди.

- Банклар фаолияти ривожланиб бориши билан улар эндигона қимматли қоғозлар бзорида пайдо бўлган. Шу тарика банкларнинг янги операциялари пайдо бўлди.

- Банклар ўзининг специфик яъни “ўзига хос” хусусиятига кўра миллий тўлов тизимининг таянчига айлантирилди. Энди иқтисодиётдаги барча тўловлар банклар орқали ўтадиган бўлди. Бу банкларнинг иқтисодиётдаги мавқеини кескин оширди.

Биринчи Марказий банк 1650-йилда Швецитанинг *Рикс банки*;

1694-йилда Англия Марказий банки;

1800-йилда Франция Марказий бани;

1893-йилда Италия Марказий банки ;

1913-йилда АҚШ федерал захира тизими ташкил этилди.

Банкларнинг турлари ва улар фаолиятининг ўзига хос хусусиятлари.

Банк тизими ва унинг элементлари.

Кредит тизими деб кредит муносабатлар мажмуаси ва кредит муносабатларни ташкил қилувчи ва амалга оширувчи кредит институтлар йигиндисига айтилади. Кредит тизими орқали ҳукукий ва жисмоний шахсларнинг вақтинча бўш маблағлари йиғилади ва корхона, ташкилотларга, давлатга вақтинча фойдаланишга берилади. Кредит тизими бир неча бўғинлардан иборат бўлиши мумкин. Маблатларни жалб қилиши ва тақсимланишига қараб кредит тизими бўғинлари ўз хусусиятларига эга килади. Жаҳон амалиётида кредит тизими ўзининг ташкил қилиниш турига қараб қуйидаги гуруҳларга бўлинади.

- Марказий банк
- Тижорат банклар
- махсус-кредит институтлар

Бозор иқтисодиёти шароитида икки поғонали кредит банк тизими кўп мамлакатлар иқтисодининг асоси ҳисобланади. Бу Марказий банк, банк институтлари ва нобанк кредит муассасаларидир.

Банк институтларига қуйидаги банклар киради:

¹⁰ Pass C, Lowes B., Pendleton A., Chadwick L. Collins Dictionary of Business. Glasgow: HarperCollinsPublishers, 1991.

- тижорат банклар;
- инвестиция банклари;
- жамғармалар жалб қилувчи банклар (Ўзбекистонда Халқ банки);
- ипотека банки;
- савдо банклари;
- ташқи иқтисодий алоқалар бўйича банклар;
- тармоқлар бўйича ихтисослашган банклар ва бошқалар.

Нобанк кредит ташкилотларга:

- инвестиция компаниялари;
- суғурта компаниялари;
- нафақа ва бошқа фондлар киради.

Ўзбекистон Республикаси қонунларига асосан банк - тижорат муассасаси бўлиб, жисмоний ва ҳуқуқий шахсларнинг бўш турган пул маблағларини жалб қилиш ва уларни ўз номидан, туловлилик, муддатлилик, қайтиб бериш шарти асосида жойлаштириш операцияларини ва бошқа банк операцияларини бажаради.

Банклар - товар-пул хужалигининг ажралмас атрибутидир. Тарихан булар ёнма-ён ривожланиб келдилар. Шунинг учун қийматнинг пул шаклининг муомаласининг бошланиши банк ишининг бошланиши деб ҳисоблаш, ҳамда банк фаолиятининг ривожланишидаги етуклиги доимо иқтисодиётдаги товар-пул алоқаларининг ривожланиш даражасига мос келган.

Банклар-молиявий бозорнинг ташкилий тузилишининг бир қисми бўлган кредит ташкилоти бўлиб, жисмоний ва юридик шахсларнинг вақтинчалик бўш турган пул маблағларини жамғириш, йиғиш, жамланган (аккумуляция қилинган) маблағларни ўз номидан қайтариб беришлилик, муддатлилик асосида бериш ҳамда миқдорларнинг топшириғига кўра, тўловларни амалга ошириш вазифаларини амалга оширадилар.

Бу «банкнинг илк» белгилари бўлиб, улар аслида тарихан банкларнинг шаклланишидаги 3 асосий йўналишни ўзида акс эттиради. Маълум бир шартлар асосида ушбу йўналишларга черковларнинг ўзларига топширилган пул маблағларини сақлаб беришни таъминлаш фаолиятини, судхурлик кредитларини, кейинчалик уларнинг тижорат кредитига айланишини, алмаштирув (меняли) «столларининг» идораларининг «хисоб-китоб» ва валюта билан фаолиятларини мумкин. Ҳақиқатда эса охириги йўналиш бу ташкилотларга ном бериш учун асос бўлиб хизмат қилди.

Банклар маълум белгиларига қараб қуйидаги турларга бўлинади.

- мулк шаклига қараб: акционер, ноакционер, кооператив, коммунал, давлат, аралаш, халқаро банкларга бўлинади;
- кредит берувчи банкларга;
- миллий мавқеи бўйича: миллий ва хорижий банкларга;
- фаолият кўрсатиши ва бажарадиган функцияларига қараб: депозит, универсал, ихтисослашган банкларга бўлинади.

Акционер банклар акционер компаниялар сифатида юзага келган банклар бўлиб акциялар чиқариш ҳисобидан улар капиталининг асосий қисми юзага келтирилади. Кўпгина ривожланган мамлакатларда банк тизимининг асосий қисмини акционер банклар ташкил қилади.

Ноакционер банклар пайчилар маблағлари ҳисобидан ташкил қилинган банклар бўлиб, улар бир ёки бир неча шахс ихтиёрида бўлиши мумкин.

Майда ишлаб чиқарувчилар, хунармандларнинг фаолиятини қўллаб-қувватлаш мақсадида кооператив банклар ташкил қилинади. Бу банкларнинг маблағлари иштирокчиларнинг маблағлари ҳисобидан вужудга келтирилади ва миқдорларга уларнинг фаолиятини ривожлантириш учун енгил шароитда кредит берилади. Коммунал банклар ихтисослашган кредит ташкилотлар бўлиб, коммунал хужалик ва уй-жой қурилишини кредитлаш ва молиялаштириш билан шуғулланади.

Давлат банклари давлат ихтиёрида бўлган кредит муассаса бўлиб, Ўзининг биринчи қуртаклари қадимий Римда, Египетда, кейинчилик XVI-XVII асрларда Европада вужудга келган.

Ихтисослаштирилган банкларнинг турдаги сифатида инвестиция, жамғарма, ривожланиш ва тараққиёт банкларини келтириш мумкин. Кредит тизимининг яна бир қисми нобанк кредит муассасалари бўлиб, давлат ва корхоналарни молиялаштириши, узоқ муддатли кредитлаш билан шуғулланади.

Ўзбекистон Республикасининг банк тизими. Пул хўжалигининг юзага келиши ва пулларни сақлаш учун махсус муассасаларнинг зарурлиги. Пул хўжалигининг номарказлашуви ва унинг шакллари кенгайиши.

Кредит - банк тизимининг шаклланиши ва ривожланиши - иқтисодий ислохатларни амалга оширилишининг ажралмас белгиларидан (хусусиятларидан) биридир. Бу шу билан таъкидланадики, банк тизими ҳар қандай турдаги иқтисодиётнинг марказий тизимини ташкил қилувчи унсурларидан ҳисобланади. Банк тизими вақтинчалик бўш турган пул маблағларини аккумуляция қилиш функциясини амалга оширади. Банк тизимининг мувоффақиятли ишидан иқтисодиётни самарали фаолият кўрсатиши, умуман олганда мамлакатдаги иқтисодий ўсиш боғлиқ бўлади. Банк деб пул маблағларини йиғувчи, сақлаб берувчи, кредит-ҳисоб ва бошқа хар-хил воситачилик операцияларини бажарувчи муассасаларга айтилади.¹¹

Агар мамлакатда етарли даражада банк фаолиятини кўрсатаётган банклар, кредит ташкилотлар ҳамда иқтисодий ташкилотлар мавжуд бўлса у ҳолда банк тизими мавжудлиги тўғрисида гап юритса бўлади. Ушбу шароитда банклар ва кредит ташкилотлари турли шаклларида ҳамда доимо ўз миқдорлари- иқтисодиёт субъектлари, Марказий банк, бошқа органлар, давлат ҳокимиятлари ва давлат бошқарув органлари, ўзаро ёки ёрдамчи ташкилотлар билан мулоқотда (муносабатда) бўлиб турадилар.

Банк тизими - ташкилий тўзилма сифатида йирик тизим бўлиб - мамлакатнинг иқтисодий тизимига киради. Бу шуни билдирадики, банкларнинг фаолияти ва ривожланишини моддий ва номоддий неъматларни ишлаб чиқариш, муомала ва истеъмол қилиш билан боғлиқ ҳолда кўриб чиқиш зарурдир. Ўзининг амалий фаолиятида банклар хўжалик ҳаётини тартибга солиш механизми билан ўзвий равишда боғлиқ.

Тижорат банкларини белгиларига қараб қуйидаги турларга бўлиш мумкин. Мулкчилик шаклига қараб банклар: давлат банкига, акциядор банкларга, кооператив, хусусий, минтақавий, аралаш мулкчиликка асосланган банкка бўлинади. Акциядор банклар акциядор жамият каби очик турдаги ёки ёпиқ турдаги акциядор банклар бўлиши мумкин. Акциядорлар сафига кириш акцияларни сотиб олиш йули билан амалга оширилади. Ҳуқуқий ва жисмоний шахслар банкларнинг акцияларини сотиб олиши ва акциядорлар бўлиши мумкин.

¹¹ Pearsall J. The New Oxford Dictionary of English. Oxford: Oxford University Press, 2001

Баъзи тижорат банклари пайлар (бадаллар) хисобидан ташкил қилиниши мумкин. Бу турдаги банкларнинг қатнашчилари ҳам ҳуқуқий ва жисмоний шахслар бўлиши мумкин.¹²

Хусусий банклар - жисмоний шахснинг пул маблағлари хисобидан ташкил қилинган банклар хисобланади.

Жойлашиш белгисига қараб тижорат банклар: халқаро, республика, минтақавий, вилоят банкларига бўлиниши мумкин.

Бажарадиган операцияларига қараб тижорат банклар - универсал ва махсус банкларга бўлинади.

Универсал банклар хилма-хил операциялар бажариш, ҳар хил хизматлар амалга ошириш хусусиятига эга бўлади. Махсус банклар маълум йўналишларга хизмат кўрсатиб, ўз фаолиятини шу йўналишларда ютуқларга, самарадорликка эришишга бағишлайди. Бундай банкларга тармоқларга хизмат кўрсатувчи банклар, экспорт-импорт операцияларини олиб боровчи банклар, инвестиция банклари, ипотека-замин банклари кириши мумкин.

Сегментланган банк тўзилмаси тижорат ва нобанк кредит ташкилотларига фаолият мухитини (операцияларини) қатъий қонуний томонидан чегаралаб кўйилишини билдиради. Бундай ҳолат ҳозирда АКШ, Япония, Канада каби давлатларда мавжуд бўлиб уларда корпоратив мижозларнинг қимматли қоғозларни чиқариш ва жойлаштириш операциялари билан шуғулланишлари тақиқланади. Бироқ, бугунги кунда АКШ 1933 йилда қабул қилинган Гласс-Стегал қонуни бекор қилиниши кутилмоқда.

Аммо, ривожланган мамлакатларга бир ёки икки поғонали банк тизими ҳосдир.

Бир поғонали банк тизими варианты мамлакатда ягона марказий банк хали мавжуд бўлмаса ёки битта марказий банкдан иборат бўлсагина реал (ҳақиқатда) мавжуд бўлиши мумкин.

Аммо цивилизация даражасидаги бозор иқтисодиёти шароитига икки поғонали банк тизими ҳос. Бунда биринчи поғона банклари-бу Марказий банк, иккинчи қуйи поғона эса-тижорат банклари ва кредит ташкилотларидир.

Марказий банк-банк тизими мавжуд бўлган барча давлатлар пул-кредит тизимининг асосини ташкил қилади. Марказий банкнинг молия бозоридаги ўрни мамлакатда бозор муносабатларининг ривожланиш даражасига ва хусусиятига боғлиқ.

Бу эса ўз навбатида икки поғонали банк тизимини шаклланишига асосий омил бўлиб хисобланади. Чунки бунинг тепасида Марказий банк бўлади.

Икки поғонали банк тизимининг зарурли бозор муносабатларининг қарама-қаршиликларидан келиб чиқади. Бир томондан, бу хусусий молия маблағларидан эркин фойдаланиш ҳуқуқини талаб қилади. Бу қуйи поғона банклар-тижорат банклари орқали амалга оширилади. Иккинчи томондан, бу муносабатларни маълум миқдорда тартибга солиш назорат қилиш мақсадли йўналтириш зарур. Бундай махсус институт сифатида Марказий банк юзага чиқади.

Банк фаолиятини махсус лицензия асосида амалга ошириладиган фаолиятдир. Биз айтганимиздаги Ўзбекистон Республикаси Тижорат банклари Марказий банк томонидан бериладиган лицензия асосида фаолият олиб борадилар. Уларга кўшимча рецензия зарур эмас (факат валюта операцияларидан ташқари).

¹² Siegel J. G, Shim J. K. Dictionary of Accounting Terms. 3rd ed. The USA: Barron's, 2000.

Бозор иқтисодиёти ва жаҳон хўжалиги ривожланиши билан банк тизими ҳам ривожлана борди. Ҳозирги шароитда банклар тобора кўпроқ фақат соф банк операцияларини бажарадиган эмас.

Тижорат банклари куйидаги операцияларни бажаради:

- пассив операциялар;
- актив ссуда операциялари;
- банк хизматлари ва воститачилик операциялари;
- банкнинг ўз маблағлари ҳисобидан амалга оширадиган операциялар ва бошқалар.

Шу билан бирга банклар молиявий хизматлар кўрсатадиган молиявий муассасаларга айланмоқда, бу банк балансида акс эттирилмайди, лекин жуда катта даромад келтиради. Масалан: банклар валюта операцияларини бажарганда саррофлар-брокерлар сифатида майдонга чиқадилар ва катта миқдорда воситачилик ҳақи оладилар. Лекин бу операциялар банк балансида акс эттирилмайди. Ҳозирги пайтда йирик тижорат банклари қарийиб 350 турдаги молиявий хизмат кўрсатмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг «Банклар ва банк фаолияти тўғрисида»ги қонунда тижорат банкларининг куйидаги операциялари қайд қилинган:

1. Мижозларнинг ҳисоб варақаларини олиб бориш;
2. Мижозларга касса хизмати кўрсатиш;
3. Мижознинг топшириғига биноан нақд пулсиз ҳисоб-китобларни бажариш;
4. Қисқа ёки узок муддатли кредитлар бериш;
5. Шартнома ёки пуллик асосида буюртмачининг топшириғига биноан капитал қуйилмаларни маблағ билан таъминлаш;
6. Бўш пул маблағлари-депозитларини муомалага жалб қилиш;
7. Аҳолидан омонатларни қабул қилиш;
8. Факторинг операцияларини амалга ошириш;
9. Лизинг операцияларини амалга ошириш;
10. Тижорат банки давлатнинг ҳамда бошқаларнинг қимматли қозғаларини харид қилиш ва сотиш;
11. Хорижий валюта ва қимматли металлларни харид қилиш ва сотиш;
12. Ўз мижозлари учун қафолат ва мажбуриятлар бериш;
13. Бюджетнинг касса ижросини бажариш;
14. Банк операциялари бўйича маслаҳатлар бериш ва бошқа операциялар.

Улар орасида энг кўп тарқалгани векселларни ҳисобга олиш усулидир. Банк вексел сакловчидан нақд ҳисоб-китоб қилиш йўли билан вексел сотиб олади. Унда қайд этилган суммадан ҳисобга олиш фоизини - кўрсатилган хизмат учун ҳақ ушлаб қолади. Вексел бўйича тулов муддати келганида банк уни векселни сотган вексель сакловчига эмас, балки векселни берган шахсга тақдим этади.

Қимматли қоғоз гаровга олиниб, бериладиган ссудалар, шунингдек мана шундай қоғозларни харид қилиш бўйича операциялар фонд операциялари деб юритилади.

Товар эвасига бериладиган ссудалар омборлар йўлдаги ва савдо айланмасидаги бўлган товарларни гаровга олиб тақдим этилди. Ссудалар ўз муддати тўланмаган ҳамма ҳолларда гаровга қўйилган қимматли қоғозлар ва товар моддий бойликлари банк ихтиерига мулк бўлиб ўтади. Тўлов қобилиятига шубҳа

йўқ йирик миқдорларга банк ҳеч қандай таъминотсиз ссудалар еки банк кредитлари деб аталадиган қарзлар беради.

Мавзу 2. ХАЛҚАРО ВАЛЮТА МУНОСАБАТЛАРИ ВА ҚИММАТБАХО ҚОҒОЗЛАР БОЗОРИ

- 1. Халқаро валюта муносабатлари ва уларни юзага келиш асослари. Миллий валюта тизими ва унинг элементлари.**
- 2. Жаҳон валюта тизими ва унинг элементлари. Валюта муносабатларини тартибга солиш тизими.**
- 3. Молия бозори ва қимматли қоғозлар бозорининг роли, вазифалари ва функциялари.**
- 4. Қимматли қоғозлар бозорини ташкил қилиш, унинг структураси ва вазифалари.**

2.1. Халқаро валюта муносабатлари ва уларни юзага келиш асослари. Миллий валюта тизими ва унинг элементлари.

Халқаро валюта муносабатлари-бу валюталарнинг давлатлараро ҳаракатланиши натижасида юзага келадиган молиявий муносабатлардир.¹³ Валюта

¹³ Siegel J. G, Shim J. K. Dictionary of Accounting Terms. 3rd ed. The USA: Barron's, 2000.

давлатлараро ҳаракатланиши учун у халқаро тўлов воситаси вазифасини бажара олиши ва халқаро валюта бозорларида олди-сотди қилиниши керак. Халқаро валюта операцияларининг асосий қисми (80 % дан ортиқ) халқаро резерв валюта мақомига эга бўлган етакчи валюталар орқали амалга оширилади. Бу мақомни Халқаро Валюта Фонди (ХВФ) беради. Ҳозиргача 5 та валюта резерв мақомга эга.

ХВФ валютага Халқаро резерв мақомни бериш учун 4 та омилни ҳисобга олади:

1. Бу валюта ХВФ да эмитент давлат катта резерв позициясига эга бўлиши керак.

2. Бу валюта халқаро бозорларда котировка(олди-сотди) қилиниши керак.

3. Дунё мамлакатларининг хорижий валюталардаги захираларининг бир қисми мана шу валютада шакиллантирилиши керак.

4. ХВФ бу валютада кредитлар бериши керак.

Халқаро валюта муносабатларининг асоси бўлиб қуйдагилар ҳисобланади:

1. Экспорт-импорт операцияларининг мавжудлиги.

2. Инвеститсияларнинг давлатлараро оқимининг мавжудлиги. Тўғридан тўғри инвеститсиялар- бунда хорижий инвеститсиялар янги объектларни қуриш ёки техникаларни сотиб олиш учун жалб қилинади. Портфелли инвеститсиялар-бунда хорижий инвеститсиялар қимматли қоғозларни сотиш йўли билан жалб қилинади.

3. Халқаро кредитларнинг мавжудлиги.

4. Давлатлараро пул ўтказмаларининг мавжудлиги.

5. Давлатлараро сиёсий ва маданий алоқаларнинг мавжудлиги.

Миллий валюта тизими бу мамлакатда валюта муносабатларини ташкил қилишнинг давлат-ҳуқуқий шаклидир. Миллий валюта тизими қуйдаги элементлардан ташкил топган:

1. Миллий валюта номи (УСД, УЗС, эУРО)

2. Миллий валюта алмашув курсининг режими. Амалётда 3 хил курс режими мавжуд: 1) эркин сузиш режими-бунда миллий валютанинг курси хорижий валютага бўлган талаб ва таклифга қараб эркин шакилланади. Марказий Банк миллий валюта курсининг маълум даражада тебраниши учун жавоб бермайди. 2) Қатъий белгиланган курс режими-бунда миллий валюта курси хорижий валютага ёки валюта саватига нисбатан маълум нисбатларда белгилаб қўйилади. Марказий Банк ана шу курсни ушлаб туриши учун жавобгар ҳисобланади. 3) Бошқариладиган сузиш режими-бу мамлакатлар валюта қонунчилигида эркин сузиш режими ёзилган бўлади лекин Марказий Банк миллий валюта курсига таъсир қилиш учун тез-тез валюта интервенциясини ўтказиши керак. Валюта интервенцияси-бу миллий валюта курсининг кутилмаганда юзага келадиган тебранишларига барҳам бериш учун Марказий Банк томонидан хорижий валютанинг сотилиши ёки сотиб олиниши.

3. Мамлакат валютавий чеклашларининг мавжудлиги ёки йўқлиги. Ўзбекистон 08.10.2003 да ХВФ низомининг 8-моддаси бўйича мажбуриятларни қабул қилди. Шу тариқа жорий валюта операциялари бўйича чекловлар бекор қилинди. Лекин Ўзбекистон капиталлар ва кредитларнинг ҳаракати бўйича валютавий чекловлар мавжуд.¹⁴

4. Миллий валюта курси

5. Миллий валюта паритети. Бу миллий валюта қийматинг хорижий валюта қийматига нисбатидир. Валюта паритети миллий ва хорижий валютанинг харид қобилитини таққослаш йўли билан аниқланади.

¹⁴ Siegel J. G, Shim J. K. Dictionary of Accounting Terms. 3rd ed. The USA: Barron's, 2000.

6. Мамлакатнинг халқаро валютавий тўловга қобиллиги. 1) Агар мамлакат 3 ойлик импортни тўлашга етадиган олтин захираларига эга бўлса у халқаро валютавий тўловга қобил ҳисобланади. 2) олтин захиралари + хорижий валютадаги захиралар / 1йиллик товар импорти X 100%. Агар бу 50% ва ундан юқори бўлса мамлакат халқаро валютавий тўловга қобил бўлади.

7. Миллий валюта бозорининг мавжудлиги.

8. Миллий олтин бозорининг режими.

9. Мамлакат халқаро ҳисоб-китобларни амалга ошириш тартиби.

10. Валюта муносабатларини тартибга солувчи ва назорат қилувчи давлат органлари. Ўзбекистонда Марказий Банк Валютани тартибга солувчи орган ҳисобланади. 4та валютани назорат қилувчи орган мавжуд:

1. Марказий Банк

2. Молия Вазирлиги

3. Давлат Божхона Қўмитаси

4. Давлат Солиқ Қўмитаси

Давлатлараро валюта муносабатларини ХВФ тартибга солади. Бундан кўзланган асосий мақсад халқаро валюта тизимида узлуксиз фаолият кўрсатишни таъминлаш орқали халқаро иқтисодий муносабатларни ривожланишига кўмаклашиш ҳисобланади.

Валюта муносабатларининг баъзи бир элементлари қадимий Римда векселлар асосида ва бир мамлакат савдогарининг пулини иккинчи бир мамлакат савдогарига алмаштириб бериш заминида вужудга келган. Валюта муносабатларининг ривожланишининг кейинги босқичи қадимий Лионда ва бошқа Ғарбий эвропа мамлакатларида ўтказиладиган тратта операцияларининг ривожланиши ҳисобланади. Ишлаб чиқариш кучларининг ривожланиши, жаҳон бозорининг барпо бўлиши, халқаро меҳнат тақсимотининг чуқурлашуви ва жаҳон хўжалик тизимининг ривожланиши халқаро валюта муносабатлари ривожланишининг асосидир. Валюта муносабатлари халқаро иқтисодий муносабатларнинг бир бўлаги ҳисобланиб, унинг ҳолати миллий ва жаҳон иқтисодиётининг ривожланиш даражасига, сиёсий аҳволга, мамлакатнинг иқтисодий потенциалига, унинг жаҳондаги ўрнига ва бошқа омилларга боғлиқ бўлади.

Валюта тизими давлатлараро битим ёки миллий қонунларга мувофиқ валюта муносабатларини ташкил қилиш ва бошқариш шакллари ўз ичига олади. Валюта тизимининг қуйидаги турлари мавжуд. Булар – миллий, жаҳон ва халқаро (минтақавий) валюта тизимларидир.

Саноати ривожланган давлатлар иқтисодиётлари ўртасидаги интеграциянинг чуқурлашуви шароитида валюта тизими жаҳон хўжалик алоқаларида муҳим ва мустақил ўрин тута бошлапти. Валюта тизими мамлакатнинг иқтисодий ҳолатига бевосита таъсир этади (яъни ишлаб чиқариш омиллари, суръатларига, нархга, иш ҳақиға ва бошқаларға).

Миллий, жаҳон ва халқаро (минтақавий) валюта тизимлари тушунчалари бирбиридан фарқланади.

2.2. Жаҳон валюта тизими ва унинг элементлари. Валюта муносабатларини тартибга солиш тизими.

Валюта тизими аҳамиятининг ўсиши ривожланган мамлакатларнинг миллий ва маҳаллий доирада валюта соҳасида давлат монополистик бошқарувининг янги усули ва воситаларини излашга мажбур этмоқда.¹⁵

Жаҳон валюта тизими (ЖВТ) ва унинг эволюцияси

Ривожланган давлатларнинг валюта тизими нафақат улар ўртасидаги пул ҳисобкитоб муносабатларини, балки ички пул муомаласининг катта қисмини ҳам ўз ичига олади. ЖВТ олтин стандартга асосланган тизимдан аста секин мақсадли бошқариладиган, қоғозкредит пулларига асосланадиган тизимга айланди. Шу билан бирга, унинг ривожланиши (ўн йилликлар фарқи билан) миллий пул тизимининг ривожланиш босқичларини такрорлайди. Ички иқтисодиётда пул тизими олтин танга стандартидан олтин қуйма ва олтиндевиз, ундан кредит, қоғоз пул муомаласига ўтди ва охириги босқичда кўпроқ эътибор кредит воситаларига қаратиладиган бўлди.

Жаҳон миқёсида бу ҳолат кейинроқ махсус шаклларда намоён бўлди. Бунда олтинтанга стандарти мутлақо бўлмаган, олтин қуйма стандарти асрлар давомида мавжуд бўлган; олтин билан бир қаторда ёрдамчи кредит пуллари вексел, чек ва бошқа кўринишида ривожланган. Аммо XX аср бошига келиб, бу тизим халқаро иқтисодий муносабатларнинг янги шаклига жавоб бермай қолди. Бу даврнинг энг асосий белгиларидан бири капитални экспорт қилиш – ЖВТ нинг янги олтин стандарт шакллари билан қарамақаршиликка учради. Бундан ташқари, олтин захиралари тез ривожланиб бораётган давлатлар хазинасида тўплана борди. Шунинг учун ҳам, давлатлар ўртасида янги бошқариладиган валюта тизими зарур эди. 30йилларининг иккинчи ярмида олтин стандарт шакллари ўрнига қоғозкредит пул муомаласи келди. У давлатга эмиссия механизмидан иқтисодиётни бошқариш воситаси сифатида фойдаланиш имконини берарди.

Жаҳон валюта тизими ривожланишининг муҳим босқичи Иккинчи Жаҳон урушидан кейин бошланди.

Иккинчи Жаҳон уруши олтин захираларининг янги тақсимотиغا олиб келди:

барча давлатларнинг деярли 4/5 олтин захиралари АҚШда тўпланди. Долларнинг ЖВТда этакчи ўриндалиги, олтиндевиз стандартининг олтин доллар шаклини олганлигидан далолат берарди.

Бу ҳолат расмий равишда 1944 йил июлда Бреттонвуддаги (АҚШ) БМТ Конференциясида тасдиқланганди. Унда урушдан кейинги Жаҳон валюта тизимига асос солинди.

ЖВТининг ташкилий ва фаолият тамойиллари қуйидагилар қилиб белгиланди:

- олтин ЖВТининг асоси сифатида тан олинди;
- доллар ва фунтстерлингга халқаро ҳисобкитобларда ва чет эл валюта захираларида асосий ўрин берилди ва уларни олтин ўрнига тақдим этилиши мумкинлиги тасдиқланди;
- долларга нисбатан барча мамлакат валюталарининг қатъий паритети ўрнатилди, доллар орқали эса – олтиннинг ва чет эл валюталарининг бирбирига нисбатан баҳоси аниқланадиган бўлди;
- валюта курсининг доллар паритетига нисбатан тебраниши = 1 % даражасида белгиланди;

¹⁵ Spears R. A. Dictionary of American Slang. Lincolnwood, Illinois: National Textbook Company, 1991

– ЖВТ ни бошқариш мақсадида Халқаро Валюта Фонди (ХВФ) ва Халқаро ривожланиш ва тараққиёт банки (ХРТБ) ташкил этилди;

– валюта чеклови тизими бекор қилиниб, миллий валюта конвертацияси тикланди.

Бу шаклда тузилган, II- Жаҳон урушидан кейинги ЖВТ халқаро валюта молия муносабатларидаги тартибсизликни йўқотишга имкон берди.

Аммо Бреттонвудс тизимининг қарама қаршилиги – тартибсиз бозор (олтинстандарт) ва бошқариладиган доллар тизими бўйича иш юритиш қуйидагиларга олиб келди:

– ўзгармас олтин нархи ва нархи ўсувчи товар ва хизматлар орасида фарқ юзага келишига;

АҚШдан кўп миқдордаги капиталнинг бошқа давлатларга оқиб кетишига (1957-1971 йилларда 54,2 млрд. доллар миқдорида тўғри инвестициялар тарзида АҚШдан бошқа давлатларга оқиб ўтган);

– чет эллардаги катта ҳарбий харажатларга;

– АҚШнинг тўлов баланси тақчил бўлишига (унинг миқдори 1953-1972 йилларда – 69 млрд. долларни ташкил қилган);

– долларнинг реал курси ва унинг олтин паритети орасида узулишнинг бўлишига ва бошқалар.

Бундан ташқари, 60 йилларнинг иккинчи ярмида Ғарбий Европа ва Япония АҚШдан ўз олтин захиралари ва экспорт ҳажми бўйича икки баравар ошиб кетди. Натижада, ҳатто олтиндевиз стандарти таянадиган умумиқтисодий асос ўз умрини тугатди. Олтиндоллар стандартининг бузилиши валюта бозорларида долларнинг «тушиши» ва «валюта иситмаси» деган иборалар тарзида ўз аксини топди.

Шунинг учун 1970 йилда ХВФ чегарасида махсус ҳисоб ва тўлов бирлиги (СДР) киритилди ва у аъзо давлатларнинг валюта захираларини тўлдириш учун мўлжалланганди. СДР жаҳон пулининг бир қатор функцияларини бажарадиган бўлди. У ХВФ аъзоларининг квоталарига пропорционал тарзда тақсимланади, шунинг учун унинг асосий қисми (2/3 дан 3/4 гача) ривожланган давлатларга, 1/4 қисми ривожланаётганларига тўғри келади. СДР нинг бошланғич курси АҚШ долларининг расмий олтин миқдorigа тенглаштирилган.

Кейинчалик унинг қобиляти 16 валюта савати бўйича, ҳозирда эса 5 асосий миллий валюталар бўйича аниқланади. СДР ЖВТнинг асосий захира воситасига айланмоқда.¹⁶

Бу шароитда АҚШ икки марта доллар девалвациясини ўтказди (1971 ва 1973 йилларда). Натижада олтиннинг расмий курси троля унцияси 42,22 долларгача қилиб белгилаб берилди. Бу даврда кўпчилик ривожланган давлатлар ўз валюта курсини маълум даражада ушлаб туриш (долларга нисбатан) мажбуриятларидан воз кечибди. 1973 йилдан олтин махсус олтин ва товар биржаларидаги нарх асосида сотиладиган ва сотиб олинadиган бўлди. Олтин нархи ЖВТга бевосита таъсир ўтказмайдиган бўлди.

Бу шароитда халқаро валюта муносабатларини қайта ташкил қилиш муаммоси вужудга келди. 1976 йил январда ХВФнинг Вақтли Қўмитаси ХВФ Низомига бир қатор ўзгаришларни киритди. Бу ўзгаришлар ЖВТни фаолиятини расмий равишда қайта тақсимлашни билдирадди (Ямайка келишуви, 1976-1978 йй.). Валюта

¹⁶ Spears R. A. Dictionary of American Slang. Lincolnwood, Illinois: National Textbook Company, 1991

муносабатлари механизмидаги ўзгаришлар 1978 йил 1 апрелдан кучга кирди ва у куйидагилардан таркиб топганди:

– олтиннинг расмий нархи бекор қилинди (ХВФнинг мавжуд олтин захираси 33 фоизининг 1/6 қисмини очиқ аукционларда сотиб ва яна 1/6 қисмини аъзо давлатларга тарқатиш йўли билан ҳисобдан чиқаришганди);

СДР ЖВТнинг асосий захира активига расмий равишда айлантирилди.

Валюта курсларининг «сузувчи» тизими қонунлаштирилди. Аъзо давлатлар ўз валюта паритетини СДР ёки бошқа чет эл валютасида ифодалай олиши мумкин эди (аммо олтинда эмас).

Халқаро валюта бошқариш соҳаси кенгайтирилди. Бунинг учун ХВФ қошида иқтисодий сиёсатни мувофиқлаштириш бўйича аъзо давлатлар вазирлари даражасида қўмита ташкил этилди.

Ташкил топган валюта тизими кўп жиҳатдан XX асрнинг 70 йилларидаги жаҳон ҳўжалигининг ўзгарган шароитларига жавоб берарди.¹⁷

Ғарбий эвропа валюта интегратсиясининг чуқурлашуви эвропа валюта тизимининг (ЕВТ) вужудга келишига олиб келди. Бу валюта тизими минтақавий валюта тизими (МВТ) бўлиб, у ЖВТнинг элементларидан биридир.

ЕВТ 1979 йили ташкил этилди. Бу МВТнинг асосий белгиси ЭКЮ механизмидир. ЭКЮ махсус эвропа ҳисоб бирлиги бўлиб, ГФР (1/3 қисми) маркаси бошчилигидаги Ғарбий европанинг 10 мамлакати валютасининг «савати»га асослангандир. СДРдан фарқли равишда ЭКЮ банк ва фирмаларнинг хусусий операцияларида қўлланилади. Миллий валюталар квотаси ЭКЮнинг ташкил этувчилари мамлакатнинг иқтисодий потентсиали билан аниқланади ва ҳар 5 йилида қайта кўриб чиқилади. «Сават»ни қайта кўриб чиқишда ҳамма актив ва пасивлар янги курс бўйича қайта баҳоланади. Охирги марта ЭКЮ 1989 йилда белгиланган бўлиб, валюталар улуши (% ларда):

ГФР маркаси – 30,1

Франция франки – 19,0

Голланд гулдени – 9,4

Белгия франки – 7,6

Испания песетаси – 5,3

ва бошқалар – 5,45 ни ташкил қилган.

ЕИ чегарасида ягона пул бирлигига ўтилиши ЭКЮни асосий валютага айлантиради.

Ямайка валюта тизимидан фарқли равишда, ЭВТ олтиндан ЭКЮнинг таъминоти сифатида қисман фойдаланади ва аъзо мамлакатларнинг расмий олтин доллар захираларининг 20 фоизини бирлаштиради.

Валюта курслари режими валюталарнинг белгиланган чегарада сузишига асосланган (асосий курсдан = 2,25 %, Италияда беқарорлик туфайли 6 %).

ЕВТ мамлакатлараро минтақавий валюта бошқаришини эвропа валюта ҳамкорлиги фонди (ЕВХФ) орқали амалга оширади. У Марказий банкларга қисқа ва ўрта муддатли кредитларни валюта интервенцияси билан боғлиқ тўлов баланси тақчиллигини қоплаш учун беради.

Валюта соҳасида ягона пул асоси жаҳон пули мавжуд эмас.

Еркин конвертатсия қилиш ва капитал оқиб ўтиши шароитида мамлакатларда ички пул муомаласи ва халқаро тўлов айланмаси ўртасидаги чегаралар йўқолмоқда:

¹⁷ Spears R. A. Dictionary of American Slang. Lincolnwood, Illinois: National Textbook Company, 1991

Миллий ва халқаро пул-кредит бозорининг биргалашиши тенденцияси миллий пул-кредит бозорларининг ўзига хослиги, ихтисослигини сақлаган ҳолда ривожланмоқда.

Ҳатто АҚШ, ГФР, Англия, Швейтсария ва бошқа бозорларда операцияларни эркинлаштирган давлатларда ҳам халқаро ва миллий капитал бозорлари фарқ қилмоқда. Масалан, АҚШнинг эвродоллар ва миллий капитал бозорларини олайлик. АҚШда сотувга қўйилган резидент ва резидент бўлмаганларнинг облигатсиялари рўйхатдан ўтиши лозим. Бундай ҳолат халқаро бозорда мавжуд эмас.

Бундан ташқари, халқаро бозорда чиқарилганига бир ой бўлмаган қимматли қоғозлар АҚШнинг инвесторларга тақдим этилиши мумкин эмас. Бошқа кўпчилик давлатларда бундай ҳолатлар эркинроқ намоён бўлади (Франтсия, Белгия, Италия, Япония ва бошқалар).

Валюта соҳасининг халқаро айирбошлаш муносабатларидаги мавқеининг ошиш тенденцияси ЖВТ ривожининг ҳамма босқичларида (олтин стандартдан бошлаб) кузатилади. Миллий хўжалик жаҳон хўжалик алоқаларига қанчалик қўп жалб этилган бўлса, маҳаллий қўмиталар иқтисодиётни ташқи номақбул таъсирлардан ҳоли этишга ҳаракат қилади. Бу зиддият ҳар бир давлатнинг олтин стандартдан бошлаб, то ҳозирги кунгача бўлган эволюциясини белгилаб берди. Масалан, олтин стандарт давридаги олтиннинг тартибсиз оқими (давлатлар ўртасида) охиридаги уларнинг ишлаб чиқарувчи кучларига салбий таъсир этди. 1929-1933 йилги иқтисодий кризис валюта механизмининг олтин стандарт давридаги ҳолатига путур этказди: эркин валюта алмашинуви қаттиқ валюта чекловлари билан алмашди, валюта блоклари ва зоналари ташкил топди, байналмиллаллашув жараёни тўхтатилди. Бреттон-вудсда тузилган халқаро ҳисобкитоблар модели валюта механизмини тиклашга қаратилган қадам бўлди. У аниқ белгиланган тамойиллар асосида иш юритар, унинг устидан назоратни ХВФ ўз бўйнига олганди.¹⁸

Бреттон-Вудс валюта механизми ХХ асрнинг 70 йиллари бошларигача фаолият юритди, у миллий манфаатларни халқаро мажбуриятлар билан бирлаштирди: давлатларнинг нисбий мустақиллиги (ички иқтисодий сиёсатни ўтказиш соҳасида) халқаро кредит тизими иштироки билан таъминланарди. У ўз ичига ХВФ кредити, заёмлар тўғрисида бош келишув (1961 йил), Марказий банклар ўртасидаги своп кредитлари ва бошқаларни олар эди.

Ўтган асрнинг 70 йиллари бошида ривожланган давлатлар иқтисодиёти шундай чегарага яқинлашдики, бунда кейинги иқтисодий ўсиш бутун базасини янгилаш, валюта таъминотининг самарадорлигини оширишни талаб этарди. Шунинг учун 1971-1973 йиллардаги «сузувчи» валюта курсларининг киритилиши ЖВТнинг эволюциясининг қонуний босқичи эди. Ҳозирги сузувчи валюта курслари тизими асосида халқаро ҳисобкитоб тизимида чуқур таркибий ўзгаришлар бўлишига олиб келади. Улар нафақат молиявий операциялар ҳажмининг ўсишида (улар савдо операциялари билан 10:1 нисбатни ташкил этишди), балки молиявий оқимлар ҳаракатининг давлат бюджети, солиқ ва кредит сиёсатидаги фарқларда ўз аксини топади. Ва шу муносабат билан мамлакатлар ўз миллий валютаси курсини мустақил белгилаш имконини олдилар.

¹⁸ The Oxford Dictionary for International Business. Oxford: Oxford University Press, 1998.

Шундай қилиб, ҳозирги валюта тизимида, халқаро ва байнанминаллик ўртасидаги нисбат миллий омиллар томонига хал бўлди.

2. 3. Молия бозори ва қимматли қоғозлар бозорининг роли, вазифалари ва функциялари.

“Молия бозори” атамаси жуда кенг тушунчадир. Ҳозирги замон иқтисодиёти учун молия бозори ўзига хос “асаб маркази” ҳисобланади, унинг ривожланиш даражасига қараб мамлакат иқтисодиётининг “аҳволи” ҳақида фикр юритиш мумкин, чунки молия бозорига таъсир кўрсатиб, жамиятнинг иқтисодий фаоллигини бошқариш мумкин.¹⁹

Ҳозирги замон молия бозорининг асосини кўп сонли молия муассасалари ёки воситачилар ташкил қилади. Бу сотувчилар ва харидарлар яъни, сотиладиган ва харид қилинадиган товар, пул ва бошқа молия активлари мавжуд бўлган бозор. Улар вақтинчалик фойдаланиш учун (мажбуриятли қарзлар шаклида) ёки бутунлай (акцияга) берилиши мумкин.

Шу билан бирга молия бозорлари пул маблағлари жамғармаларининг эгаларидан қарз олувчиларга борадиган кўплаб турли-туман йўллар билан таъминланиб туради. Иқтисодий адабиётларда улар икки асосий гуруҳга ажратилади.

Биринчи гуруҳга пул маблағлари бевосита жамғармаларининг эгаларидан қарз олувчиларга борадиган маблағ билан бевосита молиялаш йўллари киради. Улар ўз навбатида икки турга бўлинади: капитал молиялаш-унга мувофиқ тадбиркор маблағни мулкнинг бир қисмига алмаштириш ҳисобига олади (оддий акциялар) ва қарз олиш йўли билан молиялаш-унга мувофиқ фирма маблағни олдиндан келишилган фоиз бўйича кейин тўлаш ва фирмага эгалик қилиш ҳуқуқини олмаслик ҳақидаги шарти билан олади (облигациялар). Бу барча қимматли қоғозлар, қимматли қоғозлар бозорининг ривожланиши ва фаолият кўрсатишини белгилайди.

Билвосита маблағ билан таъминлашга омонатчиларнинг молия муассасаларига: тижорат банклари, суғурта вав траст компаниялари, пенсия фондлари ва ҳоказоларга қўйишга доир барча операциялар киради.

Молия бозорлари ва уларга фаолият кўрсатадиган молия муассасалари мамлакатнинг молия тизимини ташкил қилади.

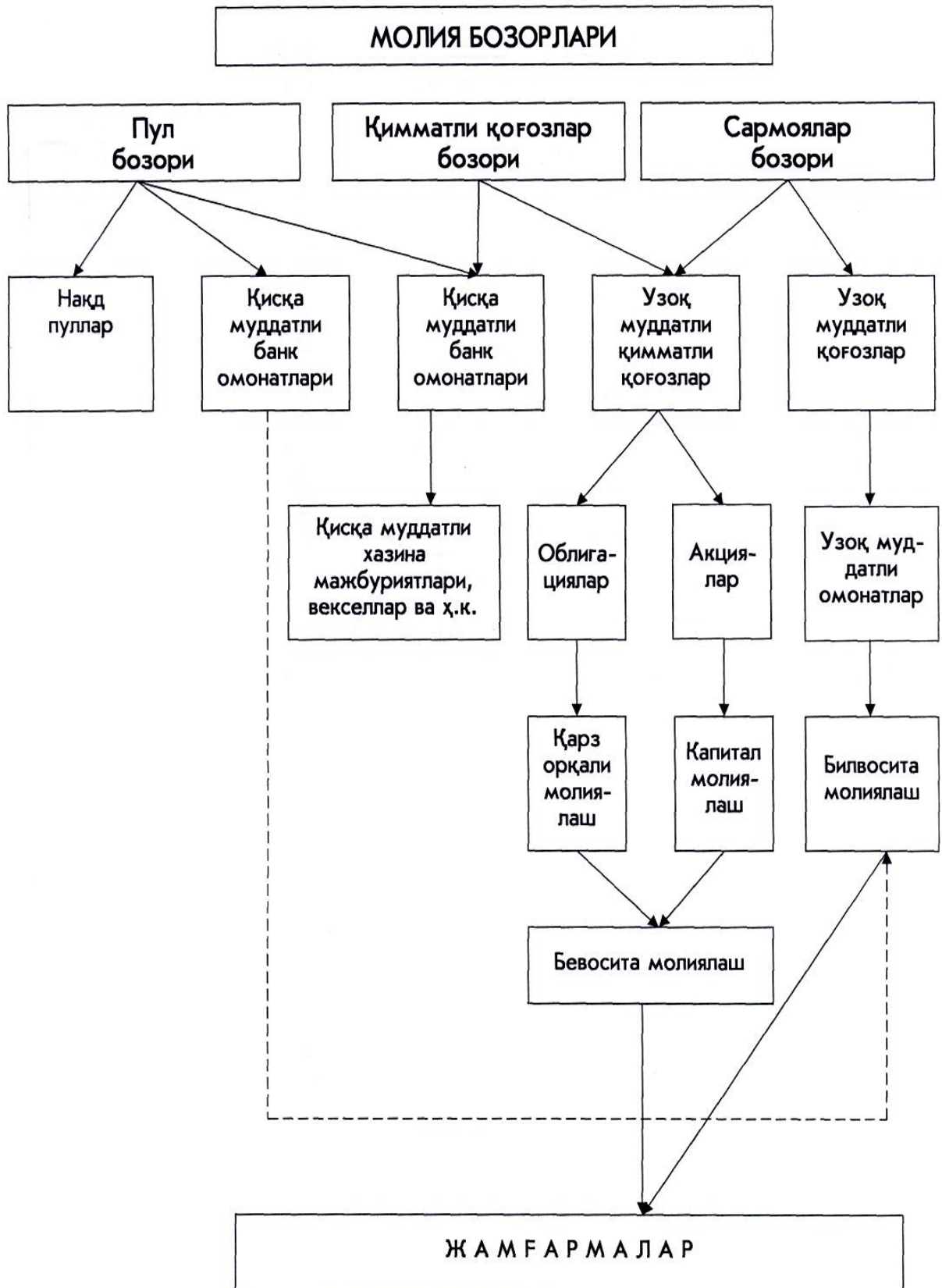
Молия тизими мамлакат иқтисодиёти учун ҳаётий зарур бўлган кўпгина муҳим вазифаларни бажаради.

Жамғариш вазифаси. Молия муассасалари тизими аҳолига, корхоналарга фоизли ва фоизсиз омонатлар, қимматли қоғозлар, депозит сертификатлар, облигациялар ва акциялар шаклидаги пул жамғармаларининг хилма-хил усулларини таклиф қилади. Молия муассасалари корхоналар ва уй хўжаликларининг “вақтинчалик ҳаракатсиз пуллари” нинг харид қобилятини сақлаш ва кўпайтириш мажбуриятини олади.

¹⁹ Urdang L. The Oxford Thesaurus: An A-Z Dictionary of Synonyms. Oxford: Clarendon Press, 1992.

Кредитлаш вазифаси. Бу – молия тизимининг фаол тизимининг фаол вазифасидир. У биринчи вазифа билан чамбарчас боғланиб кетган, чунки молия муассасаларининг, хусусан, банкларининг кредит бериш салоҳияти мамлакат иқтисодиётида жамғарилаётган молия маблағлари ҳажмига бевосита боғлиқ.

Молия бозорларини таснифлаш

Молия тизими мамлакат иқтисодиёти учун ҳаётий зарур бўлган кўпгина муҳим вазифаларни бажаради.

Жамғариш вазифаси. Молия муассасалари тизими аҳолига, корхоналарга фоизли ва фоизсиз омонатлар, қимматли қоғозлар, депозит сертификатлар, облигациялар ва акциялар шаклидаги пул жамғармаларининг хилма-хил усулларини таклиф қилади. Молия муассасалари корхоналар ва уй хўжаликларининг “вақтинчалик ҳаракатсиз пуллари” нинг харид қобилиятини сақлаш ва кўпайтириш мажбуриятини олади.

Кредитлаш вазифаси. Бу – молия тизимининг фаол тизимининг фаол вазифасидир. У биринчи вазифа билан чамбарчас боғланиб кетган, чунки молия муассасаларининг, хусусан, банкларининг кредит бериш салоҳияти мамлакат иқтисодиётида жамғарилаётган молия маблағлари ҳажмига бевосита боғлиқ.

Тўловга хизмат кўрсатиш вазифаси. Ҳар қандай мамлакат иқтисодиётида товар молия операциялари билан боғлиқ бўлган тўловлар доимо ва катта ҳажмларда амалга оширилади. Хўжалик юритувчи субъектлар (корхоналар) ўз ходимларига иш ҳақи ва мукофотлар беради, хом-ашё ва товар етказиб берувчиларга ҳақ тўлайди, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлайди ва ҳоказо. Бу ҳисоб-китобларнинг барчаси турли-туман молия воситалари, жумладан тўлов топшириқномалари, талабномалар, аккредитивлар, чеклар, векселлар, кредит карточкалари ва ҳоказолар ёрдамида бажарилади.

Иқтисодий сиёсат вазифаси. Марказий банк ва ҳукумат молия тизимининг пул-кредит ва фискал дастакларига таъсир кўрсатиб, давлат иқтисодий сиёсатни зарур йўналишида ўтказиши.

Қимматли қоғозлар бозори-бозор иқтисодиётининг энг асосий қисмларидан биридир. Молия бозорининг ажралмас қисми бўлиб, у омонатларини жонлантирувчи ва уларни иқтисодиётга сармоялаштириш ҳамда ишлаб чиқариш истиқболли такомиллаштириш учун молиявий активга айлантирувчи канал бўлиб хизмат қилади.

2.4. Қимматли қоғозлар бозорини ташкил қилиш, унинг структураси ва вазифалари.

Қимматли қоғозлар бозори савдо капиталининг ривожланиш бўсағасида пайдо бўлган ва кўпчилик ғарб мамлакатларида у хўжалик механизмнинг энг барқарор ва йўлга қўйилган қисмларидан бири ҳисобланади.

Қимматли қоғозлар қадим замонларда, ҳеч бўлмаганда кеч ўрта асрларда пайдо бўлди ёки лоақал маълум эди. Ўша даврларда йирик кашфиётлар натижасида халқаро савдо ҳажмлари анча кўпайди ва тадбиркорларга ўз савдо-сотик имкониятларини кенгайтириш учун йирик сармоя суммалари зарур бўлди.²⁰

²⁰ Williamson A. D. Field Guide to Business Terms: A Glossary of Essential Tools and Concepts for Today's Manager. Boston: Harvard Business School Press, 1993.

Ўша вақтларда лондонлик брокерлар шундоққина кўчанинг ўзида ёки кичик ресторанларда қимматли қоғозларга доир битимлар тузадилар.

Ўзбекистонда қимматли қоғозлар бозорининг пайдо бўлиши давлат корхоналарини хусусийлаштириш ва акциядорлик корхоналарига айлантириш жараёнлари билан боғлиқ.

Бу бозор барча бозорлардан энг аввало унда айланадиган товар – қимматли қоғозлар билан ажралиб туради. Ўз навбатида, уларнинг айланиши бу бозор иштириокчиларининг алоҳида таркиби, унинг фаолият кўрсатиш тартиби, уни тартибга солиш қоидалари ва ҳ.к. белгилайди.

Қимматли қоғозлар бозори банк кредити тизимини тўлдиради ва у билан ўзаро муносабатда бўлади. Тижорат банклари, одатда, кредитни бир йилдан кўп муддатга бермайди, қимматли қоғозлар бозори эса ишлаб чиқарувчиларга анча кўп миқдордаги пул маблағларини амалга исталган муддатга ҳамда банк кредитига нисбатан фойдалироқ шартларда жалб қилишга имкон беради.

Бизнинг мамлакатимизда шакилланаётган қимматли қоғозлар бозорининг асосий вазифаси - кўпчилик сармоядорларнинг пул маблағларини жонлантириш ва уларнинг иқтисодиётининг ишлаб чиқариш секторига йўналтиришдан иборатдир.

Ўзбекистон иқтисодиётида қимматли қоғозлар бозорининг шаклланиши ва унинг ўзига хос хусусиятлари.

Мамлакатимизда давлатимиз томонидан қимматли қоғозлар бозорини ривожлантириш борасида қатор қарорлар қабул қилинган. Уларда аҳолининг ва сармоядорларнинг бўш турган маблағларини жалб этиш, уларнинг бозорга қизиқишини фаоллаштиришга доир тегишли чора-тадбирлар белгиланган, бозор қатнашчиларига бериладиган имтиёзлар кўзда тутилган.

Қимматли қоғозлар бозорини (айниқса, иккиламчи бозорни) ривожлантиришнинг умумиқтисодий самаралари қуйидагилардан иборат бўлиши лозим :

- молия бозорларнинг ликвидлилик даражасини ошириш ва тегишли молия ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини юксалтириш ;
- молия бозорларида рақобатни кучайтириш ҳамда “нархлар”ни (фоиз ставкалари, курсларни) барқарорлаштириш ;
- инвестицияларни тармоқларга қайта тақсимловчи бозор механизми самарадорлигини ошириш лозим.

МДҲ ва Шарқий Европа мамлакатларида тўлақонли қимматли қоғозлар бозорини яратишга доир ишлар ҳар хил кечмоқда ва турли суръатларда бормоқда. Агар Фарбда бу жараён аста-секин, эволюцион йўл билан кечиб, бир неча юз йилларга чўзилган бўлса, ислохатларни бошидан кечираётган собиқ социалистик мамлакатларида у қизғин ва жўшқин ўтмоқда, бу эса сўзсиз “ўсиш касаллиги”ни келтириб чиқаради. Бундан ташқари, саноати ривожланган мамлакатларда қимматли қоғозлар бозорининг шаклланиши “пастдан” юз берди, яъни олдинга пала - партиш қимматли қоғозлар бозори пайдо бўлди, уни тартибга соладиган қонун ҳужжатлари тузилди. МДҲ мамлакатларида бу жараён асосан қимматли қоғозлар бозорининг меъёрий –

хуқуқий базаси ва инфратузилмасини яратиш йўли билан “юқоридан” амалга оширилди.

Ўзбекистонда ҳам қимматли қоғозлар фаолиятини хуқуқий жиҳатдан твѣминлаш учун қатор ҳужжатлар тайѣрланди ва тасдиқланди.

Қимматли қоғозлар бозорини ривожлантириш масаласи давлатимизнинг доимий даққат – эътиборида турибди. Унинг фаолияти билан боғлиқ масалалар давлат аҳамиятига эга.

Ўзбекистонда молия бозорини шаклланиши ва ривожланиш хусусиятлари.

Молия бозорлари ҳақида гап борар экан, бу соҳанинг яраша хусусиятларини тасаввур қилиш керак. Албатта ҳар қандай бозор каби бу ерда ҳам сотиб олувчилар ва сотувчилар мавжуд. Лекин олинадиган ва сотиладиган нарсалар молия бўлганлиги, яъни олинадиган ва тўланадиган восита ҳам молия бўлганлиги учун бу бозор бошқа бозорлардан ажралиб туради. Бу бозорда сотиладиган молия эвазига маълум муддатдан сўнг каттароқ миқдорда бўлган молия қайтарилади. Ва бу ҳол ҳар хил кўринишда намоён бўлиши мумкин: банк берган қарзлар, қарз қоғозлари эвазига ёки бошқа қимматли қоғозлар эвазига бериб турилган дастмақлар ва ҳоказо. Лекин, маълум муддатдан кейин олинган молия унга қўшилган фоизлар билан қайтарилиши бу савдонинг асосини ташкил этади.

Замонавий молия бозорлари ўта мураккаб бўлиб, уларнинг фаолиятини мавжуд молиявий асбобларсиз тасаввур қилиб бўлмайди. Асбоблар ҳар турдаги қарз қоғозлари, қарз олувчиларнинг ва берувчиларнинг мажбуриятларини тасдиқловчи ҳужжатлар суғурта ва хатарларнинг олдини олувчи услублар ва бошқа қимматли қоғоз ва бошқарувчи қонун-қоидалардан иборат. Шу билан бир қаторда, молия бозорларнинг фаолияти тараққий этган давлатларнинг сиёсатлари, расмий халқаро молия ташкилотларининг фаолиятлари ва норасмий “оффшор минтақалар” деб аталмиш молия бозорларининг таъсирида шаклланади.

Ушбу мураккаб жараёнларнинг, ҳозирга кунга келиб, инсоният тараққиётига салбий таъсири кучайиб бормоқда. Аниқки тараққий топган давлатларнинг ички иқтисодий сиёсатларига ва халқаро иқтисодий алоқаларнинг шаклланишига молия тизимининг таъсири жуда катта. Яъни, иккала эслатиб ўтилган соҳаларда молия тизимининг манфаатлари устунлиги эътироф этилган.

Ҳозирги куннинг асосий муаммоси шундаки, молия савдоси иқтисодий ўсишдан бир қанча юқори тезликда давом этиб келмоқда. Бу молия бозорларининг ҳаракатларининг ўсиши етарлича ишлаб чиқарилган маҳсулот, товарлар савдо-сотиғи ва кўрсатилаётган хизматлар билан таъминланиши учун хом ашёларнинг янги конларини ўзлаштириш ва қайта ишлашга талаб йилдан-йилга ортиб бормоқда.

Амалий машғулотлар учун ишланмалар

1 Мавзу. ПУЛНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ, ЗАРУРЛИГИ ВА ФУНКЦИЯЛАРИ

Ҳар бир иқтисодий категория амал қилувчи мамлакат ривожланишининг асосий дастағларидан бири пул бўлиб, бозор иқтисодига ўтиш ва унда иш юритишда унинг роли ва аҳамияти яна ошиб боради. Дарҳақиқат, пул - “бозор тили” деб бекорга айтишмаган. Ҳар бир иқтисодий ахборот, товарлар ва-хизматлар баҳоси, тўловлар, даромаду ҳаражатлар, молиявий талаблар ва мажбуриятлар, иқтисодий алоқалар макро ва микро даражаларда фақат пулда ифода қилинади. Ҳар бир иқтисодий категорияларнинг амал қилиши, иқтисодий муносабатларнинг маъсули сифатида намоён бўлиши, унинг зиммасига маълум мақсадларни юклайди. Пул иқтисодий муносабатларни ўзида акс эттира туриб, умумий функцияларни бажаради. Пулнинг моҳияти унинг бажарадиган функцияларида янада яққолроқ намоён бўлади.

Таянч иборалар: Рационалистик қараш, Умумий эквивалент, Эволюцион назария. Қиймат ўлчови. Муомала воситаси. Тўлов воситаси. Жамғарма воситаси. Ҳақиқий пуллар. Қоғоз пуллар. Кредит пуллар. Вексел. Чек.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Иқтисодиётда пулнинг тутган ўрнини ва аҳамиятини тушунтириб бера олади
- 1.2. Пулнинг хусусиятларини таърифлаб бера олади
- 2.1. Пулнинг функцияларига тўлиқ таъриф бера олади
- 2.2. Пулнинг функциялари ўзаро ўзвий боғлиқлигини исботлай олади

$$M = CQT / CO$$

буерда M — оборотдаги пуллар миқдори

CQT — сотиладиган товарлар нархи суммаси ;

CO — пул бирлигининг айланиш тезлиги .

Математик жихатдан бу тенгламани И. Фишер қуйдагича ёритган:

$$MV = PQ$$

буерда M (money) — оборотдаги пуллар массаси

V (velocity) — пул бирлигининг айланиш тезлиги;

P (price) — товар ва хизматларнинг уртача нархи ;

Q (quantity) — сотилган товар ва хизматлар миқдори

Бундан пул массасининг ҳажми келиб чиқади .

$$M = PQ / V$$

Бу тенгламадан эса уртача нархлар даражаси келиб чиқади.

$$P = MV / Q$$

Нархлар даражаси, пул массаси ҳажми , пул айланиш тезлиги ва ишлаб чиқариш ҳажмларнинг динамикаси уртасидаги боғлиқлик қуйдагича ифода топади.

$$I_p = I_m * I_v / I_q$$

буерда I_p — нархлар индекси

I_m — пул массаси ҳажми индекс;

I_v — пул бирлигининг айланиш индекси

Iq — ишлаб чиқариш хажмларнинг индекси

1. Машқ. Терминларни мослаштиринг

Терминлар:

1. бартер
2. пул
3. банкнота
4. тангалар
5. пулнинг қиймати

Изохлар:

1. умумий товар эквивалент
2. метал пуллар
3. марказий банкнинг кредит пуллари
4. товар айирбошлашув
5. пулнинг товарга эгалланишувидаги иштироки

2.Машқ. Тўғри нотўғрилигини аниқланг(хағ йўқ)

- 1.Биринчи товар-воситачи бўлиб олтин хизмат кўрсатган
- 2.Пулнинг асосий моҳияти унинг ишончилиги
- 3.Пул ҳисоблаш бирлиги вазифасини бажаради
- 4.Тўғридан тўғри товарайирбошлашув ликвидлиг дейилади-
- 5.Пул -бу бозор тили
- 6.Пулнинг қиймат ўлчови, муомила воситаси, тўлов воситаси , жамғариш воситаси функциялари мавжуд.
- 7.Пулнинг эмитенти бўлиб тижорат банки ҳисобланади.-
- 8.Пуллар фақат марказий банк томонидан чиқарилади.
- 9.Қоғоз пуллар банкнот ва пластик карточкалар кўринишида бўлади-
- 10.Пул – бу умумий товар-эквивалент.

Масала 1.

Товар ва хизматлар учун нақд пуллик тўловлар йиғиндиси 6140 млрд сумни ташкил этади. Пул бирлигининг ўртача айланиши 4 га тенг бўлганда муомладаги нақд пуллар массаси хажмини аниқлан .

Масала 2.

Ишлаб чиқариш хажми 6% га кўпайганда пул массаси 24% га кўпайган. Пул айланиш тезлиги ўзгармас бўлган ҳолатда нархларнинг ўртача даражаси қандай ўзгаради.?

Масала 3.

Ишлаб чиқариш хажми 6% га , пул массаси 24% га , пул айланиш тезлиги 10 % га кўпайганда , нархларнинг ўртача даражаси қандай ўзгаради.?

Масала 4.

Ишлаб чиқариш хажми 6% га , пул массаси 24% га нархларнинг ўртача даражаси 5%.га кўпайганда пул айланиш тезлиги қандай ўзгаради.?

Масала 5.

Ишлаб чиқариш хажми 6% кўпайган , пул айланиш тезлиги 5% қисқарган, нархларнинг ўртача даражаси 9%.га ўсган. Пул массаси хажми қандай ўзгаради?

Масала 6.

Ишлаб чиқариш хажми 6% га , пул массаси 24% га нархларнинг ўртача даражаси 30% га кўпайганда пул айланиш тезлиги қандай ўзгаради.?

Масала 7.

Ишлаб чиқариш хажми 3% га қисқарган, пул массаси 2,26 баробар ўсган , пул айланиш тезлиги 17%.га кўпайган. Нархларнинг ўртача даражаси қандай ўзгаради.?

Масала 8.

Ишлаб чиқариш хажми 21% га қисқарган, нархлар 3,3 баробар ўсган, пул айланиш тезлиги на 34%. га кўпайган. Пул массасининг хажми қандай ўзгарган?

2 Мавзу. ПУЛ НАЗАРИЯСИ, ПУЛ АЙЛАНИШИ

Нақд пулсиз ва нақд пул ўтказиш йўли билан амалга ошириладиган тўловларнинг йиғиндиси пул оборотини ташкил қилади. Пул обороти инвестиция билан боғлиқ харажатларни, суғурта жараёнларини амалга оширилишини, мулкни, ҳаётни, транспорт воситаларини, экин боғларини, бошқа буюмларни суғурта қилиш ва уни тўлашни ўз ичига олади. Пул функцияларига ва тўлов турига қараб пул обороти нақд пуллик ва нақд пулсиз оборотга бўлинади.

Пул оборотининг асосий қисмини **нақд пулсиз оборот**, яъни корхона, ташкилотлар ўртасидаги, уларнинг давлат бюджети, кредит ташкилотлари билан нақд пулсиз бир счётидан иккинчи счётга маблағлар ўтказиш йўли билан амалга ошириладиган оборот ташкил қилади. Нақд пуллик оборот - бу нақд пул ёрдамида амалга ошириладиган тўловлар йиғиндиси дир. Бу оборот пул ўзининг тўлов ва муомала воситаси функцияларини бажаришида юзага келади.

Маблағларини бир ҳисоб рақамидан иккинчи ҳисоб рақамига нақд пул иштирокисиз, ўтказиш йўли билан амалга ошириладиган ҳисоблар нақд-пулсиз ҳисоб-китоблар дейилади. Нақд пулсиз ҳисоб-китоблар шакллари. Нақд пулсиз ҳисоб-китоблар шакллари банклар томонидан, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки белгилаган ва халқаро амалиётда қабул қилинган шаклларда олиб борилади.

Таянч иборалар: Пул табиати; номинал; металл назария; илк металлчилар, пул айланиши., нақд пуллар., нақдсиз пуллар., тўлов топширикномаси., чеклар., аккредитивлар., тўлов талабнома-топширикномалари., тўлов талабномалари.инкасса., лимитланган чек дафтарчаси.

Идентив ўқув мақсадлар:

1. Пул назариясига оид қарашларни таҳлил қилиб фарқлай олади.
2. Пул айланишига таъсир кўрсатувчи омилларни таҳлил қила олади
3. Пул айланиши моҳиятини очиқ бера олади
4. Нақд ва нақд пулсиз ҳисоб-китоблар аҳмиятини ёритиб бера олади

1. Машқ. Терминларни мослаштиринг

Терминлар

1. Пул назарияси

2. Пул муомаласи
3. Пул айланиши
4. Нақд пулсиз оборот
5. Нақд пуллик оборот
6. Тўлов обороти
7. Пулнинг айланиш тезлиги
8. Ҳисоб-китоб шакллари
9. Чек
10. Аккредитив

Изохлар

1. пул табиати ва пулнинг ишлаб чиқаришни шакллантиришга таъсири ҳақидаги назариялари.
2. миқдорнинг топшириғига асосан шартноманинг тўлаш тўғрисидаги шартини мол етказиб берувчининг фойдасига ҳал қилиш ҳақидаги шартли пул мажбурияти
3. бир счётидан иккинчи счётга маблағлар ўтказиш йўли билан амалга ошириладиган оборот
4. пулнинг тўлов воситаси сифатида ҳаракати туфайли вужудга келган пул обороти
5. ҳуқуқий меъёрларда кўзда тутилган, маблағларни мол етказиб берувчининг ҳисоб варақасига ёзиш усули
6. уй хўжалигидаги товарсиз тўловларга хизмат кўрсатадиган нақд пуллик ва нақд пулсиз шакллардаги пулнинг ҳаракати
7. ҳисобварақа эгасининг ҳисобварағидан олувчининг ҳисобварағига маълум миқдорда пул ўтказиш учун банкка берилган топшириқнома
8. нақд пуллик ва нақд пулсиз шакллардаги пул белгиларининг узлуксиз ҳаракат жараёнидир.
9. бу нақд пул ёрдамида амалга ошириладиган тўловлар йиғиндисидир.
10. пул миқдори таъсир қилувчи омил

2.Машқ. Тўғри/ нотўғрилигини аниқланг(ҳа/ йўқ)

1. Иқтисодчиларнинг фақат пул муомаласига бўлган қарашлари пул назарияларини келтириб чиқаради.-
2. Металлистик назария тарафдорлари – У.Стаффорд (1554-1612), Т.Мен (1571-1641), Д.Норс (1641-1691) ва бошқалар – тангаларнинг ишдан чиқишига қарши бўлиб, металларнинг барқарор муомалада бўлишини ёқлаб чиқишди.
3. Номиналистлар шунга асосланадими, уларнинг фикрича, пуллар – бу фақат товарлар айирбошлашига хизмат қиладиган идеал ҳисоб бирликлари, маҳсулот, давлат ҳокимиятининг натижаси ҳисобланади.
4. Товар ишлаб чиқариш пул муомаласининг объектив негизи бўлиб, ундаги товар олами товарларнинг икки турига: товарларнинг ўзига ва товар-пулларга бўлинади.
5. Пул оборотига товар айланишининг пул шаклидаги кўриниши деб қараш лозим-.

6. Нақд пулсиз оборот, пул оборотининг асосий қисмини ташкил қилмайди.-
7. Муомала воситаси сифатида аҳоли билан корхона, ташкилотлар ўртасида, аҳоли билан аҳоли ўртасидаги товарлар сотиб олишда ва сотишда фақат **нақдсиз пуллар** қўлланилади.-
8. Нақд пулсиз ҳисоб-китоблар шакллари банклар томонидан, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки белгилаган ва халқаро амалиётда қабул қилинган шаклларда олиб борилади.
9. Тўлов топшириқномаси ихтиёрий шаклдаги бланкада ёзма равишда тақдим қилинади.-
- 10.Чеклар махсус бланкалар асосида тайёрланади ва қатъий ҳисобда турадиган ҳужжатлар ҳисобланади.

Масала 1.

Мамлакатда номинал пул маблағларининг таклифи 9% ўсган, нархлар даражаси 7%га ўсган, пул айланиш тезлиги 6%га кўтарилган. Ишлаб чиқариш хажмини ўсиш суъратларини ҳисобланг.

Масала 2.

1,5 минг П.Б. 45 кундан кейин тўлаш муддатига векселда кўрсатилган. Йиллик 25% миқдордаги кредит белгиланганда векселда кўрсатилган суммани аниқланг.

Масала 3.

Жадвал маълумотларидан фойдаланиб пул мультипликатори кўрсаткичини аниқлаб, пул мультипликатори ва банклар томонидан пул таклифи ўртасидаги нисбат тўғрисида хулосалар беринг.

Мажбурий банк захиралар нормаси, %	Пул мультипликатори
10	
12	
15	
20	
25	
30	

Масала 4.

Оборотда 3,5 млн. товар донаси 420 минг сўмдан мавжуд. Ўртача хар бир сўм товарни харид қилиш учун 3 марта ишлатилган. Товар тархи 200 минг сўмга ўсганда товарлар хажми ўзгармаганда пул айланиш тезлиги қанчалик ўзгариши лозимлиги аниқланг.

Масала 5.

Тижорат банкларнинг депозитлари 3000 млн.дол. Мажбурий захиралар миқдори -600 млн.долл. Марказий банк мажбурий захиралар миқдорини

5%га пасайтирган холда банк пул таклифи канчага ўзгаришини аниқланг. Пул мультипликаторини хисобланг.

3 Мавзу. ПУЛ МУОМАЛАСИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ ВА ПУЛ МАССАСИ

Пул муомаласи ушлаб туриш шарт-шароитлари ва қонуниятлари икки омилнинг ўзаро таъсири билан, яъни: хўжаликнинг пулга бўлган эҳтиёжи ва амлда пулларнинг муомалага бориб тушиши билан белгиланади. Амалиётда кўпроқ учрайдиган ҳол бу айланишида хўжаликка керак бўлганидан кўпроқ пулнинг бўлишидир. Бу албатта, пулнинг қадрсизланишига (пул бирлигининг харид қобилиятининг тушишига) олиб келади. Пулнинг айланиш тезлигининг ўзгариши умумиктисодий (иктисодиётнинг циклик ривожланиши, иктисодий ўсиш, нархлар суъратлари), ҳам тўла монетар (тўлов обороти таркиби, кредит операциялари ва ўзаро ҳисоб-китобларнинг ривожланиши, пул бозорида фоиз ставкаларнинг даражаси ва ҳ. к. лар) омилларига боғлиқ.

Пул айланишининг тезлашувига металл пулларнинг кредит пуллар билан алмаштириши, ўзаро ҳисоб-китоблар тизимининг ривожланиши, банклар ишига ЭҲМ нинг киритилиши, пуллик ҳисоб-китобларда электрон воситаларининг ишлатилиши ёрдам беради. Пул қадрсизланган ҳолларда истеъмолчилар пулларининг тўлов қобилиятини сақлаб қолиш учун товарлар кўпроқ харид қиладилар. Бу эса пул айланишини тезлаштиради. Бошқа кўрсаткичлар ўзгармас бўлганида пул айланишининг тезлашиши пул массаси ошишини билдиради ва инфляцияга олиб келувчи бир омил сифатида майдонга чиқади.

Таянч иборалар: қиймат қонуни, пул миқдори, пул массаси, пул агрегатлари, пул муомаласи, пул қадрсизланиши, монетар сиёсати.

Идентив ўқув мақсадлар:

1. Пул массаси таркибинини айтиб бера олади
2. Пулнинг айланиш тезлигига таъсир кўрсатувчи омилларни айтиб бера олади
3. Пул муомаласини тартибга солиш усуллари изохлаб бера олади

Масала 1.

1 йилда нархларнинг ўртача даражаси 9%га ўсган. , Ишлаб чиқариш хажми - 6%га, пул айланиш тезлиги 4 дан 3,5 мартагача қисқарган . йил бошига пул массасининг хажми 5 трлн. сум. бўлган йил охирига пул массасини аниқланг.

Масала2.

Ишлаб чиқариш хажми 1 йилда 7% га кўпайган , нархларнинг ўртача даражаси –8%га , пул массаси 4 трлн. сўмдан 6 трлн. сумгача кўпайган. Ўтган йилда пул айланиш тезлиги 3,5 оборотга тенг бўлганлиги аниқ бўлганда , жорий йилдаги пул айланиш тезлигини аниқланг

Масала 3.

ЯММ хажми 23 трлн.сумдан 28 трлн.сўмгача ўсган, пул айланиш тезлиги эса 10% га қисқарган шароитда, пул массасини 20%-30% оралиғида ўстириш мақсади амалага оширилиши мумкинлигини аниқланг.

Масала 4

Пул базаси – 3 400 млрд. сўм , банкдан ташқаридаги нақд пуллар (агрегат M0) – 2 300 млрд. сум., муддатли депозитлар – 5 500 млрд. сум., чет эл валютасидаги депозитлар– 1100 млрд. сум. Қуйдагиларни аниқланг

а) миллий валютадаги пул массасини (агрегат M2);

в) пул мультипликаторини .

Масала 5

Йил бошида ЯММ хажми 3549,6 млрд ПБ бўлган , пул массаси (агрегат M1) — 916,9 млрд ПБ. Пул айланиш тезлигини аниқланг

4 Мавзу. ПУЛ ТИЗИМИ: ТУШУНЧАСИ, ШАКЛЛАРИ ВА ЭЛЕМЕНТЛАРИ

Пул тизими бу мамлакатда тарихан таркиб топган ва миллий қонунчилик билан тасдиқланган пул муомаласини ташкил қилиш шаклидир. Пул тизимлари XVI-XVII асрларда ишлаб чиқаришнинг капиталистик усулининг юзага келиши ва қарор топиши муносабати билан шаклланган, бироқ шундай бўлса ҳам, унинг айрим элементлари бундан олдинроқ пайдо бўлган. Товар-пул муносабатлари ва ишлаб чиқаришнинг капиталистик усули ривожланиши билан пул тизимида сезиларли ўзгаришлар юз беради.

Пул тизими турлари пул қандай шаклда амал қилишига боғлиқ, яъни пул: умумий эквивалент - товар сифатида, ёки қиймат белгиси сифатида бўлишига қараб қуйидагича пул тизимлар мавжуд бўлган.

Таянч иборалар: Пул тизими, кредит ва қоғоз пуллар. Биметализм. Монометализм. Банк билетлари. Олтин танга стандарти. Банкнотлар. Пул бирлиги. Нақд пулсиз тўлов обороти. Кредит пуллар. Миллий валюта.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.1. Пул тизимларини изохлаб бера олади

1.2. Пул тизимлари турларини таҳлил қилиб бера олади

2.1. Замонавий пул тизими тўғрисида гапириб бера олади

2.2. Ривожланган мамлакатлар пул тизимини таърифлаб бера олади

1.Машқ. Терминларни мослаштиринг

Терминлар

1.Пул айланиши

2.Тўлов обороти

3.Пул массаси

4.Монометаллизм

5.Биметаллизм

6.Нақд пуллар обороти

Изохлар

1.Пулнинг тўлов воситаси сифатида харакати туфайли вужудга келган пул обороти.

2.Муомалада иккита металнинг бўлиши

- 3.Товар қийматини ўлчаш ва таккослашда қўлланиладиган пул бирлиги
- 4.Умумий эквивалент ролини олтин ёки кумуш бажарадиган пул тизими
- 5.Нақд ва нақдсиз пуллар билан амалга ошириладиган тўловлар йиғиндиси
- 6 Нақд пуллар харакати

2.Машқ. Тўғриғ нотўғрилигини аниқланг(ха/ йўқ)

- 1.Умумий эквивалент ролини фақат олтин бажарадиган пул тизими биметаллизм деб аталади.
- 2.Нақд пул оборотида кредит карточкалар иштирок этади.
- 3.Пул массаси хўжалик оборотидаги нақд пуллик ҳисоб-китобларни аҳоли, корхоналар, давлат ташкилот, муассасаларига тегишли ҳарид ва тўлов воситаларининг ялпи ҳажмини ўзида ифодалайди.
- 4.Барча нақд пулсиз ҳисоб-китоблар банк орқали ўтиши шарт эмас.
- 5.Пул муомаласининг муҳим кўрсаткичи бўлиб пул массаси ҳисобланади.
- 6.Параллел валюта тизимида икки металл қиймати стихияли, металлнинг бозор баҳосига муносиб тарзда белгиланган.
- 7.Ривожланган мамлакатларнинг замонавий пул тизимида пул бирлигининг олтин таркиби, банкнотларини олтин билан таъминланган.
- 8.Пул тизими ижтимоий ҳаётнинг кўзгуси ҳисобланади.
- 9.Пул тизимининг ҳолати мамлакат иқтисодига, ишлаб чиқаришнинг ривожланишига боғлиқ эмас.
10. Пулнинг айланиш тезлиги - пул муомала воситаси ва тўлов воситаси сифатида амал қилгандаги унинг ҳаракат кўрсаткичидир

Масала 1.

Жадвал мълумотларидан фойдаланиб қуйидагиларни ҳисобланг:

- 1) Йллик ўсиш суърати:
 - а) пул базасининг
 - б) муомаладаги нақд пулларнинг (M1 агрегат)
 - в) пул массасининг (M2)
 - г) кенгайтирилган пулларнинг(M3)
- 2) Пул мультипликаторонинг даражасини ;
- 3) Пул массасидаги нақд пуллар(M2)нинг улушини %да

Жадвал

	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013
<i>Захира пуллар (млрд сум.)</i>	164,9	210,4	269,7
<i>Жумладан банкдан ташқари пуллар</i>	103,8	130,4	187,8
<i>Олгунга қадар депозитлар</i>	87,3	162,5	149,5
<i>Муддатли депозитлар ва оманатлар</i>	97,2	81,2	111,0
<i>Чет эл валютасидаги қўйилмалар</i>	69,4	80,5	190,9

Масала 2.

Жадвал мълумотларидан фойдаланиб қуйидагиларни ҳисобланг:

- 1) Йллик ўсиш суърати:
 - а) миллий бирликдаги пул массасининг (агрегат M2); б) Агрегат M4даги пул массасини; в) чет эл валютасидаги депозитлар ҳажми индексини;
- 2) улушларни :

а) пул массасидаги нақд пулларнинг улушини ; б) пул массаси тизимидаги чет эл валютасидаги депозитлар улушини (K\$);

3) пул мультипликатори даражасини.

Хисоблар асосида хулосалар чиқаринг

Кўрсаткичлар	1 январ 2012 й.	1 январ 2013й.	1 январ 2014й	1 январ2015 й.
Кенг тарздаги пул базаси	1232,6	1914,3	2380,3	2914,1
банкдан ташқари пуллар (M1)	763,3	1147,1	1534,8	2009,2
Олгунга қадар ва муддатли депозитлар	1371,2	2065,6	2828,5	4036,3
Чет эл валютасидаги кўйилмалар	726,4	748,2	935,1	1178,2

Масала3.

Жадвал мълумотларидан фойдаланиб қуйидагиларни хисобланг

1) Пул массасининг айланувчанлик кўрсаткичлари: а) пул массасининг айланиш тезлиги.; б) 1 оборотнинг давомийлигини ; в) пул массасининг айланувчанлигининг ўзгаришини;

2) а) Нақд пуллар айланишининг тезлигини ; б) 1 оборотнинг давомийлигини

3) Пул массасидаги нақд пуллар улушини ;

4) Пул массасининг айланиш тезлигининг моделини ;

5) Пул массасини айланувчанлигининг мутлоқ ўзгаришлари жумладан а) нақд пуллар айланиш тезлигининг ўзгаришидан; б) пул массасидаги нақд пуллар улушининг ўзгаришидан.;

б) Иқтисодий монетизациялаштириш коэффициентини.

Кўрсаткичлар	Базис йил	Жорий йил
ЯИМ	13 243	16 751
Пул массаси	2 674	3 788
Нақд пуллар	955	1 341

Масала 4

Банк мультипликатори 25 га тенг бўлганда , банк тизими ташкил этиши мумкин бўлган пул миқдорининг максимал хажми 75 млн сумга тенг булса :

1) мажбурий резервлар нормасини

2) бошланғич депозитлар суммасини аниқланг

Масала 5

Банк депозитларининг хажми 70 млрд сумга кўпайган. Мажбурий резервлар нормасини 3,5%.га тенг. Пул таклифининг максимал кўпайиши нечига тенг ?

Масала 6

Мажбурий резервлар нормасини 3,5%.га тенг. Депонентлаш коэффициенти (нақд пулга талаб) депозитлар хажмининг 56%ни ташкил этади. Мажбурий резервлар суммаси - 77 млрд.сумга тенг. Пулларнинг таклифи нечага тенг?

Масала7

Мажбурий резервлар нормасини 3,5% га тенг. Дефонентлаш коэффиценти 56% ни ташкил этади. Пул мультипликаторини аниқланг?

Масала 8

Берилган малумотлар асосида фойда ва рентабеллик кўрсаткичларини аниқланг. Натижаларни таққослаб хулоса чиқаринг .

№	Кўрсаткичлар	Альфа корхонаси	Бета корхонаси
1	Махсулот сотишдан даромад :	2900	800
2	Сотилган махсулот таннари :	1800	520
3	Мъамурий харажатлар	200	40
4	Сотш харажатлари	400	100
5	Бошқа операцион даромадлар	150	300
6	Бошқа операцион харажатлар	120	180
7	Бошқа даромадлар	180	40
8	Бошқа харажатлар	100	50
9	Ноайланма активлар хажми	2200	600
10	Айланма активлар хажми	1800	700
11	Ўз маблағлар хажми	2500	700

5 Мавзу. ИНФЛЯЦИЯ ВА УНИНГ ТУРЛАРИ. ПУЛНИНГ БАРҚАРОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ЙЎЛЛАРИ

Инфляция лотинча “inflatio” сузидан олинган булиб “иш”, “буртиш”, “купчиш” деган маънони англатади. Бу суз XIX асрнинг урталаридан бошлаб иктисодчилар томонидан иктисодий термин сифатида ишлатилгунча қадар, у тиббиётда хавфли усма касалини ифодалашда қулланилган.

Тарих ҳақиқатда ҳам бу сузнинг ҳар томонлама хавфли эканлигини курсатди. Чунки инфляция қандайдир алоҳида олинган бозорда товарлар ва хизматлар нархининг усишидангина иборат булмасдан, бу умумиктисод учун хавфли ҳодисадир. Инфляция сузининг иктисодий угиртмаси - муомалада мавжуд булган товарлар ва уларнинг баҳосига нисбатан куп пул чиқариш деган маънони англатади.

Таянч иборалар: Инфляция, ички омиллар, ташқи омиллар, сокин инфляция, шиддатли инфляция, жиловланмаган инфляция, ошқора инфляция, яширин инфляция, талаб инфляцияси, дефлятор, Дж. Кейнс назарияси, М. Фридмен назарияси, девальвация, ревальвация, деноминация, солиқ сиёсати, баҳо сиёсати, бюджет сиёсати, кредит молия сиёсати.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.Инфляциянинг моҳиятини ва унинг юзага чиқиш шаклларини асослаб бера олади
2. Инфляциянинг шакллари ва турларини таҳлил қилиб фарқлай олади.
3. Инфляциянинг иктисодий ва ижтимоий оқибатларини изохлаб бера олади

$$D \text{ годқ } ic * P \text{ н} * t \text{ f}12$$

буерда ic — йиллик фоиз ставкаси ;

P_n — сертификатнинг номинал қиймати ;

t — сертификат айланиш муддати .

$$Дк P п- P пр$$

буерда Pп —сертификатни қоплаш бахоси ;

Pпр — сертификатни олиш бахоси ,

$$Идк Дғ P пр$$

буерда ід — заём муддати учун сертификат даромадлиги ,

Д — Даромад миқдори

$$P_{боз.к} S_{ғ} (1 + \frac{i_{б} * t}{12})$$

буерда S — тўйинилган бахо,

іб —бозор фоиз ставкаси ,

t — мажбуриятнинг айланиш муддати.

$$Д к Pн - Pпр$$

Векселнинг бутун муддат учун даромадлиги (J):

$$Jк ДғP пр$$

Векселнинг йиллик даромади(Jй):

$$J йк \frac{Д * 360}{Pпр t}$$

буерда — t айланиш кунлари миқдори .

$$Д хар к (ip * Pн * t) \text{ғ} 360$$

буерда Дхар — харидор даромади ;

ip — қоплаш муддатигача қолган вақт учун қарз мажбуриятлар бўйича бозор ставкаси;

$$Pпрк Pн - (ip * Pн * t) \text{ғ} 360$$

$$Sк Pн + Д$$

$$P рк S \text{ғ} (1 + (i_{б} * t \text{ғ} 360))$$

буерда устама қиймат (S):

Pғ —битм вақтидаги векселнинг бозор бахоси ;

$$PкS - S nd \text{қ} S (1 - nd)$$

буерда P — хисоб –китобда олинган сумма ;

S — қарз суммаси ;

n — хисобга олишдан қоплангунга қадар муддат ;

d — дисконт.

$$Pк P0 * (1 + (t \text{ғ} K1 * i0)) * (1 - (n \text{ғ} K * d))$$

буерда t — мажбурият муддати ;

K — мажбуриятни хисоблаганда йилдаги кунлар сони

P0 — мажбурият бўйича сумма ;

K1 — фоизлар хисоблашда хисоб кунлари миқдори

i0 — фоизлар хисоблашдаги ставка

$$dк (S - P \text{ғ} S n) * K$$

Масала 1. 3 ойга йиллик 10 % га жойлаштирилган 10 минг сумлик номиналга эга бўлган сертификатнинг мутлоқ даромади ва даромадлигини аниқланг.

Масала 2. 10 минг сумлик номиналга эга бўлган депозит сертификат 6 ойга йиллик 15% жойлаштирилган. 3 ойдан кейин 6 ойлик мажбуриятлар

бўйича бозор нархлари 20 %ни ташкил этган. Сотшга қарор қилган сертификат эгаси қандай даромадга эга бўлади.

Масала 3. Банк вексели 2013й 10 январдан 2013й 20 январгача жойлаштирилган. Қоплаш муддати 2013й 5 апрелга белгиланган. Векселнинг номинал қиймати 10 000 сўм жойлаштириш бахоси 9500. Векселнинг 1чи ва охириги жойлаштириш кунларда олинган ҳолатдаги вексел бўйича йиллик даромадлиликни аниқланг.

Масала 4. 10 минг сўмлик номиналга эга бўлган банк вексели 3 ойга дисконт асосида жойлаштирилган. Жойлаштириш бахоси 9200. Қоплаш муддатидан 30 кун олдин сотилган ҳолатда вексел эгасининг даромадини аниқланг. Уша давирдаги бозор ставкаси ойлик 15 % ни ташкил этганлиги маълум.

Масала 5. 10 минг сўмлик, айланиш муддати 90 кун, жойлаштириш йиллик 10 % ни ташкил этгани векселнинг даромадлигини ва бозор нархини аниқланг.

Масала 6 Номинали 10 000 сўм, даромадлиги 15% ни ташкил этган векселнинг харид қилингандан сўнг 30 кундан кейин сотилса вексел эгасининг даромадини ва битм нархини аниқланг. Жорий этилган икки ойлик векселлар бўйича фоиз ставкаси 15%.

Масала 7. 50 минг сўмлик вексел банкга муддатидан 55 кун олдин тақдим этилди. 20% ҳисоб ставкаси бўйича ҳисобга олинди. Вексел эгаси қанча суммага эга бўлди.

Масала 8. 50 минг сўмлик вексел 150 кунга йиллик 20% бўйича берилди. Ҳисоб китоб кунлар 365 кун. Вексел банкда қоплаш муддатидан 30 кун олдин , йиллик 15% ҳисоб ставкаси ва 360 кун ҳисоб асосида ҳисобга олинди. Вексел эгасига берилган суммани аниқланг.

Масала 9. Банк 10 минг сўмлик векселни муддатидан 30 кун олдин ҳисобга олиб, тақдим этувчига 9600 сумни тўлади. Ҳисоб ставкаси нечага тенг бўлганини аниқланг ҳисоблаш кунлари 360 кун

Мавзу 6. ПУЛ ИСЛОҲОТЛАРИ

Пул ислохотлари - миллий валютани мустаҳкамлаш, пул бирлигини барқарорлаштириш ва пул муомаласини тартибга солиш мақсадида давлат томонидан мамлакат пул тизимини тўлиқ ёки қисман қайта ташкил этиш. Пул ислохотлари қоғоз пул белгиларининг ҳаммаси ёки бир қисми қадрсизланганда ва уларнинг ҳажми кўпайиб, янгиси (қоғоз ёки металл) билан алмаштириш лозим бўлганда, пулнинг олтин қиймати ёки валюта курси ўзгарганда, пул тизимига ўзгартиш киритиш зарур бўлганда ўтказилади. Пул ислохотларимамлакатдаги иқтисодий ҳолатга, пулнинг қадрсизланиш даражасига ва давлатнинг сиёсатига боғлиқ ҳолда турли усулларда: ортиқча қоғоз пулларни йўқ қилиш билан пул ҳажмини камайтириш (дефляция); эски пул белгиларини йўқ қилиб, янги қоғоз пул белгиларини зарур миқдорда чиқариш (нуллификация); эски пул белгиларини йирикроқ янги пул белгиларига алмаштириш (деноминатсия); пул бирлиги ёки қоғоз пул бирлиги курсининг металл қиймати ва чет эл валютасига нисбатан курсини пасайтириш (девалвация); пул бирлигидаги металл қиймати ёки қоғоз пул курсини ташки давлатлар валютасига нисбатан ошириш (ревалвация) ва б ошқа шаклларда амалга оширилади.

Таянч иборалар: пулни харид қуввати, ислохот, револвация, деволвация, деноминация, нулификация.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Пул ислохотларини амалга оширишнинг зарурлиги. Пул ислохотларини амалга ошириш шарт-шароитлари.
2. Пул ислохотларини амалга ошириш усуллари.
3. Деноминация ва уни амалга ошириш тартиби. Нуллификация ва уни амалга ошириш тартиби.
4. Ўзбекистон Республикасида амалга оширилган пул ислохотлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари.

Назорат учун саволлар

1. Пул ислохотларини амалга оширишнинг зарурлигини, пул ислохотларини амалга ошириш шарт-шароитларини очиб беринг?
2. Пул ислохотларини амалга ошириш усуллари ёритиб беринг?
3. Деноминация ва уни амалга ошириш тартибини, нуллификация ва уни амалга ошириш тартибини тушунтириб беринг?
4. Ўзбекистон Республикасида амалга оширилган пул ислохотлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятларини ёритиб беринг?

Мавзу 7. КРЕДИТНИНГ МОҲИЯТИ ВА ФУНКЦИЯЛАРИ

Иқтисодий назарияда ссуда капитали деганда фоиз тўлаш шarti билан вақтинча фойдаланишга бериладиган ялпи пул маблағлари тушунилади. Ссуда капиталининг моҳиятини тўла тушуниш учун аввало уни айланма ва савдо капиталларидан фарқини, характерли хусусиятини аниқлаш керак. Ссуда капитали капитал бозорида муҳим ўрин тутиб миллий иқтисодиёт эҳтиёжларини қондиради. Ссуда капиталининг ўзига хос хусусиятлари, унинг кредитордан қарз олувчига бўлган ҳаракатида ва аксинча бўлган жараёнида кўпроқ кўринади.

Кредит - бу вақтинча бўш турган пул маблағларини пул эгаси ёки бошқалар томонидан маълум муддатга, ҳақ тўлаш шarti билан қарзга олиш ва қайтариб бериш юзасидан келиб чиққан иқтисодий муносабатлар йигиндиси. Кредит ҳар қандай ижтимоий муносабат эмас, балки ижтимоий ишлаб чиқариш маҳсули, қийматнинг ҳаракати, қарз берувчи ва қарз олувчи ўртасидаги иқтисодий муносабатларни ифодаловчи категориядир. Кредитнинг моҳияти унинг ички белгиларияи очиб беришга қаратилган. Кредитни моҳиятини очиш - бу унинг сифатларини, кредитнинг муҳим томонларини, уни иқтисодий муносабатлар тизимининг бир элементи сифатида кўрсатувчи асосларини билиш демакдир.

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР: ССУДА КАПИТАЛИ. ССУДА КАПИТАЛИ БОЗОРИ. СУДХЎРЛИК КАПИТАЛИ.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Ссуда капитали ҳаракатини таърифлаб бера олади

1.2. Корхона пул маблағлари ташкил этиш манбаларини тўғрисида гапириб бера олади

2.1. Кредит муносабатлари ривожланиш босқичларини айтиб бера олади

2.2. Кредит функцияларини таърифлаб бера олади

Ссуда бўйича содда йиллик фоизлар ставкаси куйдагича аниқланади

$$I = P(1 + i/100 * n)$$

Бунда I – келишилган муддат ичида ҳисобланган фоизлар суммаси

P – дастлабги депозитлар суммаси

i – содда фоизлар ставкаси;

n – давр .

$$i = S - P \cdot P * j$$

Кредит бўйича қопланадиган сумманинг аниқланиши:

$$S = P(1 + i/100 * j/365)$$

S - қопланадиган сумма

J – кредитда фойдаланиш муддати

Фоизли депозитлар суммасининг аниқланиши:

$$S \% \text{ қ } P (1 + n \cdot i),$$

Ҳисобланган фоизлар суммасини аниқлаш:

$$I \text{ қ } \text{Қўйилма суммаси} * \text{йиллик фоиз ставкаси} * \text{қўйилма муддати} \\ (\text{ойларда}) \text{ғ } 100 * 12$$

Маблағлар жойлаштиришдан даромад:

$$\text{Даромад} \text{ қ } \text{Қўйилма суммаси} * \text{йиллик фоиз ставкаси} * \text{қўйилма} \\ \text{муддати (в кунларда)} * 100 \text{ғ } 365$$

1.Машқ. Терминларни мослаштиринг

Терминлар

- 1.Пул бозори
- 2.Капитал бозори
- 3.Кредит
- 4.Фонд бозори
- 5.Ипотека бозори

Изохлар

- 1.Кўчмас мулк бозорига хизмат қилувчи кредит операциялар тўплами ва бошқалар.
- 2.Айланма маблағларнинг ҳаракатини таъминловчи қисқа муддатли кредит операцияларнинг йиғиндиси;
- 3.Қимматбаҳо қоғозлар бозорига хизмат қилувчи кредит операциялар тўплами;
- 4.Асосий маблағлар ҳаракатини таъминловчи қисқа ва узок муддатли операциялар тўплами;
- 5.Вақтинча бўш турган пул маблағларини пул эгаси ёки бошқалар томонидан маълум муддатга, ҳақ тўлаш шарти билан қарзга олиш ва қайтариб бериш юзасидан келиб чиққан иқтисодий муносабатлар йиғиндиси.

2.Машқ. Тўғриғ нотўғрилигини аниқланг(хағ йўқ)

1.Кредит муносабатлари ривожланишининг бошланғич шаклланиш. босқичнинг асосий белгиси ссуда капитали бозорида махсус воситачиларнинг йўқлиги

2.Дастлабки инвесторлар бу пул маблағларини бевосита жалб қилувчи, уларни ссуда капиталига айлантирувчи ва фоиз кўринишида ҳақ тўлаш ва қайтариш шарти билан вақтинчалик фойдаланишга қарз олувчига берувчи кредит-молиявий ташкилотлари.

3.Ссуда капитали деганда фоиз тўлаш шарти билан вақтинча фойдаланишга бериладиган ялпи пул маблағлари тушунилади.

4.Кредит ривожланишининг таркибий жиҳатдан ривожланиш босқичи ссуда капитали бозорида кредит-молия ташкилотлари каби махсус воситачиларнинг пайдо бўлиши билан характерланади.

5.Кредитнинг муддатлилик тамойили қарздор учун қулай бўлган ҳар қандай вақтда қайтарилиши зарур эканлигини билдиради.

6.Кредитнинг мақсадлилиги тамойилнинг моҳияти шундаки, қарз олувчи томонидан олинган кредитлар аниқ бир мақсадни амалга оширишга йўналтирилмаган .

7.Қарз берувчи ва қарз олувчи манфаатлари бир-бирига мос тушган тақдирдагина кредит заруриятга айланади.

8.Кредитнинг объектив зарурлиги такрор ишлаб чиқариш жараёнида фондларнинг доиравий айланиши қонуниятларига асосланмаган.

Масала 1

Қарз олувчи 3 ой муддатга 120 000 сумлик ссуда олган. 3 ойдан кейин қарздор қарзини қоплаб 3000 сўм тўлади . Ссуда бўйича йиллик фоиз ставкаларни аниқланг .

Масала 2

Банк биринчи миқдорга заемшику кредит на сумму 150 000 сумлик кредитни 2 ойга йиллик 15% берган. Иккинчи миқдорга 250 000 сумни 3 ойга йиллик 20% берган . Банк томонидан олинган фоизларни аниқланг.

Масала 3.

1 млн.сумлик кредит 17.05.2014дан по 22.07.2014гача берилган. Режали ўртача йиллик инфляция даражаси 25% , даромадлиги даражаси йиллик 4%. Кунлар хисоби 365 кун. Кредитлар бўйича фоиз ставкаларини аниқланг.

Масала 4.

Банк 500 минг сўмлик кредитни 25.10. 2014 йиллик 27% берган. Кредитни қоплаш муддати 01.12.2014. Қопланадиган кредит суммасини ва фоизлар суммасини аниқланг.

Масала 5.

20 000 сўм омонат банкга 6 ойга ойлик мураккаб фоизлар ҳисоблаш асосида кўйилган. Омонатлар бўйича ставка 30%; инфляция даражаси ойлик 7% . Қуйдагиларни аниқланг:

А)Фоизли кўйилмалар суммасини

Б)3 ойлик инфляция индексини

С)Фоизли кўйилмалар суммасини

Д)Омонатчининг реал даромадини

Масала 6.

Банк йиллик 3 % омонатлар қабул қилади. Омонат суммаси 200 минг сўм, жойлаштириш муддати 6 ой. Омонат бўйича фоизлар суммасини аниқланг.

Масала 7.

Депозитга 200 минг сўмлик қўйилма қўймоқчи бўлган омонатчи бир йилдан кейин 220 минг сўм жамғарма қилмоқчи. Бунинг учун лозим бўлган фоиз ставкасини аниқланг.

8 Мавзу. КРЕДИТ ТИЗИМИ ВА КРЕДИТ БОЗОРИ

Кредит муносабатларининг субъектлари ва объектига, фоиз ставкасига ва кредитнинг ҳаракат доирасига қараб, кредитнинг қуйидаги мустақил шакллари амалиётда қўлланилиши мумкин. Булар банк кредити, тижорат кредити, истеъмом кредити, давлат кредити, халқаро кредит. Амалиётда кредитнинг ҳар бир шакли ҳам бир неча бўлақларга бўлиниши мумкин.

Банк кредити иқтисодиётда кенг тарқалган кредит муносабатларининг шаклларидан биридир. Унинг объекти пул маблағларини бевосита ссудага бериш жараёни ҳисобланади. Тижорат кредити иқтисодиётда кредит муносабатларининг вужудга келишининг биринчи шаклларидан бўлиб, вексель муомаласини вужудга келтирган ва нақд пулсиз ҳисоб китобларининг ривожланишига ёрдам берган.

Таянч иборалар: Кредит ресурслари. Дастлабки пул маблағлари. Қисқа ва узоқ муддатли кредит. Ўртача фоиз ставкаси. Фоизсиз кредитлар. Банк кредити. Таъминланганлик. Тижорат кредити. Ўтказма вексел. Истеъмом кредити. Давлат кредити. Халқаро кредит. Судхўрлик кредити.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Кредитнинг шакллари айтиб бера олади
2. Қисқа ва узоқ муддатли кредитлар моҳиятини изоҳлаб бера олади
3. Қарз олувчилар категорияларини айтиб бера олади
4. Тижорат кредити хусусиятларини изоҳлаб бера олади

Бериладиган кредитнинг максимал даражаси (**Sp**) аниқланиши

$Sp_{K/P} / 1 : ((t+1) * \text{кредит бўйича йиллик фоиз ставкаси} / 2 * 12 * 10)$

Узоқмуддатли ликвидлик даражаси қуйдагича аниқланади:

1 йилдан ошиғ банк қарздорлиги ғўз маблағлари + 1 йилдан ошиғ банк мажбуриятлари *100%.

1.Машқ. Терминларни мослаштиринг

Терминлар

Кредит шартнома

Банклараро кредитлар

Вексел

Ўтказма вексел

Халқаро кредит.

Изохлар

1.Кредит муносабатларининг халқаро миқёсда (давлатлар ўртасида) амалга ошириладиган кредит.

2.Қарз олувчи ўз зиммасига қарзни кўрсатилган суммада, кўрсатилган жойда, белгиланган муддатда тўлаш мажбурияти.

3.Банк кредитининг кенг тарқалган шакллардан бири.

4.Кредитор томонидан белгиланган товар ва хизматлар суммаси унинг топшириғига асосан учинчи шахсга ёки векселни кўрсатувчига ўтказилиши туғрисидаги мажбурият.

5.Кредит муносабатларининг воситаси бўлиб, ҳисобланади.

2.Машқ. Тўғриғ нотўғрилигини аниқланг(ха/йўқ)

1.Тижорат кредитининг субъектлари бўлиб турли шахслар: мол етказиб берувчи ва мол сотиб олувчи корхоналар ҳисобланади.

2.Кредитор (қарз берувчи) ролида махсус кредит-молия ташкилотлари иштирок қилади.

3.Тижорат кредити фақатгина товар шаклида берилади.

4.Тижорат кредитида ссуда капитали, саноат ва савдо капитали билан интеграциялашган ҳолда ҳаракат қилмайди.

5.Берилган вақт оралиғида тижорат кредитининг ўртача қиймати банк фоизининг ўртача ставкасидан доимо юқори бўлади

6.Қарз берувчи ва қарз олувчи ўртасидаги шартнома қонуний расмийлаштирилганда тижорат кредити бўйича тўлов (фоиз ставкаси) алоҳида аниқланмайди.

7.Истьемол кредити фақат пул шаклида берилиб, товар шаклида берилмайди.

8.Давлат кредитида давлат бир томондан қарз берувчи ва иккинчи томондан қарз олувчи сифатида иштирок қилиши мумкин.

9.Кредит такрор ишлаб чиқариш жараёнини тезлаштиради ва ижтимоий ишлаб чиқаришнинг узлуксизлигини таъминлайди.

10.Корхоналарга бериладиган кредит уларни такрор ишлаб чиқариш жараёнини узлуксиз давом этишини таъминламайди.

Масала 1.

Ўз эҳтиёжларини қоплаш мақсадида қарздор банкдан кредит олди. Ўртача даромади 6 ойда 9000 000 сумни ташкил этади , кредитлаш муддати 5 йил. Кредит бўйича фоиз ставкаси йиллик 17%. Қарздорнинг тўловлилик қобилиятини ва кредитнинг максимал даражасини аниқланг.

Масала 2

Ўз эҳтиёжларини қоплаш мақсадида қарздор банкдан кредит олди. Ўртача даромади 6 ойда 2000 000 сумни ташкил этади ,кредитлаш муддати 5 йил. Кредит бўйича фоиз ставкаси йиллик 17%. Қарздорнинг тўловлилик қобилиятини ва кредитнинг максимал даражасини аниқланг.

Масала 3.

АҚШнинг ипотека банкида қўйилган кўчмас мулкнинг умумий қиймати 15 млн долл.ни ташкил этади . Банк гаровни баҳолаш қийматининг 80%дан ошмаган суммада ипотека кредитларини берган. Берилган кредитлар суммасидан облигациялар суммаси ошиши мумкин эмаслигини инобатга олган ҳолда, чиқарилган ипотека облигацияларнинг миқдорини аниқланг.

Масала 4.

Дастлабги 5 йилда 10 йиллик ипотека кредити бўйича бозор фоиз ставкалари йиллик 12 % даражасида сақланган. Кейинги 5 йилда 13% гача кўтарилган. Фоиз ставкаларини белгилаш вариантларининг қайси бири банк учун фойдалироқ бўлиши мумкинлигини аниқланг

1) 10 йилга белгиланган фоизлар бўйича;

2) Сузиб юривчи фоизлар бўйича .

Масала 5.

Мақсадли оманат жамғариш схемаси асосида Германия ипотека банкининг мижози ўз омонат рақамида 120 минг евро. жамғарган. Жамғарилган сумма миқдори олинаниган уй қийматининг 30 % ни ташкил этса, кредит суммаси билан гаров қиймати суммаси уртасидаги нисбат 70 % бўлса, гаровга сотиб олинаниган уй учун мижоз қанча кредит суммасини олиши мумкин?

Масала 6.

30 млн сумлик капиталга эга бўлиб, 1 йилдан ошиғ мажбуриятлар суммаси капиталдан 3 баробар юқори бўлса, узоқ муддатли ипотека кредитларининг максимал пакети қанча бўлади, агар ушбу лимитнинг максимали 120% тенг бўлиши мумкин бўлса? .

Масала 8.

1 ноябрь 2013 й. Марказий банк тижорат банкга 10 кунга йиллик 7,5 % 30 млн сум кредит берган:

а) кредитдан фойдаланиш учун хисобланган фоизларни ,

б) кредит бўйича қарз суммасини аниқланг .

Масала 9.

Банк 4 ойга йиллик 5%, 5 ойга - 6% ва 1 йилга - 7% депозитлар қабул қилади. Депозит суммаси 1000 000 сум. Депозитниг хар бир муддат учун кўпайган суммасини аниқланг.

Масала 10.

3 кварталга банк оддий фоизлар ставкаси бўйича 600 000 сўмлик кредит берган. 1 кварталда йиллик 12% бўлиб кейинги кварталларда 1 фоизга оширилган

а) кўпайган қарз суммасини ,

б) кредитдан фойдаланганлик учун фоиз суммасини аниқланг.

9 Мавзу . Молиянинг иқтисодий моҳияти ва функциялари

Молия термини илк бор умумиқтисодий категория сифатида XIII-XV асрлардан бошлаб Италиянинг ривожланган савдо ша ҳарларида ишлатилиб, дастлабки даврларда хар қандай пул тўловлари молия деб юритила бошлади. Сўнгра у халқаро масштабда қўллана бориб, давлат пул фондини таш қил қилиш борасида қатнашаётган аҳоли ва давлат ўртасидаги пул муносабатлари тизими билан боғлиқ тушунча, деб юритилди.

Молия иқтисодий категория бўлгани учун - унинг ички моҳиятини очиб берувчи қуйидаги таъриф берилади. Шундай қилиб, “Молия—бу умумиқтисодий категория бўлиб, жами ижтимоий маҳсулотнинг қийматини

тақсимлайди ва қайта тақсимлайди, натижада, ҳукумат ихтиёрида марказлашган пул фондлар(даромад)и, хўжалик субъектлари ихтиёрида эса марказлашмаган пул фондларини шакллантиради ва улардан самарали фойдаланишга хизмат қилади”.

Таянч иборалар: Пул муносабатлари. Пул маблағлари. Давлат бюджети. Тақсимлаш босқичи. Солиқлар. Марказлашган пул фондлари. Марказлашмаган пул фондлари. Тақсимлаш ва қайта тақсимлаш. Назорат.

1. Машқ. Терминларни мослаштиринг

Терминлар

- 1.Молия
- 2.Ялпи ички маҳсулот
- 3.Умумдавлат молия назоратини
- 4.Хўжалик ичидаги молия назоратини
- 5.Жамоа молия назоратини

Изохлар

- 1.Давлат бошқарув органлари томонидан амалга оширадиган назорат.3
- 2.Давлат томонидан ташкил қилинган пул муносабатлари мажмуаси1
- 3.Корхона, муассаса, ташкилот ва ассоциацияларнинг молия бўлимлари томонидан амалга оширадиган назорат.4
- 4.Мамлакатнинг ижтимоий- иқтисодий ривожланишини умумлаштирувчи кўрсаткич 2
- 5.Ихтиёрий равишда, алоҳида жисмоний шахслар олиб бора-диган назорат.5

2.Машқ. Тўғриг нотўғрилигини аниқланг(хағ йўқ)

1.Икки субъект ўртасидаги пул муносабатлари, яъни молиянинг вужудга келиши ва фаолият кўрсатишига материал асос бўлиб, фақат пул хизмат қилади

2.Молиявий муносабатлар жараёнида субъектлар турлича ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга бўлмайди.

3.Марказлашган пул фондларининг ўзига хос томони шундаки, улар фақат ҳукумат ихтиёрида бўлади

4.Молия тақсимлаш функцияси орқали, корхона ихтиёрида бир қанча даромадлар ва фондларни вужудга келтиради.

5.Молиянинг назорат функциясининг ўзи алоҳида фаолият кўрсатади.

6.Назорат функциянинг объекти фонд ва даромад шаклларидаги молиявий ресурсларнинг икки томонлама ҳаракати ҳисобланади.

3 Машқ тўғри жавобни аниқлаб изох беринг

“Қиммат пуллар ” сиёсатини олиб борганда марказий банк келтирилган усулларлардан қайсиларини қўллайди:

- Мажбурий резерв нормаларини кўтариш ;
- Хисоб ставкасини пасайтириш ;
- Мажбурий резерв нормаларини пасайтириш ;
- Давлат қиммат баҳо қоғозлар даромадлигини кўтариш ;
- Хисоб ставкасини кўтариш.

4 Машқ

Банк 180 кунга йиллик 10 % фоизларни ойлик капиталлаштириш асосида депозитлар қабул қилади. 250 минг сўмлик қўйилмаларги тўланган фоизларни аниқланг.

5 Машқ

Бошланғич қўйилма суммаси 150000 сўм. Қўйилма муддати 3 йил, хисобланадиган фоизлар 40%. Содда ва мураккаб фоизлар ставкасини хисоблаб, қайси бири фойдалироқ бўлганини айтинг.

6. Машқ

Йиллик мураккаб фоиз ставкаси $r = 14\%$ жорий ва усган тўловлар оқими даражасини аниқланг

CF (1йил) = - 1120; CF (2йил) = 6272; CF (3йил) = - 21952; CF (4йил) = 614656.

CF – даврий тўловлар даражаси

$$PV = FV / (1+r)^n$$

PV-жорий тўлов даражаси

FV- ўсган тўлов даражаси

Масала 7.

2 йилга банк мураккаб фоизлар ставкаси йиллик 15 % га 6 000 000 сум. кредит берган. Кредит муддат охирида бир марталик тўлов асосида қопланиши керак:

а) кўпайган қарз суммасини,

б) банк оладиган фоизлар суммасини аниқланг .

Масала 8

1500 000 сум 180 кунга банкга депозит қилинди. Депозит бўйича ставка йиллик- 12% . ойлик инфляция даражаси - 2%.

а. Фоизли қўйилмалар суммасини,

б. хисоб даври учун инфляция индексини,

с. инфляцияни инобатга олган холда фоизли қўйилмалар,

д. инфляцияни инобатга олган холда омонатчининг реал даромадини аниқланг

10 Мавзу . КОРХОНА МОЛИЯСИ ВА УНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ АСОСЛАРИ

Давлат молиясининг бош марказида жамият аъзолари томонидан яратилган миллий даромадни тақсимланиш жараёни турадиган бўлса, корхоналар молиясининг марказида сотувдан тушган тушум туради.

Шунинг учун ҳам маҳсулот сотувидан, кўрсатилган хизматлар ва бажарилган ишлардан тушган тушум шаклланиши ва унинг тақсимланиш жараёни корхоналарда молиявий муносабатларни шаклланишини асоси хисобланади. Чунончи, аксарият молиячи-иқтисодчилар такрор ишлаб чиқариш жараёнининг тақсимлаш ва айирбошлаш босқичлари корхонанинг молиявий фаолиятини бошланиш босқичи хисобланади деб таъкидлайдилар.

Молиявий фаолият эса ишлаб чиқарилган маҳсулотни сотувидан тушган тушумни тақсимланиши натижасида марказлаштирилган ва марказлаштирилмаган пул фондларини шакллантириш билан боғлиқ

муносабатларни ўз ичига олиб корхона иқтисодий молиявий фаолиятининг хақиқий натижаларини баҳолаб берувчи жараён ҳисобланади.

Таянч иборалар: Корхоналар молияси. Молиявий фаолият. Инвестицион фаолият. Операцион жараён. тўловга лаёқатлилиг. даромадлар ва тушумлар. пул маблағлари фондлари. устав фонди. Корхона молиявий маблағлари.

Башоратли баланс $P_{OC(Д/э)} + P_{OC(З)} + Q_{Пос} - P_{OC(К/э)} - П$

Маълум давр ичидаги фойда : $П = Q - C / c$

Дебиторлик қарзлар бўйича айланма маблағларга мухтожлик: **Пос(д.з)**

Пос(д.з) қ ҚҒД *қоплаш муддати

Захираларга тўғри келадиган айланма маблағларга мухтожлик: **Пос(з)**

Пос(з) қ сҒс : 360 *захиралар айланувчанлик муддати

Кредиторлик қарзлар бўйича айланма маблағларга мухтожлик **Пос(кғз)**

Пос(кғз) қ сҒс : 360 *кредиторлик қарзларнинг айланувчанлик муддати

Ўз маблағларнинг рентабеллиги : **Рск қ Рэ ғ К фн * 100 %**

Соф рентабеллик : **Рч қ Пчғ Q*100%**

Активларнинг айланувчанлиги : **Об.а қ Qғ А**

Иқтисодий рентабеллик : **Рэ қ ПчғА *100% или Рэ + $\frac{Рч * Об.а}{100\%}$**

Молиявий мустақиллик коэффициенти: **К фн қ СК ғ Сов К * 100 %**

Айланма маблағлар айланувчанлиги коэффициенти: **Коб қ Q1 ғ ОС1**

Бириктириш коэффициенти: **Кз қ ОС1 ғ Q1**

1та оборотнинг уртача давомийлиги **Т қ Д*Кз или Т қ Дғ К об**

Бириктириш коэффициенти эвазига айланма маблағларнинг ўзгариши : **I ос (кз) қ Кз- Кз0 * Q1**

Тушумнинг ўзгариши эвазига айланма маблағларнинг ўзгариши: **I ос(Q) қ (Q1- Q0) * Кз0**

Айланма маблағларнинг умумий ўзгариши: **I ос = I ос (кз) + I ос(Q)**

Р қ Н (1 – d/100*Дғ360) буерда

Р –тўловлар суммаси

Н –вексел суммаси

d –фоиз ставкаси

Д –кунлар

Тезкор ликвидлик коэффициенти (Н2); **Н2=Лам/Овм*100%**

Лам юкори ликвидли актиалар

Овм банк мажбуриятлари

Жорий ликвидлик кўрсаткичи (Н3). **Н3қЛатғОвт*100%**

Лат ликвид активлар

Овт муддатли мажбуриятлар

1. Машқ. Терминларни мослаштиринг

Терминлар

1.Молиявий фаолият

2.Инвестицион фаолият

3.Операцион жараён

4. Молиявий маблағлар

5. Устав фонди

Изохлар

1. Давлат ва хўжалик юритувчи субъектлар кўлида ташкил топувчи пул даромадлари, жамғармалар ва тушумлар.4

2. Маҳсулот ишлаб чиқариш даври ёки маҳсулот ишлаб чиқариш технологик жараёнлари билан боғлиқ фаолият3

3. Маҳсулот ишлаб чиқариш учун зарурий асосий ва айланма капиталларни шакллантириш учун амалга ошириладиган инвестицион фаолият билан боғлиқ жараён2

4. Корхона иқтисодий молиявий фаолиятининг ҳақиқий натижаларини баҳолаб берувчи жараён .1

5. Хўжалик юритувчи субъектнинг ҳаётий фаолиятини таъминлаш мақсадида унинг таъсисчилари томонидан куйилган улушлари йиғиндиси.

2. Машқ. Тўғриғ нотўғрилигини аниқланг(ха/ йўқ)

1. Ҳар қандай пул муносабатлари ҳам молиявий муносабатлар ҳисобланади

2. Молиявий муносабатларнинг ягона ўзига ҳос белгилари, уларнинг яратилган қийматни тақсимлаш хусусияти билан белгиланади.

3. Корхоналарда ижтимоий такрор ишлаб чиқариш жараёнини ташкил қилишда молия- кредит тизимининг аҳамияти йўқ.

4. Корхоналар молиявий маблағлари моҳиятини урганиш ва уларни янада самаралироқ ҳаракатини ташкил этиш йўллари қидириб топиш хўжалик амалиёти назарияси учун долзарб аҳамиятга эга

5. Молиявий маблағларнинг дастлабки шаклланиши устав фонди ҳисобига амалга оширилади.

6. Молиявий маблағларнинг асосий манбаи бўлиб фақат тайёр маҳсулотни сотишдан олинган тушум ҳисобланади, хизматлар кўрсатиш ва ишлар бажарилишидан олинган тушум ҳисобланмайди

Масала 1.

Корхонанинг фаолияти йил охирида куйидаги кўрсаткичлар билан белгиланган .

- сотиш хажми (Q) 3 млн.сўм;
- сотиш хажмидан сотиш таннари 80% (Сғс)
- захиралар айланиш муддати 60 кун (Д);
- дебитрлик қарзларни қоплаш муддати 21 кун;
- кредиторлик қарзларни қоплаш муддати 25 кун;
- сотиб олинган асосий воситалар хажми 400 минг . сум.

Корхонанинг айланма маблағларда мухтожлиликнинг башоратли балансини тузинг.

Масала 2.

Корхонанинг фаолияти йил охирида куйидаги кўрсаткичлар билан белгиланган:

- Соф фойда (Пч) 15 минг. сум.;
- сотишдан тушум 90 минг. сум.;
- активлар мулки қиймати 500 минг. сум.;

- хусусий капитал 115 минг. сум.; (СК)
 - кўшилган капитал 500 минг сум.(Сов К)
- Хусусий капиталнинг рентабеллигини хисобланг.

Масала 3.

Корхонанинг фаолияти йил охирида қуйидаги кўрсаткичлар билан белгиланган:

- хисобот йилида сотишдан тушум 9 млн. 500 минг. сум. (Q1)
- айланма маблағларнинг ўртача қолдиғи 3 млн. 500 минг. сум. ОС1
- ўтган йилида сотишдан тушум 9000 минг. сум. (Q0)
- ўтган йилида бириктириш коэффиценти 0,5.(К30)

Айланма маблағлардан самарали фойдаланишни белгиловчи кўрсаткичларни аниқланг :

- a. Айланма маблағлар айланувчанлиги коэффицентини
- b. Бириктириш коэффицентини
- c. 1та оборотнинг ўртача давомийлигини
- d. Бириктириш коэффиценти эвазига айланма маблағларнинг ўзгаришини
- e. Тушумнинг ўзгариши эвазига айланма маблағларнинг ўзгаришини
- f. Айланма маблағларнинг умумий ўзгаришини

Масала 4

Банк ташкил этилишда 1000 сум номиналга эга бўлган 1500 оддий акциялар чиқарилган. Улар 1300 сўм курси бўйича сотилган. Шунинбуерда к 2 йиллик фаолияти давомида банкнинг тақсимланмаган фойдаси 60 000 сумни ва 80 000 сумни ташкил этган. Банк томонидани имтиёзли акциялар чиқарилмаган. Фаолият бошлашидан бошлаб 2 йил муддат давомида ташкил этилган банк капитали миқдорини аниқланг.

Масала 5.

10 минг сўмлик вексел тижорат банк томонидан тўлов муддатидан 45 кун олдин йиллик 18% бўйича хисобланган. МБ томонидан мазкур вексел тўлов муддатидан 30 кун олдин йиллик 12 % билан қайта хисобланди ТБ ва МБ ларнинг даромадларини, шунинбуерда к вексел эгасига туланган суммани хисобланг

Масала 6.

Банк балансидан қуйидаги маълумотлар берилган

Т,Р,	Кўрсаткичлар	Сумма
1	Муддатли банк мажбуриятлари	1700 000
2	30 кунгача муддатли мажбуриятлар	4500 000

3 Юкори ликвидли актиалар 150 000

8 2

4 Ликвидли активлар 2 500 000

Тезкор ликвидлик коэффицентини нормаси 20 %. ва жорий ликвидлик кўрсаткичини нормаси 50% деб белгиланган. Тезкор ликвидлик коэффицентини (Н2); ва жорий ликвидлик кўрсаткичини (Н3).хисобланг ва нормалар билан солиштириб хулосалар чиқаринг.

11 Мавзу. БАНКЛАР ВА УЛАРНИНГ БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИДАГИ ВАЗИФАЛАР

Ўзбекистонда замонавий банк тизимининг ташкил қилиниши. Банк тизими бозор иқтисодиётининг муҳим ва ажралмас қисмидир. Товар пул муносабатларининг кенг миқёсда ривожланиши банклар олдида янгида янги операциялари бажаришга имкониятлар очиб беради.

Ўзбекистон республикаси банк тизимининг бош мақсади жаҳон талабига мос келувчи, ривожланган миллий кредит тизимига эга бўлиш, хўжаликлар ва аҳолининг бўш турган маблағларини жалб қилиш ва уни самарали тақсимлаш асосида аҳолининг талабларини қондириш учун замин яратш ва яшаш шароитини яхшилашга эришишдан иборат.

Таянч иборалар: Саноат-қурилиш банки, Агросаноат банки, Уй-жой қурилиш ва ижтимоий таъминот банки, Жамғарма банк ва ташқи иқтисодий фаолият банки

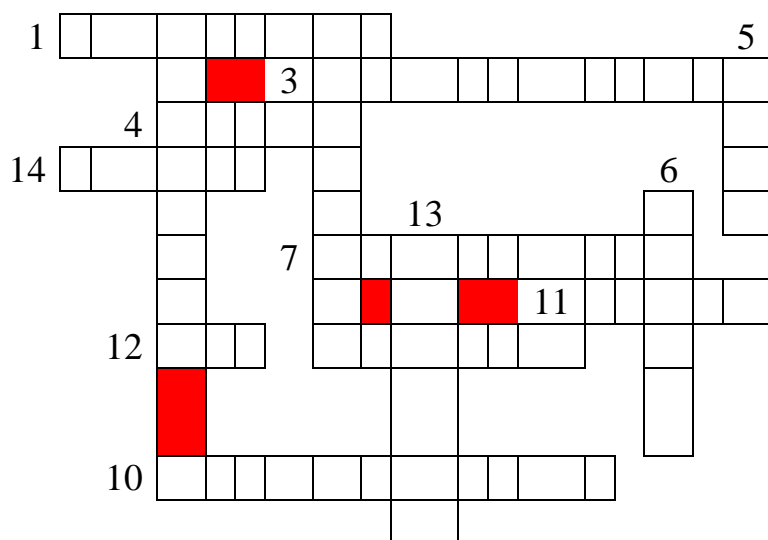
Масала 1. Кросвордни ишланг

Буига

2. Тавар кишиларининг Бирон бир истемолиш колдириш лаёкати. 5. жами (син) 6. капитал ва мажбериятлар Йигиндиси . 8. иқтисодий тахлил усулларидан бири 13. кредит (рус)

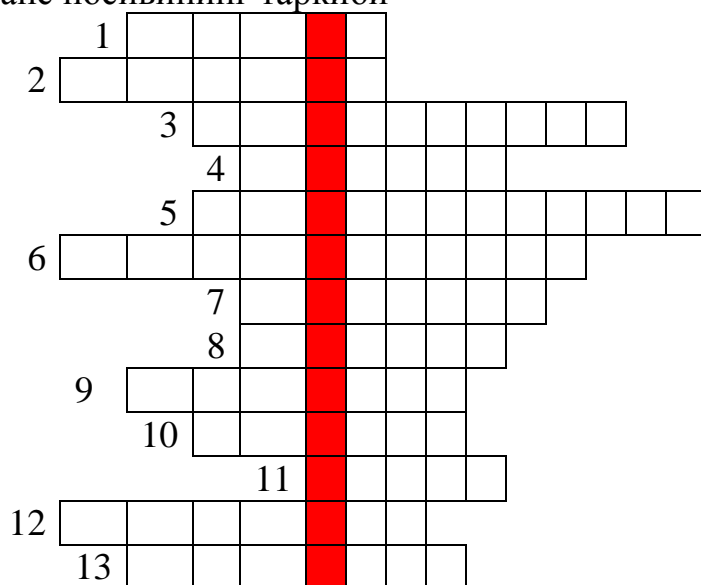
Энига

1. Акция эгаси жамият олган фойда хисоби олинадиган даромад 3. эскириш . 4. ер тузилиши 7 . кор туловлик қобилияти 9. қайтариб бериш шарти Билан фойда олиш бериладиган маблағ 10. мах-т тури (хил) 11.Гильберт. 14. Оукин.

Масала 2. Кросвордни ишланг

1. бюджет тулови.
2. корхона маблаглари ва манбаларини узида акс эттирувчи хужжат
3. мажадли юнаятилган жамгарма
4. карздорлик тилхати
5. хизмат курсатувчи омборлар
6. активни янгилаш учун ташкил келинган фоиз
7. ишлаб чиқарилган бевосита юнартирилган жамгарма
8. карз маблаг
9. текширувчи шахс
10. ижара тури
11. киматли коғоз
12. даволаш методи
13. «у карздор»
14. баланс посивининг таркиби

Масала 3. Терминларни мослаштиринг*Терминлар*

1. Банк тизими
2. Денпозитлар
3. Банклараро кредит
4. Пластик карточкалар
5. Информацион хизматлар
6. Банк
7. Банк талаблари
8. Капитал захиралари
9. Умумий захиралар
- 10.Тижорат банклари**
- 11.Банкларнинг пассив операциялари
- 12.Тақсимланган фойда
- 13.Муддатли омонатлар
- 14.Конткоррент
- 15.Вексель операциялари
- 16.Дисконт
- 17.«Дўстона векселлар»
- 18.Банкнинг комимсион операциялари
- 19.Инвестиция

Изохлар

1. Бир тижорат банкдан бошқа банка бериладиган кредит
2. Банк фаолияти давомида бирор бир фаолият натижасида юзага келиши мумкин бўлган заҳираларни қоплашга мўлжалланган захирилир
3. Депозит операцияси субъектларининг банкга қўйиладиган пул маблағлари
4. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар тўланганидан сўнг соф фойда ҳисобига шаклланган захиралар
5. Марказий банк, тижорат ташкилотлар ва уларнинг ассоциациялари
6. Нақд пулсиз ҳисоб китобларнинг асосий шаклларида бири.
7. Пул маблағларини йигувчи, сақлаб берувчи, кредит-ҳисоб ва бошқа ҳар-хил воситачилик операцияларини бажарувчи муассасалар.
8. Маълум тўлов эвазига банклар томонидан маълумот берилиши
- 9. Банк томонидан жойлаштирилган барча қўйилмалар**
- 10.Банкларнинг мижозларининг ҳисобидан уларнинг турли топшириқларини бажариш фаолияти .
- 11.Банк тизимининг муҳим бўғини бўлиб, кредит ресурсларининг асосий қисми шу банкларда йиғилди ва бу банклар ҳуқуқий, жисмоний шахсларга хизматларини кўрсатади.
- 12.Векселларни қайд қилиш ёки ҳисобга олиш бўйича операциялар ва векселлар бўйича ссудалар бериш операциялари

13. Резерв фондига ажратмалар ва дивидендлар тўланганидан сўнг қоладиган фойданинг бир қисмидир.
14. Икки шахснинг ҳар қандай товар ҳаракатсиз банкдан маблағ олиш учун бир-бирларига берадиган векселдир.
15. Банк ресурсларини шакллантириш билан боғлиқ бўлган операциялари
16. Банк ва мижоз ўртасидаги ҳамма ҳисоблари
17. Векселда кўрсатилган сумма билан банкнинг вексель эгасига тўлайдиган сумма ўртасидаги фарқдир.
18. Хусусий, давлат корхоналари ва ташкилотлари қимматли қоғозларига ўзоқ муддатга қўйилган маблағлар
19. Мижоз томонидан банкка маълум муддатга қўйиладиган қўйилмалар

Масала 4. Жадвални тўлдириш

Давлат кредити ва банк кредитининг асосий фарқли жиҳатлари.

	Давлат кредити	Банк кредити
<i>Кредит муносабатларида иштирок этувчи субъектлар</i>		
<i>Кредитдан фойдаланиш мақсадлари</i>		
<i>Кредит фоизининг асосий манбалари бўйича</i>		

12 Мавзу. ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ ВА ОПЕРАЦИЯЛАРИ

Тижорат банкларини бизнинг фикримизча шунчаки корхона эмас, махсус корхона деб қараш зарур. Чунки тижорат банклари ссуда капитали ҳаракатини амалга оширади ва шу асосда банк ўз акционерларига, пайчиларига фойда олишни таъминлайди. *Тижорат банклари қуйдаги асосий вазифаларни бажаради.* Вақтинча бўш турган пул маблағларини йиғиш ва уларни капиталга айлантириш.; корхона ташкилот давлат ва аҳолини кредитлаш.; муомалага кредит пуллар (муомаланинг кредит воситалари)ни чиқариш.; ҳалқ хўжалигида ҳисоб-китоблар ва тўловларни амалга ошириш.; молия-валюта бозорида фаолият кўрсатиш; иқтисодий-молиявий ахборотлар бериш ва консултация хизматларини кўрсатиш.

Тижорат банклари пассив операцияларининг асосан тўртта шакли мавжуд: Қимматбаҳо қоғозларни муомалага чиқариш йўли билан ресурслар йиғиш.; фойда ҳисобидан ҳар хил фондлар ташкил қилиш ёки фондалр

суммасини ошириш; бошқа кредиторларнинг маблағларини жалб қилиш; депозит операцияларни амалга ошириш

Таянч иборалар: банклар, операциялар, траст операциялар, воситачилик, инвестиция. тижорат банклари, актив операциялар, пасив операциялар, лизинг, шартнома.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Тижорат банкларининг иқтисодий аҳамияти ва вазифаларини асослаб бера олади
2. Тижорат банкларининг пасив операциялари ва актив операцияларини фарқлай олади
3. Банкнинг комиссия (воситачилик) ва траст операцияларини изохлаб бера олади

$$\text{Ан қ} \frac{\text{Кредит айланмаси}}{\text{активлар уртача суммаси}};$$

$I_n(1+r)^n$ I_n -инфляция индекси
 $gI_n - I_n 100$ g - инфляция даражаси

Масала 1.

Тижорат банкнинг активларини даромадлигига қараб ажратиб чизмани тўлдириш: берилган кредитлар; асосий воситалар; номоддий активлар; қимматли қоғозлар; турли инвестициялар; пул маблағлари; капитал харажатлар

Тижорат банк активлари даромадлиги

даромад келтирадиган активлар	даромад келтирмайдиган активлар
-------------------------------	---------------------------------

Масала 2.

Тижорат банки кредит айланмаси деганда таҳлил қилинаётган даврда (чорак, 6 ой, 9 ой, бир йил ва ҳақоза) миқдорларга кредит бериб, қайтариб олинган сумма тушунилади. Тижорат банки ҳисобот йилида 126,0 млрд сўм кредит бериб, қайтариб олган, активларининг ўртача суммаси эса 41,0 млрд сўм. Тижорат банки барча активларининг натижавийлигини аниқланг

Масала 3.

Берилган маълумотлардан фойдаланиб МБ нинг балансини тузинг: Муомаладаги нақд пуллар -237 121; Давлатнинг қиммат баҳо қоғозлари - 236 499; Кредитлар- 199 837; Чет эл валютаси -211 468; резидент- кредит ташкилотларга берилган кредитлар - 15 863; Ҳисоб рақамлардаги маблағлар - 261 393; ҳисобқитоблардаги маблағлар -13 880; Қиммат баҳо металллар - 55 872; Давлат ҳисоб рақамидаги маблағлар - 102 323 Қиммат баҳо қоғозлар - 284 521; Резидент- кредит ташкилотларининг ҳисоб рақамларидаги маблағлар -159 070; Капитал- 118 027; Бошқа активлар -80 935; Бошқа пасивлар - 202 212;

Актив	Сумма	Пассив	Сумма

Масала 4.

Кварталнинг биринчи ойида инфляция даражаси 14%ни ташкил этган, иккинчи ойда – 9%, учинчи ойда -7% ни. Кварталлик инфляция даражасини аниқланг

Масала 5.

Инвестицион портфели 1 500 та 100 сумлик номиналга эга бўлган оддий акциялардан, 600та номинали 1000 сумлик имтиёзли акциялардан, 700 та номинал 1000 сўмлик облигациялардан иборат. Оддий акциялар бўйича дивидендлар 30 000 сум, имтиёзли акциялар бўйича -60 000 сўм, облигациялар бўйича- 56 000 сўм. бўлган шароитда инвестицион портфеленинг энг даромадли қиммат баҳо қоғозини аниқланг.

Масала 6.

500 000 сўмлик вексел муддатидан 3 ой банкга хисобга тақдим этилган. Хисоб ставкаси 5 % ни ташкил этган . Қуйдагиларни:

- а) банкнинг даромад суммасини ;
- б) вексел эгасига тўланадиган суммани .

Масала 7.

Банкнинг бошқарувининг умумий фонди(ББУФ) кириш тўловлари 2 % ни ташкил этса, ББУФдан чиқиш тўлови 2,5% ни , бошқарувчининг мукофат суммаси 1,5% бўлса, фонднинг йиллик даромадлилиги 24 % бўлса, инвестициялаштиришнинг минимал муддатини аниқланг.

13 Мавзу. ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРНИНГ МОҲИЯТИ ВА ШАКЛЛАРИ

Қимматли қоғозлар – бланкалар, сертификатлар шаклида ёки счётлардаги ёзув шаклида бўлиши ва ҳисоб-китобни амалга оширишда, шунингдек кредитлар бўйича гаров сифатида фойдаланиши мумкин. Қимматли қоғозлар юридик ва жисмоний шахслар ўртасида ихтиёрийлик асосида тарқатилади

Ўзбекистон Республикасининг «Қимматли қоғозлар бозори тўғрисида»ги қонуннинг 3-моддасига асосан «Қимматли қоғозларнинг ҳосилалари – даромади (зарари) бир ёки бир неча бозор кўрсаткичлари (индекслари) мазмунига боғлиқ бўлган қимматли қоғозлардир»* Амалдаги қимматли қоғозлар тўғрисидаги қонунчиликка асосан қимматли қоғозлар ҳосилаларининг қуйидаги турлари муомалада бўлиши мумкин: Опцион; Фьючерс; Варрант.

Ўзбекистон Республикасида муомалага қимматли қоғозларнинг ҳосилаларини чиқаришнинг ўзига хос хусусиятлари мавжуд, яъни мамлакатимиз ҳудудида қимматли қоғозларнинг ҳосилаларини чиқариш тартиб- қондасига кўра қимматли қоғозларнинг ҳосилалари фақатгина акциядорлик жамиятларининг қимматли қоғозлари (асосан акциялар) асосида муомалага чиқарилиши мумкин. Қимматли қоғозларнинг ҳосилалари эмиссияси амалдаги қонунчиликка асосан тегишли давлат органида давлат рўйхатидан ўтиши лозим.

Фонд биржаси Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонунларига мувофиқ рўйхатдан ўтказилади ва у қимматли қоғозларга доир биржа

фаолияти юритиш учун Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги хузуридаги қимматли қоғозлар ва фоиз биржалари давлат комиссиясидан лицензия олади.

Таянч иборалар: Акциялар; облигациялар; ғазна мажбуриятлари; депозит сертификатлари; вексель; қимматли қоғозларнинг ҳосилалари (опцион, фьючерс, варрант); қимматли қоғозлар.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Қимматли қоғозларнинг моҳияти ва уларнинг асосий турларига тасниф бера олади
2. Қимматли қоғозларнинг ҳосилалари ва уларнинг турларини ажратиб беради.
3. Қимматли қоғозлар бозорининг моҳияти ва унинг таркибий тузилмасини изохлаб беради

1. Машқ. Терминларни мослаштиринг

Терминлар

1. Қимматли қоғозлар
2. Акциялар
3. Облигациялар
4. *Ютуқли облигациялар*
5. Депозит сертификатлари
6. Ғазна мажбуриятлари
7. Вексель
8. Трассант,
9. Ремитент
10. Трассат

Изохлар

1. Вексель берувчи
2. Муддати белгиланган улушга эгаликни тасдиқламайдиган қимматли қоғозлар.
3. Вексель берувчининг ёхуд векселда кўрсатилган бошқа тўловчининг векселда назарда тутилган муддат келганда вексель эгасига муайян суммани тўлаш юзасидан қатъий мажбуриятини тасдиқловчи қимматли қоғоз.
4. Акциядорлик жамиятининг устав фондига юридик ёки жисмоний шахс муайян ҳисса қўшганидан гувоҳлик берувчи, амал қилиш муддати белгиланмаган қимматли қоғоз.
5. Пул маблағлари- омонат қўйилганли тўғрисидаги- омонатчи ёки унинг ҳуқуқий ворисининг белгиланган муддати тугаганидан кейин омонат суммасини ва унга тегишли фоизларини олишга бўлган ҳуқуқини тасдиқловчи банк- эмитент гувоҳномасидир.
6. Вексель бўйича тўловчи
7. Уларнинг эгалари бюджетга пул маблағлари берганликларини тасдиқловчи ҳамда бу қимматли қоғозларга эгалик қилишнинг бутун муддати давомида қайд этилган даромадни олиш ҳуқуқини берувчи, тақдим этувчига тегишли қимматли қоғоз тури.

8. Облигациялар бўйича даромад, доимо ўтказилиб турадиган тиражга асосан ютуқ тарзида тўланиб турадиган облигациялардир
9. Уларни чиқарган шахс билан уларнинг эгаси ўртасидаги мулкӣ ҳуқуқларни тасдиқловчи дивиденд кўринишида даромад тўлашни ҳамда ҳуқуқларни бошқа шахсларга бериш имкониятини назарда тутувчи пул ҳужжатлари
10. Вексельни биринчи олувчиси

2.Машқ. Тўғри/ нотўғрилигини аниқланг(ха/ йўқ)

1. Ўзбекистон Республикасининг қимматли қоғозлар бозори модели тамойилларига асосланган ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига ўтиш мамлакат иқтисодий ривожланиш стратегиясининг яхлит эканлиги ҳозирги кундаги ҳақиқатдир.
2. Облигациялар ғазна мажбуриятлари, депозит сертификатлари ва вексель улушли қимматли қоғозлар таркибига киради.-
3. Мамлакатимиз ҳудудида қимматли қоғозларнинг ҳосилаларини чиқариш тартиб- қондасига кўра қимматли қоғозларнинг ҳосилалари фақатгина акциядорлик жамиятларининг қимматли қоғозлари (асосан акциялар) асосида муомалага чиқарилиши мумкин.
4. Қимматли қоғозларнинг ҳосилалари эмитенти бўлиб, Маркказий банк ҳисобланади-
5. Опцион эгаси вазиятга қараб опцион юзасидан сотиб олиш ёки сотиш ҳуқуқидан фойдаланиш ёки ундан воз кечиши мумкин.
6. Фьючерсга асосан базис активидаги қимматли қоғозлар дарҳол қўлдан-қўлга берилади-
7. Варрант эмитентлари унинг биринчи эгалари учун қимматли қоғозларини харид этишларида турли ўзгарувчан нарх шароитларини таъминлаши лозим-
8. Вақтинча бўш пул маблағларини жалб этишда, ҳамда улардан фойдаланишда молия бозорининг аҳамияти беқиёс катта бўлади.
9. Фонд бозорида опцион, фьючерс ва варрант битимларининг амалга оширилиши ушбу бозор иштирокчиларига қўшимча даромад топиш имкониятини бермайди –
10. Ривожланган қимматли қоғозлар бозори ишлаб чиқариш тараққиётини рағбатлантирадиган кучли манба бўлиб ҳисобланади.

Масала 1.

Акциядорлик жамияти томонидан 9100 минг сўмга бошқа АЖ нининг номинал қиймати 1000 минг сўмлик облигация олинган. Облигациялар бўйича қоплаш муддатлари 5 йил. Йиллик 10% даромад купонлар асосида хар йили тўланади. Харидор балансида олинган облигация 2 йилдан кейин қандай нархда белгиланишини аниқланг.

Масала 2.

Январ ойида АЖ устав капиталини 1 млрд. сўмга кўпайиши тўғрисида эълон қилди. Акцияларга ёзилиш шартлари дастлабги тўлов бўйича 30% деб белгиланди. Июл ойида ёзилиш жами 700 млн.деб

белгиланди, амалда 650 млн. қабул қилинди . “Устав капитали” сметида қандай сумма белгиланади.

Масала 3.

Фуқаро 10та номинал қиймати 9000 сўмлик имтиёзли акцияларни 10 000 сўмдан сотиб олди. Қимматли қоғозлар операциялари юзасидан солиқлар суммасини аниқланг.

Масала 4.

АЖ қимматли қоғозлар бозорида 700 минг сўмга бошқа АЖнинг номинал қиймати 10000 сўм бўлган имтиёзли акцияларини харид қилди. Акциялар бўйича дивидентлар 11%. 7 йилдан кейин АЖ балансида олинган акциялар қандай нархда кўрсатилишини аниқланг.

Масала 5.

Банк омонатчиларини ойлик револиялаштириш мураккаб фоизларини инобатга олган ҳолда йиллик 36% тўлаши шарт. Ойлик револиялаштириш ставкасини аниқланг.

Масала 6.

100 000 сумлик номиналли айланиш муддати 4 йил бўлган купонсиз облигация коплаш муддатидан 2 йил олдин 12 500 сўмдан олинди. Яримйиллик банк ставкасини минимал даражасини аниқланг. Банк мураккаб фоизларда ҳисоблайди.

14 Мавзу ҲОСИЛАВИЙ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАР.

Ҳосила қимматли қоғозлар (ҲҚҚ) - бу шартномалар бўлиб, улар бўйича бир томон қимматли қоғозларнинг маълум бир миқдорини маълум муддатда келишилган нархда сотиб олиш ёки сотиш ҳуқуқи ёхуд мажбуриятини олади. Кўпинча базис активи (яъни шартнома асосида ётувчи қимматли қоғоз) сифатида акциялар ва облигациялар иштирок этади.

Ўзбекистонда ҳосила қимматли қоғозларни чиқариш ва улар муомалада бўлишининг ўзига хос хусусиятлари мавжуд. Ҳосила қимматли қоғозларни чиқариш ва уларнинг муомалада бўлиши ҳақидаги Низомга мувофиқ республика ҳудудида фақат уларнинг негизида акциядорлик жамиятларининг қимматли қоғозлари ётадиган ҳосила қимматли қоғозлар чиқарилиши мумкин. Мазкур ҳосила қимматли қоғозларнинг эмиссия проспекти давлат рўйхатидан ўтиши ва белгиланган тартибда рўйхатга олиш рақамига эга бўлиши лозим. Ҳосила қимматли қоғозларнинг эмитентибу ҲҚҚни чиқарувчи ва ушбу қимматли қоғозлар эгаларининг олдида улар бўйича ўз номидан мажбуриятга эга бўлган юридик шахсдир. Ҳосила қимматли қоғозларни чиқариш тўғрисидаги қарор уни чиқариш ваколатига эга бўлган эмитентнинг бошқарув идораси томонидан қабул қилинади. Мазкур идоранинг ўзи ҲҚҚнинг эмиссия проспектини тасдиқлайди. Агар ҳосила қимматли қоғозлар базис активининг қиймати 1 млн. сўмга тенг ёки ундан ортиқ бўлса, эмиссия проспектини давлат рўйхатидан ўтказиш қимматли қоғозлар бозори фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш маркази томонидан амалга

оширилади. қолган ҳолатларда ХҚҚ ушбу марказнинг ҳудудий минтакалардаги бўлимларида давлат рўйхатига олинади.

Таянч иборалар: Дивиденд, номинал қиймат, акция курси, оддий акциялар, имтиёзли акциялар, акциялар бланklarининг реквизитлари, облигациялар, фоиз, давлат облигациялари, муниципал облигациялар, корхоналар облигациялари, трассат, трассант, ремитент, вексел авали, вексел норозилиги.

Назорат саволлари

1. Қимматли қоғозларнинг қандай турларини биласиз?
2. Акция бошқа турдаги қимматли қоғозлардан қайси жиҳатлари билан фарқ қилади?
3. Облигация деганда нимани тушунаси?
4. Ҳосила мажбуриятлари деганда нимани тушунаси?
5. Депозит ва жамғарма сертификатлари сертификатлари бир-биридан нима билан фарқ қилади?
6. Вексел ким томонидан ва қандай мақсадларда чиқарилади?
7. Ҳосилавий қимматли қоғозлар деганда нимани тушунаси?

15 Мавзу. ХАЛҚАРО ВАЛЮТА-КРЕДИТ МУНОСАБАТЛАРИ ВА ВАЛЮТА ТИЗИМИ

Валюта муносабатлари – ташқи савдо, иқтисодий ва илмий-техник ҳамкорлик, хорижга кредит ҳамда қарзларни бериш ва олиш, валюта ва валюта активларини сотиб олиш билан боғлиқ битимларни амалга оширишда иштирок этадиган валюта билан боғлиқ муносабатлардир.

Халқаро валюта муносабатларининг давлат томонидан шакллантириладиган ҳуқуқий-ташкилий шакли валюта тизими дейилади. Миллий, ҳудудий ва жаҳон валюта тизимларини ажратиш кўрсатиш мумкин.

Миллий валюта тизими деганда маълум давлатни, бошқа давлатлар билан пулли ҳисоб-китобларини амалга оширишда қўллайдиган усуллари, инструментлари ва миллий органларининг умумий йиғиндиси тушунилади.

Ҳудудий валюта тизими – миллий ва жаҳон валюта тизимларининг оралиқ элементи ҳисобланиб, у мамлакатлар ҳудудий гуруҳи интеграциясига хизмат қилади.

Жаҳон валюта тизими – бу алоҳида олинган миллий иқтисодиётни жаҳон хўжалиги билан боғловчи механизмдир.

Шундай қилиб, жаҳон валюта тизимининг учта кўриниши амал қилган ва олдинма кейин бир-бирини ўрнини алмаштирган. Улардан биринчиси – «олтин танга андозаси» тизими Иккинчи тизим – бу «олтин девиз андозаси» (бреттонвуд валюта тизими)

Таянч иборалар: Валюта муносабатлари; миллий валюта тизими; ҳудудий валюта тизими; жаҳон валюта тизими; Париж жаҳон валюта тизими; Генуя жаҳон валюта тизими Бреттонвуд жаҳон валюта тизими; Ямайка жаҳон валюта тизими; «олтин танга андозаси»; «олтин девиз андозаси»; «кўп валютали андоза»; Европа валюта тизими; ЭКЮ; СДР; олтин демонетизацияси

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Иқтисодиётда халқаро валюта муносабатларининг тутган ўрни ва ахамиятини тушунтириб бераолади
2. Жаҳон валюта тизимининг амал қилган кўринишлари тўғрисида сўзлаб бера олади.
3. Евронинг муомалага киритилиши билан жаҳон молия марказларида кузатиладиган ўзгаришларни таҳлил қила олади.

Масала 1.

Банк сўмнинг АҚШ долл.га куйдаги котировкани белгилаган
Сотиб олиш – 25,6800
Сотиш – 26,0000

Куйдагиларни аниқланг :

- А) 100 долл алмаштирилганда неча сўм олинади.?
- Б) 1 млн сўм алмаштирилганда қанча доллар олинади?

Масала 2

Лондон банкида АҚШ доллари фунт стерлингга нисбатдан куйдагича белгиланган:

Сотиб олиш – 1, 6510
Сотиш – 1, 6480

Куйдагиларни аниқланг

- а) АҚШ долларнинг фунт стерлингга нисбатдан сотиш ва сотиб олиш курсини белгиланг;
- б) 1000 доллар алмаштирилганда қанча фунт стерлинг олинади.
- в) 1000 фунт стерлинг алмаштирилганда қанча доллар олинади.

Масала 3.

Москва банк куйдагивалюта котировкаларини эълон қилган:

	Сотиб олиш	Сотиш
АҚШ доллари / рубль	26, 4400	27,3800
Евро/ рубль	34,3212	35,2800

Кросс –курсларни аниқланг.

Масала 4.

Валюталарнинг куйдаги курслари белгиланган:

	Сотиб олиш	Сотиш
АҚШ доллари / венгрия форинти	140	150
АҚШ доллари / рубль	26,0000	26,5000

Кросс –курсларни аниқланг .

Масала 5

Валюта бозорида тезкор операциялар учун куйдаги котировкалар белгиланган:

Муддат	АҚШ доллари /рубль	АҚШ доллари /евро
спот	26,4700 – 27,4000	1,3000 – 1,4000
1 ой	40 – 60	50 – 30
2 ой	90 – 130	100 – 80
3 ой	140 – 180	160 – 130

АҚШ доллинг рублга ва еврога форвард курсини 1,2,3, ойлардагисини аниқланг

16 Мавзу. СУҒУРТАЛАШ ВА СУҒУРТА ИШИ

Суғуртанинг шакллари турли туман бўлиб, мажбурий, ихтиёрий суғурта жуда оммалашиб кетган. Мажбурий суғуртада суғурта жавобгарлиги, суғурта таъминоти даражаси ва ҳ.к. Суғуртани ҳозирги кунда давлат суғуртаси жуда кенг тарқалган бўлиб, суғурта бозорида ҳукмранлик қилмоқда.

Хусусий суғурта тизими ҳам мавжуд бўлиб, уни ривожлантириш жуда муҳимдир.

Аксионерлик суғуртаси ҳам ривож топган бўлиб, бу шаклда компаниялар ташкил етилган ва фаолият кўрсатмоқда.

Суғуртанинг пайдо бўлиши, аввало суғурта бадаллари билан боқлик бўлиб, суғурта жамиятига аъзо бўлган кукукий ва жисмоний шахслар аъзолик бадалларини жамиятга тўлашлари натижасида суғурта фонди вужудга келади. Суғурта фондининг асосий манбаи суғуртачилар тўлаган тўловлар ёки суғурта атамаларида бу жараённи суғурта мукофотлари деб ҳам аташади. Фаолият кўрсатаётган суғурта фондлари маблағлари қисобидан турли бахциз ҳодисалар туфайли зарар кўрган суғурталанувчиларга суғурта қоплаш пули тўланади. Суғурта фонди суғуртанинг молиявий манбалари қисобланиб, уни ташкил етиш ва унинг маблағларини суғурта қодисаси юз берганда мижозларга тўлашни тушуниш керак.

Суғурталаш тизими узоқ тарихга ега бўлиб, унинг келиб чиқишини кўп адабиётларда Рим империяси даврига боқлаб талқин етишган. Бошқа гуруҳ олимлари суғурталашнинг вужудга келишини Буюк Британиянинг дунёни турли худудларини забт етиб ва савдо-сотикни амалга ошириши туфайли вужудга келган деган қарашлар мавжуд. Суғуртанинг вужудга келиши унинг ҳуқуқий асосларини яратилиши билан боғлиқ бўлиб, жумладан суғурталаш тўғрисида Европада қонунларнинг қабул қилинганлиги, суғуртани тизим сифатида шакллантирди ва унинг ривожланишига имкониятлар яратилди.

Таянч иборалар: Суғурта фаолияти; суғурта иши; суғурта ҳуқуқи; суғурталанувчи манфаатлари; суғурта бозори; суғурта компаниялари; давлат суғурта ташкилотлари; шахсий суғурта; мажбурий ва ихтёрий суғурта

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Иқтисодиётда суғурта шакллари тушунчасининг тутган ўрни ва ахамиятини тушунтириб бераолади
2. Суғуртанинг вужудга келиши тўғрисида сўзлаб бера олади.
3. Суғуртанинг иқтисодий табиатини таҳлил қила олади.

СВ қ У*Ссғ Ц

буерда СВ — суғурта қопланишлари;

Ц — суғурталанган объект бахоси ;

Сс — суғурта суммаси ;

У — умумий зарар суммаси .

Д қ СВ* (Рнғ100)

Р н – суғурта компанияси рентабеллиги

Д – даромад миқдори

$$Тнқ (СВғ Сс) * 100$$

Тн – суғурта тарифи нетто-ставкаси

$$Тн1қ(Дғ Сс) * 100$$

Тн1- суғурта тарифининг нетто-ставкасига юки

$$Тс қТн +Тн1$$

Тс – суғурта тарифи ставкаси

$$СП қ СВ + Д$$

СП – суғурта мукофатлари суммаси

$$ДП1қ ДПғ ЦП * 365ғд * 100\%$$

ДП1 -Бадал даромадлилиги

ДП –бадалдан даромад

ЦП-бадални дастлаб нархи

d-бадалдан фойдаланиш даври

1. Машқ. Терминларни мослаштиринг

Терминлар

1. Валюта муносабатлари
2. Миллий валюта тизими
3. Ҳудудий валюта тизими
4. Жаҳон валюта тизими
5. Валюта конвертацияси
6. «олтин танга андозаси» тизими
7. «олтин девиз андозаси» тизими
8. «кўп валютали андоза» тизими
9. Европа валюта тизими
10. Олтин демонетизацияси
11. Суғурта жавобгарлиги
12. Суғурта гувоҳномаси (полис)
13. Суғурта ҳодисаси
14. Суғурта рентаси
15. Суғурта қопламаси,
16. Суғурта портфели,
17. Суғурта франшизаси,
18. Карго суғуртаси,
19. Каско суғуртаси
20. Суғурта бонуси,
21. Суғурта брокери,

Изохлар

1. Ташқи савдо, иқтисодий ва илмий-техник ҳамкорлик, валюта активларини сотиб олиш билан боғлиқ битимларни амалга оширишда иштирок этадиган валюта билан боғлиқ муносабатлардир.
2. Жаҳон (ҳудудий) валюта тизими бўлиб, у иқтисодий интеграция доирасида амал қиладиган иқтисодий муносабатларнинг умумий йиғиндиси;

3. АҚШ долларига нисбатан валютанинг қаттиқ курсини ўрнатиш орқали амал қилган тизм
4. Миллий ва жаҳон валюта тизимларининг оралиқ элементи
5. Миллий валютани хорижий валютага алмаштириш
6. Сузиб юрувчи, алмашув курсларига асосланган тизм
7. Олтиннинг пул функцияларини бажаришдан аста-секин маҳрум этиш жараёнидир.
8. Қонуний жиҳатдан асосий пул шакли ролини бажарувчи олтинга қаттиқ боғланган бўлиб, бирликларнинг курси олтинга асосланганлиги.
9. Алоҳида олинган миллий иқтисодиётни жаҳон хўжалиги билан боғловчи механизм
10. Маълум давлатни, бошқа давлатлар билан пулли ҳисоб-китобларини амалга оширишда қўллайдиган усуллари, инструментлари ва миллий органларининг умумий йиғиндиси
11. Фақат транспорт воситалари суғурта қилинганлиги.
12. Суғуртачи ва суғурталанувчининг қонун ва шартномада кўзда тутилаган ва ўз зиммасига олган мажбуриятлари ва вазифалари бўйича жавобгарлиги
13. Қўшимча нафақани суғурталаш асосида суғурталанувчига ой ёки йил давомида тўланадиган мунтазам даромад.
14. Ҳаёт ёки умумий суғуртанинг бирор тури бўйича суғурта амалга оширилганлигидан гувоҳлик берувчи ҳужжат.
15. Суғурта компанияси ва суғурталанувчиларнинг ўзаро шартномани бажаришдаги муносабатларини ўрнатувчи воситачи.
16. Узоқ йиллар давомида фалокациз ишлаган суғурталанувчиларга суғурта бадали ҳисобидан бериладиган енгиллик .
17. Суғурта хавф-хатаридида кўзда тутилган фавқулотда тасодифлардан бирортасининг содир бўлиши суғурта ходисаси.
18. Вилоят, шаҳар, туман бўйича суғурталанган объектлар ва амалдаги шартномалар йиғиндиси.
19. Транспорт воситаларида ташиладиган барча юкларни транспорт воситаларисиз суғурта қилиниши.
20. Суғурта ходисаси юз берганлиги туфайли етказилган зарар миқдорини қоплаш учун ажратилган маблағ суғурта қопламаси.
21. Турли-туман сабаблар билан етказилиши мумкин бўлган суғуртанинг умумий миқдорини суғурта ташкилоти ҳисобидан қопланмайдиган қисми.

2.Машқ. Тўғриғ нотўғрилигини аниқланг(хағ йўқ)

1. Халқаро валюта муносабатларининг ривожланиши, ишлаб чиқариш кучлари ривожланиши, жаҳон бозори ташкил этилиши, халқаро меҳнат тақсимотининг чуқурлашуви, жаҳон хўжалигининг таркибий тузилиши ҳамда хўжалик муносабатлари байналмилашувининг натижасидир.
2. Замонавий ташқи иқтисодий алоқаларда, шу билан бирга валюта муносабатларида сиёсат ва иқтисодиёт, дипломатия ва тижорат, саноат ва савдо боғлиқ эмаслигини кузатиш мумкин.

3. Жаҳон валюта тизимининг асосий мақсади – экспорт ва импорт учун тўловларни товар, капитал, хизматлар ва бошқа фаолият турларини амалга оширишда халқаро ҳисоб-китобларни ташкил этиш орқали самарали воситачилик қилиш
4. Жаҳон валюта тизими фаолият юритиш ва тартибга солишнинг алоҳида механизмларига эга ва жаҳон хўжалигининг глобал мақсадларини кўзласада, у миллий пул ва ҳудудий валюта тизимлари билан боғлиқ эмас
5. Замонавий валюта тизими, унинг ҳам ҳудудий (географик жиҳатдан), ҳам вақт жиҳатдан (кечаю-кундуз ишловчи валюта бозори) технлогик (ахборот технологиялари ва тармоқларининг яхлитлиги) глобаллашганлиги билан тавсифланади.
6. Жаҳон валюта тизимининг энг асосий хусусияти шундаки, у ҳар доим ўзгармас бўлиб туришидир.
7. Еврони киритилиши банклар учун ЕИда ягона банк хизмати бозорини, шунингдек ягона давлат ва корпоратив қимматбаҳо қоғозлар бозорини вужудга келишини билдиради.
8. Олтин демонетизацияси жараёнининг давомийлиги ва қарама-қаршилиги, унинг баҳолар даражасида хилма-хилликни вужудга келтиради.
9. Олтин захираларининг ҳажми мамлакатнинг валюта-молиявий мавқеини кўрсатмайди шунинг учун унинг кредитга лаёқатлилигини аниқловчи асосий кўрсаткичларидан бири бўлиб хизмат қилаолмайди.
10. Олтин замонавий шароитларда ҳам металл валютанинг маълум сифатларини, яъни фавқулудда жаҳон пуллари вазифасини сақлаб келмоқда
11. Суғурта полисида суғурталовчи ва суғурталанувчининг номи суғурта шартномасининг номери, суғурта ҳодисаларининг турлари, суғурта суммаси, суғурта мукофоти ва суғурта полисининг амал қилиш муддати кўрсатилади
12. Суғурта бозори шаҳар, мамлакат ва бир неча давлатлар миқёсида ҳамда халқаро суғурта бозори сифатида шаклланиши мумкин.
13. Суғурта билан тадбиркорлик фаолияти боғлиқ эмас. Чунки тадбиркорнинг фаолияти жуда кўплаб таваккалчиликлардан иборатдир.
14. Шахсий суғурта жамият миқёсида ривожланиб боришига аҳолининг бу туридан манфаатдорлиги ошиб бориши туфайли юз бера бошлади.
15. Бахтсиз ҳодисалар бўйича суғурталаш йўловчиларни, мактаб ўқувчиларини, ишчи ва хизматчиларни корхоналар ҳисобидан суғурта қилиш тушунилади.
16. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексида кўрсатилганки, мажбурий суғуртада суғурта қилдирувчи суғурталовчи билан суғуртанинг ушбу турини тартибга соладиган қонун ҳужжатларида назарда тутилган шартларда шартнома тузилиши шарт.
17. Ихтиёрий суғурта қонун асосида суғурта компаниясининг конкрет шартлари орқали тартибга солиб турилади

Масала.3 зарар миқдори 20 минг сўм. Қиймати 100 минг сўмлик объект 80 минг сўмга суғурта қилинган. Суғурта қопланиш суммасини аниқланг.

Масала 4. 5 йил мобайнида суғурта ҳолатлари бўйича статистик кузатувлвр олиб борилган. Бу муддат ичида суғурта компанияси 800 млн. сўмлик суғурта шартомаларини тузган. Ушбу давр ичида 100 та суғурта ҳолати бўлиб ўтиб, суғурта қопланишлари қуйдагича бўлган: 20та ҳолат- 60 минг сўмдан, 50та ҳолат - 80 минг сўмдан, 30та ҳолат - 40 минг сўмдан. Суғурта компаниясининг рентабеллиги 30% даражада бўлган. Даромад миқдорини ,сўғурта тарифининг нетто-ставкасини, нетто-ставкага юкни, суғурта ставкаси тарифини ва суғурта мукофатлари суммасини аниқланг.

Масала 5. Бадалли инвестицион фондига дастлабги қўйилмалар суммаси 20 000 сўм бўлганда, бадални олишда унинг суммаси 725,63 сўм бўлган бўлса, қоплаш даврида эса 948,27 сумни ташкил этган бўлса қўйилма эгаси қандай даромадга эга бўлади. Қоплаш даврдаги чегирмалар миқдори 1,5%ни, даромад солиғи 13% ташкил этган.

Масала 6. БИФ(бадаллар инвестицион фонди)да инвестор 1чи бадални 10 000 сўмга сотиб олди бир ойдан кейин иккинчи бадал 13 000 сўмга , кейинги ойда эса учинчи бадални 15 000сўмга олди. Бадаллар нархи сотишда 20 000сўм бўлган бўлса чегирма ва устамалар 0% бўлса қандай сумма даромад солиғига тортилади.

Масала 7. Инвестор 1 март куни акция фондидан 10 000 сумлик бадал сотиб олди 1 сентябр куни бадалларини 12 000 сўмга сотишга қарор қилди. Бадалга эгалик қилган давр учун даромадлиликни аниқланг. Барча чегирма, устама ва бошқа харажатлар бадал нархида акс эттирилган

Масала 8. Инвестор 10 апрел куни 5000 сўмлик бадал сотиб олди, 10 апрел куни сотишга қарор қилди уша даврда бадал нархи 5800 сўм бўлган. Устама миқдори 1 %ни, чегирмалар миқдори ҳам 1 %ни ташкил этган. Қўйилмаларнинг йиллик даромадлилигини аниқланг

Мавзу 17 Суғуртада тариф сиёсати

Суғурта тарифи ёки тариф ставкаси суғурталанувчиларнинг суғурта суммаси ёки суғурта объекти бирлигига нисбатан пул тўлови, ёхуд суғурта суммалари йиғиндисига нисбатан фоиз ставкасидир. Суғурта тарифларини белгилашдаги асосий мақсад ҳар бир суғурталанувчи ва суғурта суммаси бирлигига тўғри келиши мумкин бўлган зарар суммасини аниқлаш ва қоплаш билан боғлиқдир. Агар тариф ставкаси кўрилиши мумкин бўлган зарарни ҳаққоний акс эттирса, у ҳолда зарарни суғурталанувчилар ўртасида биргаликда қоплаш таъминланади. Жаҳон амалиётида суғурта бадали асосида ётувчи тариф ставкаси брутто-ставка деб номланади. Брутто-ставка икки қисмдан иборат бўлади: нетто-ставка ва юклама.

Таянч иборалар: Актуар ҳисоб-китоблар, Ихтиёрий суғурта ,Лицензия, Мажбурий суғурта –Махсус ваколатли давлат органи Полис (Policy) Суғурта , Суғурталовчи Суғурта бадали (мукофоти) Суғурта бозори Суғурта (актуар) калькуляция Суғурта портфели Ўлим кўрсаткичи жадвали

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Тариф ставкаси ва тариф сиёсати
2. Актуар ҳисоб-китобларнинг мазмуни ва вазифалари
3. Суғурта тарифларини қуришнинг услубий жиҳатлари

Масала.№1 Корхона 2014 йилда ўз ходимларини ҳаётни ўзоқ муддатли суғурталаш тури бўйича суғурталаб, ушбу суғурта учун суғурта компаниясига 700 000 сўм суғурта мукофоти, мол-мулк суғуртаси бўйича ўз мулкени суғурталаш учун 400 000 сўм ҳамда иш берувчининг жавобгарлиги мажбурий суғуртаси бўйича 500 000 сўм суғурта мукофотларини суғурта компанияларига тўлаб берди. Корхона белгиланган солиқ қонунчилигига кўра фойдадан 9 фоиз фойда солиғи тўлайди Корхонанинг йил якунлари бўйича солиқ тўлангунгача бўлган фойдаси 60 млн. сўмни ташкил етди. Корхона неча сўм миқдорда фойда солиғи тўлайди?

Масала.№ 2 “Келажак суғурта” суғурта компанияси 2015 йил учун инвестицияга йўналтиришга мўлжаллаган маблағлари 550 млн. сўмдан иборат. Компаниянинг устав капитали 1 млрд. сўм. Ташкил етилаётган “Авто инвест” МЧЖнинг шакллантириш кўзда тутилган жами устав капитали 1 млрд. 200 млн. сўм. “Келажак суғурта” суғурта компанияси ўз инвестицион маблағларининг кўпи билан қанчасини “Авто инвест” МЧЖнинг устав капиталини шакллантиришга йўналтириши мумкинлигини ҳисобланг?

Масала.№ 3 “Н” суғурта компанияси 2015 йил учун инвестицияга йўналтиришга мўлжаллаган маблағлари 500 млн. сўмдан иборат. Компаниянинг жами активлари 1 млрд. 500 млн. сўм. Инвестиция йўналтириш мўлжалланган кўчмас мулк қиймати 700 млн. сўм. “Н” суғурта компанияси мазкур кўчмас мулк учун инвестицияга йўналтириши мумкин бўлган маблағ ҳажмини ҳисобланг?

Масала.№ 4 “Н” суғурта компанияси 2015 йил учун инвестицияга йўналтиришга мўлжаллаган маблағлари 600 млн. сўмдан иборат. Компаниянинг жами активлари 1 млрд. сўм. Компания тижорат банкига депозитга қўйиши мумкин бўлган инвестиция маблағи суммасини ҳисобланг?

Масала.№ 5 “Н” суғурта компанияси 2015 йил учун инвестицияга йўналтиришга мўлжаллаган маблағлари 400 млн. сўмдан иборат. Компаниянинг жами активлари 1 млрд. сўм. Компания кредит ташкилотига депозитга қўйиши мумкин бўлган инвестиция маблағи суммасини ҳисобланг?

Масала.№ 6 Ҳаёт суғуртаси билан шуғулланувчи “Н” суғурта компаниясига ўзи билан ҳаёт суғуртаси шартномаси тузган жисмоний шахс бир йилга 5 млн. сўм миқдорда қарз беришларини сўраб ариза билан мурожаат қилди. Суғурта компаниясининг устав капитали 2 млрд. сўмни ташкил етади. Компания мазкур аризага кўра қанча миқдорда қарз бериши мумкинлигини ҳисобланг?

Масала.№ 7 Транспорт воситаларини бошқаришга қўйилган шахслар сони чекланмаслиги шарти билан 1 йилга транспорт воситалари егаларининг

фуқаролик жавобгарлиги мажбурий суғуртаси шартномаси тузиш учун суғурта мукофотини ҳисобланг.

Бунда

СС = 6 900 000 сўм

ТБ = 0.4

КТ = 1.4

Масала.№ 8 Транспорт воситаларини бошқаришга қўйилган шахслар сони чекланмаслиги шарти билан 1 йилга транспорт воситалари егаларининг фуқаролик жавобгарлиги мажбурий суғуртаси шартномаси тузиш учун суғурта мукофотини ҳисобланг.

Бунда

СС = 4 000 000 сўм

ТБ = 0.4

КТ = 1.4

Масала.№ 9 Транспорт воситаларини бошқаришга қўйилган шахслар сони чекланмаслиги шарти билан транспорт воситасидан мавсумий фойдаланиш ҳисобга олинган ҳолда транспорт воситалари егаларининг фуқаролик жавобгарлиги мажбурий суғуртаси шартномасини тузиш учун суғурта мукофотини ҳисобланг.

Бунда

СС = 6 900 000 сўм ;ТБ = 0.3; КТ = 1.2; КС = 0.6

Масала.№ 10 Транспорт воситаларини бошқаришга қўйилган шахслар сони чекланмаслиги шарти билан транспорт воситасидан мавсумий фойдаланиш ҳисобга олинган ҳолда транспорт воситалари егаларининг фуқаролик жавобгарлиги мажбурий суғуртаси шартномасини тузиш учун суғурта мукофотини ҳисобланг.

Бунда

СС = 5 200 000 сўм ;ТБ = 0.3; КТ = 1.2

КС = 0.6

Масала.№ 11 Транспорт воситаларини бошқаришга қўйилган шахслар сони чекланмаслиги шарти билан транспорт воситасидан мавсумий фойдаланиш ҳисобга олинган ҳолда хорижий давлатда рўйхатдан ўтказилган ва Ўзбекистон республикаси ҳудудида вақтинча фойдаланилаётган транспорт воситасига транспорт воситалари егаларининг фуқаролик жавобгарлиги мажбурий суғуртаси шартномасини тузиш учун суғурта мукофотини ҳисобланг.

Бунда

СС = 6 800 000 сўм

ТБ = 0.3

КТ = 1.2

КП = 0.7

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг «Қимматли қоғозлар бозори тўғрисида»ги қонуни. 27.06. 2008.

2. Ўзбекистон Республикасининг “Валютани тартибга солиш тўғрисида”ги қонуни, 11.12. 2003.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Фуқароларнинг банклардаги омонатларини ҳимоялаш кафолатлари тўғрисида»ги қонуни. 04.04. 2002.
4. «Микрофирмалар ва кичик корхоналарни ривожлантиришни рағбатлантириш борасидаги чора-тадбирлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Тошкент. 20.06.2005
5. «Пул маблағларини банкдан ташқари муомаласини янада қисқартириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Вазирлар Маъкамасининг қарори. 05.08.2002.
6. «Пул-кредит кўрсаткичларни тартибга солиш механизмини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Вазирлар Маъкамасининг қарори.04.02.2003.
7. Каримов.И.А. Банк тизими, пул муомаласи, кредит, инвестиция ва молиявий барқарорлик тўғрисида.Т.,Ўзбекистон.2005 й.
8. Алимов И.И. Молия. –Т.: ТДИУ. 2007
9. Деньги, кредит, банки / Под ред. Белоглазовой Г. Н. Пособие для сдачи экзамена. – М.: Юрайт-Издат, 2006. – 160 с.
10. Деньги, кредит, банки / Под ред. Г.Н. Белоглазовой: Учебник. – М.: Юрайт-Издат, 2006. – 620 с.
11. Галанов В.А. Финансы, денежное обращение и кредит: Учебник. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2006. – 416 с. 2 экз.
12. Годин А. М., Максимова Н.С., Подпорина И.В. Бюджетная система Российской Федерации: Учебник. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2006. – 568 с.
13. Климович В.П. Финансы, денежное обращение, кредит: Учебник. – 2-е изд., доп. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2006. – 256 с.
14. Финансы, денежное обращение и кредит: Учебник / Романовский В. М. и др.; под ред. Врублевский О.В. - М.: Юрайт-издат, 2006. - 543с.
15. Финансы, денежное обращение и кредит: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / В.К. Сенчагов, А.И. Архипов и др.; под ред. В.К. Сенчагова, А.И. Архипова. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 720 с. 2 экз.
16. Шуляк П.Н. Финансы предприятия: Учебник. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2006. – 712с.

АДАБИЁТЛАР РУЙХАТИ

1. 3.1. АСОСИЙ АДАБИЁТЛАР

№	Муаллиф, адабиёт номи, тури, нашриёт, йили, ҳажми	Кутубхонада
---	---	-------------

		мавжуд нусхаси
1.	Рашидов О.Ю. ва бошқалар. «Пул, кредит ва банклар», Тошкент “Чўлпон” НМИУ 2011й	13
2.	Омонов А ва бошқалар «Пул, кредит ва банклар», Тошкент «Иқтисод -молия» 2012й	18
3.	Шодмонов Ш ва бошқалар “Пул назарияси” Тошкент “Чўлпон” НМИУ 2011й	15
4.	Абдуллаева Ш. «Пул, кредит ва банклар» Тошкент “Молия” 2000 й	11
5.	Гулямов С.С. и другие “Деньги банки и кредит” Ташкент 2002г	6
6.	Джаббаров Т.О и другие “ Деньги и финансовые институты ” -Т.: 2002г	48
7.	Вахобов А.В., Маликов Т.С. «Молия» Тошкент , «Ношир» 2011й	13

1.3.2. ҚЎШИМЧА АДАБИЁТЛАР

№	Муаллиф, адабиёт номи, тури, нашриёт, йили, ҳажми	Кутубхонада мавжуд нусхаси
1.	Абдуллаев Ё., Қоралиев Т. “Пул 100 савол ва жавоб” , Тошкент “Мехнат” 1996й	10
2.	Абдуллаев Ё., Бобокулов Т., “Кредит 100 савол ва жавоб” Тошкент “Мехнат” 1996й	50
3.	Собирв Ҳ “Суғурга 100 савол ва жавоб” Тошкент “Мехнат” 1998й	100
4.	Абдуллаев Ё., Шоҳаъзамий Ш., “Қимматли қоғозлар 100 савол ва жавоб” Тошкент “Мехнат” 1996й	10
5.	Нобиев Ғ “Лизинг ғояси, тарихи, ҳуқуқ асослари, амалиёти” Тошкент, ОАЖБНТ маркази 2011й	5
6.	Гафуров Ш. и другие “Рынок ценных бумаг” Ташкент 1995г	2
7.	Дадабаев Ю.Т и другие “Рынок ценных бумаг” Ташкент 1999 г	8
8.	Нуритдинов С.З. и другие «Основы рынка ценных бумаг » Тошкент «Тафаккур бўстони» 2012й	3
9.	Гулямов С., Дадабоев Ю.Т., «Международные валютно-кредитные и финансовые отношения» Фергана 2001г.	5
10.	Билалхужаева Ш., Ли А. «Банковское право республики Узбекистан » Ташкент «Тиб-китоб» 2010г	6
11.	Джуха В.М. «Лизинг» Ростов на дону «Феникс» 1999г	2

Кутубхона мудараси
имзоси ва муҳри

1.3.3. ТАВСИЯ ҚИЛИНАДИГАН ҚЎШИМЧА АДАБИЁТЛАР ВА АХБОРОТ МАНБАЛАРИ

№	Муаллиф, номи, тури, йили, ҳажми, сақланиш жойи, электрон адреси	
1.	1. Артюшин В.В. Финансовый анализ. Инструментарий практика. Учеб	

	пособ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. – 120 с.	
2.	2. Глобализация мирового хозяйства: учеб пособ. /Под ред. М.Н. Осьмовой. – М.: ИНФРА-М, 2010. – 376 с.	
3.	3. Галанов В. А. Финансы, денежное обращение и кредит: Учебник. - ФОРУМ: ИНФРА-М, 2008. - 416 с.	
4.	4. Галанов В.А. Рынок ценных бумаг: Учебник.- М.: ИНФРА- М, 2009.- 379 с.	
5.	5. Галицкая С.В. Деньги. Кредит. Финансы: учеб.пос. – 2 изд. доп. –М.: Эскмо, 2008. – 736 с.	
6.	6. Грачев А.Н. Финансовая устойчивость предприятия. Критерии и методы оценки в рыночной экономике. Учеб. пособ. - М.: «Дело и Сервис», 2010. – 400 с.	
7.	7. Загородников С.В. Финансы и кредит: учебное пособ.- 3-е изд. испр.-М.: 2009.- 288	
8.	8. Иванова С. П. Деньги, кредит, банки: Учеб. пособ. — М.: «Дашков и КО», 2007.	
9.	9. Деньги, кредит, банки: учебник / кол. авторов; под ред. засл. Деят. Науки РФ, д-ра экон. Наук, проф. О.И. Лаврушина. – 9-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2010. 560 с.	
10.	10. Кукушкин С.Н. Финансово-экономический анализ: Конспект лекций. – М.: Приор, 2010. – 192 с.	
11.	11. Меркулова И.В. Деньги, кредит, банки: учебное пособие / И.В. Меркулова, А.Ю. Лукьянова. – М.: КНОРУС, 2010. – 352 с.	
12.	12. Мировая экономика и международные экономические отношения: учеб. /Под ред. А.С. Булатова. – М.: Магистр, 2010. – 654 с.	
13.	13. Турбанов А., Тютюнник А. Банковское дело: Операции, технологии, управление / А. Турбанов, А. Тютюнник. – М.: Альбина Паблшерз, 2010. – 682 с.	
14.	14. Финансы, денежное обращение и кредит. Учебник. Под. ред. М.В. Романовского, О.В. Врублевской. – М.: «ИД Юрайт», 2010. – 714 с.	
15.	15. Бабешко Л.О. Основы эконометрического моделирования: учеб.пособ. М.: КомКнига, 2010. – 432с.	
16.	16. Гладков И.С. Мировая экономика и Международные экономические отношения: учеб пособ. – М.: БИНОМ. Лабораторный знаний, 2009. – 341	
17.	17. Голодова Ж.Г. Финансы и кредит: Учебное пособие.- М.: ИНФРА-М,, 2009.- 448 с.	
18.	18. Деньги. Кредит. Банки. Учебник. / Е.Ф. Жуков и др. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 783 с.	
19.	19. Загородников С.В. Финансы и кредит: учебное пособ.- 3-е изд. испр.-М.: 2009.- 288 с.	
20.	20. Куликов А.Г. Деньги, Кредит, банки: учебник. – М.: КНОРУС, 2009. – 656 с.	
21.	21. Лаврушин О.И. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / О.И. Лаврушина, О.Н. Афанасьева, С.Л. Корниенко; под ред. засл. деят. Науки РФ, д-ра экон. наук, проф. О.И. Лаврушина. – 5-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2009. – 264 с. Трошин А.Н., и др. Финансы и кредит. Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 408 с.	
22.	22. Давидов Я.В. Финансы, денежное обращение, кредит: конспект лекций.- М.: Приор - издат, 2008.-288 с.	

23.	23. Рашидов О.Ю., Тоймухамедов И.Р., Алимов И.И. Пул, кредит ва банклар. Дарслик. Тошкент. 2008 й	
24.	24. Финансы денежное обращение. Кредит: Учебник./ Под ред. Г.Б. Польяна.-3-е изд. перераб. и доп.- М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008.- 639 с.	
25.	25. Б.Ю.Ходиев, А.Ш.Бекмуродов, У.В.Ғофуров. “Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг “Мамлакатимизни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш-устувор мақсадимиздир...” маърузаларини ўрганиш бўйича Ўқув услубий мажмуа. Т. Иқтисодиёт.2010.-340 б.	
26.	26. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг «Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари» номли асарини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. Тузувчилар: Б.Ю. ходиев, А.Ш.Бекмуродов, У.В.Ғофуров, Б.К.Тухлиев.-Т.: Иқтисодиёт. 2009, -120 б.	
27.	27. Банковский менеджмент: учебник / кол. авторов; под ред. д-ра экон. наук, проф. О.И. Лаврушина. – 3 – е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2010. – 560 с.	
28.	28. Васильева Л.С, Петровская М.В. Финансовый анализ. Учебник. – М.: КНОРУС, 2010. – 880 с.	
29.	29. Банковское дело. Экспресс-курс: учебное пособие / кол. автров; под ред. О.И. Лаврушина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2009. – 352 с.	
30.	30. Наука о деньгах, кредите и банках: Эволюция и современность: Сборник научных трудов. В 2-х ч. Ч. 1. М.: Финакадемия, 2009. 132 с.	
31.	31. Наука о деньгах, кредите и банках: Эволюция и современность: Сборник научных трудов. В 2-х ч. Ч. 2. М.: Финакадемия, 2009. 108 с.	
32.	32. Белов А.В. Финансы и кредит. Структура финансов рыночной экономики.: курс лекций М.: Форум, 2008.- 224 с.	
33.	33. Банковский менеджмент: учебник / кол. авторов; под ред. д-ра экон. наук, проф. О.И. Лаврушина. – 3 – е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2010. – 560 с.	
34.	34. Васильева Л.С, Петровская М.В. Финансовый анализ. Учебник. – М.: КНОРУС, 2010. – 880 с.	
35.	35. Банковское дело. Экспресс-курс: учебное пособие / кол. автров; под ред. О.И. Лаврушина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2009. – 352 с.	
36.	36. Наука о деньгах, кредите и банках: Эволюция и современность: Сборник научных трудов. В 2-х ч. Ч. 1. М.: Финакадемия, 2009. 132 с.	

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАТЕРИАЛЛАРИ

Кириш

“Пул,кредит ва банклар” фанидан талабалар мустақил ишларини ташкил этиш, назорат қилиш ва баҳолаш бўйича услубий қўлланма Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида”ги қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2009 йил 14 августда 286-сонли буйруқ билан тасдиқланган “Талабалар мустақил ишини ташкил этиш ва назорат қилиш бўйича йўриқнома”, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида 2010 йил 26 августда 1981-1-сон билан давлат рўйхатидан ўтказилган Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2010 йил 25 августдаги 333-сонли буйруғи билан амалга киритилган “Олий таълим муассасаларида талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг тизими тўғрисида Низом” ҳамда Ўзбекистон Республикаси олий ва ўрта махсус таълим вазирининг 2013 йил 13 декабрдаги 470-сонли “Олий таълим муассасаларида талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг

тизими тўғрисидаги низомга киритилаётган ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида” ги буйруғи, ГулДУнинг “Талабаларнинг фанлардан мустақил ишларини ташкил этиш, назорат қилиш ва баҳолаш тартиби тўғрисида Низом” ҳамда ГулДУ Ижтимоий-иқтисодий факультети Илмий-услубий Кенгашининг 2018 йил__августдаги 1-сонли баённомаси билан тасдиқланган “Пул кредит ва банклар” фани бўйича ишчи ўқув дастури асосида ишлаб чиқилган.

“Пул,кредит ва банклар” фанидан талабалар мустақил ишларини ташкил этиш, назорат қилиш ва баҳолаш бўйича тайёрланган ушбу услубий қўлланма бакалаврият босқичи “5230100-Иқтисодиёт” таълим йўналиши 3-курс талабаларининг мазкур фандан мустақил ишларини ташкил этиш, назорат қилиш ва баҳолашда асосий меъёрий ҳужжат ҳисобланади.

Мустақил иш талабаларнинг мазкур фан бўйича мустақил фаоллиги ҳамда ўқув машғулотларини олиб борувчи профессор-ўқитувчиларнинг назорати асосида ташкил этилиб, ўқув режада семестрлар бўйича белгиланган соатлар ҳажмига кўра амалга оширилади. Хусусан, “5230100-Иқтисодиёт” таълим йўналиши учун “Пул, кредит ва банклар” фани бўйича ажратилган соатларнинг умумий ҳажми ўқув режада 136 соат, шу жумладан 4 соат маъруза ва 68 соат семинар машғулотиға, мустақил таълимға 52 соат миқдорида белгиланган.

Мазкур услубий қўлланмада талабалар мустақил ишларининг асосий шакллари ва уларнинг мазмуни, мустақил ишни амалга оширишда талаба бажариши лозим бўлган вазифалар, мустақил ишни бажариш бўйича маслаҳатларни ташкил этиш, уларни назорат қилиш ва баҳолаш тартиби баён этилган.

1. Талабалар мустақил ишларининг мазмуни ва асосий шакллари

“Пул,кредит ва банклар” фани бўйича талабалар мустақил ишларини ташкил этиш уларда иқтисодий билим, дунёқараш, ижтимоий фаоллик ва мустақил фикрлашни шакллантиришға қаратилган тадбирлар тизимини ўз ичига олади. У ишчи ўқув режаси ва фаннинг ишчи дастурида кўзда тутилган зарур билимлар ва кўникмаларнинг талабалар томонидан оқилона, кам вақт ва куч сарфлаб ўзлаштирилишини таъминлайди.

“Пул,кредит ва банклар” фанини мустақил ишни бажариш асосида ўқитиш жараёнини такомиллаштириш, талабанинг қизиқишларини, англаш фаоллигини янада ривожлантириш йўналишида боради, бунда ижодий фикрлаш, мустақил ўқиш, ўрганиш, кўникма ва лаёқатлари шаклланади.

Талабанинг мустақил иши – муайян фандан ишчи ўқув дастурида белгиланган билим, кўникма ва малаканинг маълум бир қисмини талаба томонидан фан профессор-ўқитувчиси маслаҳати ва тавсиялари асосида аудитория ва аудиториядан ташқарида ўзлаштиришиға йўналтирилган тизимли фаолиятдир.

Мустақил ишни бажаришдан асосий мақсад – профессор-ўқитувчиларнинг бевосита раҳбарлиги ва назорати остида талабаларни

семестр давомида фанни узлуксиз ўрганишини ташкил этиш, олинган билим ва кўникмаларни янада мустаҳкамлаш, келгусидаги ўқув машғулотларига тайёргарлик кўриш, ақлий меҳнат маданиятини, янги билимларни мустақил равишда излаб топиш ва қабул қилишни шакллантириш ҳамда шу асосда университетда рақобатбардош кадрларни тайёрлашга эришишдан иборат.

Талабалар мустақил ишини шартли равишда иккига ажратиш мумкин:

- аудиторияда амалга ошириладиган ишлари, ўтилган мавзуни қайтариш ва мустаҳкамлашга оид топшириқлар бажарилади;

- аудиториядан ташқарида амалга ошириладиган ишлари, ўқув дастуридаги айрим мавзуларни мустақил ҳолда ўзлаштириш, уйга берилган вазифаларни бажариш, амалий ва лаборатория ишларига тайёргарлик кўриб келиш, ижодий ва илмий тадқиқот характеридаги ишлар ва ҳ.к.

Биринчи турдаги ишлар талабаларнинг назарий ва амалий билимларини ўзлаштириб бориш даражаси, амалий машғулотларга (амалиёт, лаборатория, семинар дарслари) тайёргарлик савияси ва уй вазифаларининг бажарилиш сифатини текшириш мақсадида, одатда, назорат ишлари олиш, савол-жавоб, суҳбат, мунозара, реферат, эссе каби топшириқларни бажартириш ва бошқа усулларда асосан амалиёт дарсларида назорат (жорий назоратда) қилинади.

Жорий назоратда талабанинг машғулотлар пайтида ўтилган материалларни ўзлаштириш ва уйга берилган топшириқларни бажаришдаги фаоллиги, бажариш савияси ва ўзлаштириш даражаси эътиборга олинади.

Иккинчи турдаги ишлар фаннинг ишчи ўқув дастурида аудиториядан ташқарида ўзлаштириши учун белгиланган мавзу бўйича маълумот ва ахборотларни мустақил равишда излаб топиш, таҳлил қилиш, конспектлаштириш (ёки реферат тарзида расмийлаштириш) ва ўзлаштириш, ижодий ёндашувни талаб қиладиган амалий топшириқларни бажариш кўринишида амалга оширилади. Бу турдаги ишларни бажариш жараёни ва ўзлаштириш сифатининг назорати дарсдан ташқари пайтларда, махсус белгиланган маслаҳат соатларида амалга оширилади. Профессор-ўқитувчи журналида талабаларнинг мустақил ишлари журналнинг тегишли бетларида қайд этилади.

“Пул,кредит ва банклар” фани бўйича талабалар мустақил ишларини ташкил этишда жорий, оралиқ ва якуний назоратлар жараёнида талабаларнинг академик ўзлаштириш даражаси ва қобилиятини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакл ва турларидан фойдаланиш тавсия этилади:

№ Мустақил ишларнинг шакллари

Мустақил ишларнинг турлари

1. Репродуктив шаклдаги мустақил ишлар - фаннинг айрим мавзуларини ўқув адабиётлари ёрдамида мустақил ўзлаштириш, ўқув манбалари билан ишлаш ва конспект қилиш;
- Ўзбекистон Ресубликаси Қонунларини, Президент Ислом Каримовнинг асарлари ва

маърузаларини, Президент қарорлари, фармонлари, Вазирлар Мақкамаси қарорлари ҳамда бошқа меъёрий ҳужжатларни мустақил ўрганиш ва конспектлаштириш;

- маърузаларни видео ҳамда аудио орқали кўриш, эшитиш ва конспект қилиш;

- мултимедиа воситалари орқали слайдлар, видео материалларни кўриш, эшитиш ва ўзлаштириш;

- ўқув материалларини қайтариш, ёд олиш ва бошқалар.

2. Англаш-изланиш (қидириш) шаклидаги мустақил ишлар

- мустақил равишда ахборотлар, кўргазмали воситаларни тайёрлаш, маърузалар ва бошқа материалларни ўрганиш;

- ҳисоб-китоб ва аналитик ишларни бажариш, тестлар ечиш;

- семинар, амалий ва бошқа машғулотларда маърузалар билан чиқишлар қилиш;

- уй ишлари, назорат ишлари, тақдимотлар, рефератлар, кейс-стадилар ва бошқаларни бажариш.

3. Ижодий иш шаклидаги мустақил ишлар

- эссе, курс ишлари ва битирув малакавий ишлари тайёрлаш ва ҳимоя қилиш;

- илмий-тадқиқот ишларида иштирок этиш ва илмий ҳисоботлар тайёрлашда қатнашиш;

- талабаларнинг илмий тўғаракларида иштирок этиш;

- илмий-амалий анжуманларда иштирок этиш, илмий мақолалар ва маъруза тезислари тайёрлаш ҳамда чоп эттириш.

Мустақил иш учун бериладиган топшириқларнинг шакли ва ҳажми, қийинчилик даражаси семестрдан–семестрга кўникмалар ҳосил бўлишига мувофиқ равишда ўзгариб, ошиб бориши лозим. Яъни, талабаларнинг топшириқларни бажаришдаги мустақиллиги даражасини аста-секин ошириб, уларнинг топшириқларни бажаришга тизимли ва ижодий ёндошишга ўрганиб бориши керак.

Талабаларнинг мустақил иши таълим ва тарбиянинг шундай вазифаларига бўйсундирилганки, семестр давомида ўқув жараёни тўлалигича талабалар томонидан фаол, онгли, пухта ва тизимли равишда фан асосларини ўзлаштириш ва уларда иқтисодий дунёқарашни шакллантириш имконини беради. Бу вазифалар таълим жараёни ва шахсни шакллантириш қонуниятларини билмасдан ва фойдаланмасдан туриб ҳал қилиниши мумкин эмас. Қуйида уларнинг мазмунига қисқача тўхталиб ўтамиз.

Мавзунӣ мустақил ўзлаштириш. Фаннинг хусусияти, талабаларнинг билим даражаси ва қобилиятига қараб ишчи ўқув дастурига киритилган алоҳида мавзулар талабаларга мустақил равишда ўзлаштириш учун топширилади. Бунда мавзунинг асосий мазмунини ифодалаш ва очиқ беришга хизмат қиладиган таянч иборалар, мавзунӣ тизимли баён қилишга хизмат қиладиган саволларга эътибор қаратиш, асосий ҳамда қўшимча адабиётлар ва ахборот манбалари кўрсатилиши лозим.

Топширикни бажариш жараёнида талабалар мустақил равишда ўқув адабиётларидан фойдаланиб, ушбу мавзунӣ консептлаштирадидлар, таянч ибораларнинг моҳиятини англаган ҳолда мавзуга тааллуқли саволларга жавоб тайёрлайдилар. Зарур ҳолларда (ўзлаштириш қийин бўлса, саволлар пайдо бўлса, керакли адабиётларни топа олмаса, мавзунӣ тизимли баён эта олмаса ва ҳ.к.) фаннинг профессор-ўқитувчисидан маслаҳатлар оладилар. Мустақил ўзлаштирилган мавзу бўйича тайёрланган матн профессор-ўқитувчига ҳимоя қилиш орқали топширилади.

Реферат тайёрлаш – мазкур фан бўйича ўтиладиган семинар машғулотидаги чиқишга қараганда мазмун ва сифат жиҳатдан юқори бўлиб, шубҳасиз катта фойда келтиради. Талаба аудитория олдида рефератда баён қилинган қоидаларни ҳимоя қилишга, ёқлашга тайёрланиши керак, Қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолиятини ташкил этиш ва бошқаришни ўрганишда бу муҳим аҳамиятга эга.

Реферат - бу талабалар мустақил ишларининг самарали шаклларида биридир. Мазкур шакл талаба томонидан реферат мавзусини танлаш, унда ёритиладиган масалалар мазмунини олдиндан режалаштириш, рефератни тайёрлаш ва муҳокама қилишнинг барча босқичларида фан бўйича машғулот олиб боровчи кафедра профессор-ўқитувчиларининг ташкилий-услубий ёрдами ва маслаҳати асосидагина самарали амалга ошиши мумкин. Бу ерда профессор-ўқитувчи томонидан талабаларнинг реферат ишларига раҳбарлик қилиш қанчалик батафсил ва малакали амалга оширилганлиги ва рефератларга талаблар мезони қанчалик тўғри қўйилганлиги албатта, ҳал қилувчи роль ўйнайди. Топширик талабаларнинг реферат ёзиш кўникмаларини, илмий қизиқишлари ва билим даражасини ҳисобга олган ҳолда берилиши жуда муҳим.

Реферат таркибий жиҳатдан титул, мундарижа, кириш, асосий қисм, хулоса ва тавсиялар, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ҳамда иловалардан ташкил топади.

Кириш қисмида талаба реферат мавзусининг долзарблиги, уни ёритишдан кўзда тутилган мақсад ва вазифалар ҳамда рефератда очиқ бериладиган саволларни қисқача ёритади.

Асосий қисмда мавзунӣ очиқ беришга хизмат қиладиган саволлар (параграфларни) режада келтирилган кетма-кетликда, талабанинги ўз мустақил мушоҳадаси ва фикрларига таянган ҳолда, адабиётлардан олинган илмий ва назарий материаллар (уларга ҳавола келтирилган ҳолда), турли статистик ва оператив маълумотлар (уларнинг манбалари кўрсатилган ҳолда) асосида батафсил ёритилади.

Хулоса ва тавсиялар қисмида талаба ўз мустақил ёндошуви ва ижодий фикрлашини намоён этиши ҳамда қисқа сатрларда мавзуни ёритиш жараёнида олинган хулосалари ва тавсияларини тартиб билан режада келтирилган кетма-кетликда ифодалаш лозим.

Кейс-стадилар (муаммоли вазиятлар таҳлили) тайёрлаш. Кейс усули ([ингл. Case method](#) - кейс-усули, кейс-стади) аниқ бир вазият ёки муаммоли ҳолат таҳлили сифатида таълим бериш ҳамда ўрганиш техникасини ифодалайди. Кейс-стади усулида иқтисодий, ижтимоий ёки бизнес соҳасида юзага келган аниқ муаммолар, вазиятли ҳолатлар батафсил ёритилади ҳамда уларни ҳал этиш бўйича хулосалар, ечимлар ва тавсиялар ишлаб чиқилади. Бу усулда талабалар бирор-бир фирма ёки компанияда бизнес билан боғлиқ юзага келган муаммо ёки вазиятни муфассал ўрганиб, таҳлил этишлари ҳамда бу вазиятни бартараф этишнинг турли муқобил вариантларини ишлаб чиқишлари ва улардан энг оптимал битта ечимни танлаб олишлари талаб қилинади.

Кейслар асосан реал воқеалар ва вазиятларга асосланган бўлиши ҳамда ишлаб чиқариш амалиётидан олинган бўлиши мақсадга мувофиқ. Профессор-ўқитувчи кейсни ечиш жараёнида талабаларни бизнес билан боғлиқ бўлган муаммолар ва вазиятли ҳолатлар ечимларини топишга, энг оптимал бошқарув қарорларини ишлаб чиқиш ҳамда альтернатив (муқобил) танлов шароитида қарор қабул қилиш кўникмаларини шакллантиришга йўналтиради.

Тайёрланган кейсларнинг муваффақияти қуйидаги учта мезонларга мос келишига боғлиқ:

1. Бошланғич маълумотлар базасининг (оператив, статистик, бухгалтерия, режа, молиявий ва бошқа.) етарли ҳажмда эканлиги.
2. Кейсларни ишлаб чиқишда амалиётдан мутахассисларнинг иштирок этиши.
3. Муаммонинг ечимини излаб топишда таҳлилнинг турли усулларини қўллашга имкон берувчи беқиёс бизнес вазияти ёки муаммоли ҳолатнинг мавжудлиги.

Кейс-стадиларни адабиётлар, журнал ва газеталарда эълон қилинган бизнесга оид вазиятлар, мақолалар ва маълумотлар асосида тайёрлаш ҳам мумкин. Аммо, бирор-бир фирманинг реал ҳаётдан олинган ва реал вазиятларга асосланган кейслар қимматли бўлиб, талаба кейсни ёзиш жараёнида фирмага бориб, у ердаги мутахассислар ва менежерлар билан мулоқот ўтказиши ҳамда фирма ҳисоботларидан фойдаланиши жуда муҳимдир.

Кўрғазмали воситалар тайёрлаш. Талабага муайян мавзуни баён қилиш ва яхшироқ ўзлаштириш учун ёрдам берадиган ахборот-коммуникация воситалари ёрдамида бажариладиган кўрғазмали материаллар тайёрлаш вазифаси топширилади. Мавзу профессор-ўқитувчи томонидан аниқланиб, талабага маълум кўрсатмалар, йўл-йўриқлар берилади. Кўрғазмали воситаларнинг миқдори, шакли ва мазмуни талаба томонидан

мустақил танланади. Бундай вазифани бир мавзу бўйича бир неча талабага ёки талабалар гуруҳига топшириш ҳам мумкин.

Мавзу бўйича тестлар, мунозарали саволлар ва топшириқлар тайёрлаш. Талабага мустақил иш сифатида муайян мавзу бўйича тестлар, қийинчилик даражаси ҳар хил бўлган масалалар ва топшириқлар, мунозарага асос бўладиган саволлар тузиш вазифаси топширилади.

Бунда профессор-ўқитувчи томонидан талабага тестга қўйиладиган талаблар ва уни тузиш қонун-қоидалари, қандай мақсад кўзда тутиладиганлиги, муаммоли саволлар тузишда мавзунинг мунозарали жиҳатларини қандай ажратиш лозимлиги, топшириқларни тузиш усуллари бўйича йўл-йўриқ берилади.

Талабаларнинг илмий-назарий конференциялари - улар мустақил ишларининг шаклларида биридир. Кафедра профессор-ўқитувчилари талабалар илмий-назарий конференциясини ташкил этиш орқали ўз ишини гуруҳнинг касбий йўналтирилганлигини, қизиқишларини ҳисобга олиб, табақалашган ҳолда ташкил қилиши керак. Фақат шу ҳолдагина талабаларнинг конференцияни ўтказишда фаол иштироки ва манфаатдорлиги таъминланади. Талабаларнинг илмий-амалий конференцияларини қуйидаги босқичларда амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

1-босқич – ўқитиладиган фан бўйича барча ўқув гуруҳларида конференцияларни ўтказиш;

2-босқич – ҳар бир гуруҳдан танлаб олинган талабаларнинг энг яхши маърузаларини факультет ва факультетлараро конференцияга тақдим этиш ҳамда ўтказиш;

3-босқич – факультетлараро конференцияда танлаб олинган энг яхши маърузаларни умумуниверситет илмий-назарий конференциясига тақдим этиш.

Барча гуруҳлар учун ягона бўлган конференция мавзусини тасдиқлаб, талабаларнинг маъруза ва чиқишларини гуруҳларнинг қизиқишларига қараб ихтисослаштириш мумкин.

Илмий мақолалар, тезислар ва маърузалар тайёрлаш. Талабага бирон-бир мавзу бўйича (мавзуни талабанинг ўзи ҳам танлаши мумкин) илмий мақола, тезис ёки маъруза тайёрлаш топширилиши мумкин. Бунда талаба ўқув адабиётлари, илмий-тадқиқот ишлари, диссертациялар, мақола ва монографиялар ҳамда бошқа ахборот манбаларидан мавзуга тегишли бўлган материаллар тўплайди ва булар асосида илмий мақола ҳамда маъруза тезислари тайёрлайди.

2. Талабалар мустақил ишларини ташкил этишнинг асосий тамойиллари

Талабалар мустақил ишларини ташкил этишда қуйидаги асосий тамойилларга риоя қилиш мақсадга мувофиқдир:

1.Талабалар мустақил ишларини икки кўринишда – аудиторияда ва аудиториядан ташқарида ташкил этиш.

2.Талабалар мустақил ишларини тизимли равишда, яъни босқичма-босқич, оддийдан мураккабга қараб ташкил этилишини таъминлаш.

3. Талабалар мустақил ишларининг шакли ва ҳажмини белгилашда қуйидаги муҳим жиҳатларга эътибор қаратиш:

- талабанинг ўқиш босқичи;
- муайян фаннинг ўзига хос хусусияти, ўзлаштиришдаги қийинчилик даражасига;
- талабанинг қобилияти, назарий ва амалий тайёргарлик даражасига;
- фаннинг ахборот манбалари билан таъминланганлик даражасига;
- талабанинг ахборот манбалари билан ишлаш олиш даражасига;
- мустақил иш учун топшириқлар курсдан-курсга ўтиш билан шакл ва ҳажм жиҳатидан ўзгариб боришига;
- мустақил ишни фан хусусияти ҳамда талабанинг академик ўзлаштириш даражасига ва қобилиятига мос ҳолда ташкил этиш.

3. Мустақил ишни амалга оширишда талаба бажариши лозим бўлган вазифалар

Талабалар мустақил ишларини ташкил этишда қуйидаги вазифаларни бажаришлари лозим:

- янги билимларни мустақил тарзда пухта ўзлаштириш кўникмаларига эга бўлиш;
- зарур маълумотларни излаб топиш учун қулай усулларни ва воситаларни аниқлаш;
- ахборот манбаларидан самарали фойдаланиш;
- анъанавий ўқув ва илмий адабиётлар ҳамда меъёрий ҳужжатлар билан ишлаш;
- электрон ўқув ва илмий адабиётлар ва маълумотлар банки билан ишлаш;
- Интернет тармоғидан мақсадли фойдаланиш;
- маълумотлар базасини таҳлил этиш;
- иш натижаларини экспертизага тайёрлаш ва эксперт хулосаси асосида қайта ишлаш;
- топшириқларни бажаришда тизимли ва ижодий ёндашиш;
- ишлаб чиқилган ечим, лойиҳа ёки ғояни асослаш ва мутахассислар даврасида ҳимоя қилиш.

4. Талабалар мустақил иши мавзулари ва мазмуни, уларни бажариш шакллари

“Пул кредит ва банклар” фани бўйича талабаларнинг мустақил иш мавзулари ва мазмуни, уларни бажариш шакллари қуйидаги жадвалда келтирилган:

Ишчи ўқув дастурининг мустақил таълимга оид бўлим ва мавзулари	Мустақил таълимга оид топшириқ ва тавсиялар	Бажарилиш муддатлари	Ҳажми (соатда)
--	---	----------------------	-----------------

Пулнинг пайдо бўлиши, зарурлиги ва функциялари	Пулнинг функциялари ва унинг такрор ишлаб чиқаришдаги ўрни ва пул турлари тўғрисида тушунча бериш	1-Хафта	2
Пул назарияси пул айланиши	Пул айланиши ва унинг моҳияти билан таништириш. Пул айланишининг таркибий қисимлари ва уларнинг ўзаро боғлиқлиги тўғрисида тушунча бериш.	2-Хафта	2
Пул муомаласини ташкил қилиш ва пул массаси	Пул муомаласи қонуни ва унинг моҳияти тўғрисида кўникма ҳосил қилиш Пул массаси ва пулнинг айланиш тезлиги билан танишиш.	3-Хафта	2
Пул тизими: тушунчаси, шакллари ва элементлари	Пул тизими ва унинг турлари билан танишиш. Ривожланган мамлакатларда ва Ўзбекистонда пултизими тўғрисида кўникма ҳосил қилиш	4-Хафта	2
Инфляция ва унинг турлари. пулнинг барқарорлигини таъминлаш йўллари	Инфляция моҳияти ва уни келиб чиқиш сабабларини ўрганиш. Инфляциянинг турлари ва пайдо бўлиш шакллари билан танишиш.	5-Хафта	2
Пул ислохотлари	Пул ислохотларини амалга оширишнинг зарурлиги. Пул ислохотларини амалга ошириш шарт-шароитлари. Пул ислохотларини амалга ошириш усуллари. Деноминация ва уни амалга ошириш тартиби. Нуллификация ва уни амалга ошириш тартиби. Ўзбекистон Республикасида амалга оширилган пул ислохотлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари.	6-Хафта	2
Кредитнинг моҳияти ва функциялари	Ссуда капитали ҳаракати, унинг хусусиятлари ва ссуда капитал бозори тўғрисида тушунча ҳосил қилиш. Кредит муносабатлари ривожланишининг асосий босқичлари билан танишиш.	7-Хафта	2
Кредит тизими ва кредит бозори	Кредит тизими, унинг таркибий қисмларини ўрганиш. Ихтисослашган нобанк кредит тизими ва кредит бозори хусусиятларини ўрганиш	8-Хафта	2

Молия ва молия тизими	Молиянинг ижтимоий иқтисодий моҳиятини ўрганиш. Молиянинг функциялари билан танишиш. Молия тизими ва унинг бўғинларига тасниф бераолиш.	9-Хафта	2
Корхоналар молияси	Корхоналар молиясининг моҳиятини ўрганиш Корхоналар молиясининг ташкил этишнинг тамойилларини ўрганиш.	10-Хафта	2
Банклар ва уларнинг бозор иқтисодиётидаги вазифалар.	Банкларнинг келиб чиқиши ва моҳияти . Банкларнинг функциялари ва тамойиллари Банк тизимлари моделлари ва банк турлари билан танишиш.	11-Хафта	4
Тижорат банкларининг иқтисодий аҳамияти ва операциялари	Тижорат банкларининг иқтисодий аҳамияти ва вазифалари. Тижорат банкларининг пассив операциялари Тижорат банкларининг актив операциялари. Банкнинг комисион (воситачилик) ва траст операциялари билан танишиш	12-Хафта	4
Қимматли қоғозларнинг моҳияти ва шакллари	Қимматли қоғозларнинг моҳияти ва уларнинг асосий турларига таснифлаш. Қимматли қоғозлар бозорининг моҳияти ва унинг таркибий тузилмасини ўрганиш	13-Хафта	4
Ҳосилавий қимматли қоғозлар.	Қимматли қоғозларнинг турлари. Акция бошқа турдаги қимматли қоғозлардан фарқи. Облигация тушунчаси. Ҳосила мажбуриятлари Депозит ва жамғарма сертификатлари. Ҳосилавий қимматли қоғозлар тушунчаси.	14-Хафта	4
Халқаро валюта-кредит муносабатлари ва валюта тизими	Халқаро валюта муносабатлари ва валюта тизими. Жаҳон валюта тизимининг ривожланиш босқичлари. Европа валюта тизими билан танишиш.	15-Хафта	4
Суғурталаш ва суғурта иши	Суғуртанинг вужудга келиши, ҳуқуқий асослари билан танишиш. Суғуртанинг иқтисодий моҳиятини ўрганиш.	16 Хафта	2
Суғуртада тарифлар сиёсати	Тариф ставкаси ва тариф	17 Хафта	2

	сиёсати, Актуар ҳисоб-китобларнинг мазмуни ва вазифалари, Суғурта тарифларини қуришнинг услубий жиҳатлари		
“Пул, кредит ва банклар” фанининг моҳияти ва фаннадаги асосий категориялар хусусиятлари	“Пул, кредит ва банклар” фанининг предмети ва вазифалари. Фаннинг бошқа иқтисодий фанлар билан ўзаро алоқадорлиги. Пулнинг моҳияти ва унинг намоён бўлиш шакллари. Кредит иқтисодий категория сифатида. Кредитнинг зарурлигини белгиловчи омиллар. Банк тушунчаси, банкларнинг турлари ва улар фаолиятининг ўзига хос хусусиятлари.	1 hafta	4
Халқаро валюта муносабатлари ва қимматбаҳо қоғозлар бозори	Халқаро валюта муносабатлари ва уларни юзага келиш асослари. Миллий валюта тизими ва унинг элементлари. Жаҳон валюта тизими ва унинг элементлари. Валюта муносабатларини тартибга солиш тизими. Молия бозори ва қимматли қоғозлар бозорининг роли, вазифалари ва функциялари. Қимматли қоғозлар бозорини ташкил қилиш, унинг структураси ва вазифалари.	2 hafta	4
	ЖАМИ		52

5. Талабалар мустақил иши бўйича маслаҳатларни ташкил этиш тартиби

Талабалар мустақил иши бўйича маслаҳатлар дарси аудиториядан ташқарида амалга оширишга мўлжалланган мустақил ишларни бажариш юзасидан тегишли йўлланмалар бериш ва унинг бажарилишини назорат қилиб бориш мақсадида ташкил қилинади. Талабалар мустақил иши бўйича маслаҳатлар дарси фаннинг календарь-тематик режасига мувофиқ ўтказилади. Маслаҳат дарси тегишли фаннинг профессор-ўқитувчиси томонидан ўтказилади.

Фаннинг профессор-ўқитувчиси маслаҳат дарсида қуйидаги ишларни амалга оширади:

- талабалар мустақил ишлари топшириқларини бажариш юзасидан тегишли йўлланма беради.

- топшириқни бажариш режасини тузишга ёрдамлашади;
- тегишли адабиётлар ахборот манбаларини тавсия қилади;
- талабалар мустақил ишлари юзасидан тайёрланган ишланма, ҳисобот, реферат, ҳисоб-китоб ва топшириқ натижаларини қабул қилади ҳамда баҳолайди.

Талабалар мустақил иши бўйича маслаҳатлар ўқув жараёнининг ташкил этилишига қараб талабаларнинг дарсдан бўш вақтларида амалга ошириладиган дарс жадвалига киритилади.

6. Талабалар мустақил ишларини назорат қилиш, баҳолаш тартиби ва мезонлари

Мустақил ишларнинг бажарилиши Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида 2010 йил 26 августда 1981-1-сон билан давлат рўйхатидан ўтказилган Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2010 йил 25 августдаги 333-сонли буйруғи билан амалга киритилган “Олий таълим муассасаларида талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг тизими тўғрисида Низом”нинг 17-бандига асосан жорий, оралиқ ва якуний назоратлар жараёнида тегишли топшириқларни бажариши ва уларга ажратилган тегишли баллардан келиб чиққан ҳолда баҳоланади.

“Пул кредит ва банклар” фани бўйича талабалар мустақил ишларини жорий, оралиқ ва якуний назоратлар жараёнида қуйидаги топшириқларни бажариш орқали назорат қилиш ҳамда баҳолаш тавсия этилади:

Т. р	Мустақил иш шакллари	Топшириш муддати	Баҳолаш мезонлари
1. Жорий назоратда баҳоланадиган ишлар:			
1.	Талабанинг маъруза машғулотларда фаоллиги, мунтазам равишда конспект юритишига	1-ОНгача 2-ОНгача ЯНгача	3 баллгача 2 баллгача 1-баллгача
2.	Алоҳида мавзулар бўйича кейс-стади тайёрлаш	1-ОНгача	3 баллгача
3.	Алоҳида мавзулар бўйича тақдимот тайёрлаш	2-ОНгача	3 баллгача
4.	Корхона иқтисодиёти фани бўйича барча ўтилган маърузаларни ўзлаштириш	ЯНгача	3 баллгача
2. Оралиқ назоратда баҳоланадиган ишлар:			
1.	Тасдиқланган мавзулар бўйича якка тартибда ҳимоя учун реферат тайёрлаш	11-17 ҳафталар оралиғида	10 баллгача
2.	Тасдиқланган мавзулар бўйича гуруҳ тартибда ҳимоя учун тақдимот тайёрлаш	11-17 ҳафталар оралиғида	10 баллгача
3. Якуний назоратда баҳоланадиган ишлар:			
1.	Кейс-стади, эссе, назорат иши ёки бошқа кўринишдаги мустақил ишларни	Семестрнинг охирги икки	5 баллгача

	бажариш	хафтасида	
--	---------	-----------	--

Талабалар мустақил ишларининг жорий, оралиқ ва якуни назорат турлари бўйича ташкил этилиши фан бўйича ишчи ўқув режа ва дастурида мустақил таълимга ажратилган ўқув соатлари ҳажмини тўлиқ камраб олишга, талабаларда мустақил фикрлаш, илмий-ижодий изланиш, мустақил қарорлар қабул қилиш ҳамда таълим йўналиши давлат таълим стандартларида белгиланган касбий кўникмаларни шакллантиришда муҳим рол ўйнайди.

ГЛОССАРИЙ			
атаманинг ўзбекча номланиши	атаманинг руссча номланиши	атаманинг инглизча номланиши	атаманинг маъноси
Актив тўлов баланси -	Активный платёжный баланс	Active pay balance	тўлов балансида тушумлар суммаси тўловлар суммасидан ортиқ бўлади.
Акцептли кредит –	Акцептный кредит	Acceptance credit	бунда банк, унга мижоз томонидан қўйилган ўтказилувчан Векселни маълум шарт билан акцептлашдир.
Банк кредити -	Банковский кредит	Bank credit	экспорт ва импортни кредитлашда ссуда формасида намоён бўлади ва у товарлар, товар ҳужжатлари, векселларни, ҳамда тратгани гаровга олган ҳолда берилади. Баъзан банклар ўзларига чамбарчас алоқада бўлган йирик экспортёр-фирмаларга бланкли

			кредит, яъни расмий таъминланмаган кредитлар беришади.
Банк кредити-	Банковский кредит	Bank credit	банклар пулни унинг сохибларига фоиз тўлаш шарти билан ўз кўлида жамлайдилар ва ўз номидан қарзга бериб, фоиз олишдир.
Вақтинчалик усул -	Временный метод	Temporal method	тўлов баланси дефицитини чет эл капиталини, яъни тадбиркорлик ва ссуда капиталларини киритиш йўли блан қоплашга айтилади.
Валюта камали -	Валютные преграды	Currency barriers	халқаро ташкилотлар ёки айрим мамлакатлар гуруҳи томонидан баъзи бир мамлакатларга нисбатан валюта тушумларининг келиш жараёнида тўсқинлик қилиш тушунилади.
Валюта бозорлари -	Валютный рынок	Currency market	бу талаб ва таклиф асосида турли хил валюталар олди-сотди қилинадиган расмий марказлардир.
Валюта бозорларидаги операциялар-	Операции валютного рынка	operations of currency market	ташқи савдо бўйича халқаро ҳисоб-китоблар, халқаро туризм, капиталлар ва кредитларнинг давлатлараро ҳаракати ва чет эл валютасини олди-сотди қилиш билан боғлиқ бошқа ҳисоб-китоб операциялари ҳисобланади.
Валюта интервенцияси -	Валютные интервенции	Currency interventions	Марказий банк томонидан миллий валюта курсига таъсир этиш мақсадида чет эл валютани сотиш ва сотиб олиш

			операцияларидир.
Валюта курси -	валютный курс	rate of exchange	валюта бозоридаги чет эл валютасига эга бўлган талаб ва таклифдан келиб чиқади.
Валюта муносабатлари -	Валютные отношения	Currency relations	валютанинг жаҳон оборотидаги ҳаракати натижасида вужудга келадиган пул муносабатидир.
Валюта операциялари -	Валютные операции	Currency operations	чет эл валюталари ва валютавий қимматликларга мулк ҳуқуқини алмашилиши билан боғлиқ операцияларга айтилади.
Валюта резервларини диверсификация қилиш-.	Диверсификация валютных резервов	Diversification of currency backlogs	бир вақтнинг ўзида 1 неча етакчи эркин алмашинадиган валюталарда чет эл валюта резервларини ташкил қилиш - валюта резервларини диверсификация қилиш дейилади
Валюта rischi -	Валютные rischi	Currency risk	валюта курсларини ўзгариши натижасида юзага келадиган зарар кўриш хавфи тушунилади.
Валюта сиёсати -	Валютная политика	Currency politics	бу халқаро валюта муносабатлари соҳасида амалга ошириладиган тадбирлар йиғиндисиدير.
Валюта тизими-	Валютная система	Currency system	валюта муносабатини ташкил қилишнинг давлат ҳуқуқи шакли.
Валютанинг курс режими-.	Курсовой режим валют	Course mode of currencies	биринчидан, агар миллий валютанинг курси эркин тарзда валюта бозорида талаб ва таклиф асосида аниқланса, бу эркин сузиб юрвчи курс режими деб аталади

Валютавий инқироз -	Валютный кризис	Currency crisis	халқаро валюта муносабатларида юзага келадиган кескин зиддиятларга айтилади.
Векселли кредит-	Вексельный кредит	Paper credit	экспортёр товарни сотиш хақида битим тузиб, ўтказма вексел (тратта)ни импортёрга жўнатади, импортёр тижорат ҳужжатларини олиб акцептлайди, яъни унда кўрсатилган муддатда тўловни амалга оширишга розилик беради.
Воситалашган кафолатлар-	Посредническ ие гарантии	guarantees of mediators	кафолат берувчи ўзига хос тарзда воситачилик вазифасини ўтайди. Бундай кафолатлар экспорт-импорт операцияларида кенг ишлатилади.
Девальвация	Девальвация	Devaluation	- бу миллий валюта курсининг чет эл валюта курсига нисбатан расман қонуний асосда пасайтирилиши.
Девиз сиёсати -	Девизная политика	Motto politics	бу давлат органларининг чет эл валюталарини сотиш ёки сотиб олиш орқали миллий валюта курсига таъсир этиш сиёсатига айтилади.
Дисконт ставкаси-	Дисконтная ставка	Discount rate	учёт ставкаси, Марказий банк томонидан тижорат банкларига уларнинг ихтиёридаги тратталарни қайта ҳисобга олиш йўли билан бериладиган кредитларнинг фоиз ставкасидир.
Дисконт сиёсати -	Дисконтная политика	Discount politics	Марказий банкнинг учёт ставкасини ўзгартириш йўли билан миллий валюта курсига ва тўлов балансининг ҳолатига

			таъсир этиш сиёсатидир.
Капиталлар ва кредитларнинг ҳаракати баланси-	Баланс движения капитала	Capital balance sheet	тадбиркорлик билан ссуда капиталининг ҳаракати акс эттирилади
Кредит дискриминацияси	Кредитная дискриминация	Credit discrimination	- бу кредит олишда, ундан фойдаланишда ёки халқаро кредитни тўлашда маълум бир қарз олувчиларга иқтисодий ва сиёсий босимни юзага келтирувчи оғир ва қийин шартларни қўйишдир.
Кредит-	Кредит	Credit	ўз эгалари қўлида вақтинча бўш турган пул маблағларини бошқалар томонидан маълум муддатга ҳақ тўлаш шarti билан олиш ва қайтариб бериш юзасидан келиб чиққан муносабатдир.
Кредит тамойиллари-	Принципы кредита	Credit principles	товар ва пул кўринишидаги маблағларни: <ul style="list-style-type: none"> • Мақсадлилиқ • қайтариб беришлиқ, • муддатлилиқ • фоиз тўлаш гаров шартлари асосида бериш натижасидир.
Кредит-	Кредит	Credit	ўзга мулки бўлган пулни қарзга олиб ишлатиш борасидаги муносабатдир.
Молия-	Финансы	Finances	барча хўжалиқ субъектларининг ўзига тегишли пул маблағлари хусусидаги алоқадир.
Кредит субъектлари-	Субъекты кредита	Credit subjects	корхона, фирма, ташкилот, давлат ва турли тоифадаги аҳолидир.
Кредит объекти-	Объекты кредита	Credit objects	вақтинча бўш турган, берилиши мумкин бўлган пуллар ва товарлардир.

Тижорат кредити-	Коммерческий кредит	Trade credit	сотувчиларнинг харидорларга товар шаклида берадиган кредитидир.
Истеъмол кредити-	Потребительский кредит	Consumer credit	тижорат банклари истеъмолчиларга товар сотиб олиш учун берган қарзидир.
Давлат кредити-	Государственный кредит	Consumer credit	банклар давлатдан қарз олишидир.
Халқаро кредит-	международный кредит	international credit	бу ссуда капиталининг халқаро миқёсдаги ҳаракати бўлиб, бу ҳаракат товар ва валюта кўринишидаги маблағларни қайтариб беришлик, муддатлилик ва ҳақ тўлашлик асосида бериш билан боғлиқдир.
Ссуда-	Ссуда	Loan	қарзга бериладиган пул ссуда дейилади
Ссуда капитали-	Ссудный капитал	Loan capital	қарзга берилган пул ишга солиниб, янгидан пул топиш, даромад олиш учун ишлатилишидир.
Кредитни қайта тақсимлаш-	Перераспределение кредита	Redistribution of credit	жамиятдаги вақтинчалик бўш пул маблағларини бу пулларга эҳтиёжманд бўлган субъектлар ўртасида қайта тақсимлашдир
Кредит турлари	Виды кредита	Types of credit	қисқа муддатли кредитлар (муддати бир йилгача бўлган кредитлар) узоқ муддатли кредитлар (муддати бир йилдан ортиқ бўлган кредитлар) дир.
Кредитлаш чегараси-	Границы кредитования	Borders of crediting	кредит муносабатларининг субъектларига ёки ссудаларнинг турларига нисбатан аниқ кўрсаткичлар шаклида

			белгилаб кўйиладиган кредитдан фойдаланишнинг қатъий чегараси кредитлаш чегарасидир.
Кредитнинг чегаралари-	Границы кредита	Credit borders	кредитнинг бошқа иктисодий категориялардан фарқли томонларини, айти вақтда, ўша категориялар билан ўзаро алоқаларини мужассамлаштирувчи тушунчадир.
Кредитлаштириш-	Кредитование	Crediting	кредит ресурслари ҳисобидан тадбирларни амалга ошириш даражасидир.
Лизинг-	Лизинг	Leasing	бу заводларни, саноат товарларини, ускуналарни, кўзғалмас мулкларни мулк эгаси томонидан уларни ишлаб чиқариш мақсадларида ишлатиш учун ижарага бериш тўғрисидаги шартномадир
Кредит механизми-			хўжалик механизмининг таркибий қисми бўлиб, кредитлаш шартларини усуллари ва кредитни бошқаришдир.
Кредитга лаёқатлилиқ-			корхонанинг банкдан сўраган ссудани у ўз вақтида ва тулиқ қайтара олиш имкониятидир
Кредит сиёсати-			банкнинг кредит ресурсларини жойлаштириш соҳасидаги қарорларни қабул қилишга имкон берувчи қоидалар ва чекланишлар мажмуидир.
Контокоррент кредити-			банкнинг миждози бўлган корхона кўп сонли

			корхоналар билан икки томонлама алоқада бўлган ҳолларда қўллашдир.
Маржа-			савдо, биржа, суғурта ва банк амалиётида товарлар нархи, валюта ва қимматбаҳо қоғозлар кўрси, фоиз ставкалари ва бошқа кўрсаткичлар фарқини ифодалаш учун ишлатиладиган атамадир.
Кредит экспансияси-			мамлакатнинг ссуда капиталлари бозорида фоиз ставкаларининг пасайиши натижасида кредит олувчиларнинг кўпайиши ва бунинг оқибатида, кредит қўйилмалари ҳажмининг кескин кўпайишидир.
Ремолиялаштириш сиёсати-			марказий банк томонидан тижорат банклари ихтиёридаги тижорат Векселларни ҳамда қимматбаҳо қоғозларни гаровга олиш ва шу йўл билан кредит беришдир.
Кредит ресурсларининг аукцион-			кредит ресурсларини эркин, очик тарзда аукцион орқали сотишдир.
Мажбурий захиралар сиёсати-			тижорат банклари жалб қилган маблағларидан маълум бир қисмини Марказий банкнинг захира фондига ўтказилишидир.
Кросс курс -			бир мамлакатнинг валютасини иккинчи бир мамлакат валютасига нисбатан USD орқали ифодаланадиган нисбати. Кросс курс халқаро миқёсда кенг қўлланилади. Уни асосан йирик компаниялар ва

			корпорациялар қўллайди. Бу валюта курсини аниқлашнинг реал йўли ҳисобланади.
Ломбард кредити -			тижорат банклари Марказий банкдан ўзларининг портфелидан қимматбаҳо қоғозларни гаровга қўйиш орқали кредит олиш - бу ломбард кредити ҳисобланади.
Либор-			Лондондаги жаҳон ссуда капиталлари бозорида етакчи эркин алмашинадиган валюталар-АҚШ доллари, Германия маркаси, Япония иенаси, Буюк британия фунт церлинги каби валюталардаги депозитларга тўланадиган фоиз ставкасидир.
Миллий валютанинг паритети -			миллий валюта қийматининг хорижий валюта қийматига нисбати бўлиб, у ҳисобланадиган кўрсаткич ҳисобланади ва миллий валюта курсини белгилаш учун асос булиб хизмат қилади.
Муаммоли ссудалар-			қайтарилиш муддати келган, лекин банк миждозининг тўловга ноқобиллиги туфайли тўланмаётган ссудалардир.
Очиқ счётлар бўйича бериладиган кредит-			Экспортёр жўнатилган хар бир товарлар қийматини импортёрнинг ҳисобига қарз сифатида қайд қилиб боради.
Пассив тўлов баланси-			тушумлар суммаси тўловлар суммасидан бўлади.

Ревальвация -			бу миллий валюта курсининг чет эл валюта курсига нисбатан ошириш. Ревальвация асосан импортни рағбатлантириш ва миллий бозорни ўша мамлакат товарлари билан тўлдириш мақсадида қўлланилади.
Савдо баланси-			экспорт ва импорт операциялари бўйича валюта тўловлари ва тушумларининг ҳақиқатдаги суммаси акс эттирилади. Кредитга сотиб олинган товарлар қиймати бу ерда акс эттирилмайди.
Своп операцияси -			бир валютани спот операцияси бўйича сотиб олиш ва форвард шarti бўйича сотишига ёки форвард шarti бўйича сотиб олиш ва спот шarti бўйича сотишга айтилади.
Спот операциялари -			валюта битими тузилгандан сўнг, валюталар икки иш кунда келиб тушадиган операциялар
Субстандарт кредитлар-			2 тўлов даврида фоиз йиғиндиси тўланмаган кредитлардир.
Тасдиқланган кафолатлар-			кафолатларни тасдиқлаш шаклида намоён бўлади. Масалан, банк ўз мижози бўлган импортёрнинг тўлов мажбуриятлари бўйича кафолат берган бўлса, экспортёрнинг банки ҳам ушбу кафолатлар бўйича мажбуриятни ўз зиммасига олади. Бу эса,

			мавжуд кафолатларни тасдиқлаш йўли билан амалга оширилади.
Тўғри кафолатлар –			бунда кафолат берувчи томон бевосита экспорт-импорт операцияларига кафолат беради. Бунда мазкур тўлов бўйича мажбуриятларини тўлик ўз зиммасига олади. Бундай кафолатлар тўлов талабномалари бўйича ҳисоб-китоблар, ҳужжатлаштирилган аккредитив бўйича ҳисоб-китобларда кенг қўлланилади.
Тўлов баланси -.			мамлакатнинг хорижий давлатлар билан бўладиган алоқалари натижасида юзага келадиган валюта тушумлари ва тўловларининг ҳақиқатдаги суммаси акс эттирилади
Фирма кредити -			экспортёр мамлакатнинг бир фирмаси бошқа мамлакатнинг импортёрига тўловни кечиктириш шаклидаги ссуда беришига тушунилади.
Форвард операциялари -			белгиланган муддатда, аммо икки иш кунидан ошиқ бўлган муддатда амалга ошириладиган операцияларга айтилади. Амалиётда форвард битимларини амалга оширишнинг стандарт муддатлари учрайди. Стандарт муддатларга 1; 3; 6; 9; ва 12 ойларни киритиш мумкин.

Халқаро кафолатлар -			товарлар ва капиталлар ҳаракатини узлуксиз ва доимий ҳаракат қилинишини таъминланишига хизмат қилиб Марказий банклар, тижорат банклари, корпорациялар, ҳукумат ва халқаро ташкилотлар томонидан берилади.
Халқаро кредит муносабатларининг субъектлари -.			тижорат банклари, марказий банклар, давлат органлари, йирик корхоналар, регионал ва халқаро молия-кредит ташкилотлари қатнашади
Халқаро ҳисоб-китоблар-			ташқи савдо, капиталлар ва кредитларнинг ҳаракати билан боғлиқ валютавий операциялар, валютада олди-сотди қилиш операциялари ва бошқа товарсиз ҳаракатдаги операциялар мажмуи тушунилади.
Харид аванси -			экспортни кредитлашнинг бир формаси бўлиб ҳисобланади ва шу вақтнинг ўзида импортёрнинг мажбуриятини таъминловчи воситадир.
Ҳисобли кредит-			Векселни тижорат банкига сотиш йўли билан олинадиган кредитдир.
Ломбард кредити-			қисқа муддатли, миқдори қатъий белгиланган ссуда бўлиб, осон сотиладиган қўзғалувчи мулкдир.
Рамбурсли кредит-			аккредитивни акцептли кредит билан уйғунлашувидир.
Банк акцепти-			импортёр банки томонидан унинг

			Векселини акцептланишидир.
Еврокредитлар -.			евровалюталарда бериладиган кредитлардир
Евровалюта-			ўша валютани мамлакат ташқарисидаги барча йиғиндисидир.
Харид кредити-			экспортёр банкнинг тўғридан тўғри миллий экспортёрни кредитламасдан, балки чет эллик харидорни, яъни, импортёр мамлакат фирмаси ва унинг банкни кредитлаш ҳисобланади.
Хизматлар ва тижорат характерига эга бўлмаган тўловлар баланси-			транспорт, почта, телеграф, телефон, туризм, маданий алоқалар, переводлар, хорижий мамлакатлар ҳудудида ҳарбий қисмларни сақлаш, чет элда савдо ва дипломатик ваколатхоналарни очиш, халқаро кредитлар бўйича тўланадиган фоизлар ва бошқа шу каби соҳаларда юзага келувчи валютавий тушумлар ва тўловлар суммаси акс эттирилади.
Чет эл валюталарини диверсификация қилиш -			бир вақтнинг ўзида бир нечта чет эл валютасида резервлар ташкил қилиш тушунилади.
Ҳисоб-китоб баланси -			шундай иқтисодий категорияки, бунда мамлакатнинг хорижий давлатларга нисбатан талаб ва мажбуриятларининг умумий суммаси кўрсатилади.
ЭАВ-	ЭАВ	ЕАВ	мамлакатнинг тўлов

			балансини жорий операциялар бўлимига валютавий чеклашлар бўлмаса, бу мамлакатнинг пули эркин алмашадиган валюта деб тан олинади.
Қайта молиялаштириш сиёсати -			Марказий банк томонидан кредит институтларининг векселларни сотиб олиш шакли ва қимматбаҳо қоғозларни гаровга олиш йўли билан кредитлаш тушунилади.
Фоиз ставкаси-			қарздор кишининг олган қарзи учун пул эгасига тўлайдиган тўловидир.
Фоиз хавф хатари-			фоиз ставкаларининг даражаси ва харакатининг ўзгариши натижасида зарар кўриш хавфидир.
Фоиз хавф хатарини бошқариш усуллари			активларни бошқариш ; пассивларни бошқариш; фоиз маржасини бошқариш
Шубҳали кредитлар-			3 тўлов даврида фоиз йиғиндиси тўланмаган ва 1 марта асосий қарз йиғиндиси тўланмаган кредитлардир.

ИЛОВАЛАР

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА
ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

“ИҚТИСОДИЁТ” КАФЕДРАСИ

«Тасдиқлайман»
Ўқув ишлар бўйича проректор
_____Ф.Шарипов ев
«__» _____ 2018 йил.

«ПУЛ, КРЕДИТ ВА БАНКЛАР»

фани бўйича

Таълим йўналиши: 5230100-Иқтисодиёт

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Умумий ўқув соати: 124
Шу жумладан:
Маъруза - 4
Амалий машғулоти- 68
Мустақил ишлаш соати- 52

Гулистон 2018 й.

Фаннинг ишчи ўқув дастури намунавий ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилди.

Тузувчи: Бекмухамедова Б.Ў.- “Иқтисодиёт” кафедраси катта

ўқитувчиси _____ (имзо)

Такризчи: Райимбердиева О.Р. – ГулДУ и.ф.н. Доцент _____ (имзо)

Фаннинг ишчи ўқув дастури “Иқтисодиёт” кафедрасининг 2018йил “___” _____ даги ___ - сонли мажлисида кўриб чиқилиб, факультет Илмий-услубий Кенгашида кўриб чиқиш учун тавсия қилинди.

Кафедра мудири:

Доц Сатторқулов О.Т.

Фаннинг ишчи ўқув дастури “Ижтимоий -иқтисодий” факультети Илмий-ушлублий
Кенгашининг 2018 йил “___” _____ даги “___” - сонли мажлисида тасдиқланди.

Факультет Илмий-ушлублий
Кенгаши раиси:

Тўйчибоев Б.Б

1.КИРИШ

Олий таълим тизимида юксак малакали, ижодкорлик ва ташаббускорлик қобилиятига эга, келажакда касбий ва ҳаётий муаммоларни мустақил ҳал қила оладиган, янги техника ва технологияларга тез мосланишга лаёқатли кадрларни тайёрлашда таълим жараёнини замонавий ўқув-методик мажмуалар билан таъминлаш муҳим аҳамиятга эга.

Пул, кредит ва банклар фанидан ишчи дастур – давлат таълим стандарти ва фан дастурида белгиланган талабалар томонидан эгалланиши лозим бўлган билим, кўникма, малака ва компетенцияларни шакллантиришни, ўқув жараёнини комплекс лойиҳалаш асосида кафолатланган натижаларни олишни, мустақил билим олиш ва ўрганишни ҳамда назоратни амалга оширишни таъминлайдиган, талабанинг ижодий қобилиятларини ривожлантиришга йўналтирилган ўқув –услугий манбалар, дидактик воситалар ва материаллар, электрон таълим ресурслари, ўқитиш технологияси, баҳолаш методлари ва мезонларини ўз ичига олади.

1.1. Фаннинг мақсади ва вазифалари

Пул, кредит ва банклар фанининг ушбу уқув ишчи дастури Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» талабларидан келиб чиққан ҳолда Давлат стандартлари бўйича бакалаврият даражасидаги малакали иқтисодчи – мутахассислар тайёрлашни мақсад қилиб қўяди.

Махсус курснинг вазифалари талабаларни пул, кредит ва банклар фанини назарий асослари билан қуроллантириш; ушбу фаннинг ва соҳани қонун-қоидаларини, иқтисодий ҳодиса ва жараёнлар мазмунини янада тереин ва чуқур мантикий мушоҳада қилиш учун зарур бўлган услубий ёндашувларни эгаллашига эришишда қумаклашиш; меҳнат иқтисодиёти ва ижтимоий муносабатлар тўғрисида амалий кўникмаларни ҳосил қилиш.

1.2. Фанни ўзлаштирган талабанинг малакавий даражалари

Фанни ўзлаштирган талаба:

- Пулнинг функциялари ва унинг такрор ишлаб чиқаришдаги ўрни ўрганади;
- Пул айланишининг таркибий қисимлари ажратиш ва уларнинг ўзаро боғлиқлигини белгилаш;
- Ссуда капитали ҳаракати, унинг хусусиятларини ажратиш , ва ссуда капитал бозорини ўрганиш;
- Иқтисослашган нобанк кредит тизими. Кредит бозори хусусиятларини таҳлил қилиш;
- Қорхоналар молиясининг ташкил этишининг тамойиллари;
- **Ўзбекистон банк тизимининг ривожланиш босқичлари асосларини;**
- **Ўзбекистон Республикасида инфляция ҳолат ва антиинфляция сиёсатини ўрганиш;**
- **Листинг ва делистинг жараёнлари ҳамда уларга қўйиладиган талабларини белгилаш;**
- Суғуртанинг иқтисодий моҳияти. Суғурта шаклларини тўлиқ ўрганади.

1.3. Фаннинг ўқув режасидаги фанлар билан боғлиқлиги

Пул, кредит ва банклар фанини чуқур ўзлаштириш, назарий ва амалий масалалар ечимини тўлиқ ниҳоясига етказиш учун қатор фундаментал фанларга асосланади;

чунончи: иқтисодиёт назарияси, микроиқтисодиёт, макроиқтисодиёт ва статистика назарияси ва бошқалар;

Иқтисодиёт назарияси фанининг пул тўғрисидаги, кредит тўғрисидаги, молия тўғрисидаги, банклар, қимматли қоғозлар тўғрисидаги дастлабги тушунчалари ;

Микроиқтисодиёт фанининг микроиқтисодий кўрсаткичларни ҳисоблаш ва таҳлил қилиш жихатлари;

Макроиқтисодиёт фанининг микро даражадаги кўрсаткичлар ва ҳолатлар таҳлили билан боғлиқдир;

Статистика назарияси фани асосида ҳолатлар ва статистик кўрсаткичлар асосида таҳлиллар олиб бориш.

1.4. Фанни ўқитишда педагогик ва ахборот технологияларидан фойдаланиш

Фанни ўқитишда талабаларнинг билимини рейтинг назорати тизимини қўллаб аниқлашга асосланган замонавий педагогик технологиялар қўлланилади. Талабаларга ушбу фанни ўқитишда компьютер технологиясидан, Internet маълумотларидан маъруза материаллари сифатида, амалий машғулотларда, масалалар ишлашда фойдаланиш, ҳамда тест саволлари тўпламидан фойдаланиш тавсия этилади.

2. Ўқув материаллари мазмуни

2.1. Маъруза машғулоти мазмуни

2.1.1. “Пул, кредит ва банклар” фанининг моҳияти ва фаннадаги асосий категориялар хусусиятлари (2 соат)

Пулнинг вужудга келиши, пулнинг зарурлиги, унинг ривожланиш тарихи, пулнинг функциялари, пулнинг турлари, пулларнинг роли. Пул назариясининг моҳияти, пул айланиши ва унинг моҳияти, пул айланишининг таркибий қисимлари ва уларнинг ўзаро боғлиқлиги. Пул муомаласи тушунчаси ва таркиби, пул муомаласи қонуни ва унинг моҳияти, пул массаси ва пулнинг айланиш тезлиги, пул муомаласини тартибга солиш усуллари, Ўзбекистон республикаси марказий банкнинг нақд пул муомаласи бўйича асосий вазифалари. Ссуда капитали ҳаракати, унинг хусусиятлари, ссуда капитал бозори. Кредит муносабатлари ривожланишининг асосий босқичлари. Кредитнинг моҳияти ва функциялари. Кредитнинг асосий шаклларига тавсифнома. Банкларнинг келиб чиқиши ва моҳияти Банкларнинг функциялари ва тамойиллари. Банк тизимлари моделлари ва банк турлари, Ўзбекистон банк тизимининг ривожланиш босқичлари, Марказий банкнинг вазифалари ва функциялари. Тижорат банкларининг иқтисодий аҳамияти ва вазифалари. Тижорат банкларининг пассив операциялари, Тижорат банкларининг актив операциялари. Банкнинг комисион (воситачилик) ва траст операциялари. Тижорат банкларнинг инвестицион фаолияти ва сиёсати. Тижорат банкларининг молиявий хизматлари ва халқаро операциялари. [А.2.6-229; А.4.8-252; А.3.106; Қ.5.9-59].

2.1.2. Халқаро валюта муносабатлари ва қимматбаҳо қоғозлар бозори (2 соат)

Халқаро валюта муносабатлари ва валюта тизими. Жаҳон валюта тизимининг ривожланиш босқичлари. Европа валюта тизими Инфляция моҳияти ва уни келиб чиқиш сабаблари, Инфляциянинг турлари ва пайдо бўлиш шакллари, Ўзбекистон Республикасида инфляцион ҳолат ва антиинфляцион сиёсат, Инфляциянинг иқтисодий ва ижтимоий оқибатлари Қимматли қоғозларнинг моҳияти ва уларнинг асосий турларига тасниф, Қимматли қоғозларнинг ҳосилалари ва уларнинг турлари, Қимматли қоғозлар бозорининг моҳияти ва унинг таркибий тузилмаси, Фонд биржаси – бозор иқтисодиётининг энг муҳим институти сифатида, Листинг ва делистинг жараёнлари ҳамда уларга қўйиладиган талаблар [А.1.5-13; А.2.6-38; А.3.7-15; А.4.6-24; Қ.1.5-39].

2.2. Амалий машғулотлар мазмуни

2.2.1. Пулнинг пайдо бўлиши, зарурлиги ва функциялари (4 соат).

Пулнинг вужудга келиши, пулнинг зарурлиги, унинг ривожланиш тарихи, пулнинг функциялари, пулнинг турлари, пулларнинг роли.[А.1.5-13; А.2.6-38;А.3.7-15;А.4.6-24; Қ.1.5-39]..

2.2.2. Пул назарияси Пул айланиши. (4 соат).

Пул назариясининг моҳияти, пул айланиши ва унинг моҳияти, пул айланишининг таркибий қисимлари ва уларнинг ўзаро боғлиқлиги. [А.1.20-31; А.2.46-59;А.3.37-72; А.4.27-53;А.4. 83-88; Қ1. 60-93].

2.2.3. Пул муомаласини ташкил қилиш ва пул массаси (4 соат)

Пул муомаласи тушунчаси ва таркиби, пул муомаласи қонуни ва унинг моҳияти, пул массаси ва пулнинг айланиш тезлиги, пул муомаласини тартибга солиш усуллари, Ўзбекистон республикаси марказий банкнинг нақд пул муомаласи бўйича асосий вазифалари. [А.2.79-96; А.4. 60-65; Қ.1.107-123].

2.2.4. Пул тизими: тушунчаси, шакллари ва элементлари (4 соат).

Пул тизимининг моҳияти ва элементлари, пул тизими ва унинг турлари, ривожланган мамлакатларда пул тизими, Ўзбекистонда пул тизимининг ташкил топиши ва ривожланиши. [А.2.101-115; А.4. 69-75; Қ.1. 86-91].

2.2.5. Инфляция ва унинг турлари. пулнинг барқарорлигини таъминлаш йўллари (4 соат)

Инфляция моҳияти ва уни келиб чиқиш сабаблари, Инфляциянинг турлари ва пайдо бўлиш шакллари, Ўзбекистон Республикасида инфляцион ҳолат ва антиинфляцион сиёсат, Инфляциянинг иқтисодий ва ижтимоий оқибатлари [А.1.231-241; А.3.77-91; А.4. 93-103;А.2. 121-130;Қ.1.107].

2.2.6. Пул ислохотлари (4 соат)

Пул ислохотларини амалга оширишнинг зарурлиги. Пул ислохотларини амалга ошириш шарт-шароитлари. Пул ислохотларини амалга ошириш усуллари. Деноминация ва уни амалга ошириш тартиби. Нуллификация ва уни амалга ошириш тартиби. Ўзбекистон Республикасида амалга оширилган пул ислохотлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари. [А.1.231-241; А.3.77-91; А.4. 93-103;А.2. 121-130;Қ.1.107].

2.2.7.Кредитнинг моҳияти ва функциялари. (4 соат)

Ссуда капитали ҳаракати, унинг хусусиятлари, ссуда капитал бозори . Кредит муносабатлари ривожланишининг асосий босқичлари. Кредитнинг моҳияти ва функциялари. Кредитнинг асосий шаклларига тавсифнома. [А1.52-68,; А.2. 156-163;А.3 103; А.4.108-151; Қ25-26]

2.2.8. Кредит тизими ва кредит бозори. (4 соат).

Кредит тизими, унинг таркибий қисмлари. Ихтисослашган нобанк кредит тизими. Кредит уюшмалари ва уларнинг операциялари. Кредит бозори хусусиятлари [А4. 173-179; А.2. 250-256; Қ.2.58].

2.2.9. Молия ва молия тизими. (4 соат).

Молиянинг ижтимоий иқтисодий моҳияти Молиянинг функциялари , молия тизими ва унинг бўғинларига тасниф. [А.1.71-132; А7. 5-36; 65-79;]

2.2.10. Корхоналар молияси (4 соат).

Корхоналар молиясининг моҳияти Корхоналар молиясининг ташкил этишнинг тамойиллари [А1.138-156 ; А.7.155-191].

2.2.11. Банклар ва уларнинг бозор иқтисодиётидаги вазифалари. (4 соат).

Банкларнинг келиб чиқиши ва моҳияти Банкларнинг функциялари ва тамойиллари. Банк тизимлари моделлари ва банк турлари, Ўзбекистон банк тизимининг ривожланиш босқичлари, Марказий банкнинг вазифалари ва функциялари. [А.1.160-180;А4 169-197; А.2. 179-190; 198-207; А.3 106].

2.2.12. Тижорат банкларининг иқтисодий аҳамияти ва операциялари (4 соат).

Тижорат банкларининг иқтисодий аҳамияти ва вазифалари. Тижорат банкларининг пассив операциялари, Тижорат банкларининг актив операциялари. Банкнинг комисион (воситачилик) ва траст операциялари.Тижорат банкларнинг

инвестицион фаолияти ва сиёсати. Тижорат банкларининг молиявий хизматлари ва халқаро операциялари. [А.2.217-229; А.4.202-252; А.3.106; Қ.5.9-59].

2.2.13. Қимматли қоғозларнинг моҳияти ва шакллари . (4 соат).

Қимматли қоғозларнинг моҳияти ва уларнинг асосий турларига тасниф, Қимматли қоғозларнинг ҳосилалари ва уларнинг турлари, Қимматли қоғозлар бозорининг моҳияти ва унинг таркибий тузилмаси, Фонд биржаси – бозор иқтисодиётининг энг муҳим институти сифатида, Листинг ва делистинг жараёнлари ҳамда уларга қўйиладиган талаблар [А.1.188- 226; Қ. 4. 5-93;].

2.2.14. Ҳосилавий қимматли қоғозлар. (4 соат)

Қимматли қоғозларнинг турлари. Акция бошқа турдаги қимматли қоғозлардан фарқи.

Облигация тушунчаси. Ҳосила мажбуриятлари Депозит ва жамғарма сертификатлари. Ҳосилавий қимматли қоғозлар тушунчаси.

2.2.15. Халқаро валюта-кредит муносабатлари ва валюта тизими. (4 соат).

Халқаро валюта муносабатлари ва валюта тизими. Жаҳон валюта тизимининг ривожланиш босқичлари . Европа валюта тизими [А.1. 246-298; Қ.4.109.;А7.600-644;А.4.264-295; А.2.256-304].

2.2.16. Суғурталаш ва суғурта иши(4 соат).

Суғуртанинг вужудга келиши, ҳуқуқий асослари. Суғуртанинг иқтисодий моҳияти. Суғурта шакллари. [А.1.308-323; А.7.492-556.; Қ.3.7-228]

2.2.17. Суғуртада тариф сиёсати (4 соат)

Актуар ҳисоб-китоблар, Иштироий суғурта „Лицензия, Мажбурий суғурта – Махсус ваколатли давлат органи Полис (Policy) Суғурта , Суғурталовчи Суғурта бадали (мукофоти) Суғурта бозори Суғурта (актуар) калькуляция Суғурта портфели Ўлим кўрсаткичи жадвали

3. Мустақил таълимни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Талабаларнинг маъруза, амалий машғулотларига тайёрланиб келиши ва ўтилган материалларни мустақил ўзлаштиришлари учун кафедра ўқитувчилари томонидан маъруза матнлари ишлаб чиқилган, ҳар бир талабага ушбу материаллардан фойдаланиш тавсия этилади.

Талабанинг фанни мустақил тарзда қандай ўзлаштирганлиги жорий, оралиқ ва якуний назоратда ўз аксини топади. Шу сабабли рейтинг тизимида мустақил ишларга алоҳида балл ажратилмайди, улар ЖН, ОН ва ЯН лар таркибига киритилган.

Мустақил учун фан бўйича жами 108 соат ажратилган.

Ушбу соатлар тахминан қуйидаги тартибда тақсимланади:

- маъруза конспектини ёзиб ва ўқиб тайёрланиш – 8
- амалий машғулотлар бўйича берилган топшириқларга ёзма ва оғзаки тайёрланиш – соат.100

Амалий машғулотларда назарий билимлар мавзуга оид масалалар ечиш орқали мустаҳкамланади. Пул, кредит ва банклар фанини чуқур ўзлаштириш учун талаба ҳар бир мавзунинг хусусиятларини мустақил ўрганиши орқали мустаҳкамлаши зарур.

Қолдирилган дарсларни топшириш учун талаба дарс материални тайёрлаб келиши ва ўқитувчининг оғзаки суҳбатидан ўтиши зарур. Қолдирилган ОН ва ЯН лар белгиланган тартиб бўйича топширилади.

**Талабалар мустақил таълимнинг мазмуни ва ҳажми
(Маъруза, амалий машғулот)**

Ишчи ўқув дастурининг мустақил таълимга оид бўлим ва мавзулари	Мустақил таълимга оид топшириқ ва тавсиялар	Бажарилиш муддатлари	Ҳажми (соатда)
Пулнинг пайдо бўлиши, зарурлиги ва функциялари	Пулнинг функциялари ва унинг такрор ишлаб чиқаришдаги ўрни ва пул турлари тўғрисида тушунча бериш	1-Хафта	2
Пул назарияси пул айланиши	Пул айланиши ва унинг моҳияти билан таништириш. Пул айланишининг таркибий қисимлари ва уларнинг ўзаро боғликлиги тўғрисида тушунча бериш.	2-Хафта	2
Пул муомаласини ташкил қилиш ва пул массаси	Пул муомаласи қонуни ва унинг моҳияти тўғрисида кўникма ҳосил қилиш Пул массаси ва пулнинг айланиш тезлиги билан танишиш.	3-Хафта	2
Пул тизими: тушунчаси, шакллари ва элементлари	Пул тизими ва унинг турлари билан танишиш. Ривожланган мамлакатларда ва Ўзбекистонда пултизими тўғрисида кўникма ҳосил қилиш	4-Хафта	2
Инфляция ва унинг турлари. пулнинг барқарорлигини таъминлаш йўллари	Инфляция моҳияти ва уни келиб чиқиш сабабларини ўрганиш. Инфляциянинг турлари ва пайдо бўлиш шакллари билан танишиш.	5-Хафта	2
Пул ислохотлари	Пул ислохотларини амалга оширишнинг зарурлиги. Пул ислохотларини амалга ошириш шарт-шароитлари. Пул ислохотларини амалга ошириш усуллари. Деноминация ва уни амалга ошириш тартиби. Нуллификация ва уни амалга ошириш тартиби. Ўзбекистон Республикасида амалга оширилган пул ислохотлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари.	6-Хафта	2
Кредитнинг моҳияти ва функциялари	Ссуда капитали ҳаракати, унинг хусусиятлари ва ссуда капитал бозори тўғрисида тушунча ҳосил қилиш.Кредит муносабатлари ривожланишининг асосий босқичлари билан танишиш.	7-Хафта	2

Кредит тизими ва кредит бозори	Кредит тизими, унинг таркибий қисмларини ўрганиш. Ихтисослашган нобанк кредит тизими ва кредит бозори хусусиятларини ўрганиш	8-Хафта	2
Молия ва молия тизими	Молиянинг ижтимоий иқтисодий моҳиятини ўрганиш. Молиянинг функциялари билан танишиш. Молия тизими ва унинг бўғинларига тасниф бераолиш.	9-Хафта	2
Корхоналар молияси	Корхоналар молиясининг моҳиятини ўрганиш Корхоналар молиясининг ташкил этишнинг тамойилларини ўрганиш.	10-Хафта	2
Банклар ва уларнинг бозор иқтисодиётидаги вазифалар.	Банкларнинг келиб чиқиши ва моҳияти . Банкларнинг функциялари ва тамойиллари Банк тизимлари моделлари ва банк турлари билан танишиш.	11-Хафта	4
Тижорат банкларининг иқтисодий аҳамияти ва операциялари	Тижорат банкларининг иқтисодий аҳамияти ва вазифалари. Тижорат банкларининг пассив операциялари Тижорат банкларининг актив операциялари. Банкнинг комисион (воситачилик) ва траст операциялари билан танишиш	12-Хафта	4
Қимматли қоғозларнинг моҳияти ва шакллари	Қимматли қоғозларнинг моҳияти ва уларнинг асосий турларига таснифлаш. Қимматли қоғозлар бозорининг моҳияти ва унинг таркибий тузилмасини ўрганиш	13-Хафта	4
Ҳосилавий қимматли қоғозлар.	Қимматли қоғозларнинг турлари. Акция бошқа турдаги қимматли қоғозлардан фарқи. Облигация тушунчаси. Ҳосила мажбуриятлари Депозит ва жамғарма сертификатлари. Ҳосилавий қимматли қоғозлар тушунчаси.	14-Хафта	4
Халқаро валюта-кредит муносабатлари ва валюта тизими	Халқаро валюта муносабатлари ва валюта тизими. Жаҳон валюта тизимининг ривожланиш бошқичлари. Европа валюта тизими билан танишиш.	15-Хафта	4

Суғурталаш ва суғурта иши	Суғуртанинг вужудга келиши, ҳуқуқий асослари билан танишиш. Суғуртанинг иқтисодий моҳиятини ўрганиш.	16 Хафта	2
Суғуртада тарифлар сиёсати	Тариф ставкаси ва тариф сиёсати, Актуар ҳисоб-китобларнинг мазмуни ва вазифалари, Суғурта тарифларини қуришнинг услубий жиҳатлари	17 Хафта	2
“Пул, кредит ва банклар” фанининг моҳияти ва фаннадаги асосий категориялар хусусиятлари	“Пул, кредит ва банклар” фанининг предмети ва вазифалари. Фаннинг бошқа иқтисодий фанлар билан ўзаро алоқадорлиги. Пулнинг моҳияти ва унинг намоён бўлиш шакллари. Кредит иқтисодий категория сифатида. Кредитнинг зарурлигини белгиловчи омиллар. Банк тушунчаси, банкларнинг турлари ва улар фаолиятининг ўзига хос хусусиятлари.	1 хафта	4
Халқаро валюта муносабатлари ва қимматбаҳо қоғозлар бозори	Халқаро валюта муносабатлари ва уларни юзага келиш асослари. Миллий валюта тизими ва унинг элементлари. Жаҳон валюта тизими ва унинг элементлари. Валюта муносабатларини тартибга солиш тизими. Молия бозори ва қимматли қоғозлар бозорининг роли, вазифалари ва функциялари. Қимматли қоғозлар бозорини ташкил қилиш, унинг структураси ва вазифалари.	2 хафта	4
ЖАМИ			52

Фандан ўтиладиган мавзулар ва улар бўйича машғулот турларига ажратилган соатларнинг тақсимоти

Т/р	Фаннинг бўлими ва мавзуси, маъруза мазмуни	Соатлар
-----	--	---------

		Жами	Маъруза	Амалий машғулот	Мустақил таълим
1.	“Пул, кредит ва банклар” фанининг моҳияти ва фаннадаги асосий категориялар хусусиятлари	6	2		4
2.	Халқаро валюта муносабатлари ва қимматбаҳо қоғозлар бозори	6	2		4
1.	Пулнинг пайдо бўлиши, зарурлиги ва функциялари			4	2
2.	Пул назарияси пул айланиши			4	2
3.	Пул муомаласини ташкил қилиш ва пул массаси			4	2
4.	Пул тизими: тушунчаси, шакллари ва элементлари			4	2
5.	Инфляция ва унинг турлари. пулнинг барқарорлигини таъминлаш йўллари			4	2
6.	Пул ислохотлари			4	2
7.	Кредитнинг моҳияти ва функциялари			4	2
8.	Кредит тизими ва кредит бозори			4	2
	ОН				
9.	Молиянинг иқтисодий моҳияти ва функциялари			4	2
10.	Корхона молияси ва уни ташкил қилиш асослари			4	2
11	Банклар ва уларнинг бозор иқтисодиётидаги вазифалар.			4	4
12	Тижорат банкларининг иқтисодий аҳамияти ва операциялари			4	4
13	Қимматли қоғозларнинг моҳияти ва шакллари			4	4
14.	Ҳосилавий қимматли қоғозлар.			4	4
15.	Халқаро валюта-кредит муносабатлари ва валюта тизими			4	4
16.	Суғурталаш ва суғурта иши			4	2
17.	Суғуртада тарифлар сиёсати			4	2
	ОН				
	ЯН				
	Жами		4	68	52

БАҲОРГИ СЕМЕСТР

	Январь Февраль	Март	Апрел	Май	Июнь
--	-------------------	------	-------	-----	------

4.3. ОНни баҳолаш

Оралиқ назорат “Пул, кредит ва банклар” фанининг бир неча мавзуларини қамраб олган бўлими бўйича, тегишли назарий ва амалий машғулотлар ўтиб бўлингандан сўнг ёзма равишда амалга оширилади. Бундан мақсад талабаларнинг тегишли саволларни билиши ёки муаммоларни ечиш кўникмалари ва малакалари аниқланади. Семестрда 2-та ОН ўтказиш режалаштирилган бўлиб 17 балдан иборат. ОН назорат ишлари ёзма иш ва тест усулида ўтказилиши назарда тутилган, ёзма иш ва тест саволлари ишчи ўқув дастур асосида тайёрланади. ОН га ажратилган баллдан 55% дан паст балл тўплаган талаба ўзлаштирмаган ҳисобланади. ОН ни ўзлаштирмаган талабаларга қайта топшириш имконияти берилади. ОН бўйича олинadиган тестлар кафедра мудири раҳбарлигида ташкил этилади ва кафедрада ўқув йилининг охиригача сақланади.

4.4. ЯНни баҳолаш

Якуний назорат “Пул, кредит ва банклар” фанининг барча мавзуларини қамраб олган бўлиб, назарий ва амалий машғулотлар ўтиб бўлингандан сўнг ёзма равишда амалга оширилади. Бундан мақсад талабаларнинг фан бўйича ўзлаштириш кўрсаткичлари, яъни билим даражаси ёки муаммоларни ечиш кўникмалари ва малакалари аниқланади. ЯН назорат ишлари тест усулида ҳам ўтказилиши назарда тутилган, тест саволлари ишчи ўқув дастури асосида тайёрланади. ОН ва ЖНларга ажратилган баллдан 55% дан паст балл тўплаган талаба ўзлаштирмаган ҳисобланади ва ЯНга киритилмайди. ЯНни ўзлаштирмаган талабаларга қайта топшириш имконияти берилади. ЯН бўйича олинadиган ёзма иш вариантлари кафедра мудири раҳбарлигида тузилади ва деканатларга топширилади.

Тест усулида ЯН ни баҳолаш мезонлари:

ЯН тест ва ёзма иш шаклида ўтказилади ва талабанинг жавоблари 30 баллик тизимда баҳоланади. Бунда тестга ажратилган 10 балл 10 саволлар сонига бўлиниб, бир саволга қўйиладиган балл топилади (1 балл) уни тўғри жавоблар сонига қўпайтириб, ва ёзма ишдаги 2 та назарий саволларга 10 баллдан, жами назарий саволга 20 баллдан баҳоланиб талабанинг ЯН да тўплаган баллари аниқланади.

5.ИНФОРМАЦИОН-УСЛУБИЙ ТАЪМИНОТ

5.1. АСОСИЙ АДАБИЁТЛАР

№	Муаллиф, адабиёт номи, тури, нашриёт, йили, ҳажми	Кутубхонада мавжуд нусхаси
1.	Рашидов О.Ю. ва бошқалар. «Пул, кредит ва банклар», Тошкент “Чўлпон” НМИУ 2011й	13
2.	Омонов А ва бошқалар «Пул, кредит ва банклар», Тошкент «Иқтисод -молия» 2012й	18
3.	Шодмонов Ш ва бошқалар “Пул назарияси” Тошкент “Чўлпон” НМИУ 2011й	15
4.	Абдуллаева Ш. «Пул, кредит ва банклар» Тошкент “Молия” 2000 й	11
5.	Гулямов С.С. и другие “Деньги банки и кредит” Ташкент 2002г	6
6.	Джаббаров Т.О и другие “ Деньги и финансовые институты ” -Т.: 2002г	48
7.	Вахобов А.В., Маликов Т.С. «Молия» Тошкент , «Ношир» 2011й	13

5.2. ҚЎШИМЧА АДАБИЁТЛАР

№	Муаллиф, адабиёт номи, тури, нашриёт, йили, ҳажми	Кутуб-хонада мавжуд нусхаси
1.	Абдуллаев Ё., Қоралиев Т. “Пул 100 савол ва жавоб” , Тошкент “Мехнат” 1996й	10
2.	Абдуллаев Ё., Бобокулов Т., “Кредит 100 савол ва жавоб” Тошкент “Мехнат” 1996й	50
3.	Собирв Ҳ “Суғурга 100 савол ва жавоб” Тошкент “Мехнат” 1998й	100
4.	Абдуллаев Ё., Шоҳазамий Ш., “Қимматли қоғозлар 100 савол ва жавоб” Тошкент “Мехнат” 1996й	10
5.	Нобиев Ғ “Лизинг ғояси, тарихи, ҳуқуқ асослари, амалиёти” Тошкент, ОАЖБНТ	5

	маркази 2011й	
6.	Гафуров Ш. и другие “Рынок ценных бумаг” Ташкент 1995г	2
7.	Дадабаев Ю.Т и другие “Рынок ценных бумаг” Ташкент 1999 г	8
8.	Нуритдинов С.З. и другие «Основы рынка ценных бумаг » Тошкент «Тафаккур бўстони» 2012й	3
9.	Гулямов С., Дадабоев Ю.Т., «Международные валютно-кредитные и финансовые отношения» Фергана 2001г.	5
10.	Билалхужаева Ш., Ли А. «Банковское право республики Узбекистан » Ташкент «Тиб-китоб» 2010г	6
11.	Джуха В.М. «Лизинг» Ростов на дону «Феникс» 1999г	2

Кутубхона мудираси
имзоси ва муҳри

5.3. ТАВСИЯ ҚИЛИНАДИГАН ҚЎШИМЧА АДАБИЁТЛАР ВА АХБОРОТ МАНБАЛАРИ

№	Муаллиф, номи, тури, йили, ҳажми, сақланиш жойи, электрон адреси	
37		
38		
39		
40		
41		
42		

ПУЛ КРЕДИТ ВА БАНКЛАР ФАНИДАН ТЕСТЛАР

«Банк» сўзининг мъаносини ажратинг

Пуллик стол

Тангалик кутича

Ҳисоб-китоб хонаси

Синдирилган стул

«Банкнота»-деганда нима тушунилади?:

Давлатнинг Марказий банки томонидан чиқарилган кредит пулларининг турлари;

Тижорат банклари томонидан чиқарилган қимматбаҳо қоғозлар;

Марказий банк томонидан чиқарилган кредит қарточкаларининг бир тури

Нақт пуллар

«Пул – бу товарларнинг товари» Юқоридаги сузлар кимга тегишли?

КМаркс

АСмит

ДРикардо

ФЭнгельс

«Чек» сузига тугри таъриф берилган каторни курсатинг

Вексель ва банкнотадан кейин пайдо булган кредит воситаси ҳисобланиб, туловчининг уз банкига унинг

счётидан маблағни олувчининг счётига утказиб қуйиш тугрисидаги буйругидир

Қарздорнинг ёки кредиторнинг курсатилган суммаси, курсатилган вақтда, жойда тулаш тугрисидаги ёзма мажбурияти ҳисобланади

Кредит пулларнинг ётақчи вақилларидан булиб, Марказий Банк томонидан, векселларни ҳисобга олиш йули билан чиқарилади

Қимматбаҳо қоғоз

Авизо бу

Битим тузган томонлардан бирининг иккинчи томонга уларнинг ўзаро ҳисоб-китоблари аҳволи, ҳисоб-китоб рақамлари, шартнома суммаси, ҳисоб-китоб қилиш тартиби ва ҳоказоларнинг ўзгарганлиги ҳақида берган хабарномаси

Вексел устидаги ёзув бўлиб, бу ёзув ушбу вексел тақдим этилганида тўлов амалга оширилиши лозимлигини билдирадиган ахборот

Қимматли қоғозларнинг жойлаштирилишининг кафолати

Кредит пуллар

Авица

Вексел устидаги ёзув бўлиб, бу ёзув ушбу вексел тақдим этилганида тўлов амалга оширилиши лозимлигини билдиради

Чек устидаги ёзув

Векселдаги топшириқ ёзуви

Қимматли қоғозларнинг жойлаштирилишининг кафолати

Агар қимматбаҳо қоғозларга талаб ошса ва тақлиф узгармай қолса у ҳолда уларнинг баҳоси;

Қўтарилади;

Тушади;

Узгармай қолади

Тақлиф ва талаб уртасида нарх буйича муносабат йўқ;

Агар марказлашган кредит ресурсларининг фоиз ставкалари ошса, унда:

Тулов балансининг пассивлиги кучаяди

Миллий валютанинг курси ошади

Тижорат банклари кредитларининг ҳажми ошади

Қимматбаҳо қоғозларнинг курси қўтарилади

Акцентли кредит

Бунда банк, унга мижоз томонидан қўйилган ўтказилувчан векселни маълум шарт билан акцептлашдир

Бунда банклар пулни унинг соҳибларига фоиз тўлаш шarti билан ўз қўлида жамлайдилар ва ўз номидан қарзга бериб, фоиз олишдир

Бунда давлат бир томондан қарз берувчи ва иккинчи томондан қарз олувчи сифатида иштирок қилиши мумкин

Бунда кредит муносабатларининг халқаро миқёсда (давлатлар хртасида) амалга оширилиши халқаро кредитнинг юзага келишига олиб келади

Акционер тижорат банкининг уз капитали ташкил этилади;

Акциялар эмиссияси ҳисобига;

Марказий банк кредити ҳисобига;

Депозит сертификатларини чиқариш оркали

Давлат бюджети ҳисобига;

Антиинфляцион усулда:

Пул массасининг ортишини чеклашга эътибор берилади

Ишлаб чиқаришни жонлаштиришга зур берилади

Банклараро кредит ресурслари аукционлари кенгайтирилади

Ишлаб чиқаришга арзон кредит берилади

Антиинфляцияни қуллаш ва ишлаб чиқаришни рағбатлантириш максатида:

Ортиқча пулни товар бозоридан чиқариб, қантариб қуйиш учун банк тулайдиган % оширилади

Пул даромадлари(иш хаки, нафака, пенсия, хайрия туловлари)назорат килиниб, уларнинг усиши чекланади ёки тухтатилади

Ишлаб чиқаришга солинган фойда солиқдан озод килинади

Пул эмиссияси жиддий чекланади ёки умуман тухтатилади

Антиинфляцияни куллаш ва пул массасини ортишини чеклаш мақсадида:

Пул даромадлари (иш хаки, нафака, пенсия, хайрия туловлар) назорат килиниб, уларнинг усиши чекланади ёки тухтатилади

Экспорт-импорт буйича имтиёзлар берилади

Янги ишга кул урган корхоналарга бюджетдан субсидия ажратилади

Фирмалардан олинган даромад солиқлари камайтрилади

Асосий воситаларнинг янгиланиш манбасини кўрсатиш

Корхона фойдаси

Давлат бюджети

Тижорат банкларининг кредитлари

Амортизация ажратмалари '

Баланс усулида

Молиявий ресурсларнинг шаклланиш манбалари ва улардан фойдаланишдаги боғлиқлик ҳамда тенгликни таъминлаш ўз ифодасини топади

Тасдиқланган норма ва нормативларга таянган ҳолда бажарилади

Реал иқтисодий ва социал жараёнлар оқимини акс эттирувчи молиявий моделлар кўриниши

Хўжалик фаолиятининг ўтган давр молиявий натижаларин ижобий ва салбий томонларини зимдан ҳисобга олиб, келгуси давр режалаштиришида улар эътиборга олинishi зарурлигини кўрсатади

Банк – қуйидаги мақсадлар учун ташкил қилинган ташкилотдир:

Молиявий воситачилик ролини бошқариш учун;

Давлат эхтиёжлари учун пул маблағларини йиғиш;

Пул муомаласи устидан назорат функциясини бажариш

Фойдани олиш учун

Банк деб қандай муассасага айтилади?

Пул маблағларини йиғувчи ва сақлаб берувчи, кредит-ҳисоб ва ҳар хил воситачилик операцияларини бажарувчи муассаса

Пул маблағларини йиғувчи ва сақловчи муассаса

Кредит-ҳисоб операцияларини бажарувчи муассаса

Пул маблағларини йиғувчи ва ҳар хил воситачилик операцияларини бажарувчи муассаса

Банк депозит сертификати – бу

Банкнинг пул маблағларини кимматбаҳо қоғозларига жойлаштирилган тўғрисидаги ҳужжат

Банкнинг қарз мажбурияти

Ҳисоб-китобларни утказиш тўғрисидаги ҳужжат

Пул маблағлари борлигини билдирувчи ҳужжат

Банк институтларига нималар қиради?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Марказий банк

Тижорат банклар

Давлат банклари

Банк ишончи қуйидагилар билан таъминланади:

Барқарор молиявий ҳолати билан;

Янги кимматбаҳо қоғозлар чиқариш билан;

Юқори фоиз ставкаси билан

Кредитлар миқдори билан;

Банк кредити

Бунда банклар пулни унинг соҳибларига фоиз тўлаш шарти билан ўз қўлида жамлайдилар ва ўз номидан қарзга бериб, фоиз олишдир

Бунда давлат бир томондан қарз берувчи ва иккинчи томондан қарз олувчи сифатида иштирок қилиши мумкин

Бунда кредит муносабатларининг халқаро миқёсда (давлатлар хртасида) амалга оширилиши халқаро кредитнинг юзага келишига олиб келади

Бунда банк, унга мижоз томонидан қўйилган ўтказилувчан векселни маълум шарт билан акцептлашдир

Банк орқали пул утказиш бу:

Банқда пулни бир ҳисоб рақамидан иккинчисига ўтказиш

Импортёр томонидан уз банкига маълум миқдордаги пулни экспортёр фойдасига утказиш тўғрисида буюрукнома

Бир банк томонидан иккинчисига пул ўтказиш усули

Бир шахснинг буюругига биноан иккинчи шахс фойдасига пул утказиш

Банк ресурсларини шакллантириш билан боғлиқ бўлган операциялар бу ?

Пассив операциялари

Актив операциялари

Воситачилик операциялари

Ўз ҳисобидан амалга ошириладиган операциялар

Банк ресурсларини шакллантириш билан боғлиқ бўлган операциялар қандай операциялар дейилади?

Пассив операциялари

Актив операциялари

Воситачилик операциялари

Ўз ҳисобидан амалга ошириладиган операциялар

Банк ресурсларини шакллантириш билан боғлиқ бўлган операциялари банкларнинг қандай операциялари дейилади

Пассив операциялар;

Актив ссуда операциялари;

Банк хизматлари ва воситачилик операциялари;

Банкнинг ўз маблағлари ҳисобидан амалга оширадиган операциялар

Банк рискларини камайтиришининг асосий йуллари:

Активлар диверсификацияси;

Валюта бозоридаги уйини

Кредитлар миқдорини камайтириш;

Асосий воситаларни купайтириш

Банк сирини

Банкнинг молиявий-хўжалик ва бошқа ҳар қандай фаолиятига тааллуқли бўлган, ошкор этилиши банкнинг мулкӣ ва бошқа манфаатларига зиён етказиши мумкин бўлган ахборотлар

Пул маблағлари тўғрисидаги ахборот

Кредит-ҳисоб операциялари тўғрисидаги ахборот

Воситачилик операциялари тўғрисидаги ахборот

Банк сўзи италянча “banca” сўзидан олинган бўлиб ...

“Стол” деган маънони англатади

“Корхона” деган маънони англатади

“Хамён” деган маънони англатади

“Ташкилот” деган маънони англатади

Банк сўзи қандай маънони англатади?

Пуллик стол

Хамён

Ҳисоб-китоб хонаси

Муассаса

Банк хизмати

Банклар томонидан мижозларга кўрсатиладиган турли-туман хизматлар

Муомаладан керагидан ортикча пулнинг пайдо булишини аниқлайдиган хизматлар

Пулнинг кадр-кимматини аниқлайдиган хизматлар

Пулнинг кадрсизланишини аниқлайдиган хизматлар

Банклар қандай турларга бўлинади?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Мулк шаклига қараб

Кредит турларига қараб

Миллий мавқеи бўйича

Банклар қандай функцияларни бажаради?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Вақтинча бўш турган маблағларини йиғиш

Кредит муносабатларида воситачилик қилиш

Тўлов жараёнида воситачилик қилиш

Банклар мижозларнинг ҳисобидан уларнинг турли топшириқларини бажариши қандай операциялари дейилади

Банк хизматлари ва воситачилик операциялари;

Банкнинг ўз маблағлари ҳисобидан амалга оширадиган операциялар

Пассив операциялар;

Актив ссуда операциялари;

Банклар ўз мижозларининг топширигига асосан тўлов жараёнларини амалга оширади, ҳисоб варақларига маблағларни қабул қилади, пул тушумларининг ҳисобини олиб боради, мижозларга пул маблағларини бериши банкнинг қайси функцияси ҳисобланади?

Туловларда воситачилик функциясида

Муомалага кредит воситаларини чиқариш

Халқ хўжалигидаги вақтинча бўш турган маблағларни йиғиш ва уларни капиталга айланттириш

Кредит муносабатларида воситачилик қилиш

Банкларнинг банкротликка учраш сабаблари:

Банкни емон бошқариш;

Инфляция;

Банк ликвидли маблағларининг купайиши;

Банк кредит ресурсларининг куплиги

Банкларнинг пайдо бўлиши асоси бўлиб нима ҳисобланади?

Товар –пул муносабатларининг ривожланиши

Кредит муносабатларининг ривожланиши

Олди- берди муносабатларининг ривожланиши

Ҳисоб-китоб муносабатларининг ривожланиши

Банкларнинг ўз маблағларига нималар қиради?

Устав капитали,резерв капитали,махсус фондлар

Депозитлар,контокоррент счётлар

Облигацион қарзлар,устав капитали

Муддатли омонатлар,турли фондлар

Банкнинг кредит қарточкаси деганда нима тушунилади?

Банк ёки махсус кредит муассаси томонидан бирор киши номига берилган пул ҳужжати

Марказий эмиссия банклари томонидан чиқариладиган фоизсиз кредит билетидир

Муайян миқдордаги қарзни белгиланган муддатда қатъий тулаш мажбурияти юқланган,қонун билан тасдиқланган ҳолатда тулдириб расмийлаштирилган қарздорлик тилхати

Имзолаганнинг жорий ҳисобидан муайян суммани бериш ёки бошқа ҳисобга утказиш ҳақида 133улла берилган ёзма фармойишни ифода этувчи ҳужжат

Банкнинг ликвидлиги

Мижозларга нисбатан банкнинг ўз мажбуриятларини келишилган вақтда бажара олиш имкониятини ифодалайди

Хусусий, давлат қорхоналари ва ташкилотлари қимматли қоғозларига ўзоқ муддатга қўйилган маблағлардир

Мол-мулк гарови

Банкдаги маблағларнинг купайиши

Банкнинг халқаро кредитлаштиришда

Бунда кредит муносабатларининг халқаро миқёсда (давлатлар ҳртасида) амалга оширилиши халқаро кредитнинг юзага келишига олиб келади

Бунда банк, унга миқоз томонидан қўйилган ўтказилувчан векселни маълум шарт билан акцептлашдир

Бунда банклар пулни унинг соҳибларига фоиз тўлаш шarti билан ўз қўлида жамлайдилар ва ўз номидан қарзга бериб, фоиз олишдир

Бунда давлат бир томондан қарз берувчи ва иккинчи томондан қарз олувчи сифатида иштирок қилиши мумкин

Банкнот нима :

Марказий банклари томонидан иқариладиган фоизсиз кредит билетидир

Белгиланган муддатда қарз пулини тулаш учун берилган тилхат

Пул бирлиги

Фуқаро,қорхона, фирма ёки банкнинг маблағ етишмаслигидан уз мажбуриятлари буйича қарзларни тулашга қурби етмаслиги

Бартер-бу:

Товарни товарга бевосита алмаштиришдир

Бевосита пул иштирокида содир буладиган товар алмашувидир

Бозор иқтисоди такозо этадиган товар-пул муносабатидир

Товар топиш жуда ҳам осон булган шароитдаги товар алмашувидир

Баҳо масштаби нима?

Мамлакат пул тизимини бир бирлиги таркибидаги қимматбаҳо металллар миқдори

Миллий пул бирлигининг олтин асоси

Товарлар массаси билан пул массаси уртасидаги фарқ

Муомаладаги пулларнинг давлат томонидан таъминланиши

Баҳо сиёсати – бу

Маҳсулотлар, хизматлар ва тўловга қобилиятли талаб ўртасидаги мутаносибликга эришиш ҳамда уни тартибга солиб туриш билан боғлиқ сиёсатдир

Марказий банк томонидан қайта молиялаштириш ставкасини бошқариш ҳамда тартибга солиб туришдан иборат

Ялпи ички маҳсулотнинг ўсишини таъминловчи мамлакат саноат-технологик қудратини ривожлантиришга қаратилган сиёсатдан иборат

Давлат томонидан хорижий мамлакатлар бўлиб ташқи иқтисодий фаолиятни бож-тариф дастаклари ёрдамида тартибга солиб туришдан иборатдир

Баҳоларнинг уртача йиллик ўсиши 10-100% (баъзида 200%) буладиган инфляция –

Шиддатли инфляция
Судравлувчи инфляция
Гиперинфляция
Мегаинфляция

Бахоларнинг уртача йиллик усиши 200%дан ошиб кетадиган инфляция –

Гиперинфляция
Шиддатли инфляция
Судравлувчи инфляция
Мегаинфляция

Бахоларнинг уртача йиллик усиши 5-10% дан ошмайдиган инфляция –

Судралувчи инфляция
Гиперинфляция
Шиддатли инфляция
Мегаинфляция

Биметаллизм деганда:

Олтинни пулнинг барча вазифаларини бажаришдан махрум этилиши тушунилади
Олтин ва кумуш конуний тартибда умумий эквивалент ролини бириктириб куйилиши тушунилади
Битта металлга барча товарлар кийматини узида акс эттирувчи умумий эквивалент ролини бириктириб куйилиши тушунилади
Пулни олқишловчи назария тушунилади

Биринчи даражада таъминланган кредитлар гуруҳига тўлиқ таъминланган кредитлар киради Улар қуйдагилар билан таъминланади:

Ўзбекистон Республикаси ҳукумати кафолати; Ўзбекистон Республикаси Марказий банки кафолати;
Мол-мулк гарови; қимматли қоғозлар кўринишидаги гаров; бошқа ҳуқуқий ва жисмоний шахсларнинг кафолат хати ва бошқалар киради

Ўзбекистон Республикаси ҳукумати кафолати ва жисмоний шахсларнинг кафолат хати
Мол-мулк гарови; қимматли қоғозлар кўринишидаги гаров ва Марказий банки кафолати;

Бозор иқтисоди шароитида давлат томонидан расмий равишда миллий валюта курсини оширилиши бу-

Ревальвация
Девальвация;
Деноминация;
Нулификация

Бошқа таъминотга эга бўлган ссудалар гуруҳига қуйдагилар билан таъминланган кредитлар киради:

Мол-мулк гарови; қимматли қоғозлар кўринишидаги гаров; бошқа ҳуқуқий ва жисмоний шахсларнинг кафолат хати ва бошқалар киради

Ўзбекистон Республикаси ҳукумати кафолати; Ўзбекистон Республикаси Марказий банки кафолати;
Ўзбекистон Республикаси ҳукумати кафолати ва жисмоний шахсларнинг кафолат хати

Мол-мулк гарови; қимматли қоғозлар кўринишидаги гаров ва Марказий банки кафолати;

Бу функциянинг амалга оширилиши натижасида бир томондан, ҳуқуқий ва жисмоний шахслар жалб қилинган маблағлари буйича маълум миқдорда даромадга эга бўладилар, иккинчи томондан бу маблағлар банкларнинг кредитлаш қудратини ташкил қилади

Халқ хўжалигидаги вақтинча бўш турган маблағларни йиғиш ва уларни капиталга айлантириш

Кредит муносабатларида воситачилик қилиш

Туловларда воситачилик функциясида

Муомалага кредит воситаларини чиқариш

Бюджет

Қонунчилик йўли билан тасдиқланган ва муайян муддатга мўлжалланган давлат даромадлари ва харажатлари рўйхати;

Банк даромадлари

Молиявий натижа

Давлат харажатлари

Бюджет камомади қандай манбалардан қопланиши режалаштирилган? Но тўғриси қўрсатинг

Давлат мулкни хусусийлаштириш

Марказий банк кредити

Қимматли қоғозлар чиқариш

Пул эмиссияси

Бюджет камомади нима?

Харажатларнинг даромадларга нисбатан кўплиги

Даромадларнинг харажатга нисбатан кўплиги

Даромадлар ва харажатлар тенгсизлиги

Даромад ва харажатлар жами

Бюджет сиёсати – бу

Давлатнинг асосий иқтисодий сиёсати ҳисобланади ва унинг асосий мақсади мамлакатнинг аниқ белгиланган муддат мобайнида ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг устувор йўналишлари белгиланади ва амалга оширилади

Давлатнинг иқтисодий вазифаларини бажариши учун зарур молия маблағларини йиғиш учун хўжалик юритувчи субъектлардан уларни ундириш юзасидан қонун асосида белгиланган тизимдир

Маҳсулотлар, хизматлар ва тўловга қобилиятли талаб ўртасидаги мутаносибликга эришиш ҳамда уни тартибга солиб туриш билан боғлиқ сиёсатдир

Марказий банк томонидан қайта молиялаштириш ставкасини бошқариш ҳамда тартибга солиб туришдан иборат

Ваколатли банк кредитининг асосий турларига қайсылар киради?

Тижорат, давлат, узоқ ва қисқа муддатли кредитлар

Узоқ муддатли, қисқа муддатли, тижорат кредит

Давлат кредити, ўрта муддатли, узоқ ва қисқа муддатли

Қисқа, урта ва узоқ муддатли

Ваколатли тижорат банкни пасив операциялари бу:

Бу банкнинг банк ресурсларини ташкил этиш мақсадида бўш пул маблағларини йиғиш билан боғлиқ фаолияти

Бу банкнинг капитал яратиш билан боғлиқ фаолиятидир

Бу банк томонидан давлатнинг пул муомаласини тартибга солиш билан боғлиқ операциясидир

Бу банкнинг ташқи савдони кредитлаш билан боғлиқ фаолияти

Вактинча буш турган маблағлар турқумига нималар киради?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Амортизация ажратмалари

Ишлаб чиқаришни кенгайтириш учун фойдадан ажратмалар

Бюджетга ва ижтимоий сугуртага ажратилган маблағлар

Валюта-

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Муайян давлатнинг пул бирлиги ва унинг турлари;

Хорижий давлатларнинг ҳалқаро ҳисоб-китобларда қулланиладиган пул бирлиги;

Миллий валюта

Валюта захиралари-бу:

Давлат органлари эҳтиёридаги олтин ва чет эл валютасининг захиралари

Мамлакатнинг пул металл захираси;

Ҳалқаро банкларнинг захираси

Давлатнинг бойликлари

Валюта механизми нима?

Валюта маблағларини ишлатишни рағбатлантириш, уларни планлаштириш, тартибга солиш ва ташкил қилишда гавдаланувчи валюта ричагларининг ҳаракат қилиш усуллари ва асослари мажмуасидир

Чет эл валюталарини олиш сотиш билан боғлиқ булган ва давлат томонидан тартибга солинадиган валюта ричаглари мажмуасидир

Чет эл валюталари билан ишловчи ваколатли банклар томонидан чиқарилган валюта ричаглари мажмуасидир

Валюта маблағларини ишлатишни рағбатлантириш ва планлаштириш мажмуасидир

Валюта рисқи –

Валюта курсларини ўзгариши натижасида юзага келадиган зарар кўриш хавфи тушунилади

Бу ҳалқаро валюта муносабатлари соҳасида амалга ошириладиган тадбирлар йиғиндисидир

Валюта муносабатини ташкил қилишнинг давлат ҳуқуқи шакли

Ҳалқаро валюта муносабатларида юзага келадиган кескин зиддиятларга айтилади

Валюта сиёсати –

Бу ҳалқаро валюта муносабатлари соҳасида амалга ошириладиган тадбирлар йиғиндисидир

Валюта муносабатини ташкил қилишнинг давлат ҳуқуқи шакли

Ҳалқаро валюта муносабатларида юзага келадиган кескин зиддиятларга айтилади

Валюта курсларини ўзгариши натижасида юзага келадиган зарар кўриш хавфи тушунилади

Валюта тизими-

Валюта муносабатини ташкил қилишнинг давлат ҳуқуқий шакли

Ҳалқаро валюта муносабатларида юзага келадиган кескин зиддиятларга айтилади

Валюта курсларини ўзгариши натижасида юзага келадиган зарар кўриш хавфи тушунилади

Бу ҳалқаро валюта муносабатлари соҳасида амалга ошириладиган тадбирлар йиғиндисидир

Валюта тизимининг қандай турлари мавжуд?

Миллий, жаҳон ва ҳалқаро валюта тизими

Минтақавий ва миллий валюта тизими

Миллий ва жаҳон валюта тизими

Тўғри жавоб йўқ

Валютавий инқироз –

Халқаро валюта муносабатларида юзага келадиган кескин зиддиятларга айтилади
Валюта курсларини ўзгариши натижасида юзага келадиган зарар кўриш хавфи тушунилади
Бу халқаро валюта муносабатлари соҳасида амалга ошириладиган тадбирлар йиғиндисидир
Валюта муносабатини ташкил қилишнинг давлат ҳуқуқи шакли

Векселларини сотиб олиш, қандай сиёсатга қиради

Дисконт сиёсати

Қайта молиялаштириш сиёсати

Очиқ бозор сиёсати

Мажбурий резерв сиёсати

Векселни банклар томонидан муддатидан илгари, номиналдан паст нархда сотиб олинishi:

Векселни пролонгация қилишни аниқлади

Векселни инкассация қилишни аниқлади

Векселни домицияция қилишни аниқлади

Векселни дисконт қилишни аниқлади

Векселнинг амал қилиш муддатини чузиш – бу:

Векселни домицияция қилишни аниқлади

Векселни инкассация қилишни аниқлади

Векселни пролонгация қилишни аниқлади

Векселни дисконт қилишни аниқлади

Вексель – бу:

Муайян миқдордаги қарзни белгиланган муддатда қатъий тулаш мажбурияти юкланган, ҳужжат

Қонун билан тасдиқланган ҳолатда тулдириб расмийлаштирилган қарздорлик тилхати

Имзолаганнинг жорий ҳисобидан муайян суммани бериш ёки бошқа ҳисобга утказиш ҳақида банкка берилган ёзма фармойишни ифода этувчи ҳужжат

Марказий эмиссия банклари томонидан чиқариладиган фойсиз кредит билетидир

Вексель асосан:

1 йилгача муддатга берилиши мумкин

Факат 1 ой муддатга берилиши мумкин

Факат 3 ой муддатга берилиши мумкин

Факат 6 ой муддатга берилиши мумкин

Вексель қиммат баҳо қоғоз сифатида:

Иккитомонлама муносабатларда олди – сотди битимида ҳисоб- китоб сифатида ишлатилиши мумкин

Қарзга берилиши мумкин

Қатарилиб олинishi мумкин

Тулов воситаси вазифасини бажариш мумкин

Вексельнинг қандай имкониятлари мавжуд

Олди – сотди битимида ҳисоб- китоб сифатида ишлатилиши мумкин

Сотилиши мумкин

Кредит шаклида берилиши мумкин

Тулов воситаси вазифасини бажариш мумкин

Гаров

Бирон бир юридик ёки жисмоний шахснинг бошқа бир шахсга мол-мулкни ёки унга бўлган ҳуқуқини мажбуриятларни таъминлаш учун унга бериб қўйиш

Истеъмол қиймати

Қушимча маҳсулотнинг пул шакли

Акционер жамият фойдаси

Гаров шартномаси

Юридик ва жисмоний шахслар ўртасида тузиладиган фуқаровий битимларнинг бир тури

Фуқаролар ёки қорхоналар томонидан пул ёки қимматли қоғозларни банкларда сақлаш учун шартнома

Кредит бериш ҳақида тузилган шартнома

Нақд пул маблағларини қабул қилиб олиш, сақлаш ва тарқатишга оид моддий техникавий тартиб қоидалар

Гиперинфляция шароитида:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Пул топишга интилиш минимал даражага тушади

Нарх-навони мутлақо тартибга солиб бўлмади

Пул ишлаб чиқаришга қуйилмасдан қимматбаҳо буюмларга айирбошланади

Давлат бюджетининг қамомати қандай курсаткича нисбатан аниқланади?

Бюджет ҳаражатларига нисбатан

Миллий даромадга нисбатан

Ялпи ички маҳсулотга нисбатан

Бюджет даромадларига нисбатан

Давлат кредити-

Банклар давлатдан қарз олишидир
Сотувчиларнинг харидорларга товар шаклида берадиган кредитидир
Тижорат банклари истеъмолчиларга товар сотиб олиш учун берган қарзидир
Ссуда капиталнинг халқаро миқёсдаги ҳаракати бўлиб, бу ҳаракат товар ва валюта қўринишидаги маблағларни қайтариб беришлик, муддатлилик ва ҳақ тўлашлик асосида бериш билан боғлиқдир

Давлат кредитида ...

Бунда давлат бир томондан қарз берувчи ва иккинчи томондан қарз олувчи сифатида иштирок қилиши мумкин

Бунда банк, унга мижоз томонидан қўйилган ўтказилувчан векселни маълум шарт билан акцептлашдир
Бунда кредит муносабатларининг халқаро миқёсда (давлатлар хртасида) амалга оширилиши халқаро кредитнинг юзага келишига олиб келади

Бунда банклар пулни унинг соҳибларига фоиз тўлаш шarti билан ўз қўлида жамлайдилар ва ўз номидан қарзга бериб, фоиз олишдир

Давлат томонидан пул маблағлари қайси манбалардан олинади:

Солик, кредит ва пул эмиссияси оркали ва чет эл инвестицияси оркали

Солик, банкдан кредит ва пул эмиссияси оркали;

Солик, ва пул эмиссияси оркали;

Банкдан кредит ва пул эмиссияси оркали;

Давлат томонидан расмий равишда валюта курсининг оширилиши:

Ревальвация дейилади

Нуллификация дейилади

Девальвация дейилади

Инфляция дейилади

Давлат томонидан хорижий мамлакатлар бўлиб ташқи иқтисодий фаолиятни бож-тариф дастаклари ёрдамида тартибга солиб туришдан иборат булган сиёсат қанақа сиёсат?

Ташқи иқтисодий фаолият сиёсати

Эмиссия сиёсати

Саноат-инвестиция сиёсати

Кредит-молия сиёсати

Давлатнинг монетар сиёсатини олиб боришдаги усуллари :

Пул секторида пул массаси устидан тўғридан-тўғри назорат, янги пулларни чиқариш, очик бозордаги операция;фоиз ставкалари сиёсатидир

Очик бозордаги операция, процент сиёсати;

Пул муомаласи устидан тўғридан-тўғри назорат, муомалага пул чиқариш еки муомаладан олиш;

Янги пулларни чиқариш, банкдан пул олиш ва уларни назорат қилиш, банкларнинг касса режасини тузиш, очик бозордаги операция;

Давлатнинг эмиссион кредит сиёсатини ким аниқлайди?

Марказий банк

Давлат

Молия вазирлиги

Ташқи иқтисодий фаолият миллий банки

Даромад олиш мақсадида банк ресурсларини жойлаштириш билан боғлиқ бўлган операциялар банкларнинг қандай операциялари дейилади

Актив ссуда операциялари;

Банк хизматлари ва воситачилик операциялари;

Банкнинг ўз маблағлари ҳисобидан амалга оширадиган операциялар

Пассив операциялар;

Даромад, миллий даромадни тақсимловчи субъектларни ногугрисни кўрсатинг

Хўжалик субъекти

Давлат

Жисмоний шахслар

Хайрия фондлари

Девальвация нима мақсадда утказилади?

Давлат пул бирлигини кадрини кутариш мақсадида

Экспортни рағбатлантириш

Импортни рағбатлантириш

Тулов балансини дефицитига барҳам бериш

Девальвация усули:

Муомалада керагидан ортикча пул пайдо булган холларда кулланилади

Инфляция даражаси жуда юкорилашиб кетган холларда кулланилади

Муомаладаги когоз пуллар кам миқдорда кадрсизланган холларда кулланилади

Экспортни рағбатлантириш импортни эса кискартириш ва шу йул билан тулов мувозанатини яхшилаш учун кулланилади

Девальвация-бу:

Миллий валюта қийматининг пасайиши;
Муомаладаги ортикча пул массасини камайтириш;
Мамлакатнинг миллий пул бирлигини йириклаштириш
Миллий валюта қийматининг кўтарилиши

Депозит

Фуқаролар ёки корхоналар томонидан пул ёки қимматли қоғозларни банкларда сақлаш учун шартнома асосида омонат қўйилиши

Юридик ва жисмоний шахслар ўртасида тузиладиган фуқаровий битимларнинг бир тури

Кредит бериш ҳақида тузилган шартнома

Нақд пул маблағларини қабул қилиб олиш, сақлаш ва тарқатишга оид моддий техникавий тартиб қоидалар

Диверсификация усулида инвестиция сиёсатини амалга оширишда қимматли қоғозларнинг хусусиятлари

Тўлаш муддати ва сифати (таъминлангани), эмитентнинг салоҳияти, қимматли қоғозларнинг сифати бўйича диверсификация қилиниши

Давлатнинг барқарор ривожланувчи иқтисодиёти; товар ишлаб чиқариш ва хизмат соҳасидаги турли мулкчилик шакллари мавжудлиги, шу жумладан банк фаолиятининг хусусий ва акционер мулк шакллари устиворлиги;

Эмитентнинг салоҳияти, қимматли қоғозларнинг сифати бўйича диверсификация қилиниши;

Тўлаш муддати ва сифати (таъминлангани),

Жамоа молия назорати ким томондан амалга оширилади?

Ихтиёрий равишда алоҳида жисмоний шахслар томонидан

Давлат бошқарув органлари томонидан

Корхона, муассаса, ташкилот ва ассоциациялар молия бўлимлари томонидан

Ҳокимият томонидан

Замонавий пуллар:

Олтинга алмаштирилмайди

Давлат ғазнасида олтинга алмаштирилади

Марказий банкда олтинга алмаштирилади

Молия вазирлигида олтинга алмаштирилади

Иқтисодиётда баҳо масштаби деганда:

Товарлар қийматини улчаш ва муомала воситаси сифатида хизмат килувчи бирлик тушунилади

Махсулотларни ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларни пулда ифодалаишини тушунилади

Мамлакат пул бирлигининг олтинга тенг қисми тушунилади

Мамлакатдаги тулов воситаси бирлиги тушунилади

Иқтисодиётда кедит пуллар:

Давлат хазинасидан муомалага чиқарилади

Тижорат банклари томонидан муомалага чиқарилади

Банкларнинг олтин захиралари билан таъминланмаган

Барқарор муомалага воситаси була олмайди

Импортер учун қулай ҳисоб китоб тури:

Хужжатли аккредитив

Хужжатли инкассо

Чеклар, очик ҳисоб раками

Тулов топширикномаси

Инвестиция

Хусусий, давлат корхоналари ва ташкилотлари қимматли қоғозларига ўзок муддатга қўйилган маблағлардир
Мижозларга нисбатан банкнинг ўз мажбуриятларини келишилган вақтда бажара олиш имкониятини ифодалайди

Мол-мулк гарови

Банкдаги маблағларнинг купайиши

Инвестиция портфелининг бозор баҳосига қайси омиллар таъсирида ўзгариб туради

Облигацияларнинг фоиз ставкалари, ҳисобга олинган фоизлар, векселлар бўйича фоизлар, акция бўйича дивидентлар ва қимматли қоғозларга бўлган талаб ва таклифлар

Давлатнинг барқарор ривожланувчи иқтисодиёти; товар ишлаб чиқариш ва хизмат соҳасидаги турли мулкчилик шакллари мавжудлиги, шу жумладан банк фаолиятининг хусусий ва акционер мулк шакллари устиворлиги;

Эмитентнинг салоҳияти, қимматли қоғозларнинг сифати бўйича диверсификация қилиниши;

Тўлаш муддати ва сифати (таъминлангани),

Инкассация операцияси биринчи босқичда

Экспортёр ўз банкига инкассо топшириқномаси ва унга илова қилинган ҳужжатларни беради

Экспортёр банки импортёр мамлакатдаги банк-корреспондентга инкассо топшириқномаси ва ҳужжатларни юборади

Банк-корреспондент импортёрга ҳужжатларни тақдим этади ва инкассо топшириқномасида кўрсатилган суммани олади ёки тратгани акцептлайди

Олинган тўлов миқдори импортёр банкидан экспортёр банкига, ундан эса экспортёр счётига ўтказилади

Инкассация операцияси иккинчи босқичда

Экспортёр банки импортёр мамлакатдаги банк-корреспондентга инкассо топшириқномаси ва ҳужжатларни юборади

Банк-корреспондент импортёрга ҳужжатларни тақдим этади ва инкассо топшириқномасида кўрсатилган суммани олади ёки тратгани акцептлайди

Олинган тўлов миқдори импортёр банкидан экспортёр банкига, ундан эса экспортёр счётига ўтказилади

Экспортёр ўз банкига инкассо топшириқномаси ва унга илова қилинган ҳужжатларни беради

Инкассация операцияси тўртинчи босқичда

Олинган тўлов миқдори импортёр банкидан экспортёр банкига, ундан эса экспортёр счётига ўтказилади

Экспортёр банки импортёр мамлакатдаги банк-корреспондентга инкассо топшириқномаси ва ҳужжатларни юборади

Банк-корреспондент импортёрга ҳужжатларни тақдим этади ва инкассо топшириқномасида кўрсатилган суммани олади ёки тратгани акцептлайди

Экспортёр ўз банкига инкассо топшириқномаси ва унга илова қилинган ҳужжатларни беради

Инкассация операцияси учинчи босқичда

Банк-корреспондент импортёрга ҳужжатларни тақдим этади ва инкассо топшириқномасида кўрсатилган суммани олади ёки тратгани акцептлайди

Экспортёр банки импортёр мамлакатдаги банк-корреспондентга инкассо топшириқномаси ва ҳужжатларни юборади

Олинган тўлов миқдори импортёр банкидан экспортёр банкига, ундан эса экспортёр счётига ўтказилади

Экспортёр ўз банкига инкассо топшириқномаси ва унга илова қилинган ҳужжатларни беради

Инкассо операциялари нималар орқали амалга оширилади?

Чек, вексел, товар ҳужжатлари ва қимматбаҳо қоғозлар орқали

Акция, облигация ва пул маблағларини бир шахсдан иккинчи шахсга ўтказиш орқали

Аккредитив очилган шахсга тўлов суммасини ўтказиш орқали

Мулкни, пул ёки қимматбаҳо қоғозларни сақлаш орқали

Инфляция деганда:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Муомаладан керагидан ортикча пулнинг пайдо булиши тушунилади

Нарх-наво усиб кетиши тушунилади

Пулнинг кадр-қиммати ва харид қобилиятининг пасайиши тушунилади

Инфляция шароитида :

Келтирилганлардан нотўғри жавоб йўқ

Қарз олганлар ютса, қарз берганлар ютказди,

Ишсизлар сони купаяди,

Мамлакатнинг тулов баланси тақчилликка учрайди,

Инфляция шароитида қандай вазият юз бўлади?

Пулга тенглаштирилган қоғозлар, сугурта полислар, акциялар, облигациялар, чеклар, сертификатларнинг реал қиймати ошади

Қарз берганлар ютса, қарз олганлар ютказди

Ишсизлар сони камайиб боради

Тулов баланси тақчиллик томон урмалайди

Инфляцияни пасайтириш учун Марказий банк:

Кайта молиялаштириш ставкасини кутаради;

Кайта молиялаштириш ставкасини туширади;

Узгартрмайди

Боғлиқлик йўқ

Инфляциянинг иктисодий танглик билан биргаликда юз бериши:

Келтирилган барча жавоблар тўғри
Урмаловчи, эвида буладиган инфляция деб аталади
Сузиб юрувчи инфляция деб аталади
Югурувчи инфляция ёки гиперинфляция деб аталади

Истеъмол кредити-

Тижорат банклари истеъмолчиларга товар сотиб олиш учун берган қарзидир
Сотувчиларнинг харидорларга товар шаклида берадиган кредитидир
Банклар давлатдан қарз олишидир
Ссуда капиталининг халқаро миқёсдаги ҳаракати бўлиб, бу ҳаракат товар ва валюта кўринишидаги маблағларни қайтариб беришлик, муддатлилик ва ҳақ тўлашлик асосида бериш билан боғлиқдир

Қайси бир ҳисоб – китоб шакли сотиб олувчи учун қимматга тушади?

Хужжатлаштирилган инкассо
Чекларда ҳисоб – китобни амалга оширишда
Тулов топширикномасида ҳисоб – китобни амалга оширишда
Хужжатлаштирилган аккредитив

Қайси қарашда пулнинг пайдо булиши кишилар ўртасида махсус келишув асосида пайдо булган деб фикр юритилган

Рационалистик
Монетаристик
Эволюцион
Психологик

Қайси мамлакатда пул вазифасини бугдой бажарган?

Қадимги Мисрда
Африкада
Римда
Хитойда

Қайси операцияларда банк ўз мижозларининг дебиторлик талабларини сотиб олади?

Факторинг операцияларда
Лизинг операцияларда
Агрессив операцияларда
Траст операцияларда

Қайта молиялаштириш сиёсати –

Марказий банк томонидан кредит институтларининг векселларни сотиб олиш шакли ва қимматбаҳо қоғозларни гаровга олиш йўли билан кредитлаш тушунилади
Тижорат банклари жалб қилган маблағларидан маълум бир қисмини Марказий банкнинг захира фондига ўтказилишидир
Марказий банк томонидан тижорат банклари ихтиёридаги тижорат Векселларни ҳамда қимматбаҳо қоғозларни гаровга олиш ва шу йўл билан кредит беришдир
Банкнинг кредит ресурсларини жойлаштириш соҳасидаги қарорларни қабул қилишга имкон берувчи қоидалар ва чекланишлар мажмуидир

Қандай қимматбаҳо қоғоз фойзалари эмитентнинг харажатларига қушиб туланади (махсулот таннархига):

Оддий;
Имтиезли;
Облигация;
Номли;

Қандай қимматбаҳо қоғозлар буйича даромад фойдага боғлиқ:

Акция;
Корпорация облигациялари;
Депозит сертификатлари
Давлат облигациялари;

Қандай кредитлар бўйича вақти-вақти билан кредитни ўз вақтида қайтара олмаслик шароити юзага келади?

Стандарт кредитлар бўйича
Яхши кредитлар бўйича
Субстандарт кредитлар бўйича
Шубхали кредитлар бўйича

Қандай махсус товар, умумий эквивалент булиб, абстракт меҳнат харажатларини узида акс эттиради ва товар хужалигидаги ижтимоий ишлаб чиқариш муносабатлари ифодалайди?

Пул
Кредит
Банк

Суғурта

Қандай фонд марказлашган фонд ҳисобланади?

Бандлик фонди

Амортизация фонди

Рағбатлантириш фонди

Иш ҳақи фонди

Қандай фонд марказлашмаган фонд ҳисобланади?

Иш ҳақи фонди

Давлат бюджета '

Пенсия фонди

Бандлик фонди

Қандай ҳолатларда молиявий муносабат вужудга келади?

Томонларнинг бири давлат, бири юридик шахс бўлганда

Томонларнинг иккиси ҳам юридик шахс бўлганда

Томонларнинг бири жисмоний, бири юридик шахс бўлганда

Томонларнинг бири кўшма, бири хусусий корхона бўлганда

Касса операциялари

Нақд пул маблағларини қабул қилиб олиш, сақлаш ва тарқатишга оид моддий техникавий тартиб қоидалар
Фуқаролар ёки корхоналар томонидан пул ёки қимматли қоғозларни банкларда сақлаш учун шартнома
асосида омонатлари билан боғлиқ жараёнлар

Юридик ва жисмоний шахслар ўртасида тузиладиган фуқаровий битимларнинг бир тури

Кредит бериш ҳақида тузилган шартнома

Кейнчилар оқимиға хос булган назарий хулосани топинг:

Пул массаси пулларға булган талабға мувофиқ узгаради, пул-кредит сиёсати эса фоиз меъёрини тартибга солишға қаратилган булади

Баҳолар даражаси муомаладаги пул миқдори билан белгиланади

Фискал сиёсат ялпи миллий маҳсулотға узок муддат давомида таъсир утказа олмайди

Пул-кредит сиёсати пул массасининг барқарор тарзда усишини таъминланиши лозим

Кейнчилар:

Барқарорликка бозор механизми орқали эришиб булмайди деган хулосаға келдилар

«Барқарор пул» назарияси олға сурдилар

Антиинфляцион сиёсатни асладилар

Тула иш билан банд булиш иктисодий усишға кучли таъсир этмайди деган гоёни илгари сурдилар

Қиймат белгилари бу номинал қиймати. . .

Реал қийматидан юқори бўлган пуллар

Ўрнатилмайдиган пуллар

Реал қийматига мос бўлган пуллар

Реал қийматидан паст бўлган пуллар

Қиймат белгиларига нималар қиради ?

Қоғоз ва кредит пуллар

Номинал қиймати реал қийматига мос бўлган металл пуллар

Олтин тангалар

Фақат кредит пуллар

Қийматни узида ифодалашига қараб пуллар неча турға булинади?

2

4

6

3

Қимматбаҳо қоғоз бу:

Мулк ҳуқуқини билдирувчи ҳужжат

Даромад еки девидент олиш ҳуқуқини берувчи ҳужжат;

Ҳисоб-китоб операцияларини утказувчи ҳужжат;

Пул маблағлари борлигини билдирувчи ҳужжат;

Қоғоз пулларнинг юзаға келишининг неча босқичи мавжуд?

3

4

2

5

Конвертирланган сум деганда:

Сумнинг бошқа валюталарға эркин алмашуви тушуниларди

Муайян валютанинг бошқа валютаға эркин алмашуви тушунилади

Пул бирлигининг бошқа мамлакат пул бирлигида ифодаланганлиги тушунилади

Сум курсининг расмий кутарилиши (ревальвация) тушунилади

Конткоррент ракамидаги кредит колдиги буйича фоиз кимнинг фойдасига езилади:

Мижоз фойдасига;

Банк фойдасига;

Тенг булинади;

Умуман ҳисобланмайди

Корхоналарнинг бухгалтерия ва молия булимлари томонидан қандай назорат амалга оширилади?

Корхона ичидаги молиявий назорати

Давлат молия назорати

Жамоа молия назорати

Аудиторлик молиявий назорати

Кредит-

Ўзга мулки бўлган пулни қарзга олиб ишлатиш борасидаги муносабатдир

Барча хўжалик субъектларининг ўзига тегишли пул маблағлари хусусидаги алоқадир

Қарзга бериладиган пул ссуда дейилади

Юридик ёки жисмоний шахснинг табиий ёки ижтимоий ҳодисалар оқибатидаги қўрган зарарини коплашдир

Кредит асосида чек-депозит эмиссиясини амалга ошириш қандай функцияда ёритилади

Муомалага кредит воситаларини чиқариш

Халқ хўжалигидаги вақтинча бўш турган маблағларни йиғиш ва уларни капиталга айланттириш

Кредит муносабатларида воситачилик қилиш

Туловларда воситачилик функциясида

Кредит бериш ҳақида тузилган шартнома

Кредит битими

Гаров шартномаси

Депозит шартномаси

Касса операциялари

Кредит битими

Кредит бериш ҳақида тузилган шартнома

Фуқаролар ёки корхоналар томонидан пул ёки қимматли қоғозларни банкларда сақлаш учун шартнома

Юридик ва жисмоний шахслар ўртасида тузиладиган фуқаровий битимларнинг бир тури

Нақд пул маблағларини қабул қилиб олиш, сақлаш ва тарқатишга оид моддий техникавий тартиб қодалар

Кредит карточкалари ким томонидан берилади?

Марказий банк томонидан берилади

Сотувчилар ёки сотиб олувчилар томонидан берилади

Фонд биржалари томонидан берилади

Тижорат банклари томонидан берилади

Кредит карточкаси – бу:

Банк ёки махсус кредит муассаси томонидан бирор киши номига берилган пул хужжати

Марказий эмиссия банклари томонидан чиқариладиган фоизсиз кредит билетидир

Муайян миқдордаги қарзни белгиланган муддатда катъий тулаш мажбурияти юкланган, қонун билан тасдиқланган ҳолатда тулдириб расмийлаштирилган қарздорлик тилхати

Имзолаганнинг жорий ҳисобидан муайян суммани бериш ёки бошқа ҳисобга утқишиш ҳақида банкка берилган ёзма фармойишни ифода этувчи хужжат

Кредит линияси очилган алоҳида ссуда раками буйича фоиз қандай ҳисобланади?

Харакатда фойдаланилган кредит ҳажми буйича;

Кредитнинг хақиқий фойдаланилган ҳажмидан катъий назар барча очилган кредит линиясига;

142улл ой уртача қарз колдиги буйича

Кредитнинг қайтарилмаган қисмига;

Кредит механизми-

Хўжалик механизмининг таркибий қисми бўлиб, кредитлаш шартларини усуллари ва кредитни бошқаришдир

Корхонанинг банкдан сўраган ссудани у ўз вақтида ва тулиқ қайтара олиш имкониятидир

Банкнинг кредит ресурсларини жойлаштириш соҳасидаги қарорларни қабул қилишга имкон берувчи қодалар ва чекланишлар мажмуидир

Марказий банк томонидан тижорат банклари ихтиёридаги тижорат Векселларни ҳамда қимматбаҳо қоғозларни гаровга олиш ва шу йўл билан кредит беришдир

Кредит нима?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Вақтинчалик бўш пул маблағларини жалб қилиш ва тарқатиш жараёнида вужудга келадиган иқтисодий муносабатлардир

Кредит иқтисодий муносабатлар йиғиндисидир

Ссуда капитали ҳаракатининг қўринишидир

Кредит объекти-

Вақтинча бўш турган, берилиши мумкин бўлган пуллар ва товарлардир

Қарздор кишининг олган қарзи учун пул эгасига тўлайдиган тўловидир
Фоииз ставкаларининг даражаси ва ҳаракатининг ўзгариши натижасида зарар кўриш хавфидир
Корхона, фирма, ташкилот, давлат ва турли тоифадаги аҳолидир

Кредит пуллар деб қандай пулларга айтилади? :

Давлат хазинасидан муомалага чиқарилади
Тижорат банклари томонидан муомалага чиқарилади
Банкларнинг олтин захиралари билан таъминланмаган
Барқарор муомалага воситаси 143улла олмайди

Кредит сиёсати-

Банкнинг кредит ресурсларини жойлаштириш соҳасидаги қарорларни қабул қилишга имкон берувчи
қоидалар ва чекланишлар мажмуидир

Корхонанинг банкдан сўраган ссудани у ўз вақтида ва тулиқ қайтара олиш имкониятидир
Хўжалик механизмнинг таркибий қисми бўлиб, кредитлаш шартларини усуллари ва кредитни
бошқаришдир

Марказий банк томонидан тижорат банклари ихтиёридаги тижорат Векселларни ҳамда қимматбаҳо
қоғозларни гаровга олиш ва шу йўл билан кредит беришдир

Кредит субъектлари-

Корхона, фирма, ташкилот, давлат ва турли тоифадаги аҳолидир
Қарздор кишининг олган қарзи учун пул эгасига тўлайдиган тўловидир
Фоииз ставкаларининг даражаси ва ҳаракатининг ўзгариши натижасида зарар кўриш хавфидир
Вақтинча бўш турган, берилиши мумкин бўлган пуллар ва товарлардир

Кредит тизими нима?

Бу кредит муносабатларини ташкил этувчи кредит муассасалари ва институтлари йигиндиси

Бу пул муносабатлари йигиндиси

Бу банк ва саноат корхоналари йигиндиси

Бу кредит муассасалари ва сугурта компаниялари йигиндиси

Кредит тизими ўзининг ташкил қилиниш турига қараб қандай гуруҳларга бўлинади?

Марказий банк, тижорат банклар, махсус-кредит институтлари
Марказий банк, тижорат банклар, махсус-кредит институтлари, ипотека банки
Тижорат банклар, махсус-кредит институтлари
Марказий банк, тижорат банклар

Кредит турларидан халқаро кредит нима?

Халқаро иқтисодий муносабатлар доирасида ссуда капиталининг ҳаракати

Бу қимматбаҳо қоғозлар ҳаракати

Бу товар моддий қийматликлари ҳаракати

Бир мамлакатнинг иккинчи бир мамлакатга булган қарз мажбурияти

Кредит экспансияси жараёнида

Кредит эмиссиясининг миқдори купаяди
Қимматбаҳо қоғозларнинг курси пасаяди
Кредит ресурсларига булган талаб камаяди
Кредит эмиссиясининг миқдори камаяди

Кредитга лаёқатлилиқ-

Корхонанинг банкдан сўраган ссудани у ўз вақтида ва тулиқ қайтара олиш имкониятидир
Хўжалик механизмнинг таркибий қисми бўлиб, кредитлаш шартларини усуллари ва кредитни
бошқаришдир

Банкнинг кредит ресурсларини жойлаштириш соҳасидаги қарорларни қабул қилишга имкон берувчи
қоидалар ва чекланишлар мажмуидир

Марказий банк томонидан тижорат банклари ихтиёридаги тижорат Векселларни ҳамда қимматбаҳо
қоғозларни гаровга олиш ва шу йўл билан кредит беришдир

Кредит-молия сиёсати – бу

Марказий банк томонидан қайта молиялаштириш ставкаси, мажбурий захиралар меъёри ва очиқ бозордаги
операциялар орқали мамлакат банк-кредит тизимини бошқариш ҳамда тартибга солиб туришдан иборат
Давлат томонидан хорижий мамлакатлар бўлиб ташқи иқтисодий фаолиятни бож-тариф дастаклари
ёрдамида тартибга солиб туришдан иборатдир

Ялпи ички маҳсулотнинг ўсишини таъминловчи мамлакат саноат-технологик қудратини ривожлантиришга
қаратилган сиёсатдан иборат

Маҳсулотлар, хизматлар ва тўловга қобилиятли талаб ўртасидаги мутаносибликга эришиш ҳамда уни
тартибга солиб туриш билан боғлиқ сиёсатдир

Кредитнинг таъминланганлиги деганда нима тушунилади?

Кредит ташкилоти пулни қарзга аниқ мижозга унинг маълум муддатга қайтариш вадасига асосан кредит
ташкилоти пулни бир муддатга қарзга беради

Кредит ташкилоти қарзни аниқ мижозга маълум миқдордаги товар моддий қийматликларига ва
Ишлаб чиқариш ҳаражатларига беради

Кредит ташкилоти кредитни биринчи талаб буйича беради

Кризис (инкироз) шароитида миллий валюта курсини ушлаб туриш учун депозит ставкасини:

Пасайтириш керак;

Кутариш керак;

Ўзгартирилмайди

Богликлик йўқ

Қуйдагиларнинг қайсилари банк институтларига киради?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Тижорат банклар

Инвестиция банклар

Жамғармалар жалб қилувчи банклар

Қуйида қайд қилинган пул бирликларининг қайси бири Грециянинг миллий пули ҳисобланади?

Драхма

Лев

Форинт

Иена

Қуйида қайд қилинган пул бирликларининг қайси бири Буюк Британиянинг миллий пули ҳисобланади:

Фунт Стерлинг

Доллар

Марка

Иена

Қуйида қайд этилган пул шаклларининг қайси бири «банкнот» деб юритилади:

Когоз пуллар (бао 19-20 аср)

Товар шаклидаги пул(бао 7-асргача)

Танга пуллар (бао 7-19 аср)

Электрон пуллар (бао 19-20 аср)

Қуйида қайд этилганларнинг қайси бири инфляцияни вужудга келтирувчи сабаблар ҳисобланади?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Давлат бюджети такчиллиги

Кредитнинг хаддан ташқари ривожланиб кетиши

Мамлакат тулов балансининг пассив булиши

Қуйида қайд этилганларнинг қайси бири кредит пуллари ҳисобланади:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Банкнотлар

Векселлар

Кредит карточкалари

Қуйида санаб утилган молиявий инструментлардан қайси бири пул-кредитга (инструментларига) таълуқли

Миллий валюта курсини тартибга солиш;

Божхона солиги ставкаси;

Кушилган қиймат солиги ставкаси (ККС);

Фоиз ставкаси турлари;

Қуйидаги қайси бир пул муомаласи қонуннинг таърифи тугри берилган? Муайян даврда муомалага зарур булган пул микдори:

Барча товарлар нархи суммасига тугри пропорционал, пул обороти тезлигига тесқари пропорционал узгаради

Барча товарлар нархи суммасига тесқари пропорционал, пул обороти тезлигига тесқари пропорционал узгаради

Қуйидагича аниқланади: ПМҚТНСПО

Қуйидагича аниқланади: ПМҚТНСҚПО

Қуйидаги қайси омиллар товар нархини пасайтиради?

Кучли рақобат;

Юқори нафлик;

Талабнинг ортиши;

Таклифнинг камайиши;

Қуйидаги қарашлардан қайсыларга ҳос булган гоёни топнинг:

Пулга булган талаб ишлаб чиқариш микёсига боғлиқ

Пулга булган талаб нархларнинг мутлоқ даражасига боғлиқ

Пулга булган талаб пул обороти тезлигига боғлиқ

Бойликни зарар қуриш хатаридан асраш учун пул шаклида сақлаш

Қуйидаги сабабларнинг қайси бири сумнинг конвенцирланмаслигига олиб келиши мумкин?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Валюта курси номувофик куйилган булса
Ички бахорлар тугри урнатилмаган булса
Товар ракобатга бардош бера олмаса

Куйидаги холатларнинг кайси бирида сум конвертирланмаган булади:

Хориж валютасига талаб экспортдан келган тушумдан ошиб кетса
Валюта курси номувофик куйилган булса
Хориж валютасига талаб хориж валютаси резервидан кам булса
Хориж валютасига талаб хориж кредитларига тенглашиб колса

Куйидагиларнинг кайси бири айирбошлаш чогида пул вазифасини бажарган?

Келтирилган барча жавоблар тўғри
Чорва
Кимматли чиганок, кимматбахо металллар
Туз, чой, асал, бугдой

Куйидагиларнинг кайси бири векселдор булиб хисобланади:

Векселни муомалага чикарган шахс
Векселга товар ёки хизмат сотиб олган шахс
Марказий банк
Тижорат банклари

Куйидагиларнинг кайси бири кредит пуллари булиб хисобланади:

Банкнот, чек ва векселлар
Давлат хазинасидан муомалага чикарилган пуллар
СДР, ЭКЮ
Акция ва облигациялар

Куйидагиларнинг кайси бири муомаладаги накд пул массасининг таркибига киради?

Келтирилган барча жавоблар тўғри
Ахоли кулидаги накд пуллар
Иш юритувчи барча субъектларнинг касса колдиклари
Жамоа ташкилотларининг касса колдиклари

Куйидагиларнинг кайси бири накд пулсиз хисоб – китоблар шаклига таалукли?

Келтирилган барча жавоблар тўғри
Акцепт
Аккредитив
Чек, инкосо

Куйидагиларнинг кайси бири хазина вазифасини бажаради?

Банклардаги хукукий ва жисмоний шахсларнинг жамгармалари
Бюджетдаги пул маблаглари
Ахоли кулидаги пул маблаглари
Реал пуллар

Лизинг операцияларда қандай субъект иштрок этади?

Келтирилган барча жавоблар тўғри
Ижарага берувчи
Ижарага олувчи
Мол етказиб берувчи

Лизинг операцияларида ижарага берувчи-бу

Молиявий характердаги вазифани бажарувчи, ихтисослашган молиявий инвестицияларнинг воситаси ва ишончли молиявий манбаларини талаб қилгани учун жаҳон амалиётида лизинг компаниялари банклар томонидан назорат қилинади ёки уларнинг шўба корхоналари бўлади
Ишлаб чиқариш жараёни фойдаланиш учун воситаларни ижарага олувчи ишлаб чиқариш ёки савдо корхонасидир

Лизинг шартномаси объектини ишлаб чиқарувчи корхона ёки ташкилот бўлиб, у ишлаб чиқариш ёки савдо корхонаси сифатида бўлиши мумкин
Марказий банк

Лизинг операцияларида ижарага олувчи-

Ишлаб чиқариш жараёни фойдаланиш учун воситаларни ижарага олувчи ишлаб чиқариш ёки савдо корхонасидир

Молиявий характердаги вазифани бажарувчи, ихтисослашган молиявий инвестицияларнинг воситаси ва ишончли молиявий манбаларини талаб қилгани учун жаҳон амалиётида лизинг компаниялари банклар томонидан назорат қилинади ёки уларнинг шўба корхоналари бўлади

Лизинг шартномаси объектини ишлаб чиқарувчи корхона ёки ташкилот бўлиб, у ишлаб чиқариш ёки савдо корхонаси сифатида бўлиши мумкин

Марказий банк

Лизинг операцияларида иштирок этувчи субъектлар

Ижарага берувчи, ижарага олувчи ва мол етказиб берувчи

Ижарага олувчи ва мол етказиб берувчи
Ижарага берувчи ва мол етказиб берувчи
Ижарага берувчи ва ижарага олувчи

Лизинг операцияларида мол етказиб берувчи -

Лизинг шартномаси объектини ишлаб чиқарувчи корхона ёки ташкилот бўлиб, у ишлаб чиқариш ёки савдо корхонаси сифатида бўлиши мумкин

Ишлаб чиқариш жараёни фойдаланиш учун воситаларни ижарага олувчи ишлаб чиқариш ёки савдо корхонасидир

Молиявий характердаги вазифани бажарувчи, ихтисослашган молиявий инвестицияларнинг воситаси ва ишончли молиявий манбаларини талаб қилгани учун жаҳон амалиётида лизинг компаниялари банклар томонидан назорат қилинади ёки уларнинг шўъба корхоналари бўлади

Марказий банк

Ликвидли маблағлар бу:

Товар моддий қийматликларини нақд пулга айланиш қобилияти

Мавжуд маблағларни тездан йўқотиш қобилияти

Товар моддий қийматликларини пулга сотиш қобилияти

Корхоналарда мавжуд булган нақд ва нақд пулсиз пул маблағлари

М1 пул агрегатининг таркибига қуйидагиларнинг қайси бири қиради?

Нақд пуллар ва муддатли депозитлар йиғиндиси

Нобанк секторининг қимматбаҳо коғозлари

Трансакцион депозитлар

Жамгарма депозитлар

М2 пул агрегати уз ичига:

Нақд пуллар, ночек жамгарма ракамлари ва майда муддатли жамгармалар

Металл пуллар ва қоғоз

Нақд пуллар ва чек жамгармалари

Нақд пуллар, чек жамгармалари, ночек жамгарма ракамлари ва кичик муддатли жамгармалар

Мажбурий захиралар сиёсати-

Тижорат банклари жалб қилган маблағларидан маълум бир қисмини Марказий банкнинг захира фондига ўтказилишидир

Марказий банк томонидан тижорат банклари ихтиёридаги тижорат Векселларни ҳамда қимматбаҳо коғозларни гаровга олиш ва шу йўл билан кредит беришидир

Банкнинг кредит ресурсларини жойлаштириш соҳасидаги қарорларни қабул қилишга имкон берувчи коидалар ва чекланишлар мажмуидир

Марказий банк томонидан кредит институтларининг векселларни сотиб олиш шакли ва қимматбаҳо коғозларни гаровга олиш йўли билан кредитлаш тушунилади

Марказий банк томонидан қайта молиялаштириш ставкаси, мажбурий захиралар меъёри ва очик бозордаги операциялар орқали мамлакат банк-кредит тизимини бошқариш ҳамда тартибга солиб туришдан иборат сиёсат қанақа сиёсат?

Кредит-молия сиёсати

Ташқи иқтисодий фаолият сиёсати

Эмиссия сиёсати

Саноат-инвестиция сиёсати

Марказий банк «очик бозор» сиёсати бу:

Давлат қимматбаҳо коғозлари дарамadini тартибга солиш;

Кредитлар буйича фоиз ставкаларини тартибга солиш;

Марказлашган кредит маблағларини тартибга солиш

Миллий валюта курсини тартибга солиш;

Марказий банк мажбурий захираларига тулов олишдан мақсад:

Тижорат банклари кредит потенциалига таъсир курсатиш;

Депозитларни ҳимоя қилиш;

Марказий банк даромадига таъсир курсатиш;

Банкларнинг ликвидлилигини сақлаш;

Марказий банк мақоми:

Қонун асосида ҳаракат қилувчи, мустақил орган;

Акционерлар умумий йиғилиши қорорларига буйсунувчи акционер жамияти;

Мамлакат ҳукуматига буйсунувчи ташкилот;

Банк Ассоциациясига буйсунувчи ташкилот;

Марказий банк томонидан миллий иқтисодиётнинг ҳолатига асосан муомалага қоғоз пул чиқариш, уларнинг айланишини тартибга солиш ва муомаладаги ортиқча пулларни айланмадан чиқариб туришдан иборат сиёсат қанақа сиёсат?

Эмиссия сиёсати

Ташқи иқтисодий фаолият сиёсати

Саноат-инвестиция сиёсати

Кредит-молия сиёсати

Марказий банк учет ставкасини қўтарилишининг сабаби:

Банк кредитларининг процент ставкаси пасайиши

Муомалада пул массаси купайиши

Банк кредитларининг процент ставкасининг ошиши

Давлат ичкарисидаги пул массаси кўпайиши

Марказий банк ҳисоб ставкасини қутарилишининг сабаби:

Банк кредитларининг процент ставкасининг ошиши

Муомалада пул массаси купайиши

Банк кредитларининг процент ставкаси пасайиши

Давлат ичкарисидаги пул массаси купайиши

Марказий банкларнинг ҳисоб сиёсатининг моҳияти нимада?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Тижорат банклар учун мажбурий резервлар нормаларини ўрнатиб бериш

Тижорат банклардан векселларни сотиб олиш

Марказий банкнинг очик бозорда қимматбаҳо қоғозларини ўз ҳисобидан сотиб олиш ва сотиш

Марказий банкнинг асосий вазифаси:

Пулнинг сотиб олиш қобилияти барқарорлигини таъминлаш;

Давлат бюджети учун пул маблағларини йигиш;

Мамлакат тўлов баланси мувозанатини таъминлаш;

Тижорат банкларини пул маблағлари билан таъминлаш;

Марказий банкнинг банкнотаси бу:

Марказий эмиссия банклари томонидан чиқариладиган фойсиз кредит билетидир

Белгиланган муддатда қарз пулини тулаш учун берилган тилхат

Қиммат баҳо қоғоз

Қорхонанинг маблағ етишмаслигидан ўз мажбуриятлари бўйича қарзларни тулашга қурби етмаслиги

Марказлашган пул фондлари турларига нималар қиради?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Давлат бюджети ва пенсия фонди

Давла бандлик фонди

Умумдавлат аҳамиятидаги фондлар

Марказлашган фондларга нималар қиради?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Иш хақи фонди

Моддий рағбатлантириш фонди

Фан техникани ривожлантириш фонди

Математик моделлаштириш усули

Реал иқтисодий ва социал жараёнлар оқимини ақс эттирувчи молиявий моделлар қўриниши

Молиявий ресурсларнинг шаклланиш манбалари ва улардан фойдаланишдаги боғлиқлик ҳамда тенгликни таъминлаш ўз ифодасини топади

Тасдиқланган норма ва нормативларга таянган ҳолда бажарилади

Хўжалик фаолиятининг ўтган давр молиявий натижаларин ижобий ва салбий томонларини зимдан ҳисобга

олиб, келгуси давр режалаштиришида улар эътиборга олиниши зарурлигини кўрсатади

Метал пул назарияси бу-

Факатгина металл пуллар(олий металллар) пул була олади деган фикрни оқловчи назария;

Жамиятнинг асосий бойлиги пулдир деган фикрни оқловчи назария;

Макроиқтисодий шароитларга таъсир курсатиш учун давлат томонидан ишлатиладиган инструмент;

Тижорат банклари кредит сиёсатининг бир булаги

Металл пул назарияси бўйича пул функциялари:

Иккита;

Учта;

Туртта

Бешта

Металл пул назариясининг асосий камчилиги:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Қоғоз пулларнинг мавжудлигини инкор қилиш

Пул хусусияти факатгина олий металлларга ҳос;

Пул функциялариини бир томонлама қараш;

Металлик назарияси намоёндалари:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Олтин ва қумуш пулнинг барча вазифаларини бажара олади деган ҳулосага қелишган

Муомаладаги пул миқдори ва пулнинг айланиши тезлиги пулнинг харид қувватини белгиловчи омил деган хулосага келишган

Баҳоларнинг тортилган уртача даражаси ва товарлар миқдори пулнинг харид қувватини белгиловчи омил деган хулосага келишган

Мижоз

Корхона билан савдо ёки бошқача алоқаларда бўлган жисмоний ёки юридик шахс:

Фуқаролар ёки корхоналар томонидан пул ёки қимматли қоғозларни банкларда сақлаш берувчилар

Юридик ва жисмоний шахслар ўртасида тузиладиган фуқаровий битим юритувчи

Мижоз топшириги асосида вексель буйича тулов олиш операцияси:

Векселларни инкассация қилиш ёрдамида бажарилади

Векселларни дисконт қилиш деб юритилади

Векселларни пролонгация қилиш деб юритилади

Векселларни домицияция қилишни англатади

Миқдорийлик назарияси намоёндалари:

Факат қимматбаҳо металлларгина (олтин ва кумуш) пул вазифасини утай олади дейишган

Жамиятнинг бойлиги факат қимматбаҳо металлларнинг мавжуд захираси билан улчанади деган хулосага келишган

Кайси жамиятда олтин ва кумуш захираси куп булса уша жамият бой ҳисобланади деган хулосага келишган

Пулнинг харид қуввати муомаладаги пулмиқдорига тесқари пропорционал деган хулосага келишган

Миллий валюта курсининг чет эл валютаси курсига нисбатан тушиши нима дейилади?

Девальвация

Ревальвация

Деноминация

Нулиқикация

Миллий валютани мустаҳкамлаш, унинг белини бақувват қилиш учун:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Истеъмол бозорини хориждан келтириладиган моллар билан рақобат қила оладиган уз маҳсулотимизни ишлаб чиқаришга зур бериш зарур

Энергия манбалари ва асосий оёик-овқат маҳсулотларини четдан сотиб олишни энг кам зарур миқдорга қадар қамайтириш лозим

Қимматли қозғалар бозорини ривожлантириган ҳолда, аҳоли ва корхоналарнинг вақтинча эркин маблағларини жалб этиш керак

Миллий валютанинг чет эл валютасига нисбатдан қадрининг тушиши нима деб аталади?

Девальвация

Валюта интервенсияси

Девиз сиёсати

Ревальвация

Миллий молия бозори

Бирон-бир мамлакат ҳудудидаги фонд биржалари ва уларнинг фаолиятини ўз таркибига олади

Ҳудудий, савдо-иқтисодий ва бошқа жиҳатлардан ўзаро яқин муносабатда бўлган бир нечта мамлакатларнинг ички бозори тушунилади

Сифатида жаҳон миқёсида фаолият олиб бораётган алоҳида мамлакатларнинг ички бозорини кўрсатиш мумкин

Истеъмолчиларни ўрганадиган бозор

Миллий пулимиз – сумни жорий қилиш йулининг узига хос хусусияти нимада булди?

Янги ва эски пул нисбати 1:1000 булди

Аввало, у бошқа мамлакатлар тажрибасига таянди

Халол ишлаб топилган пулнинг 2/3 қисми алмаштириладиган булди

Янги ва эски пул нисбати 1:1 булди

Минтақавий молия бозорида

Ҳудудий, савдо-иқтисодий ва бошқа жиҳатлардан ўзаро яқин муносабатда бўлган бир нечта мамлакатларнинг ички бозори тушунилади

Бирон-бир мамлакат ҳудудидаги фонд биржалари ва уларнинг фаолиятини ўз таркибига олади

Сифатида жаҳон миқёсида фаолият олиб бораётган алоҳида мамлакатларнинг ички бозорини кўрсатиш мумкин

Истеъмолчиларни ўрганадиган бозор

Мол етказиб берувчи учун жуда қулай ҳисобланган ҳисоб – қитоб шаклини курсатинг

Тулов – талабнома топширикномалари

Ҳужжатлаштирилган аккредитив

Инкассо

Тулов топширикномаси

Молия-

Барча хўжалик субъектларининг ўзига тегишли пул маблағлари хусусидаги алоқадир

Қарзга бериладиган пул ссуда дейилади

Юридик ёки жисмоний шахснинг табиий ёки ижтимоий ҳодисалар оқибатидаги қўрган зарарини қоплашдир

Ўзга мулки бўлган пулни қарзга олиб ишлатиш борасидаги муносабатдир

Молия назорати амалга ошириш усуллари бўйича қандай фарқланади

Текшириш; таҳлил ва тафтиш

Таҳлил ва тафтиш

Текшириш ва таҳлил

Текшириш ва тафтиш

Молия назоратининг таҳлил усули

Муқаррар ва омилқор бўлиши лозим, чунки у даврий йиллик ҳисоботлар орқали бажарилади

Ҳисобот, баланс ва харажат ҳужжатлари асосида корхона молия - хўжалик фаолиятининг алоҳида масалалари кўриб чиқилади

Корхона ва ташкилотларнинг ҳисобот давридаги молия - хўжалик фаолиятини текшириш учун

қўлланилаётган энг устувор усулларида бири ҳисобланади

Хўжалик фаолиятининг ўтган давр молиявий натижаларин ижобий ва салбий томонларини зимдан ҳисобга

олиб, келгуси давр режалаштиришида улар эътиборга олинishi зарурлигини кўрсатади

Молия назоратининг қайси усули йиллик ҳисоботлар орқали амалга оширилади?

Таҳлил усули

Текшириш усули

Тафтиш усули

Математик усули

Молия назоратининг тафтиш усули

Корхона ва ташкилотларнинг ҳисобот давридаги молия - хўжалик фаолиятини текшириш учун

қўлланилаётган энг устувор усулларида бири ҳисобланади

Муқаррар ва омилқор бўлиши лозим, чунки у даврий йиллик ҳисоботлар орқали бажарилади

Ҳисобот, баланс ва харажат ҳужжатлари асосида корхона молия - хўжалик фаолиятининг алоҳида масалалари кўриб чиқилади

Хўжалик фаолиятининг ўтган давр молиявий натижаларин ижобий ва салбий томонларини зимдан ҳисобга

олиб, келгуси давр режалаштиришида улар эътиборга олинishi зарурлигини кўрсатади

Молия назоратининг текшириш усули

Ҳисобот, баланс ва харажат ҳужжатлари асосида корхона молия - хўжалик фаолиятининг алоҳида масалалари кўриб чиқилади

Муқаррар ва омилқор бўлиши лозим, чунки у даврий йиллик ҳисоботлар орқали бажарилади

Корхона ва ташкилотларнинг ҳисобот давридаги молия - хўжалик фаолиятини текшириш учун

қўлланилаётган энг устувор усулларида бири ҳисобланади

Хўжалик фаолиятининг ўтган давр молиявий натижаларин ижобий ва салбий томонларини зимдан ҳисобга

олиб, келгуси давр режалаштиришида улар эътиборга олинishi зарурлигини кўрсатади

Молия тизимининг соҳаларидан нотутрисини кўрсатинг:

Хўжалик субъектлари молияси

Молия вазирлиги молияси

Сутурга органлари молияси

Умумдавлат молияси

Молия функцияларига нималар киради?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Хўжалик фаолиятини пул маблағлари билан таъминлаш

Пул бирлиги билан назорат қилиш

Пул маблағларини тақсимлаш

Молиявий бошқарувнинг объектини кўрсатинг

Мулкий муносабатлар

Иқтисодий самара: фойда, даромад, миллий даромад

Молиявий муносабатлар

Иқтисодий муносабатлар

Молиявий бошқарувнинг субъектини кўрсатинг

Хўжалик субъектларининг раҳбарлари

Хар хил кўринишдаги молиявий муносабатлар

Молия вазирлиги ва унинг куйи бўғинлари

Даромадлар ва тушумларнинг шаклланиши

Молиявий кўрсаткичларнинг таҳлилий ва режали ҳисоботлари қандай усулларда қўлланилади

Экстраполяция усули, норматив усули, баланс усули математик моделлаштириш усули

Норматив усули, баланс усули

Экстраполяция усули, норматив усули

Баланс усулиматематик моделлаштириш усули

Молиявий аппарат

Молияни бошқаришни амалга оширувчи барча ташкилий тузулмаларнинг йиғиндиси
Молиявий сиёсатнинг узок муддатли йўналиши бўлиб, иқтисодий ва социал стратегия белгилаб берган улкан масштабли вазифаларни келажакда бажаришни таъминлашни кўзда тутган молиявий тадбирлар йиғиндиси

Қисқа муддатли ва кичик масштабли молиявий чора-тадбирларни хал қилишга қаратилган йўналишлар мужмуасидир

Бу молиявий муносабатларни ташкил қилиш усуллари йиғиндиси бўлиб, у иқтисодий, ижтимоий ривожланишда қулай шарт-шароитлар таъминлаш учун жамият томонидан қўлланилади

Молиявий банкнинг валюта бозори сиёсатига аралашуви бу-?

Валюта интервенсияси

Девиз сиёсати

Своп операциялари

Валютавий чеклашлар сиёсати

Молиявий банкнинг валюта бозори сиёсатига аралашуви бу-?

Валюта интервенсияси

Девиз сиёсати

Своп операциялари

Валютавий чеклашлар сиёсати

Молиявий бозор максади:

Пулнинг эркин харакати ва олди-соттиси учун нормал холатни таъминлаш;

Бозор ташкилотчиларига фойдани таъминлаш;

Маблағлар харакати устидан давлат назоратини урнатиш

Пул-кредит харакатини бошқариш

Молиявий механизм

Бу молиявий муносабатларни ташкил қилиш усуллари йиғиндиси бўлиб, у иқтисодий, ижтимоий ривожланишда қулай шарт-шароитлар таъминлаш учун жамият томонидан қўлланилади
Молиявий сиёсатнинг узок муддатли йўналиши бўлиб, иқтисодий ва социал стратегия белгилаб берган улкан масштабли вазифаларни келажакда бажаришни таъминлашни кўзда тутган молиявий тадбирлар йиғиндиси

Қисқа муддатли ва кичик масштабли молиявий чора-тадбирларни хал қилишга қаратилган йўналишлар мужмуасидир

Молияни бошқаришни амалга оширувчи барча ташкилий тузулмаларнинг йиғиндиси

Молиявий муносабатларни ташкил қилиш усуллари йиғиндиси бу-?

Молиявий механизм

Молиявий стратегия

Молиявий тактика

Молиявий назорат

Молиявий назорат қандай текширишларни ўзида акс эттиради ?

Барча муассасаларда молиявий ресурслардан самарали фойдаланилишини

Объектив иқтисодий қонунларга риоя этилишини

Давлат бюджети даромадини ташкил этилишини

Миллий даромад ва ялпи миллий махсулот қийматини тақсимланишини

Молиявий назорат шакллари нималардан иборат?

Хўжалик ичидаги, умумдавлат ва жамоа молиявий назоратлардан

Умумдавлат ва жамоа молиявий назоратлардан

Хўжалик ичидаги ва умумдавлат молиявий назоратлардан

Хўжалик ичидаги ва жамоа молиявий назоратлардан

Молиявий назорати қандай шаклларга бўлинади?

Жорий, дастлабги ва сўнги

Жорий, бошланғич ва сунги

Сунги, бошланғич ва дастлабги

Дастлабги, яқунловчи ва жорий

Молиявий сиёсат стратегияси

Молиявий сиёсатнинг узок муддатли йўналиши бўлиб, иқтисодий ва социал стратегия белгилаб берган улкан масштабли вазифаларни келажакда бажаришни таъминлашни кўзда тутган молиявий тадбирлар йиғиндиси

Қисқа муддатли ва кичик масштабли молиявий чора-тадбирларни хал қилишга қаратилган йўналишлар мужмуасидир

Бу молиявий муносабатларни ташкил қилиш усуллари йиғиндиси бўлиб, у иқтисодий, ижтимоий ривожланишда қулай шарт-шароитлар таъминлаш учун жамият томонидан қўлланилади

Молияни бошқаришни амалга оширувчи барча ташкилий тузулмаларнинг йиғиндиси

Молиявий сиёсат тактикаси

Қисқа муддатли ва кичик масштабли молиявий чора-тадбирларни хал қилишга қаратилган йўналишлар мужмуасидир

Молиявий сиёсатнинг узоқ муддатли йўналиши бўлиб, иқтисодий ва социал стратегия белгилаб берган улкан масштабли вазифаларни келажакда бажаришни таъминлашни кўзда тутган молиявий тадбирлар йиғиғидисидир

Бу молиявий муносабатларни ташкил қилиш усуллари йиғиндиси бўлиб, у иқтисодий, ижтимоий ривожланишда қулай шарт-шароитлар таъминлаш учун жамият томонидан қўлланилади

Молияни бошқаришни амалга оширувчи барча ташкилий тузулмаларнинг йиғиғидиси

Молиявий сиёсатнинг таркибий қисмларини кўрсатинг

Молиявий стратегия ва режалаштириш

Молиявий стратегия ва тактика

Молиявий режалаштириш ва прогнозлаштириш

Молиявий тактика ва прогнозлаштириш

Молиявий ҳолати барқарор мижоз учун банкнинг қуйидаги кредит тури қулай ҳисобланади:

Контокоррент рақамидан кредитлаш

Кредит линияси очмасдан алоҳида ссуда рақамидан кредитлаш;

Кредит линияси очиб алоҳида ссуда рақамидан кредитлаш;

Овердрафт;

Молиянинг ҳарактерли белгиларини кўрсатинг

Тақсимлаш, рағбатлантириш ва тарғибга солиш

Тақсимлаш, фондлилиқ ва пуллилиқ

Рағбатлантириш, фондлилиқ ва пуллилиқ

Фондлилиқ, тартибга солиш ва тақсимлаш

Молиянинг оператив бошқарув органига қандай орган қиради?

Молия вазирлиғи

Олий Мажлис

Президент девони

Вазирлар Маҳкамаси

Молиянинг пайдо бўлишига таъсир этган асосий омилни танланг

Давлатнинг вужудга келиши

Жамиятнинг пайдо бўлиши '

Корхоналарнинг пайдо бўлиши

Армиянинг вужудга келиши

Молиянинг умумий бошқарув субъектларига қандай орган қиради?

Олий Мажлис

Молия вазирлиғи

Давлат солиқ қумитаси

Корхона молия бўлими менежери

Молиянинг функцияларини кўрсатинг

Тақсимлаш ва назорат

Тақсимлаш ва қайта тақсимлаш

Тақсимлаш ва режалиқ

Тақсимлаш ва иқтисодий рағбатлантириш

Монетар сиёсат бу-

Пул массасини қупайтириш мақсадида банк томонидан олиб бориладиган пул-кредит сиёсати;

Макроиқтисодий шароитларга таъсир қурсатиш учун давлат томонидан ишлатиладиган инструмент;

Тижорат банклари кредит сиёсатининг бир булаг

Очик бозордаги операция, процент сиёсати;

Монетар сиёсатнинг билвосита инструментлари;

Мажбурий резерв талаблари; қайта молиялаштириш ставкаси; очик бозордаги операция ва селектив кредитлаш;

Мажбурий резерв талаблари; қайта молиялаштириш ставкаси; очик бозордаги операция;

Мажбурий резерв талаблари;

Очик бозордаги операция ва селектив кредитлаш;

Монетаристлар:

Баҳолар даражаси пул миқдори билан белгиланади, деган гоёни илғари сурдилар

Филипс эғри чизиги барқарордир, у вертикал эмас, деган гоёни олға сурдилар

Баҳолар даражаси иқтисодиётни хар бир секторидаги чикимлар ва баҳо устамалари билан белгиланади, деган хулосага келдилар

Фоиз ставкаси пул-кредит сиёсатининг бош мақсадидир деб хитоб қилдилар

Монетаристларга хос булган назарий қондани топинг:

Муомаладаги пул массасининг кескин тебраниши иқтисодиётдаги барқарорсизликнинг асосий сабабчисидир

Конъюктуранинг баркарорлашуви ҳукуматнинг сиёсати ёрдамида амалга оширилади

Пулниги айланиш тезлиги баркарор эмасдир

Иктисодиётнинг баркарорсизлиги инвестицияларнинг етишмаслиги оқибатидир

Монометаллизм деганда:

Битта металлга барча товарлар кийматини узида акс эттирувчи умумий эквивалент ролининг бириктириб куйилиши тушунилади

Параллел валюта тизимида конуний тартибда умумий эквивалент ролини бириктириб куйилиши тушунилади

Икки ёклама валюта тизимида конуний тартибда умумий эквивалент ролининг бириктириб куйилиши тушунилади

«Оксокланувчи» валюта тизимида конуний тартибда умумий эквивалент ролининг бириктириб куйилиши тушунилади

Муомала воситаси деганда:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Пулниги товарни харид этиш ёки товарни пулга айирбошлаш вазифасини бажариш тушунилади

Пулниги узида ижтимоий меҳнатни мужассамлаштириш тушунилади

Пулниги жамланган бойлик шаклига кириш тушунилади

Мустақил Ўзбекистонда 1993 йилдан бошлаб қандай пуллар муомалага чиқарилди?

Сум-купон

Кредит пул

Рубль

Сум

Мҳсус усулларни қўллаш орқали турли органларнинг молиявий фаолиятни текшириш ҳаракатлар йиқиндиси бу-?

Молиявий назорат

Молиявий стратегия

Молиявий тактика

Молиявий механизм

Нақд пулли валюта операцияси нима?

Валюта операцияларини маълум шарт асосида утказиш

Туловни уч кун муддат ичида тулаш

Туловни кредит карточкалари ёрдамида тулаш

Туловни маълум муддат утқандан сунг тулаш

Нақд пулсиз ҳисоб – қитоб деганда:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Пул оборотининг асосий қисми (90 %дан ортиқроғи)ни ташкил қилувчи ҳисоб – қитоб тушунилади

Нақд пул ишлатмасдан пул маблағларини счётидан – счётига утказиш тушунилади

Нақд пул иштирокисиз сотувчи ва сотиб олувчи счётиларида ёзув орқали амалга ошириладиган ҳисоб – қитоб тушунилади

Нақд пулсиз ҳисоб – қитобларда қўлланувчи қуйидаги ҳужжатларнинг қайси бирини молиявий ҳужжат дейиш мумкин?

Счёти фактура

Тижорат вексели

Сугурта полиси

Товарнинг сифати сертификати

Нақд пулниги муомаладаги баркарорлиги:

Унинг кадр-қимматида боғлиқ

Пулга булган тақлифга боғлиқ

Пулга булган талабга боғлиқ

Нарх-наво даражасига боғлиқ

Нима учун қийматнинг пул шаклидаги эквивалентга ўтиш зарурияти туғилди? Чунки айирбошлаш жараёнида:

Битта товар уз қийматини фақат битта товарда ифода этишини такозо этади

Битта товар уз қийматини бир нечта товарда ифода этишини такозо этади

Муайян ҳудуд доирасида кенг ривожланиб кетди

Худудлараро кенг ривожланиб кетди

Нима учун оддий ёки тасодифий қиймат дейилади? Чунки дастлабки айирбошлаш:

Истьёмолни қондириш биринчи даражали, товарлар қийматини таққослаш эса иккинчи даражали масала булган

Ишлаб чиқарувчилар тасодифан учрашиб қолгандагина юз берган

Ута содда тусга эга булган, яъни маҳсулот айирбошладими ёки йўқми – эгаси учун ҳеч қандай иктисодий аҳамиятга эга булмаган

Меҳнат маҳсулининг эндигина товарга айданганлигини ифода қилади

Нима учун тула ёки кенгайган киймат дейилади? Чунки айирбошлаш жараёнида:

Оддий товар куринишидаги умумий эквивалент урнига пул шаклидаги эквивалент вуджудга келади
Бир товарга карама – карши факат битта товар эмас, балки куп товарлар иштирок этади
Бир товарга карама – карши куп турдаги товарлар эмас, балки факат битта товар иштирок этади
Бир неча товарлар уз кийматини факат битта товарда ифода этади

Нима учун умумий ёки эквивалент киймат дейилади? Чунки айирбошлаш жараёнида:

Бир неча товарлар уз кийматини факат битта товарда ифода этади
Бир товарга карама – карши факат битта товар эмас, балки куп товарлар иштрок этади
Битта товар уз кийматини факат битта товарда ифода этади
Битта товар уз кийматини бир нечта товарда ифода этишини такозо этади

Номинал назария асосий камчилиги

Келтирилганлардан нотўғри жавоб йўқ
Пулнинг товар табиатини инкор этади
Баҳо масмштаби билан киймат улчовини кушиб юборади
Давлатнинг ролини бурттириб курсатади

Номинал пул назарияси буйича пул-

Факатгина шартли белги булиб, товар ишлаб чикариш билан алокаси йўқ;
Товар эмас, факатгина шартли ҳисоб белгисидир
Факатгина металл пуллар(олий металллар) пул була олади деган фикрни окловчи назария;
Жамиятнинг асосий бойлиги пулдир деган фикрни окловчи назария;

Номиналистик пул назарияси асосчилари

ЖЛокк
Фишер
Юм
Маркс

Номиналлик назарияси намоёндалари:

Пулнинг киймати унда ёзиб куйилган номинал булиши ва у давлат томонидан белгиланиши лозим деган хулосага келишган
Пулнинг харид қобилияти бозорда урнатилади деган хулосага келишган
Муомалада эмиссия қилинган барча пуллар юради деган хулосага келишган
Баҳолар даражаси пул миқдорига тугри пропорционалдир деган хулосага келишган

Норматив усулда

Тасдиқланган норма ва нормативларга таянган ҳолда бажарилади
Реал иқтисодий ва социал жараёнлар оқимини акс эттирувчи молиявий моделлар кўриниши
Хўжалик фаолиятининг ўтган давр молиявий натижаларин ижобий ва салбий томонларини зимдан ҳисобга олиб, келгуси давр режалаштиришида улар эътиборга олинishi зарурлигини кўрсатади
Молиявий ресурсларнинг шаклланиш манбалари ва улардан фойдаланишидаги боғлиқлик ҳамда тенгликни таъминлаш ўз ифодасини топади

Нулификация деганда:

Эски кадрсизланган пул бирликларидан батамом воз кечилиши муомалага янги пул бирликлари чикарилиши тушунилади
Давлат томонидан расмий равишда валюта курсининг пасайтирилиши тушунилади
Валюта курсининг расмий оширилиши тушунилади
Бирор хужжатнинг ҳуқуқий кучини баркарорлаштирилиши тушунилади

Нуфузли банкларда «қаттиқ консерватив» турда-

Мижознинг маблағлари фақатгина энг ишончли бўлган иқтисодий ривожланган мамлакатларнинг давлат қимматбаҳо қоғозларига сарфланади

Маблағларни ривожланган мамлакатларнинг давлат қимматбаҳо қоғозларига ва йирик халқаро банклар депозитларига қўйиш назарда тутилади

Маблағларни жаҳоннинг асосий фонд биржаларида баҳоланган акцияларга қўйиш тушунилади

Маблағларни фан–техника тараққиётини белгилаб берувчи компанияларнинг акцияларига сарфлашни билдиради

Облигацияларни ва акцияларни олиш-сотиш қаерда амалга оширилади?

Иккиламчи бозор
Биржада
Аукционда
Биржадан ташқари бозор

Олтин танга валюта тизимида монометаллизм бу...

Битта металлга барча товарлар кийматини узида акс эттирувчи умумий эквивалент ролининг бириктириб куйилиши тушунилади

Параллел валюта тизимига конуний тартибда умумий эквивалент ролини бириктириб куйилиши тушунилади

Икки ёклама валюта тизимига конуний тартибда умумий эквивалент ролининг бириктириб куйилиши тушунилади

«Оксокланувчи» валюта тизимига конуний тартибга умумий эквивалент ролининг бириктириб куйилиши тушунилади

Олтинни демонетизация килиш деганда унинг:

Эркин зарб этилиши ва муомалада бемалол ҳаракатда булиши тушунилади

Пулнинг барча вазифаларини бажаришдан махрум этилиши тушунилади

Олтиндан тезаврация мақсадларида фойдаланиши тушунилади

Жисмоний шахслар ва давлатлар уртасида чекланган микдорда ҳаракат килиш тушунилади

Олтиннинг пул функцияларини бажармаслиги нима деб аталади

"Демонетизация"

Девальвация

Нулификация

Инфляция

Ортикча таклиф таъсири остида вужудга келган инфляция одатда:

Муомаладаги товарнинг жами талабдан орқада қолиши оқибатида содир булади

Махсулот бирлигига кетган харажатларнинг ортиши оқибатида содир булади

Муомаладаги хизматларнинг жами талабдан орқада қолиши оқибатида содир булади

Муомаладаги товарлар ва хизматларнинг талабдан орқада қолиши нархнинг ошиши оқибатида содир булади

Параллел валюта тизимида:

Олтин ва кумуш тангалар уртасидаги нисбат давлат томонидан белгилаб куйилган

Олтин ва кумуш тангалар конуний тулов воситалари ҳисобланган булсаларда, кумуш тангаларни зарб этиш

ёпик тарзда, олтин тангаларни зарб этиш эса эркин ҳолда амалга оширилади

Олтин ва кумуш тангалар уртасидаги нисбат бозор баҳоларига мос равишда стихияли тарзда урнатилган

«Биметаллизм узининг кумуш оёғида оқсаб қолган»

Пенсия фонди қайси соҳа бўғини ҳисобланади?

Давлат молияси

Хўжалик субъектлари молияси

Суғурта муассасалари молияси

Юридик шахслар молияси

Пул агрегатлари нима?

Кўрсаткич

«Қвази» пуллар

Кредит пуллар

Пул массаси

Пул агрегатларини қим бошқаради?

Марказий банк

Олий Мажлис

Молия вазирлиги

Тижорат банклари

Пул бирлиги деганда:

Мамлакатдаги тулов воситаси бирлиги тушунилади

Мамлакат пул бирлигининг олтига тенг қисми тушунилади

Баҳо масштаби тушунилади

Муомаладаги пул массасини тартибга солувчи бирлик тушунилади

Пул иқтисодий категория бўлиб:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Товарлар қийматини улчай олади

Муомала воситаси вазифасини бажаради

Жамғаришнинг энг қулай усулидир

Пул массасини тартибга солиш-бу:

Очик бозордаги операциялар, марказий банкнинг мажбурий резервлар буйича сиёсати, пул секторида пул микдорининг қамайиши; фойзалар сиёсати, очик бозордаги операциялар,

Ҳукумат томонидан муомаладаги пул микдорини белгиланиши;

Фойзалар сиёсати, очик бозордаги операциялар; пул секторида ҳукуматнинг барқарор сиёсати

Пул микдорининг қупайиши;

Пул муомаласи деганда:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Пулнинг товар ва хизматларни харид этиш, чет эл валюталарига алмаша олиш қобилияти тушунилади

Пулнинг товар ва хизматлар олди-сотдиси жараёнидаги узлуксиз ҳаракати тушунилади

Муомалага чиқарилган металл тангалар ва қозғалдиқ пулларнинг жами микдори тушунилади

Пул муомаласи қонуни бу:

Мамлакатда товар айирбошлаш учун хизмат килувчи зарурий пул миқдорини белгиловчи қонун

Пул муомаласи ҳаракатини ўзгартирувчи қонун

Барча пулларга таалуқли қонун

Статистик маълумотларни йиғи учун хизмат килувчи қонун

Пул муомаласида:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Факат нақд пул иштирок этади

Нақд нақд пул булмаган пул иштирок этади

Нақд пул ва нақд булмаган пуллар иштирок этади

Пул муомаласини барқарорлаштиришга:

Ревальвация усули ёрдамида эришиш мумкин

Нуллификация усули ёрдамида эришиш мумкин

Девальвация усули ёрдамида эришиш мумкин

Валюта курсининг расмий оширилиши эвазига эришиш мумкин

Пул нечта асосий функцияни бажаради?

4

2

6

3

Пул нима?

Товарлар ва хизматлар тулови воситаси, қиймат улчови ва сакланиш воситасидир

Баҳолар масштабини белгиловчи восита

Меҳнат таксимоти шароитида товар айирбошлаш воситаси

Марча товарлар умумий эквивалентини бажарувчи маҳсус товар

Пул ниманинг умумий эквиваленти ҳисобланади

Товар ва хизматлар қийматининг

Айирбошлаш қийматининг

Истемол қийматининг

Ҳақиқий пулларнинг вазнининг

Пул обороти деганда товарларни сотиш ва сотиб олиш хизматларини тулаш, турли мажбуриятларини бажариш жараёнларида вужудга келадиган:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Пули ҳисоб – китоблар йиғиндиси тушунилади

Нақд пулсиз ҳисоб – китоблар йиғиндиси тушунилади

Яратилган маҳсулотларни сотиш ва сотиб олиш жараёнида ҳисоб – китоблар йиғиндиси тушунилади

Пул оборотида нақд пулсиз ҳисоб – китоб деганда:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Нақд пул ишлатмасдан пул маблағларини счётадан – счётага утказиш тушунилади

Нақд пул иштирокисиз сотувчи ва сотиб олувчи счётларида ёзув орқали амалга ошириладиган ҳисоб – китоб тушунилади

Пул оборотининг асосий қисми (90 %дан ортиқроғи)ни ташкил килувчи ҳисоб – китоб тушунилади

Пул реформасини утказиш усуллари:

Ревальвация, девальвация ва нуллификация;

Ревальвация ва девальвация;

Девальвация ва нуллификация

Ревальвация ва нуллификация

Пул снѐсатида нуллификация-бу

Қадрсизланган пуллардан воз кечиш ва янги пулларни чиқариш

Давлат томонидан расмий равишда валюта курсини пасайтириш

Валюта курсини расмий равишда кутариш

Мамлакатнинг миллий пул бирлигини йириклаштириш

Пул снѐсатида пул агрегати деганда:

Пул массасининг тузилиши ва ҳажмини белгилаб берувчи курсаткич

Нақд пуллар тушунилади

Маълум муддатга банкка куйилган пуллар тушунилади

Маълум муддатсиз банкка куйилган пуллар тушунилади

Пул тизими деганда:

Пул муомаласини қонуний ва мутаносиб равишда ташкил қилишда қулланиладиган услублар мажмуаси тушунилади

Параллел валюталар тизими тушунилади

Икки ёклама валюта тизими тушунилади

«Оксокланувчи» валюта тизими тушунилади

Пул тизими кўринишлари:

Монометаллизм ва биметаллизм;

Монометаллизм ва параллел ҳаракат килувчи металллар тизими;

Параллел ҳаракат килувчи металллар тизими ва монометаллизм, биметаллизм

Оқсоқловчи валюта тизими биметаллизм

Пул тизимида банкнота-бу:

Эмиссия банклари томонидан чиқарилган кредит пулларининг турлари;

Тижорат банклари томонидан чиқарилган кимматбаҳо қоғозлар;

Марказий банк томонидан чиқарилган кредит карточкаларининг бир тури

Тижорат банклари томонидан чиқарилган кредит карточкалари

Пул тизимида монометаллизм бу:

Давлат микёсида олий металллардан бирининг ҳаракат килиш тизими;

Давлат микёсида олтин тангаларнинг ҳаракат килиши тизими;

Давлат микёсида кумуш тангаларнинг ҳаракат килиши тизими;

Давлат микёсида кумуш ва олтин тангаларнинг ҳаракат килиши тизими;

Пул турлари қуйидагилардан иборат:

Металл, қоғоз, кредит, электрон пуллар;

Тўлик ва тўлик булмаган пуллар;

Металл, қоғоз пуллар

Қоғоз, кредит, электрон пуллар

Пул функциялари тугри берилган каторни белгиланг ?

Киймат улчови, муомала воситаси, тулов воситаси, жамгарма воситаси

Таксимлаш усули, ЯИМ ни ҳисоблаш усули

Муомала воситаси, тулов воситаси

Таксимлаш усули ва киймат улчови

Пул:

Келтирилган барча жавоблар тугри

Хамма бошка товарлар учун умумий эквивалент вазифасини бажаради

Хамма бошка товарлар сингари узининг кийматига эга

Хамма бошка товарлар сингари узининг истеъмол кийматига эга

Пул-кредит сиесати инструментлари булиб ҳисобланади:

Минимал захира сиесати;

Даромад солиги ставкаси (фойда);

Бюджетли молиялаштириш сиесати;

Фоиз ставкаси турлари;

Пул-кредит сиёсатининг асосий мақсади нима?

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Миллий валюта барқарорлигини таъминлаш

Валюта курси ва фоиз ставкаларини ўрнатиш

Инфляция суръатларини камайтириш

Пуллар қандай эҳтиёжларни қондиришга хизмат қилади

Барчасини

Маънавий

Моддий

Чекланган

Пулларнинг зарурлиги нимага асосланади?

Товар айланиши ва ишлаб чиқарилишига

Давлатнинг молиявий етишмовчилигига

Ташқиқтисодий алоқаларга

Марказий ва тижорат банкларнинг заруриятига

Пулларнинг пайдо бўлиши нималарга боғлиқ бўлган

Натурал хўжалигидан ишлаб чиқаришга утилганлиги ва товар айирбоши натижасида товар ишлаб чиқарувчиларнинг мулкый шаклланишига

Олтин конларнинг очилишига ва озиқ овқат маҳсулотларнинг пайдо бўлганига

Марказлашган давлатларнинг шаклланишига

Ишлаб чиқариш воситаларига хусусий мулкнинг мавжудлигига ва йирик улгуржи бозорларнинг пайдо булишига

Пулнинг кадрсизланиши ва унинг олдини олишнинг монетар усулига :

Иқтисодий ривожланиш суръатларни ошириш сиёсати киради

Ижтимоий химоя буйича тадбирлар киради

Бюджет вас арф-харажатларни режалиштириш буйича тадбирлар киради

Харажатдаги пул миқдорини белгилаш, уни катъий назорат килиш тадбирлари киради

Пулнинг кадрсизланиши ва унинг олдини олишнинг фискал усулига:

Харакатдаги пул миқдорини белгилаш, уни катъий тадбирлари киради

Тижорат банклари ишини кузатиб туриш тадбирлари киради

Ижтимоий химоя буйича тадбирлар киради

Кредит эмиссиясини бошқариб бориш буйича тадбирлар тушунилади

Пулнинг капитал сифатида фаолият юритиши учун қайси формула мос келади

Пул-товар-пул

Товар-пул товар

Товар - товар - пул

Пул - мажбуриятлар - товар

Пулнинг келиб чиқиши тугрисидаги гоёлар тугри келтирилган каторни курсатинг

Рационалистик ва эволюцион гоёлар

Революцион ва эволюцион гоёлар

Рационалистик ва революцион гоёлар

Эволюцион ва стратегик гоёлар

Пулнинг кредит характери нима билан белгиланади?

Марказий банкнинг тижорат банкларини кредитлаш жараёни орқали муомалага пул чиқариши

Муомаладаги пулларнинг давлат томонидан таъминланиши

Давлат бюджетининг Давлат банклари кредити ҳисобига копланиши билан

Муомаладаги пулларнинг товарлар билан таъминланганлиги

Пулнинг ликвидлиги деганда:

Пул бирлигининг харид қилиш қобилияти тушунилади

Жамгарила бориб харид қобилиятини сакловчи барча пул воситалари тушунилади

Пулнинг ҳамма ерда унда белгиланган номиналга қараб тулов учун қабул қилиниши тушунилади

Пулнинг обрусизланиши тушунилади

Пулнинг металл назариясига ким асос солган:

Мэн;

Кейнс;

Юм

Фридмен

Пулнинг миқдорийлик назарияси асосчилари:

Монтескье;

Юм;

Рикардо

Фридмен

Пулнинг миқдорийлик назариясига ким асос солган:

Кейнс

Боден

Фридмен

Юм

Пулнинг муомаладаги барқарорлиги:

Унинг кадр-қимматига боғлиқ

Пулга булган таклифга боғлиқ

Пулга булган талабга боғлиқ

Нарх-наво даражасига боғлиқ

Пулнинг муомаладаги булиш даври:

Муомалага чиқарилган вақтдан банк қассасига қайтиб тушгунгача утган даврга тенг

Иш ҳақи олингандан сунг уни сарфлагунгача утган даврга тенг

Жамгармаларда сакланиш муддатига тенг

Реал пулга айланиш даврига тенг

Пулнинг пайдо булиши:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Қийматнинг оддий ёки тасодифий шаклининг вужудга келиши билан боғлиқ

Қийматнинг тула ёки кенгайган шаклининг вужудга келиши билан боғлиқ

Товар ишлаб чиқариш ва айирбошлаш жараёнининг тобора ривожланиб бориши билан боғлиқ

Резидентларнинг валюта манбаларига қуйидагилар киради:

Келтирилган жавоблар барчаси киради

Низом капиталига бадал

Чет эл ва ваколатли банклардан олган валюта кредитлари

Ички бозордан сотиб олинган валюта

Ремониялаштириш сиёсати-

Марказий банк томонидан тижорат банклари ихтиёридаги тижорат Векселларни ҳамда қимматбаҳо қоғозларни гаровга олиш ва шу йўл билан кредит беришдир

Қорхонаниннинг банкдан сўраган ссудани у ўз вақтида ва тулиқ қайтара олиш имкониятидир

Хўжалик механизмининг таркибий қисми бўлиб, кредитлаш шартларини усуллари ва кредитни бошқаришдир

Банкнинг кредит ресурсларини жойлаштириш соҳасидаги қарорларни қабул қилишга имкон берувчи қоидалар ва чекланишлар мажмуидир

Саноат-инвестиция сиёсати – бу

Ялпи ички маҳсулотнинг ўсишини таъминловчи мамлакат саноат-технологик қудратини ривожлантиришга қаратилган сиёсатдан иборат

Давлат томонидан хорижий мамлакатлар бўлиб ташки иктисодий фаолиятни бож-тариф дастаклари

ёрдамида тартибга солиб туришдан иборатдир

Маҳсулотлар, хизматлар ва тўловга қобилиятли талаб ўртасидаги мутаносибликга эришиш ҳамда уни тартибга солиб туриш билан боғлиқ сиёсатдир

Марказий банк томонидан қайта молиялаштириш ставкасини бошқариш ҳамда тартибга солиб туришдан иборат

Своп операциялари бу-?

Гаров эвазига ссудалар бериш

Молиявий банкнинг валюта бозори сиёсатига аралашуви

Миллий валютанинг чет эл валютасига нисбатдан қадирсизланиши

Миллий валютанинг чет эл валютасига нисбатдан қадирнинг ошиши

СВОП ставка нима?

Спот курси ва форвард курслари ўртасидаги фарк

Евровалюталарда бериладиган кредитларнинг процент ставкалари ўртасидаги фарк

Банкнинг чет эл валюталарини сотиш ва сотиб олиш курслари ўртасидаги фарк

Ломбард ва учёт ставкалари ўртасидаги фарк

Солиқ сиёсати – бу

Давлатнинг иктисодий, ижтимоий ва сиёсий вазифаларини бажариши учун зарур молия маблағларини йиғиш учун хўжалик юритувчи субъектлар ва мамлакат аҳолисидан солиқлар, тўловлар ҳамда мажбурий ажратмаларни белгилаш, уларни ундириш юзасидан қонун асосида белгиланган тизимдир

Маҳсулотлар, хизматлар ва тўловга қобилиятли талаб ўртасидаги мутаносибликга эришиш ҳамда уни тартибга солиб туриш билан боғлиқ сиёсатдир

Марказий банк томонидан қайта молиялаштириш ставкасини бошқариш ҳамда тартибга солиб туришдан иборат

Ялпи ички маҳсулотнинг ўсишини таъминловчи мамлакат саноат-технологик қудратини ривожлантиришга қаратилган сиёсатдан иборат

Ссуда-

Қарзга бериладиган пул ссуда дейилади

Юридик ёки жисмоний шахснинг табиий ёки ижтимоий ҳодисалар оқибатидаги кўрган зарарини қоплашдир

Ўзга мулкни бўлган пулни қарзга олиб ишлатиш борасидаги муносабатдир

Барча хўжалик субъектларининг ўзига тегишли пул маблағлари хусусидаги алоқадир

Ссуда капитали-бу

Пул капитали, қарзга бериладиган;

Тижорат банкларидан оладиган пул;

Кредит тури;

Нақт пуллар

Суғурта –

Юридик ёки жисмоний шахснинг табиий ёки ижтимоий ҳодисалар оқибатидаги кўрган зарарини қоплашдир

Ўзга мулкни бўлган пулни қарзга олиб ишлатиш борасидаги муносабатдир

Барча хўжалик субъектларининг ўзига тегишли пул маблағлари хусусидаги алоқадир

Қарзга бериладиган пул дейилади

Суғуртанинг турлари:

Ижтимоий суғурта, мулкий суғурта ва шахсий суғурта

Ижтимоий суғурта ва суғурта жавобгарлиги

Мулкий суғурта ва шахсий суғурта

Ижтимоий суғурта, мулкий суғурта

Сузиб юривчи инфляция шароитида:

Инфляция суръатлари 2-3 % атрофида булади

Инфляция йилига 8-12 % атрофида булади

Нархлар ойига 40-50 % атрофида усади

Ишсизлик камая боради

Сузиб юривчи инфляция шароитида:

Инфляция йилига 8-12 % атрофида булади

Инфляция суръатлари 2-3 % атрофида булади

Нархлар ойига 40-50 % атрофида усади

Ишсизлик камая боради

Сум – купон канча вақт муомалада булди?

1993 йил декабрдан 1994 йил 1 июлгача

1993 йил ноябрдан 1994 йил 1 августгача

1992 йил ноябрдан 1994 йил 1 июльгача

1994 йил январдан 1994 йил 1 ноябргача

Сумнинг эркин айланиши (конвентирланиши) ни таъминлаш учун:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Иктисодий монополиядан чиқариш керак

Хусусий секторни ривожлантириш лозим

Жахон нарх-навосидан келиб чиққан холда тенг халқаро товар айирбошлаш қилишга эришиш лозим

Таваккаллик даражаси юқори булган валюта операциясини кўрсатинг

Спот

Форвард

Опционлар билан боғлиқ операциялар

Фьючерс операциялари

Талон ва купонлар:

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Бозор алоқалари муътадиллашган шароитда жорий этилади

Ута такчиллик юз берган шароитда жорий қилинади

Пул сифатида чиқарилади ва муомалада катнашади

Ташқи иқтисодий фаолият сиёсати – бу

Давлат томонидан хорижий мамлакатлар бўлиб ташқи иқтисодий фаолиятни бож-тариф дастаклари

ёрдамида тартибга солиб туришдан иборатдир

Ялпи ички маҳсулотнинг ўсишини таъминловчи мамлакат саноат-технологик қудратини ривожлантиришга қаратилган сиёсатдан иборат

Маҳсулотлар, хизматлар ва тўловга қобилиятли талаб ўртасидаги мутаносибликга эришиш ҳамда уни

тартибга солиб туриш билан боғлиқ сиёсатдир

Марказий банк томонидан қайта молиялаштириш ставкасини бошқариш ҳамда тартибга солиб туришдан иборат

Тергетрлаш сиёсати бу-?

Пул массаси хажмининг ўзгаришини чегаралаш

Тижорат банкларнинг векселларини сотиб олиш

Тўғридан тўғри кредитлаш

Қимматбаҳо қоғозларни сотиб олиш

Тижорат банкларнинг қайси операцияларда банк ўз мижозларининг дебиторлик талабларини сотиб олади?

Факторинг операцияларда

Лизинг операцияларда

Агрессив операцияларда

Траст операцияларда

Тижорат банкнинг баркарорлиги – бу:

Банкнинг барча мажбуриятларини бажариши;

Юқори дивидендлар тулаш;

Банк активларининг яхши сифати

Фоиз ставкаларини умумий даражасини пасайиши

Тижорат банкнинг молия бозоридаги урни қуйидагича:

Пул жамғармачиларидан фойдаланувчиларга пул маблағлари ҳаракатида воситачилик;

Мамлакат иқтисодий молиявий маблағлар эҳтиёжини аниқлаш;

Молиявий ресурслар ҳаракатини режалаштириш;

Молиявий маблағларни бир жойга туплаш;

Тижорат банклари банк тизимининг муҳим бўғини бўлиб,

Кредит ресурсларининг асосий қисми шу банкларда йиғилди ва бу банклар ҳуқуқий, жисмоний шахсларга хизматларини кўрсатади

Кредит ресурсларининг озроқ қисми шу банкларда йиғилди ва бу банклар ҳуқуқий шахсларга хизматларини кўрсатади

Кредит ресурсларининг асосий қисми шу банкларда йиғилди ва бу банклар жисмоний шахсларга хизматларини кўрсатади

Кредит ресурсларининг ҳамма қисми шу банкларда йиғилди ва бу банклар ҳуқуқий, жисмоний шахсларга хизматларини кўрсатади

Тижорат банклари инвестицион фаолиятининг даромадлилик даражасига таъсир кўрсатадиган асосий омиллар

Давлатнинг барқарор ривожланувчи иқтисодиёти; товар ишлаб чиқариш ва хизмат соҳасидаги турли мулкчилик шакллари ва мавжудлиги, шу жумладан банк фаолиятининг хусусий ва акционер мулк шакллари устиворлиги;

Облигацияларнинг фоиз ставкалари, ҳисобга олинган фоизлар, векселлар бўйича фоизлар, акция бўйича дивидентлар ва қимматли қоғозларга бўлган талаб ва таклифлар

Эмитентнинг салоҳияти, қимматли қоғозларнинг сифати бўйича диверсификация қилиниши;

Тўлаш муддати ва сифати (таъминлангани),

Тижорат банклари қимматбаҳо қоғозлар бўйича қуйидаги операцияларни бажариши мумкин:

Банк, корхона ва фирмаларининг қимматбаҳо қоғозларини сотиш ва сотиб олиш;

Пул маблағларини бир рақамдан иккинчига утказишда тўлов воситаси сифатида ишлатиш;

Солиқлар бўйича тўлов утказиш

Пул жамғармачиларидан фойдаланувчиларга пул маблағлари ҳаракатида воситачилик;

Тижорат банкларининг бизнинг фикримизча шунчаки корхона эмас, балки-

Махсус корхона деб қараш зарур, чунки тижорат банклари ссуда капитали ҳаракатини амалга оширади ва шу асосда банк ўз акционерларига, пайчиларига фойда олишни таъминлайди

Молия институти деб қараш зарур, чунки тижорат банклари ссуда капитали ҳаракатини амалга оширади ва шу асосда банк ўз акционерларига, пайчиларига қарз олишни таъминлайди

Бошқарув органи деб қараш зарур, чунки тижорат банклари ссуда капитали ҳаракатини амалга оширади ва шу асосда банк ўз акционерларига, пайчиларига фойда

Давлат ташкилоти деб қараш зарур, чунки тижорат банклари ссуда капитали ҳаракатини амалга оширади ва шу асосда банк ўз акционерларига, пайчиларига фойда олишни таъминлайди

Тижорат банкларининг бошқа мамлакатлар билан олиб борувчи операциялари уларнинг

Халқаро операциялари деб юритилади

Банк хизматлари ва воситачилик операциялари;

Пассив операциялар;

Актив ссуда операциялари;

Тижорат банкларининг бошқа мамлакатлар билан олиб борувчи операциялари нима деб юритилади

Халқаро операциялари

Лизинг операциялар

Траст операциялар

Факторинг

Тижорат банкларининг кредит портфелини берилган ссудаларнинг таъминланганлик даражасига қараб қандай турларга бўлиш мумкин:

Биринчи даражада таъминланган, бошқа таъминотга эга бўлган, тўлиқ таъминланмаган ва таъминланмаган

Биринчи даражада таъминланган ва бошқа таъминотга эга бўлган

Бошқа таъминотга эга бўлган ва тўлиқ таъминланмаган

Биринчи даражада таъминланган ва тўлиқ таъминланмаган

Тижорат банкларнинг векселларини сотиб олиш, қандай сиёсат деб юритилади?

Дисконт сиёсати

Қайта молиялаштириш сиёсати

Очиқ бозор сиёсати

Мажбурий резерв сиёсати

Тижорат банкларнинг қандай операциялари актив операциялар деб ҳисобланади

Даромад олиш мақсадида банк ресурсларини жойлаштириш билан боғлиқ бўлган операциялар

Банклар миқозларнинг ҳисобидан уларнинг турли топшириқларини бажариши

Тижорат банкларининг бошқа мамлакатлар билан олиб борувчи операциялар

Банк ресурсларини шакллантириш билан боғлиқ бўлган операциялари

Тижорат банкларнинг қандай операциялари банк халқаро операциялари деб юритилади

Тижорат банкларининг бошқа мамлакатлар билан олиб борувчи операциялар

Банк ресурсларини шакллантириш билан боғлиқ бўлган операциялари

Банклар миқозларнинг ҳисобидан уларнинг турли топшириқларини бажариши

Даромад олиш мақсадида банк ресурсларини жойлаштириш билан боғлиқ бўлган операциялар

Тижорат банкларнинг қандай операциялари банк хизматлари ва воситачилик операциялари деб ҳисобланади

Банклар миқозларнинг ҳисобидан уларнинг турли топшириқларини бажариши

Даромад олиш мақсадида банк ресурсларини жойлаштириш билан боғлиқ бўлган операциялар

Тижорат банкларининг бошқа мамлакатлар билан олиб борувчи операциялар

Банк ресурсларини шакллантириш билан боғлиқ бўлган операциялари

Тижорат банкларнинг қандай операциялари пассив операциялар деб ҳисобланади

Банк ресурсларини шакллантириш билан боғлиқ бўлган операциялари

Даромад олиш мақсадида банк ресурсларини жойлаштириш билан боғлиқ бўлган операциялар

Банклар миқозларнинг ҳисобидан уларнинг турли топшириқларини бажариши

Тижорат банкларининг бошқа мамлакатлар билан олиб борувчи операциялар

Тижорат банкларнинг кредитлари қандай таснифланади?

Яхши, стандарт,шубхали,субстандарт,ишончсиз,умидсиз кредитлар

Стандарт,шубхали,субстандарт кредитлар

Яхши, стандарт,шубхали, ишончсиз кредитлар

Стандарт, субстандарт, ишончсиз,умидсиз кредитлар

Тижорат банкларнинг операциялари

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Пассив операцияларин

Актив ссуда операциялари

Воситачилик операциялари

Тижорат банкларнинг ўз маблағларига нималар киради?

Устав капитали,резерв капитали,махсус фондлар

Депозитлар

Облигацион қарзлар,устав капитали

Омонатлар,турли фондлар

Тижорат банкларнинг функциялари

Келтирилган барча жавоблар тўғри

Актив ссуда операцияларини ва пассив операцияларини бажариш функцияси

Воситачилик операцияларини бажариш функцияси

Банк ҳисобидан амалга ошириладиган операцияларни бажариш функцияси

Тижорат банкнинг своп операциялари бу-?

Гаров эвазига ссудалар бериш

Молиявий банкнинг валюта бозори сиёсатига аралашуви

Миллий валютанинг чет эл валютасига нисбатдан қадирсизланиши

Миллий валютанинг чет эл валютасига нисбатдан қадирнинг ошиши

Тижорат корхоналарининг молия режасини кўрсатинг:

Бизнес режа

Сигма молия режаси

Даромад ва ҳаражат баланси

Смета ҳаражатлари

Тижорат кредити-

Сотувчиларнинг харидорларга товар шаклида берадиган кредитидир

Тижорат банклари истеъмолчиларга товар сотиб олиш учун берган қарзидир

Банклар давлатдан қарз олишидир

Ссуда капиталининг халқаро миқёсдаги ҳаракати бўлиб, бу ҳаракат товар ва валюта кўринишидаги

маблағларни қайтариб беришлик, муддатлилик ва ҳақ тўлашлик асосида бериш билан боғлиқдир

Товар алмашуви асосидаги битм нима деб аталади

Бартер

Форфейтинг

Демпинг

Факторинг

Товарларнинг пулдаги ифодаси нима деб аталади

Нарх

Фойда

Даромад

Рентабельлик

Тулов жараёнларида бевосита иштирок этаётган, ҳаракатдаги пул массаси:

Актив пул обороти деб юритилади

Пассив пул обороти деб юритилади

Муқим пул обороти деб юритилади

«Иссик» пуллар иштирокидаги пул обороти деб юритилади

Тўлик эгри валюта котировкаси қуйидаги давлат валюталарида олиб борилади:

АҚШ

АҚШ ва Англия

Англия

Германия, Англия ва АҚШ

Узаро ҳисоб-китобларда қулланиладиган чек:

Тижорат банклари томонидан ёзиб берилади

Марказий банк томонидан ёзиб берилади

Сотиб олувчи томонидан ёзиб берилади

Сотувчи томонидан ёзиб берилади

Ўзбекистон Республикаси банк амалиёти қуллайётган М0 пул агрегати таркибига қуйидагиларнинг қайси бири киради:

Накд пуллар

Трансакцион депозитлар

Муддатли депозитлар

Жамгарма депозитлар

Ўзбекистон Республикаси пул массасининг таркиби булган M_0 агрегатини курсатинг

Накд пуллар

Счётлардаги пул колдиги Қ махаллий бюджет маблаглари, жамоа ва бошка ташкилот маблаглари

Сертификатлар Қ мақсадли заём облигациялари Қ хазина мажбуриятлари

Накд пулларҚ мақсадли заём облигациялари

Ўзбекистон Республикасининг пул реформаси қайси усулда утган

Деноминация;

Нулиқикация

Ревалвация

Девалвация

Умумдават бошқарув органлари ва алохида вазирликлар орқали қандай назорат амалга оширилади

Давлат молия назорати

Корхона ичидаги молиявий назорати

Жамоа молия назорати

Аудиторлик молиявий назорати

Умумдават молия назорати ким томондан амалга оширилади?

Давлат бошқарув органлари томонидан

Корхона, муассаса, ташкилот ва ассоциациялар молия бўлимлари томонидан

Хокимият томонидан

Ихтиёрий равишда алохида жисмоний шахслар томонидан

Урмаловчи, эвида буладиган инфляция шароитида:

Нарх-наво секин-аста орта бошлайди, иктисодий усиш булиб туради, ишсизлик юкори булмайд

Нарх-наво шиддат билан усади, пул кадри гоят тез пасаяди

Нарх-наво тезрок уса бошлайди, иктисодий усиш суръатлари сусаяди, ишсизлар сони купаяди

Иктисодий танглик инфляция билан биргаликда юз беради

Ўтказма вексель эгаси:

Трассант деб юритилади

Тратга деб юритилади

Трассат деб юритилади

Индоссамент деб юритилади

Учинчи шахс томонидан вексель тулаш операцияси:

Векселларни дисконт килиш ёрдамида бажарилади

Векселларни пролонгация килиш ёрдамида бажарилади

Векселларни домицияция килиш ёрдамида бажарилади

Векселларни инкассация килиш ёрдамида бажарилади

Ўз эгалари қўлида вақтинча бўш турган пул маблағларини бошқалар томонидан маълум муддатга ҳақ тўлаш шарти билан олиш ва қайтариб бериш юзасидан келиб чиққан муносабати бу

Кредит

Молия

Пул

Суғурта

Ўтказма –бу

Банкнинг ўз миқдорининг талаби асосан унинг маблағи ҳисобидан тўланиши зарур бўлган суммани олиши

зарур бўлган хорижий корхонага маблағни почта ёки телеграф йўли билан ўтказиб қўйиш тўғрисидаги

бошқа мамлакатдаги банк корреспондентлар томонидан махсус коднинг қўлланиши

Банкнинг хорижий банк корреспондентига маълум миқдордаги пулни чек эгасига унинг шу банкда мавжуд

бўлган корреспондентлик варақасидан тўлаш тўғрисида ёзма бўйруғидир

Ўтказма вексел (тратга) бўлиб, банк томонидан хорижий банк корреспондентга тўлаши учун берилади

Банк (банк эмитент) мажбурияти бўлиб мол сотиб олувчи (импортер) кўрсатмасига биноан мол сотувчи

(экспортер) варағига маблағни ўтказиш ёки тратгани тегишли суммада (хизмат ёки товар) акцеплашни

сотувчи томонидан тақдим этилган хўжжат

Фишер тенгламаси тугри берилган каторни аниқланг?

MV_kPQ

MP_kQV

MQ_kPV

MP_kVQ

Фоиз сиёсати-бу;

Марказий банкнинг давлатга ва бошка банкларга берадиган кредитлари учун белгиланган фоиз сиёсатидир

Марказий банкнинг пул-кредит сферасини тартибга солишга қаратилган сиёсатининг бир булаги;

Тижорат банкларининг пул-кредит сферасини тартибга солишга қаратилган сиёсати;
Макроиктисодий шароитларга таъсир курсатиш учун давлат томонидан ишлатиладиган инструмент;

Фоиз ставкаси-

Қарздор кишининг олган қарзи учун пул эгасига тўлайдиган тўловидир
Фоиз ставкаларининг даражаси ва ҳаракатининг ўзгариши натижасида зарар кўриш хавфидир
Вақтинча бўш турган, берилиши мумкин бўлган пуллар ва товарлардир
Қорхона, фирма, ташкилот, давлат ва турли тоифадаги аҳолидир

Фоиз хавф хатари-

Фоиз ставкаларининг даражаси ва ҳаракатининг ўзгариши натижасида зарар кўриш хавфидир
Қарздор кишининг олган қарзи учун пул эгасига тўлайдиган тўловидир
Вақтинча бўш турган, берилиши мумкин бўлган пуллар ва товарлардир
Қорхона, фирма, ташкилот, давлат ва турли тоифадаги аҳолидир

Фоиз хавф хатарини бошқариш усуллари

Активларни бошқариш, пассивларни бошқариш ва фоиз маржасини бошқариш
Пассивларни бошқариш ва фоиз маржасини бошқариш
Фоиз маржасини бошқариш
Активларни бошқариш ва пассивларни бошқариш

Фойда ҳисобидан ҳар қил фондлар ташкил, қилиш қандай операцияларнинг асосий шакли ҳисобланади?

Пассив операцияларнинг
Актив операцияларнинг
Депозит операцияларнинг
Своп операцияларининг

Ҳақиқий пуллар деб қандай пулларга айтилади

Қиймати реал қийматига мос бўлган
Қиймати бозорда стхияли равишда ўрнатиладиган
Қиймати реал қийматидан паст бўлган
Қиймати реал қийматидан юқори бўлган

Халқаро кредит-

Ссуда капиталининг халқаро миқёсдаги ҳаракати бўлиб, бу ҳаракат товар ва валюта кўринишидаги маблағларни қайтариб беришлик, муддатлилиқ ва ҳақ тўлашлиқ асосида бериш билан боғлиқдир
Сотувчиларнинг харидорларга товар шаклида берадиган кредитидир
Тижорат банклари истеъмолчиларга товар сотиб олиш учун берган қарзидир
Банклар давлатдан қарз олишидир

Халқаро кредитлар бўйича қарздорлик муаммоси қайси йўл билан ҳал қилинади?

Келтирилган барча жавоблар тўғри
Умидсиз ссудаларни банк балансидан сечикарилади
Янги кредит линияси очилади
Кредит олаётган объектлар кучли назорат остига олинади

Халқаро кредитларни таъминлашда қулланиладиган энг ликвидли гаров объектини курсатинг

Давлат қафолати
Ҳукуматнинг кимматбаҳо қоғозлари
Дебитор қарздорлик
Асосий фондлар

Халқаро молия бозори

Сифатида жаҳон миқёсида фаолият олиб бораётган алоҳида мамлакатларнинг ички бозорини кўрсатиш мумкин

Худудий, савдо-иктисодий ва бошқа жиҳатлардан ўзаро яқин муносабатда бўлган бир нечта мамлакатларнинг ички бозори тушунилади
Бирон-бир мамлакат худудидаги фонд биржалари ва уларнинг фаолиятини ўз таркибига олади
Истеъмолчиларни ўрганадиган бозор

Халқаро молиявий ва бошқа ҳисоб китоблар қуйидаги валюталарда олиб борилади:

Икки давлат орасидаги келишилган валютада
АҚШ доллари, Англия фунт стерлинги, Германия маркасида
АҚШ доллари ва Германия маркасида
Эркин муомаладаги валютада

Халқаро ҳисоб китоблар бу:

Келтирилган барча жавоблар тўғри
Турли давлат худудида жойлашган давлат, ташкилот, азоларининг иқтисодий, сиёсий алоқалари орқали вужудга келган пуллик талаб ва мажбурий тўловларини тартибга солиш тизими
Турли давлатларнинг иқтисодий ва сиёсий алоқалари натижасида вужудга келган ташқи қарзларини тартибга солиш усули
Халқаро ташқи савдода вужудга келадиган молия кредит фаолиятини банклар орқали тартибга солиш

Хисоб китобларда инкассо операциялари нималар орқали амалга оширилади?

Чек, вексел, товар хужжатлари ва қимматбаҳо қоғозлар орқали
Акция, облигация ва пул маблағларини бир шахсдан иккинчи шахсга ўтказиш орқали
Аккредитив очилган шахсга тулов суммасини ўтказиш орқали
Мулкни, пул ёки қимматбаҳо қоғозларни сақлаш орқали

Хисоб проценти-бу:

Банклар томонидан векселларни, қимматбаҳо қоғозларни, ҳамда бошқа қарз мажбуриятларини тулов муддати келгунга қадар сотиб олиш учун пулни олдиндан беришдаги тулов ҳақи;
Марказий банклар томонидан қимматбаҳо қоғозларни, ҳамда бошқа қарз мажбуриятларини тулов муддати келгунга қадар сотиб олиш учун пулни олдиндан беришдаги тулов ҳақи;
Банклар томонидан векселларни, қимматбаҳо қоғозларни ва облигация купонларини, ҳамда бошқа қарз мажбуриятларини тулов муддати келгунга қадар сотиб олиш учун пулни олдиндан беришдаги тулов ҳақи;
Марказий банклар томонидан қимматбаҳо қоғозларни тулов муддати келгунга қадар сотиб олиш учун пулни олдиндан беришдаги тулов ҳақи;

Ҳозирги даврда жаҳон пули вазифасини қайси пуллар бажаради?

АҚШ доллари
Эркин конвертирланган валюталар
Олтин
СДР, ЭКЮ

Ҳозирги замонда пулнинг сотиб олиш қувватини нима белгилайди?

Аҳолига сотиладиган товарлар массаси ва курсатилган хизматлар ҳажми
Пул бирлигидаги олтин миқдори
Давлатнинг пул муомаласи соҳасидаги пул сиёсати
Марказий банкнинг пул муомаласидаги сиёсати

Ҳозирги пайтда жаҳон пул вазифасини қандай пуллар бажаради:

Расмий тан олинган ҳисоб бирликлари;
Эркин алмашадиган валюталар;
Олтин;
Миллий пул бирлиги

Ҳозирги пайтда инфляцияга қарши курашда қандай молиявий чораларни қўллаш мақсадга мувофиқ?

Бюджет камомадини анча қисқартириш чора-тадбирларини куриш
Каттик монетор сиёсатини юргизиш
Асосли айирбошлаш сиёсатини юргизиш
Энергетика ресурслари, дон ва шу қабиларни сотиб олишга валюта маблағлари сарфини қисқартириш сиёсатини юргизиш

Хорижий валюта захиралари нима?

Олтин ва чет эл валютасининг захиралари
Мамлакатнинг марказий банкидаги пул металл захираси;
Халқаро валюта фондидан олинган пул-кредит ва олтин захираси
Чет эл валютаси захираси

Хўжалик ичидаги молия назорати ким томондан амалга оширилади

Корхона, муассаса, ташкилот ва ассоциациялар молия бўлимлари томонидан
Давлат бошқарув органлари томонидан
Хокимият томонидан
Ихтиёрий равишда алоҳида жисмоний шахслар томонидан

Чек нима?

Имзолаганнинг жорий ҳисобидан муайян суммани бериш ёки бошқа ҳисобга ўтказиш ҳақида банкка берилган ёзма фармойишни ифода этувчи хужжат
Марказий эмиссия банклари томонидан чиқариладиган фойсиз кредит билетидир
Қушимча маҳсулотнинг пул шакли
Акционер жамият фойдасининг акция эгасига тегадиган, бинобарин, унинг даромадига айланган қисми

Эквивалент айирбошлаш талаблари нимани ўлчалишини такозо қилади

Қийматни
Истеъмол қийматни
Валюта курсини
Қойдани

Экспортёр учун номолиявий хизмат тури:

Келтирилган барча жавоблар тўғри
Банклар томонидан бериладиган қарзлар
Банк ахборотлари тақдим этиш
Турли балансдан ташқари хизматлар
Экстраполяция усулининг моҳияти

Хўжалик фаолиятининг ўтган давр молиявий натижаларин ижобий ва салбий томонларини зимдан ҳисобга олиб, келгуси давр режалаштиришида улар эътиборга олинishi зарурлигини кўрсатади
Молиявий ресурсларнинг шаклланиш манбалари ва улардан фойдаланишдаги боғлиқлик ҳамда тенгликни таъминлаш ўз ифодасини топади

Тасдиқланган норма ва нормативларга таянган ҳолда бажарилади

Реал иқтисодий ва социал жараёнлар оқимини акс эттирувчи молиявий моделлар кўриниши

Электрон пул – бу:

«Кредит карточкаси» шаклидаги пул

«Куйма» шаклидаги пул

«Банкнот» шаклидаги пул

«Чек» шаклидаги пул

Эмиссия деганда:

Муомалага банк билетлари, пул ва кимматбаҳо коғозларни чиқариш тушунилади

Товар, хизмат ва капиталларни мамлакат ташқарисига чиқиши тушунилади

Кимматбаҳо коғозлар чиқариш ҳуқуқига берилган банклар тушунилади

Кимматбаҳо коғозлар чиқариш ҳуқуқи берилган кооперативлар, акционерлик жамиятлари тушунилади

Эмиссия сиёсати – бу

Марказий банк томонидан миллий иқтисодиётнинг ҳолатига асосан муомалага коғоз пул чиқариш, уларнинг айланишини тартибга солиш ва муомаладаги ортиқча пулларни айланмадан чиқариб туришдан иборат сиёсатдир

Давлат томонидан хорижий мамлакатлар бўлиб ташқи иқтисодий фаолиятни бож-тариф дастаклари

ёрдамида тартибга солиб туришдан иборатдир

Ялпи ички маҳсулотнинг ўсишини таъминловчи мамлакат саноат-технологик қудратини ривожлантиришга қаратилган сиёсатдан иборат

Маҳсулотлар, хизматлар ва тўловга қобилиятли талаб ўртасидаги мутаносибликга эришиш ҳамда уни тартибга солиб туриш билан боғлиқ сиёсатдир

Эмитет банки – бу

Банк тури

Пул белгиларини, кимматли коғозлар, тулов ҳисоб-китоб ҳужжатларини муомалага чиқарувчи банк

Тижорат ва марказий банклар

Давлат банклари

Эркин сузиб юривчи курс режимидан фойдаланишни таказо килувчи омилни курсатинг

Марказий банкни етарли миқдорда олтин-валюта резервларига эга булиши

Марказий банкни етарли даражада олтин-валюта резервларига эга эмаслиги

Мамлакат тулов балансининг ижобий сальдога эга эканлиги

Мамлакатда чет эл валюталарига булган талабнинг катталиги

Эркин сузиб юривчи курс режимидан фойдаланишни таказо килувчи омилни курсатинг

Мамлакатда чет эл валюталарига булган талабнинг катталиги

Марказий банкни етарли миқдорда олтин-валюта резервларига эга булиши

Марказий банкни етарли даражада олтин-валюта резервларига эга эмаслиги

Мамлакат тулов балансининг ижобий сальдога эга эканлиги

Ялпи ички маҳсулотнинг ўсишини таъминловчи мамлакат саноат-технологик қудратини ривожлантиришга қаратилган сиёсат қанақа сиёсат?

Саноат-инвестиция сиёсати

Ташқи иқтисодий фаолият сиёсати

Эмиссия сиёсати

Кредит-молия сиёсати

Қарз .

Жисмоний ёки юридик шахснинг шартномада кўзда тутилган ёки бошқа асосларга кўра вужудга келувчи мажбурияти

Давлат томонидан амалга ошириладиган ички иқтисодий сиёсатнинг йўналишларидан бири.

Савдо операцияларини кредит билан таъминлашнинг ўзига хос шакли.

Ёзма равишдаги кўрсатма билан маблағни кўчириш

Ягона пул-кредит сиёсати .

Давлат томонидан амалга ошириладиган ички иқтисодий сиёсатнинг йўналишларидан бири.

Жисмоний ёки юридик шахснинг шартномада кўзда тутилган ёки бошқа асосларга кўра вужудга келувчи мажбурияти

Савдо операцияларини кредит билан таъминлашнинг ўзига хос шакли.

Ёзма равишдаги кўрсатма билан маблағни кўчириш

Экспорт

Муайян мамлакатда ишлаб чиқарилган, тайёрланган, етиштирилган маҳсулотнинг шу жумладан, бошқа мамлакатлардан аввал келтирилган товарларнинг бошқа мамлакатларга чиқарилиши.

Давлат томонидан амалга ошириладиган ички иқтисодий сиёсатнинг йўналишларидан бири.

Жисмоний ёки юридик шахснинг шартномада кўзда тутилган ёки бошқа асосларга кўра вужудга келувчи мажбурияти

Савдо операцияларини кредит билан таъминлашнинг ўзига хос шакли.

Форвейтинг

Савдо операцияларини кредит билан таъминлашнинг ўзига хос шакли.

Давлат томонидан амалга ошириладиган ички иқтисодий сиёсатнинг йўналишларидан бири.

Жисмоний ёки юридик шахснинг шартномада кўзда тутилган ёки бошқа асосларга кўра вужудга келувчи мажбурияти

Ёзма равишдаги кўрсатма билан маблағни кўчириш

Трансферт

Ёзма равишдаги кўрсатма билан маблағни кўчириш

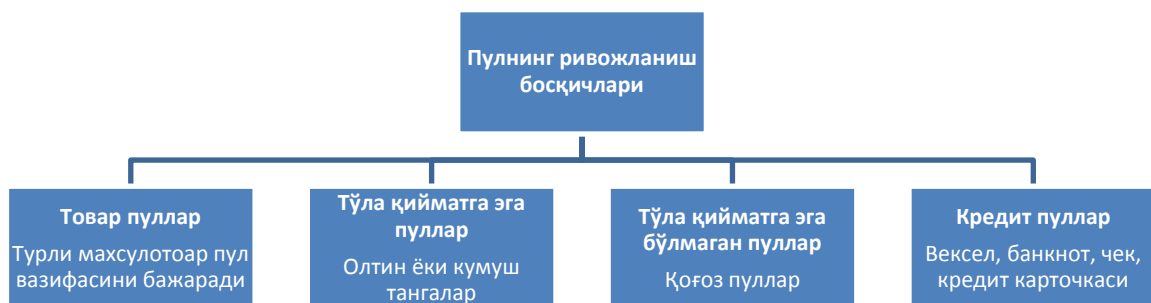
Давлат томонидан амалга ошириладиган ички иқтисодий сиёсатнинг йўналишларидан бири.

Жисмоний ёки юридик шахснинг шартномада кўзда тутилган ёки бошқа асосларга кўра вужудга келувчи мажбурияти

Савдо операцияларини кредит билан таъминлашнинг ўзига хос шакли.

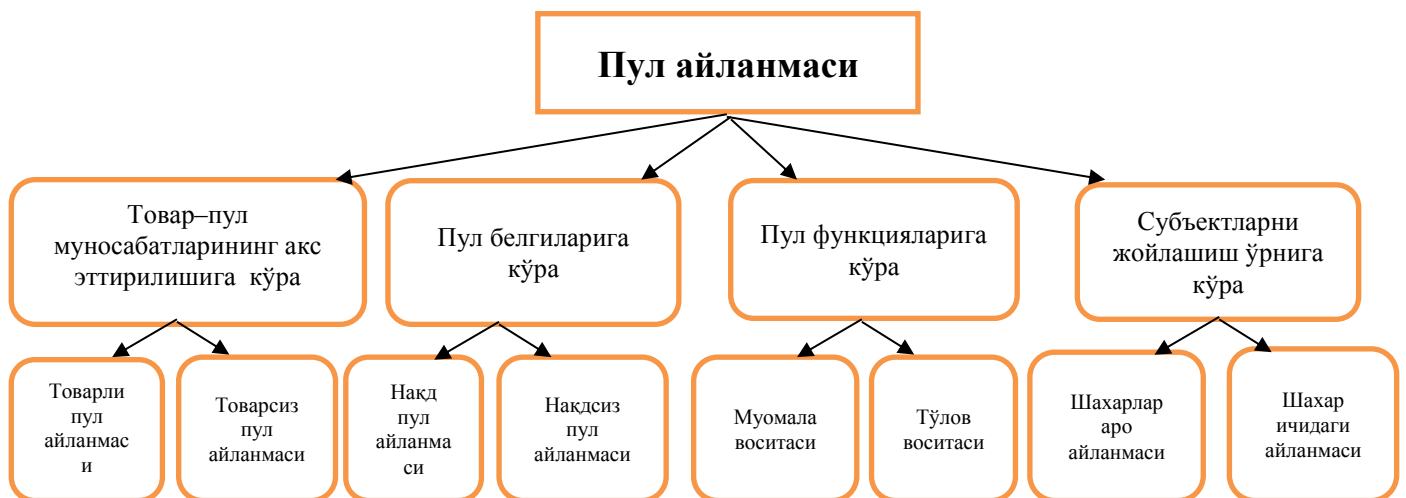
«ПУЛ, КРЕДИТ ВА БАНКЛАР» ФАНИДАН

ТАРҚАТМА МАТЕРИАЛЛАР

П У Л Н И Н Г в а з и ф а л л а р и	<i>қиймат ўлчови</i>	пул товарнинг қийматини белгилаб, уларнинг нархини аниқлайди
	<i>муомала воситаси</i>	пул товар ва хизматларни айирбошлашда воситачи вазифасини бажаради
	<i>тўлов воситаси</i>	пул товарларга бевосита айирбошлашсиз тўлов учун фойдаланилади
	<i>жамғариш воситаси</i>	товар ва хизматларни келгусида сотиб олиш учун жамғарилади
	<i>жаҳон пули</i>	пулдан халқаро ҳисоб-китобларда фойдаланилади

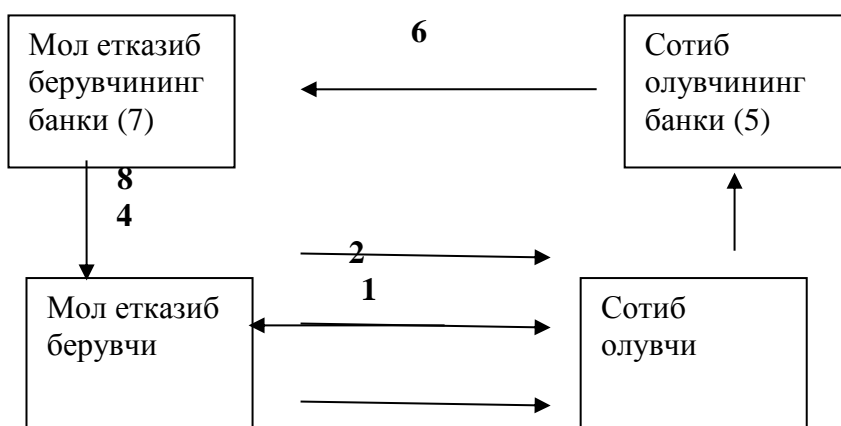
Пул айланмаси таркиби қуйидагича бўлади:

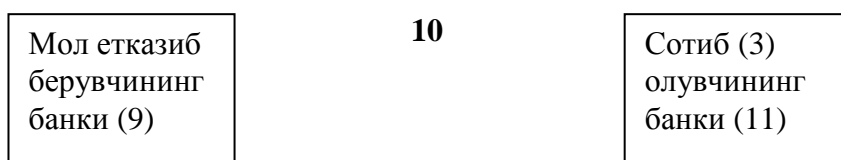
НАҚД ПУЛСИЗ ҲИСОБ –КИТОБЛАР ВА УЛАРНИНГ ТУРЛАРИ

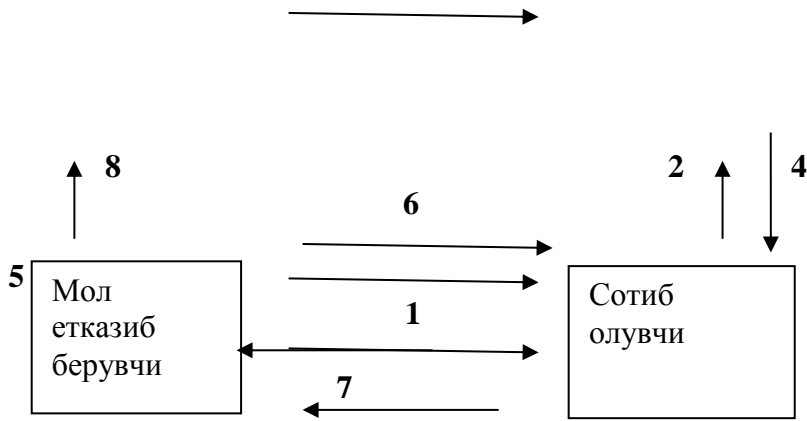

Тўлов топшириқномалари орқали нақд пулсиз ҳисоб китобларни амалга ошириш тартиби:

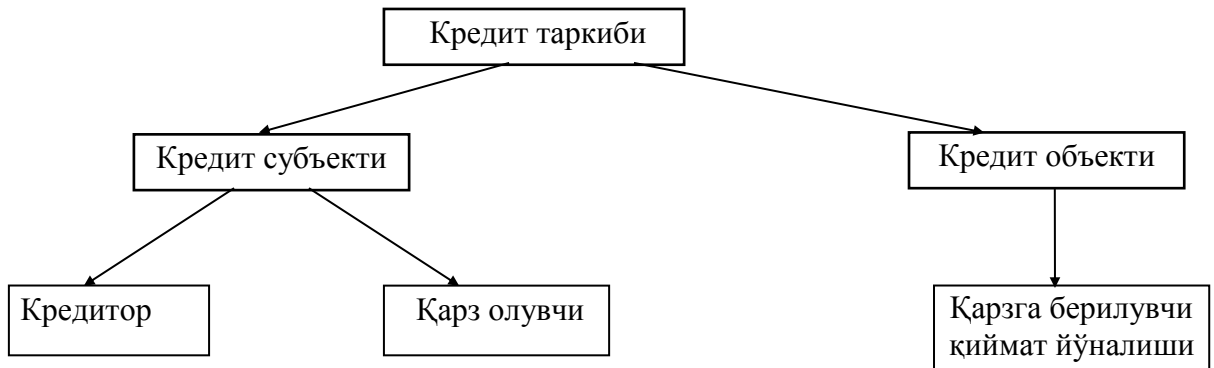
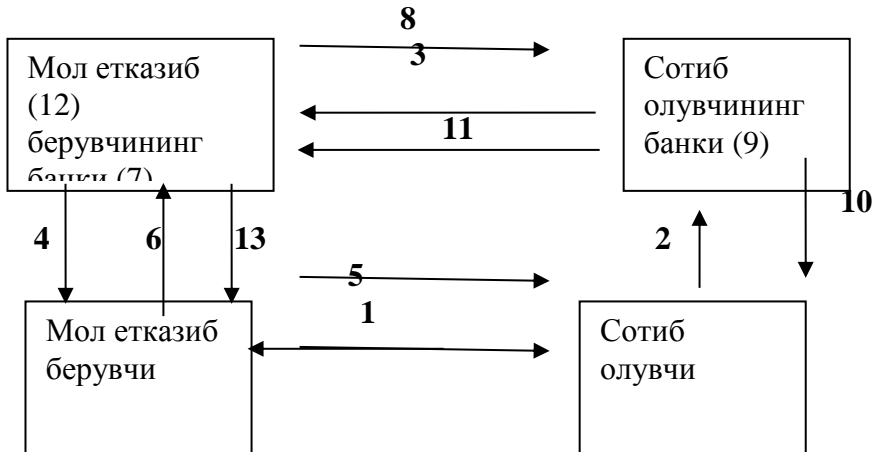

Чеклар орқали ҳисоб китоблар қуйидагича амалга оширилади:

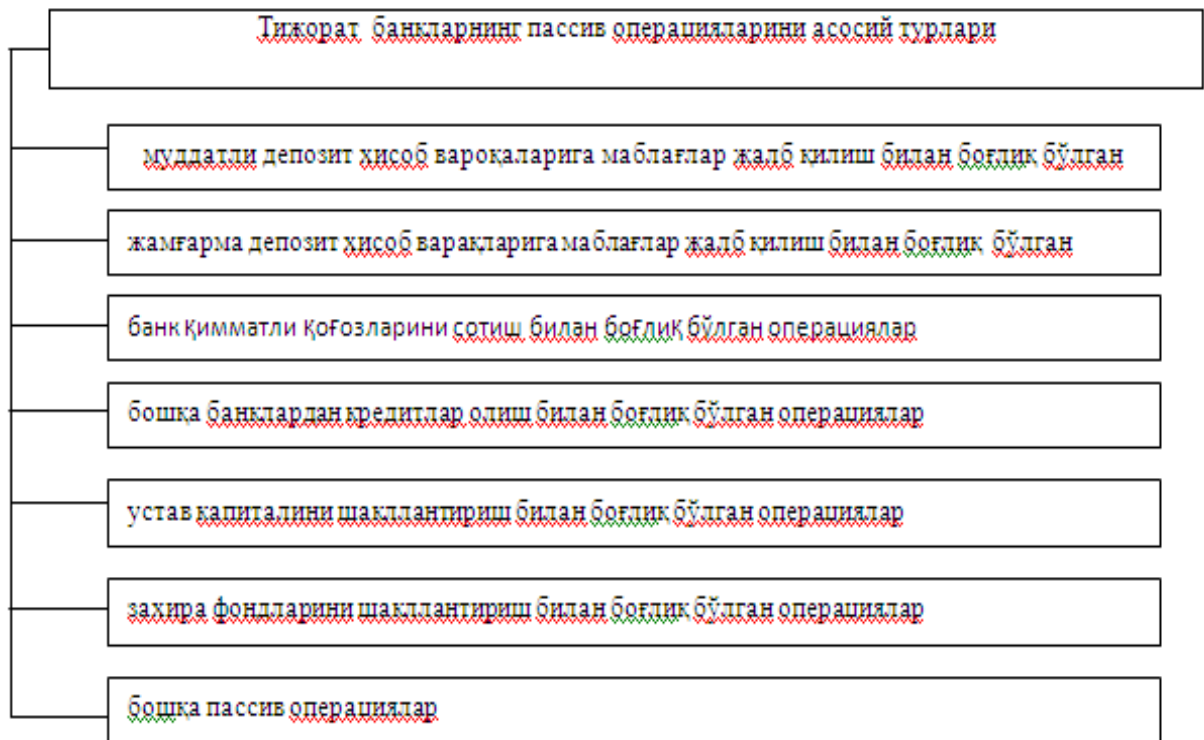

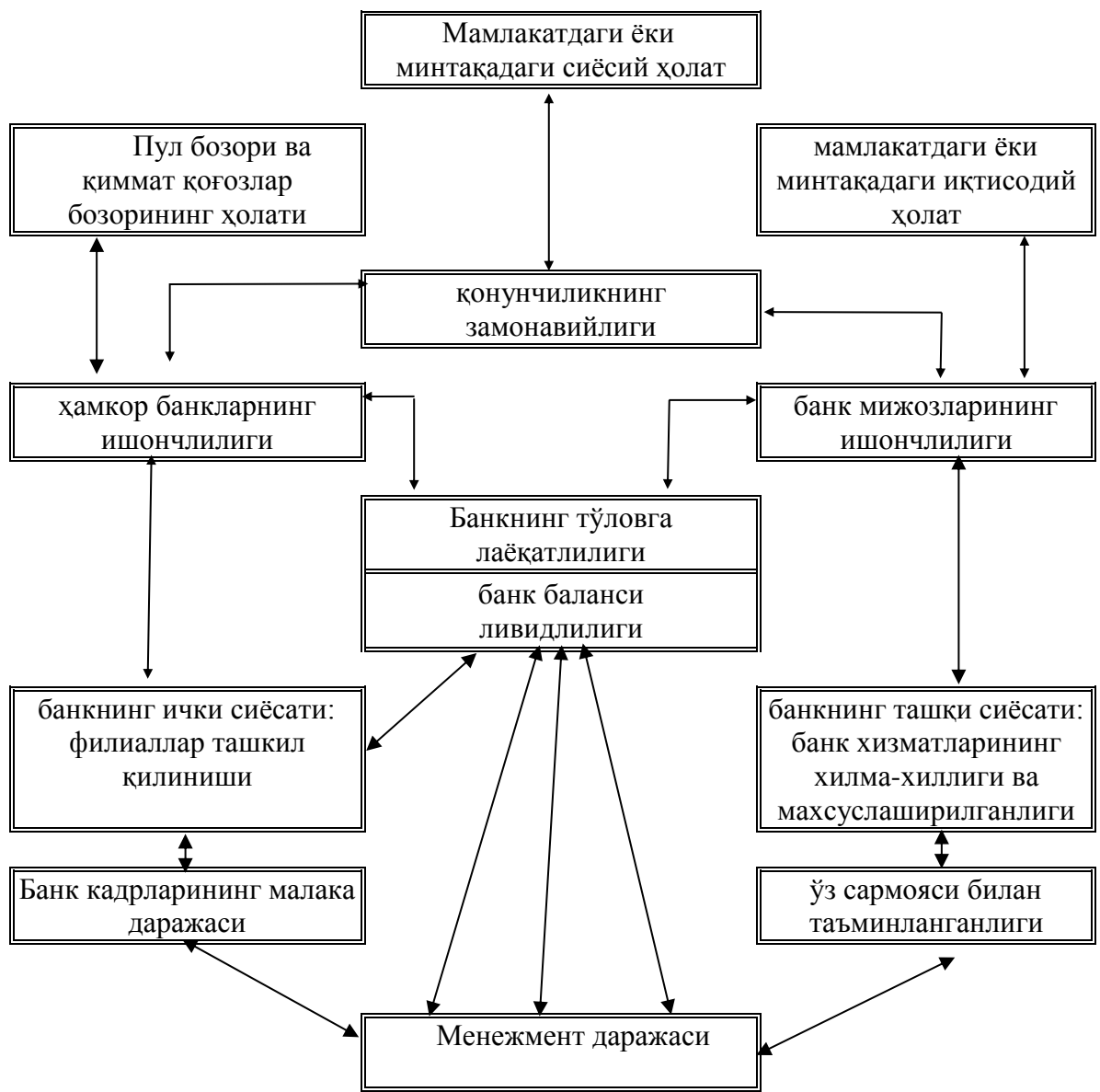
Аккредитивлар орқали ҳисоб китоблар.

Кредит муносабатларининг объектлари ва субъектлари.

КРЕДИТНИНГ ТАМОЙИЛЛАРИ

КРЕДИТ ТУРЛАРИ

Кредит турлари

Судхўрлик кредити

Капиталистик формацяга қадар кредитнинг судхўрлик шакли кенг тарқалган бўлиб – бу қарз олувчига маълум фоиз асосида қайтариб бериш шarti асосида бериладиган пуллик ссудадир.

Тижорат кредити

Тижорат кредити – бу фаолият кўрсатувчилар томонидан бир-бирларига ўзаро тўловни кечиктириш шarti билан товар шаклида бериладиган кредитдир.

Банк кредити

Банк кредити – пул эгалари, банклар ва бошқа кредит институтлари томонидан ишлаб чиқарувчиларга, ҳамда бошқа қарз олувчиларга пул шаклида бериладиган ссудалардир

Истеъмол кредити

Истеъмол кредити – асосан товарларни сотиш жараёнида уларни тўловни кечиктириб тўлаш ҳуқуқи

Давлат кредити

Давлат кредитида қарз олувчи ёки кредитор бўлиб давлат иштирок этади. Давлат кредити давлат заёмлари шаклида ғазна мажбуриятларини чиқариш орқали, жамғарма ташкилотлари жамғармалари қолдиқларини Давлат қимматли қоғозларига жойлаштириш орқали амалга оширлади.

Хусусий кредит

Хусусий кредитда кредитор ва қарз олувчилар бўлиб хусусий юридик ва жисмоний шахслар иштирок этадилар.

Халқаро кредит

Халқаро кредит – бу ссуда капитални халқаро иқтисодий муносабатлардаги ҳаракатидир.

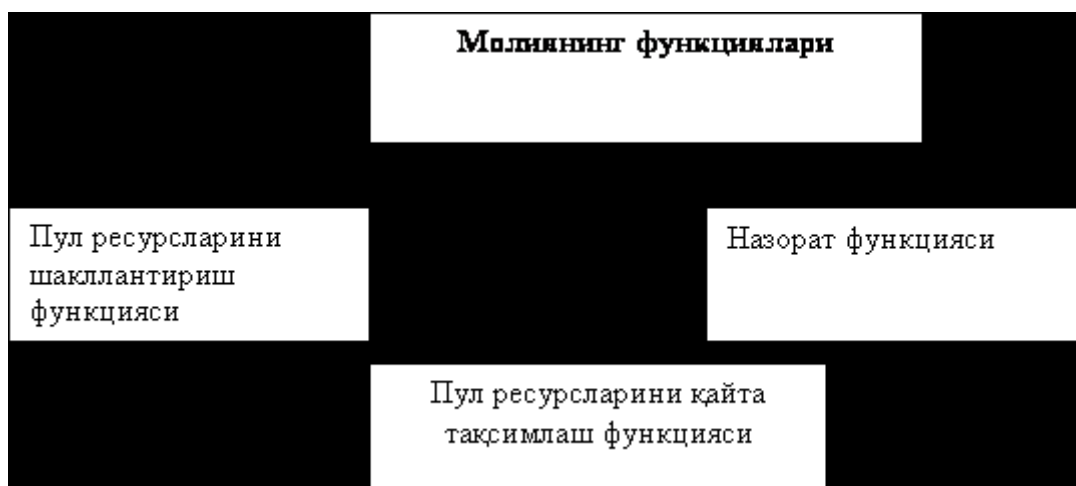
ПУЛ ФОНДЛАРИ ТАРКИБИ

Пул фондлари	
Марказлашган пул фондлари	Марказлашмаган пул фондлари
Давлат бюджети, Республика йўл жамғармаси, давлат бандлик жамғармаси, бюджетдан ташқари пенсия жамғармаси, Ўзбекистон Республикаси Давлат мулк қўмитасининг махсус фонди	Иш ҳақи фонди, амортизация фонди, фан-техникани ривожлантириш фонди, моддий рағбатлантириш фонди, захира фонди ва бошқалар

МОЛИЯ ВА ПУЛ МУНОСАБАТЛАРИНИНГ БИР-БИРИДАН ФАРҚЛАНИШИ

Пул	Молия
Жамиятда умумий эквивалент ролини ўйнайдиган махсус товар ҳисобланиб, унинг ёрдамида барча харажатлар ҳисобга олинади	Ялпи ички маҳсулот ва миллий даромадни тақсимлайдиган, қайта тақсимлайдиган иқтисодий дастак бўлиб, у орқали пул маблағлари фондларининг ташкил этилиши ҳамда сарфланиши назорат қилинади
Ўзига хос 5 та функцияни бажаради	...эса 3 та функцияни бажаради
Молиядан олдин пайдо бўлган	...эса тарихий категория сифатида пулдан кейин пайдо бўлган
Молияга нисбатан кенг иқтисодий муносабатларни ўзида акс эттиради	Марказлашган ва марказлашмаган пул фондларини шакллантириш билан боғлиқ нисбатан тор доирадаги иқтисодий муносабатларни ўзида акс эттиради

МОЛИЯНИНГ ФУНКЦИЯЛАРИ

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ ТАҚЧИЛЛИГИНИ ҚОПЛАШНИНГ ХАЛҚАРО АМАЛИЁТДАГИ ЙЎНАЛИШЛАРИ

ИНФЛЯЦИЯНИНГ ЮЗАГА ЧИҚИШ ШАКЛЛАРИ.

АКЦИОНЕР ТИЖОРАТ БАНКИНИНГ БОШҚАРУВ ОРГАНЛАРИ

Марказий банкнинг асосий вазифалари:

Монетар сиёсатни ҳамда валютани тартибга солиш соҳасидаги сиёсатни шакллантириш, қабул қилиш ва амалга ошириш;

Ўзбекистон Республикасида ҳисоб-китобларнинг самарали тизimini ташкил этиш ва таъминлаш;

Банклар, кредит уюшмалари ва гаровхоналар фаолиятини лицензиялаш ҳамда тартибга солиш, банклар, кредитуюшмалари, гаровхоналарни назорат қилиш, қимматбаҳо қоғозлар бланкалари ишлаб чиқаришни лицензиялаш;

Ўзбекистон Республикасининг расмий олтин валюта резервларини, шу жумладан келишув бўйича ҳукумат резервларини сақлаш ва тасарруф этиш;

Давлат бюджети касса ижросини Молия вазирлиги билан биргаликда ташкил этиш

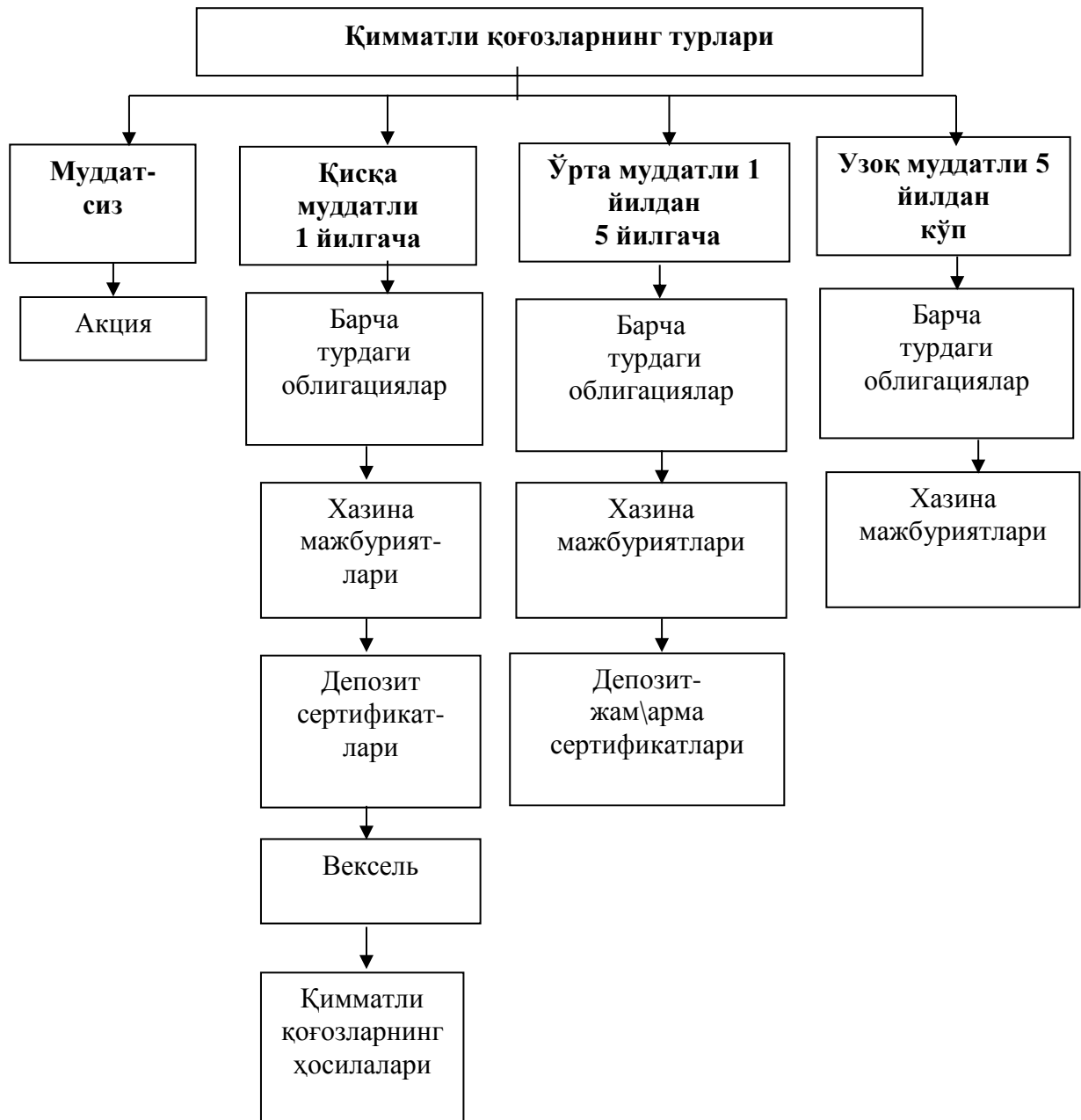
КОРХОНАНИНГ МОЛИЯ РЕСУРСЛАРИ

Корхонанинг молия ресурслари			
Корхоналарнинг хусусий ва унга тенглаштирилган маблағлар		Молия бозорида жалб этилган маблағлар	Қайта тақсимланишдан тушумлар
Даромад	Тушумлар	Муомалага қимматли қоғозлар (акциялар, облигациялар) чиқариш ва уларни жойлаштириш	Суғурта компанияларидан тушум
Асосий фаолиятдан фойда	Амортизация ажратмаси		
Молия операцияларидан фойда	Яроқсиз мулкни сотишдан тушум	Тижорат банкларининг кредитлари	Бюджет субсидиялари
Турли тушумлар	Меҳнат жамоасининг пай ва бошқа бадаллари	Турли тушумлар	Бошқа турдаги тушумлар

ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРНИНГ ТАСНИФИ*

ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРНИНГ МУДДАТЛАРИ БЎЙИЧА ТАСНИФИ*

ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРНИНГ ҲАРАКАТИ БЎЙИЧА ТАСНИФ*

